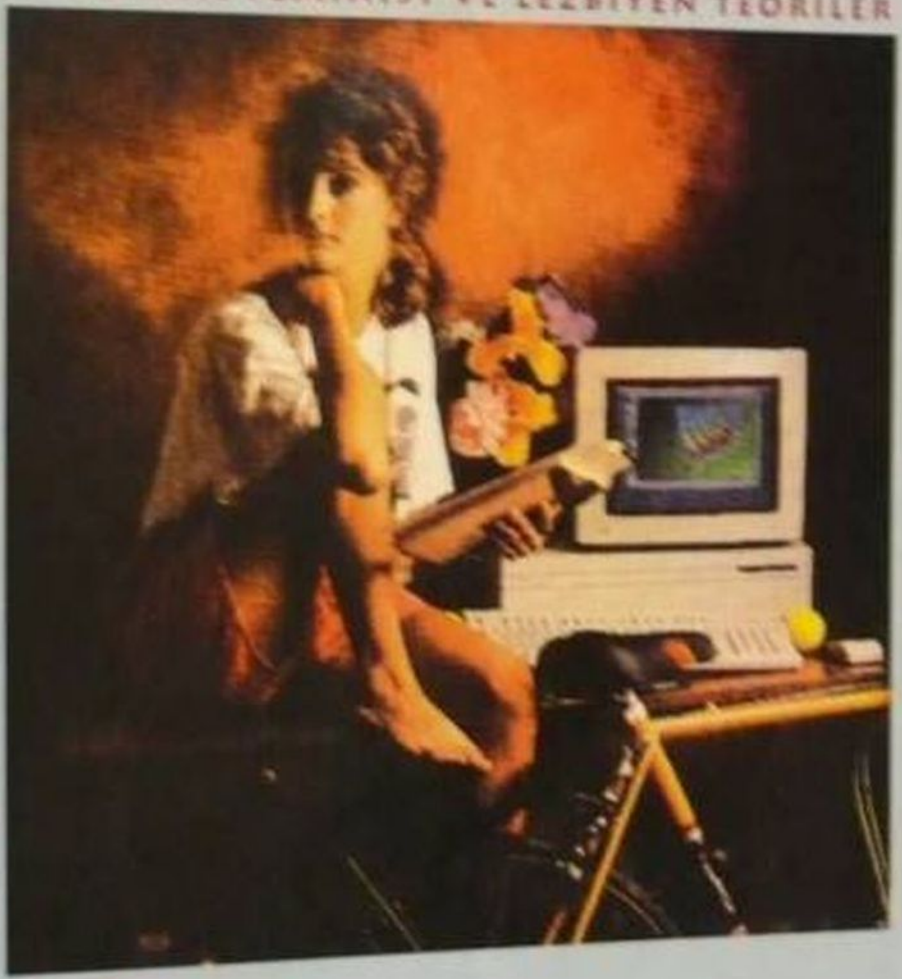
SEVGİ VE POLİTİKA

RADİKAL FEMİNİST VE LEZBİYEN TEORİLER

CAROL-ANNE DOUGLAS

KAN

SEVGİ VE POLİTİKA
Radikal Feminizm ve Lezbiyen Teori

Kavram Yayınları
82
Kavram Marjinal Sorunlar: 4
Birinci Basım: Aralık 1995

Kapak Tasarımı: Dizayn Shop
© 1990 Carol Anne Douglas
© Kavram

ISBN 975 366 075 8

Genel Dağıtım: DADA
Tel (0212) 249 51 10/11, Fax: 251 44 49
Dizgi: Kavram, Baskı ve Cilt: Murat Ofset
Kavram, Billurcu Sok. 3/3 Beyoğlu, İstanbul
Tel: (0212) 244 02 85, Fax: 245 25 22

SEVGİ VE POLİTİKA
Radikal Feminizm ve Lezbiyen Teori

Carol Anne Douglas

Türkçesi: Nilgün Aydoğan

KAV
RAM

New Rochelle doğumluyum ama yedi yaşındayken anne ve babamın sayesinde Los Angeles'a nakledildim. Üzülmüştüm çünkü hep bir Doğulu olduğumu düşünüyordum. Marymount'taki katolik ortaokulu ve lisesinde okudum. Burada kadınlarla birlikte olmanın tadına varmayı öğrendim. Korkarım bunu yazdığım için okul beni dava edecek.

Üniversiteye UCLA'de devam ettim ve kamu yönetimi dalında yüksek lisans yaptım. Bu üniversiteyi şeçmemin nedeni yalnızca ABD ve Avrupa değil dünyanın dört bir köşesi hakkında bilgi edinmeme imkân tanımasıydı. O sıralarda medeni haklar hareketinde ve savaş karşıtı etkinliklerde kısa bir süre çalıştım.

Cambridge'e taşındım. Hem daha radikal hem de doğuluydu. Orada feminizmle tanıştım. Daly'nin liberal katolik eğilimli bir dergi olan Commonweal'de yayımlanan bir yazısını okuyunca kürtajın kadınların hakkı olduğuna inandım ve feminist oldum. 1972'de Boston Female Liberation grubuna katıldım ve kısa bir süre için feminist dergi *The Second Wave*'de çalıştım.

Aynı yıl Katolik Üniversitesinde çalışmak üzere Washington DC'ye taşındım. Asistanlık bulabildiğim tek üniversite buydu. Kamu yönetimi konusunda doktora derecesi için gerekli bütün araştırmaları yapıp sınavları vermeme rağmen feminizmle ilgili çalışmalarımın yoğunluğu, aile sorunları, bu kitap ve hem benim hem de bölümün hoşuna giden bir konu bulamadığım için tezimi yazamadım. Kâr amacı gütmeyen bir gazetede muhabirlik yaparak geçimimi sağlıyorum.

Temmuz 1973'te feminist gazete *off our backs*'in kadrosuna katıldım ve bu gazeteye aşık oldum. O günden beri de ücretsiz olarak çalışıyorum. Ele aldığım konular feminist kuramlar ve kadınlarla ilgili dünyanın dört bir bucağından haberler.

George Washington ve American üniversitelerinde kadın araştırmaları dersleri verdim. Yıllarca kadınlara feminist kuramlarla ilgili ders verdim. Önceleri Washington bölgesi kadın merkezinde, bu merkez kapandıktan sonra da bireysel olarak çalıştım. Öğretmenliğim bu kitabı yazmak için gerekli birikimi sağladı.

Lezbiyenim ve bu özgeçmişi yazdığım sırada bekarım. Columbia'da bir apartman dairesinde oturuyorum ve zamanımın büyük bir bölümünü kırlarda, dağlarda dolaşarak geçirmeye çalışıyorum.

Carol Anne Douglas, 1990

İÇİNDEKİLER

Giriş 7

Birinci Bölüm: RADİKAL FEMİNİZM NEDİR?

1- Kendimizi Tanımlayalım 13

2- Feminist Kuramın Kaynakları 29

İkinci Bölüm: ERKEK EĞEMENLİĞİNİN KAYNAKLARI

3- Toplumsal Cinsiyete Karşı 47

4- Erkek Biyolojisi Sorunu 66

5- Kadınlar ve Erkekler Aynı Türden Canlılar mı? 84

Üçüncü Bölüm: RADİKAL FEMİNİST POLİTİKALARDA AŞK, SEKS VE CİNSELLİK

6- Aşk: Güzel Olabilir mi? 107

7- Cinsellik Devrimden Sonra da Olacak mı? 126

8- Lezbiyenlik Politikaları 132

9- Heteroseksüelliğin Eleştirisi 149

10- Feminizmin Cinsel Politikalarında Gelişmeler 176

11- Aşk ve Özgürlük 190

Dördüncü Bölüm: AMAÇLAR, STRATEJİLER VE TAKTİKLER: RADİKAL FEMİNİZMİN ZAYIF YÖNLERİ

12- Amaç Nedir ki Zaten? 197

13- Stratejiler ve Taktikler: Hakimiyet mi? 208

14- Ayrılıkçılık: Ne Zaman ve Nereye Kadar? 234

15- Şiddet Yanlısı ve Şiddet Karşıtı Taktikler 261

16- Ne İstiyoruz? İstediklerimize Nasıl Ulaşacağız? 268

Sonuç 281

Notlar 283

GİRİŞ

RADİKAL feminizm nedir? Radikal feminizmin sınırlarını belirlemek için bütün bir kitap yeterli görünmüyor. Radikal feminizmi ve ondan türemiş olan lezbiyen feminizmi kapsayan tek bir tanım bulmak oldukça zor.

Bu kitabın amacı, radikal feminist kurama (ya da kuramlara) ve lezbiyen feminist kurama (ya da kuramlara) açıklık getirmeye çalışmak, bu kuramların içindeki varsayımları anlamak ve bu kuramların öne sürdüğü bazı fikirlerin birbirleriyle ne derece uyumlu olduğunu tartışmaktır.

Feminist kuram üzerine yazdığımı söylerken 'kuram' terimini, dünyamızı açıklamaya çalışan her türlü düşünce ya da düşünceler bütünü anlamında kullanıyorum. 'Feminist kuramlar', sanırım, 'feminist kuramı' deyiminden daha uygun. Birçok feminist kuram mevcut. Radikal feminist kuramlar sayıça çok daha fazla. 'Kuramlar' yerine 'kuram' terimini kullanmak, kuramların birbirleriyle uyum içinde olduğunu anıştırır ki çoğunlukla durum böyle değildir.

En kapsamlı tanımıyla feminist kuram, feministlerin görüşlerinden oluşur. Daha bilinçli bir şekilde ifade edilen kuram, düşüncelerin geliştirilmesinde ve yaygınlaştırılmasında önemli bir rol oynadığı halde, feministler feminist kuramı düşündüğümüz, konuştuğumuz, çalıştığımız sırada yaratırlar.

Bu çalışma, Kuzey Amerikalı feministlerin okuyup tanıdığı bazı Fransız feministlerin gerçekleştirdiği gelişmelerle ilgili birkaç tartışma dışında, Amerika'da gelişen feminist kuramlarla sınırlıdır.

Sosyalist feminizmin üzerinde diğerleri kadar durmuyorum çünkü Z. Elsenstein, Heidi Hartman ve Alison Jaggar[1] gibi yazarlar tarafından, radikal feminizmden çok daha etkili bir biçimde tanımlandığı kanısındayım. Üstelik sosyalist feminizm o kadar karmaşık da değil.

Sosyalist feminist yazarların görüşlerinde önemli farklılıklar olsa da temel ölçütler konusunda, kendilerini radikal ya da lezbiyen feminist diye tanımlayanlardan çok daha fazla anlaşıyorlar. Bazı sosyalist feminist kuramcıların, feminist kuram üzerine genel bir tartışmanın dışında tutulamayacak önemli çalışmalarına değineceğim.

Radikal ve lezbiyen feministler ile sosyalist feministler arasında kesin bir ayrım bulunduğunu söylemiyorum. Birçok benzerlikler her zaman mevcuttu ve kuramlar birbirine giderek daha da yakınlaştı. Kendilerini, politik açıdan radikal feminist olduklarını savunanlardan çok sosyalist feministlere yakın hisseden radikal feministler mutlaka vardır. (Diğer bir deyişle, kadınların doğaları gereği erkeklerden farklı olmadıklarını düşünen bazı radikal feministler, kendilerini, kadınların farklı olduğunu düşünen radikal feministlerden çok sosyalist feministlere yakın hissederler.)

Radikal sözcüğü işin özüne inmek anlamını taşır. Politik açıdan radikal olanlar, topluma baskı yapıldığı görüşündedirler ve bu baskının nedenlerini anlamak, bu baskıyı sona erdirme yolları bulmak için konuya farklı, radikal açılardan bakmaya çalışırlar.

Kitabın birinci bölümünde, radikal ve lezbiyen feminizmin farklı tanımları ve okulları ile sosyalist feminizmle ilişkileri ele alınıyor. Radikal feminist kuramın bazı temel varsayımlarına ve radikal feminizmin seçmeci bazı kuramlarına katkıda bulunmuş varoluşçuluk, Marksizm, anarşizm gibi diğer bazı kuramlara değiniliyor.

Kendilerini radikal feminist ve lezbiyen feminist olarak tanımlayan kişilerin, kadınlara yapılan baskının kökenleri konusunda çeşitli görüşleri vardır. Bu görüşler ikinci bölümde tartışılıyor. Radikal feminizm, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıkların kişilik özelliklerini belirlemediği ve sosyal açıdan önem taşımadıklarına inanan kadınlar arasında gelişti. Bu feministler, toplumsal cinsiyet üzerine kurulu bütün ayrımların ortadan kalktığı bir toplumun özlemini duyuyorlardı. Sonraları, kendilerini radikal feminist ya da radikal lezbiyen olarak niteleyen başkaları, kadın ve erkek arasında toplumsal açıdan önemli biyolojik farklılıklar olabileceğini ya da kadın ve erkek davranışlarını belirleyen temel farklılıklar olmasa da, kadınlar arasında, korunmaya değer yanları bulunan bir kültür oluştuğunu öne sürdüler.

Bu düşüncelerin bazıları, birbiriyle tam bir çelişki içinde bulunsa da, çoğu kez biyolojik ve biyolojik olmayan kuramlar arasında kesin bir ayrım yapılamaz. Sorun, erkeklerin biyolojik farklılıkları, kadınlar üzerinde egemenlik kurmak için kullanıp kullanmadıkları olsa da, ataerkil baskı altındaki kadınlarla ilgili her tartışmada bu biyolojik farklılıklar ele alınır. Cinsiyetle ilgili farklılıklar konusundaki düşünceler süreklilik gösterir. Bu düşüncelerin bazıları, birtakım feminist kuramcıların 1980'lerde öne sürdükleri, eylem ve biyoloji arasında bir bağ olduğu ya da insanların kendi biyolojilerini algılama biçimlerinin de biyolojinin bir parçası olduğu savlarıyla bütünleşmiştir. Biyolojinin ne olduğunu insanların eylemleri şekillendirir.

Biyolojik farklılıklar ile ilgili görüşler, feministlerin diğer politik konulara yaklaşımlarını etkileyebilir fakat bir feministin diğer politik düşünce ve eylemleri hakkında yeterli ipucu vermez.

Üçüncü bölümde ise radikal ve lezbiyen feministlerin aşk ve cinsellik hakkındaki farklı görüşlerine yer veriliyor. Radikal feminizmin, daha ilk yıllarında, aşkı, erkeklerin kadınları esir alması ya da yıkıcı bir sanrı şeklinde değerlendirmesi sonucu aşktan çok cinselliğin politikasına önem veren bir tartışma başladı. Radikal ve lezbiyen feministler, kadınları özgürleştirmek için bekarlıktan heteroseksüel tek eşliliğe, biseksüellikten lezbiyen tekeşliliğe ve lezbiyen çokeşliliğe kadar birçok çözüm önerdiler. Lezbiyen feministler, heteroseksüelliğin ataerkil toplumlarda bir zorunluluk niteliği taşımasını eleştirdiler. Bazı bekar ve lezbiyen feministler, heteroseksüel kadınları, ataerkiyle işbirliği yaptıkları gerekçesiyle eleştirdi, bazı heteroseksüel feministler de kimsenin, diğer feministlerin dahi, onlara ne yapmaları gerektiğini söyleyemeyeceğini belirttiler.

1980'lerde, feminizm hareketinde görülen cinsellik konusundaki bölünmeler, lezbiyen/heteroseksüel ayrımından daha farklı bir yöne; günümüz toplumunda yaşandığı şekliyle cinselliği, yani pornografiyi, fuhuşu, heteroseksüel ilişkilerin çoğunu ve rollerin belirlediği lezbiyen ilişkileri eleştirenler ile baskılanmanın her türlü cinsel dışavurumdan daha büyük bir tehlike olduğunu savunanlar arasındaki, hem heteroseksüelleri hem de lezbiyenleri içine alan bölünmeye kaydı.

Bazı lezbiyen feministler aşk hakkındaki yazılarında baskı uygulamadan, yapıcı bir şekilde sevmenin mümkün olduğunu öne sürerler. Aşk ve arkadaşlığın benzer ve örtüşen nitelikler taşıdığını,

farklı olmadıklarını savunurlar. Başkaları ise lezbiyen ilişkilerde dahi yakınlığın sorun yarattığını belirtir.

Radikal ve lezbiyen feministlerin amaç, yöntem ve taktik konularındaki düşünceleri önemli farklılıklar taşır. Bunlar dördüncü bölümde ele alınıyor. Amaçlar şunları kapsıyor: 1) cinsel yönden ayrılıkçı olmayan bir toplumda erkeklerle bütünleşme; 2) kadınların sürekli ya da uzun vadeli bağımsız bir güç merkezine sahip olduğu, eşitlikçi bir toplum; 3) isteyen kadınlara ayrı toplumlar; 4) kadınların nicelik ya da politik güç yönünden üstün olduğu bir toplum. Sözedilen ilk iki amaç daha yaygındır. İkinci amaç ile bir çeşit ayrılıkçılık ifade eden üçüncü amaç arasında ise uyumsuzluk olduğu söylenemez.

Amaçlar arasındaki farklılıkların bazıları, uzun vadeli ve kısa vadeli amaçlar ve stratejiler arasındaki farklılıklar olabilir. Örneğin, kadınlar ve erkekler arasında ayırım yapmak hem uzun hem de kısa vadeli bir amaç ya da strateji olabilir. Hemen hemen bütün radikal ve lezbiyen feministler, bunu, en azından çağdaş feminist politik grupların kullanabileceği önemli bir taktik olarak kabul etmektedirler. (Diğer bir deyişle, sadece kadınlardan oluşan politik grupların olması gerektiğine inanırlar.)

Radikal ve lezbiyen feministlerin amacı, ataerkinin ve erkeklerin egemenliğinin sona ermesi şeklinde tanımlandığında, bütün radikal ve lezbiyen feministlerin (ataerkil olmayan bir toplumun neye benzeyeceği konusunda farklı görüşleri olsa da) benzer amaçları olduğu görülür. Radikal ve lezbiyen feministlerin çoğu daha da ileri giderek amaçlarının, başkaları üzerinde hiçbir baskının uygulanmadığı ve güç kullanılmadığı bir toplum olduğunu söylerler. Çok farklı politikalar izleyen feminist ve lezbiyenler de bu amacı paylaşırlar.

Stratejiler arasındaki büyük farklılıklar amaçlardaki benzerliğin görülmesini engellememelidir.

Birçok radikal feminist kuramcı, strateji ve taktik hakkında yazmamıştır. Mevcut koşulların ve bu koşulların kaynaklarının, ve bazen de gelecekteki olası durumların incelenmesi, kuramcıların ilgisini, baskıyı sona erdirecek yöntemlerden daha çok çekmektedir. Bu, feministlerin eylem hakkında tartışmadıkları ya da eyleme geçmedikleri anlamına gelmez. Kuramcılar ve etkinciler çoğunlukla aynı kadınlar olsa da, bu her zaman geçerli değildir.

Stratejik düşüncenin, özellikle 1970'lerde gelişmemiş olması etkinlik düzeyini etkilemiştir. Aynı zamanda, feminizmin özel hayatlarda yarattığı önemli değişiklikler üzerinde durulması gerektiği, belli eylemlere yöneltilen eleştiri miktarı, sürekli aynı kavgayı sürdürmekten ve elde edilen yetersiz sonuçlardan duyulan sıkıntı, grup içi ve gruplar arası haraketten duyulan gerginlik gibi engeller hem stratejik ve taktik düşünceyi hem de etkinlikleri kısıtlayabilir.

1970'lerin ikinci yarısından itibaren ve özellikle de 1980'lerde feminist yazarların eylem çağrılarında ve etkinliklerinde bir artış oldu. Renkli Derili Kadınlar Hareketinin eylemleri, pornografi karşıtı hareket ve birçok feministin Reagan/Bush yönetiminden duyduğu kaygı, etkinliğe ve buna bağlı olarak da strateji ve taktiklere yeniden önem verilmesinin nedenleri arasındadır.

Tabii, strateji ve taktikler hakkında birçok anlaşmazlık söz konusu. Hareketin daha çok etkinliğe gereksinim duyduğu konusunda fikir birliği sağlansa da bu etkinliğin nasıl bir biçim alacağı konusunda fikir birliğine varılması çok uzak bir olasılık.

Fakat birçok feministin gerekli göreceği birtakım taktikler mevcut. Yalnız herkes bu taktikleri uygulamak istemez ya da uygulayamaz. Bütün feministler, örneğin, memurların örgütlenmesi gerektiği konusunda büyük bir olasılıkla anlaşırlar ve hepsi eyleme katılmasa da örgütlenmeyi bir biçimde destekleyeceklerdir. Birçok etkinlik birbirini tamamlayıcı bir nitelik taşır fakat hepsinin feministlerin ilgisini çekmek için yarıştıkları da bir gerçektir.

Bu kitap hem ortak noktaları hem de farklılıkları belirlemek amacını taşıyor. Feministlerin ve lezbiyenlerin daha çok ortak yön bulacaklarını, farklılıklara dürüstçe yaklaşacaklarını, kabul edilebilecek politik farklılıkların ya üstesinden geleceklerini ya da hoş göreceklerini ve kabul edilemeyecek her politik farklılığa dürüstçe ve kötüye kullanmadan yaklaşacaklarını ümit ediyorum.

1980'lerde feministler farklılıkların bilincine daha çok vardılar. Hareketin, ırk, sınıf, etnik köken ve cinselliğin yanısıra düşünce düzeyinde de farklılıklara gereksinimi var. Bu kitap fikirlerin çokluğunun kabul edilmesi için bir çağrıdır; fikirler önemli olmadığı için aralarındaki farkların kabul edilebileceğini savunan liberal bir hoşgörüye değil hem sonuç hem de taktiklerde çokluk arayan dinamik bir düşünce ve eylem çeşitliliğine bir çağrıdır. Kadınlara kadın-merkezci

ve ayrı olma imkânları tanınmadığı sürece erkek ve kadınların gerçekten de eşit olduğu toplumların bulunabileceğini sanmıyorum. Kadınların, karışık toplumlarda daha güçlü bir konumu ve erkeklerle daha eşitlikçi kişisel ve politik ilişkileri olmadığı sürece, kadınların kadın-merkezci ve ayrı olduğu toplumların bulunabileceğini sanmıyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

RADİKAL FEMİNİZM NEDİR?

1- KENDİMİZİ TANIMLAYALIM

ÇEŞİTLİ feminist bakış açıları arasındaki farkları yeterli bir biçimde açıklayan tek bir ölçüt yoktur. Feminist yazarlar, Maggie McFadden'ın yaptığı gibi, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklara verdikleri öneme ya da bu farklılıkları reddetmelerine[1] göre sınıflandırılabilirler. Fakat çok farklı stratejileri benimseyen feministler, bu yöntemle, aynı gruplarda yer alırlar. Hester Eisenstein'ın yaptığı gibi[2], sınıflandırma 'kadın-merkezcilik' temel alınarak yapılırsa yine çok farklı stratejiler öneren feministler aynı grupta yer alır.

Kitapta radikal ve lezbiyen feministlerin düşünceleri çeşitli açılardan inceleniyor: insan toplumlarında erkek egemenliğinin kaynaklarıyla ilgili görüşler; aşk ve cinsellikle ilgili görüşler ve amaç, strateji ve taktiklerle ilgili görüşler ele alınıyor. Feminist yazarların çalışmaları ile feminist hareket içindeki eğilim ya da gruplaşmalar ancak bütün bu görüşler dikkate alınırsa anlaşılabilir.

Tartışmalarımda radikal ve lezbiyen feminizmi birlikte ele almamın nedeni, tarihsel ve epistemolojik açıdan birbirlerine bağlı olmalarıdır. İki yaklaşım da, erkeklerin hemen hemen bütün toplumlarda kadınlardan ayrı bir sınıf ya da kast oluşturduğunu, bu kast ya da sınıfın kadınlara baskı uyguladığını ve kadınların bu durumu değiştirebileceklerini ve değiştirmeleri gerektiğini varsayar.

İki kuram da, toplumda güç dağılımının nasıl yapıldığını ya da toplumda kararların nasıl alındığını betimleyen politik kuramlardır. İkisi de 'baskı', 'hükmetme', 'özgürleştirme' gibi politik terimler kullanır. (Mary Daly gibi yazarlar dahi, bu terimlere önem vermeseler de benzer anlamları olan sözcükler, 'sado-toplum' ve 'ateşleme' gibi terimler kullanırlar.) Benimsedikleri politik çerçeve doğrultusunda, uyumu, sınıflandırmayla sağlamaya çalışmak ya da bunu savunmak yerine, Marksizm gibi, toplumun sınıflara bölündüğünü kabul eder ve bu bölünmeye karşı çıkarlar.

İki kuramın paylaştığı diğer bir düşünce de toplumun belli bir düzeyinde (örneğin ailede) bir grubun bir başkasına hükmetmesinin toplumun diğer bütün düzeylerinde de (örneğin hükümette, işyerinde) hükmetme çabasını desteklediğidir. Bu nedenle, birçok feminist kişisel yönden otoriter ama politik yönden demokratik ya da bunun tersi nitelikleri taşıyan bir toplum yaratmanın mümkün olmadığı düşüncesindedir. Birçok radikal ve lezbiyen (ve sosyalist) feministin amacı sadece erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğine son vermek değil her türlü hükmetme şeklini ortadan kaldırmaktır.

Kişisel olanın politik olduğu düşüncesini radikal feministler ortaya atmamıştır; Aristo ve Konfiçyus da kişiselin politik olduğu fikrindeydiler. Fakat onlar ve sonraki ataerkil filozoflar için bu, babanın aile içindeki denetiminin ve yöneticinin halk üzerindeki konumunun birbirini güçlendirdiği ve bunun istenilen bir durum olduğu anlamına geliyordu.

Ana hatlarıyla radikal ve lezbiyen feminist kuramın içinde birçok farklı düşünce gelişti. Bunların bazıları kendilerini radikal ya da lezbiyen feminist şeklinde tanımlayanlar arasındaki farklılıklarla ilişkili olabilir.(Herkes böyle bir ayrım yapamıyor. Örneğin ben ikisini birden benimsiyorum.) Bir lezbiyen feminist, lezbiyenliği erkek egemenliğine karşı koyma şekli, bu egemenliği sona erdirmenin başlıca yolu olarak gören radikal bir feminist olabilir. Bence lezbiyen feminizm, radikal feminizmin bir parçasıdır fakat bazı lezbiyen feministler böyle bir tanımlamanın lezbiyenliğe gereken önemi vermediğini düşünebilirler.

Lezbiyen feminizmin gelişmesiyle birlikte bazı lezbiyenler arasında, lezbiyenliğin radikal feminizmi kapsamına aldığını ya da radikal feminizmin yerine geçtiğini düşünme eğilimi görülmüştür. Bu

eğilim, radikal feminizmin tarihsel gelişimini, radikal feministlerin çeşitliliğini (birçoğu lezbiyen değildir) ve radikal feminist kuramın ya da kuramların çeşitliliğini gözardı etmektedir.

Sadece 'radikal feminist' ya da 'lezbiyen feminist' sözcüklerini kullanarak anlatılamayacak birçok politik farklılık vardır. Üstelik politik farklılıkların çoğu da cinsel kimlikle ilgili değildir.

Bu kitabın alt başlığı 'Radikal Feminist ve Lezbiyen Kuramlar' olsa da, 'radikal feminist' ya da 'lezbiyen feminist' terimlerinin tartışılan her yazara uygun bir saptama olamayacağını düşünüyorum. Bazıları kendilerini 'radikal feminist' ya da 'lezbiyen feminist' olarak nitelendirmiyor. Feminist hareket ile kesişen ve genelde onun bir parçası olan çağdaş lezbiyen düşüncenin neleri kapsadığını göstermek amacıyla radikal feminist bir kuram oluşturmuş lezbiyen feministlere ve 'lezbiyen' ifadesini yeterli bulup 'feminist' terimini kullanmayan bazı lezbiyenlere de değineceğim.

Ele alınan her düşüncenin 'feminist' olduğu da söylenemez. Örneğin, Laurel Holliday, bir yerde erkek çocukların kızlardan daha çok anne ilgisine gerek duyduklarını, çünkü erkeklerin daha geç olgunlaştıklarını söyler. Bu görüşü feminist olarak nitelemek çok güç. (bkz. 13. bölüm) Öte yandan, Catharine A. MacKinnon daha da ileri gidip erkeklerin doğaları gereği kadınlardan farklı olduğunu düşünen hiç kimsenin radikal feminist olamayacağını söyler.[3] Böyle bir tanımlama, Mary Day gibi, kadınların baskı gören bir sınıf olduğunu düşünen ve bu baskıyı sona erdirmeye kararlı olan birçok feministi gözardı edebilir. 'Klasik' radikal feminist diye nitelediğim kadınların çoğu, doğuştan gelen biyolojik farklılıkları kabul eden kadınların radikal feminist olmadığını söyleyecektir.

Kendilerini 'feminist' sözcüğüyle nitelemeyen ve lezbiyen olmayan kadınların durumunu da kapsayan kuramlar önermeyen lezbiyen yazarlara, lezbiyen feminist yazar yerine lezbiyen demenin daha doğru olacağı fikrindeyim.

Genelde iki 'tür' radikal ve lezbiyen feminist olduğu söylenebilir. İlk grubun politikası, 1960'ların ikinci yarısında, New York Radical Women, the Feminists ve Redstockings gibi gruplar ile Shulamith Firestone, Kate Millett ve Ti-Grace Atkinson gibi yazarların (Firestone, Millett ve Atkinson arasında birçok önemli fark olmasına rağmen)

dile getirdikleri radikal feminist politikaya benzerlik gösterir. Bu grubu 'klasik' radikal feministler olarak adlandırabiliriz.

Bu 'klasik' radikal feminist politika (ya da 'düşmana-dikkat-et' politikası) esas olarak, kadınlar ve erkekler arasında farklılıktan çok benzerlik olduğunu ve erkeklerin üremede ortaya çıkan farklılıkları kadınlara baskı yapmak ve aşağı olduklarını kanıtlamak için kullandıklarını savunur. Aşk ve cinsellik, erkekler tarafından, kendi çıkarlarına uygun bir biçimde tanımlanmıştır. Kadınlar, erkeklerin yaptığı işleri yapmalarına izin verilmemesinden dolayı zarar görmüşlerdir. Kadınlar, doğrudan eyleme geçerek erkeklere karşı çıkmalı ve erkek egemenliğine son vermek için savaşmalıdır. Amaç, kadın ve erkek arasında, toplumun onayladığı hiçbir farkın olmadığı bir toplumdur.

İkinci görüş, 1970'lerin başında, çoğunlukla lezbiyenler tarafından geliştirildi. 'Kadın-odaklı' görüş ya da 'biyolojik farklılıklar' görüşü olarak adlandırabileceğimiz bu grup ya da düşünce, kadın ve erkek arasında, klasik radikal feminist görüşün öne sürdüğünden çok daha fazla fark olduğunu savunur. Hatta bazıları erkeklerin doğaları gereği, şiddete daha yatkın olduklarını söyler. Bazı klasik radikal feministlerin ima ettiğinin aksine kadının üreme kapasitesi bir yük değildir. Kadınların annelik deneyimleri tamamen olumsuz değildir. çünkü kadınlar, erkek kültüründen ayrı ve çok daha fazla destek sağlayan bir kültür geliştirmişlerdir. Kadınlar, hemcinslerinden, erkeklerle birlikteyken öğrendiklerinden daha fazlasını öğrenirler. Kadınlar erkeklerden daha yetersiz değildir ve erkeklerden ders almalarına gerek yoktur. Hatta, korunması gereken bazı farklılıklar dahi vardır.

Bu kadınların bir kısmı, amacın erkeklerden ayrı toplumlar yaratmak ve belki de erkekleri (ılımlı, anaerkil bir biçimde) yönetmek olması gerektiğini düşünüyorlar. Uygun taktik; ayrı, bağımsız kadın topluluklarının kurulmasıdır, erkeklerle çatışma değil. Çatışma, erkeklere özgü bir davranış ya da bağımsız bir biçimde yaratmaktansa erkeklerin eylemlerine karşı çıkma döngüsüne kapılma şeklinde açıklanabilir.

Bu gibi düşüncelere sahip yazarlar arasında Mary Daly, Susan Griffin, Sally Gearhart sayılabilir. Tabii, aralarında büyük farklılıklar vardır; belli durumlarda da çatışmayı destekleyebilirler.

Bazen bu grupların üyelerinin birbirlerinden çekindikleri de olur. Kadın-odaklı grubun üyeleri, klasik ya da düşmana-dikkat-et grubundakilerin kendi kararları doğrultusunda hareket etmektense er-

keklere karşı tepki gösterdiklerini düşünebilirler. Düşmana-karşı-çık grubu üyeleri, düşmana-dikkat-et grubunun kültürel etkinlikler gibi eğlenceli işlerle zaman harcadığını, eğlenceli olmadıkları için gösteri gibi eylemlerden kaçtığını düşünebilirler.

Asıl önemlisi, her grup diğer grupların yeterince radikal olmayacağından korkar.

Her 'heteroseksüel' radikal feministin klasik radikal feminist olduğu söylenemez. Örneğin, Susan Brownmiller, erkeklerin şiddete daha yatkın olduğu görüşünü desteklemiştir.

Her lezbiyen feminist de 'biyolojik farklılıklar' görüşünü savunmaz. Örneğin, Charlotte Brunch klasik gruba daha yakındır.

Her radikal ya da lezbiyen feminist bu gruplarla özdeşleşmez. Fakat çoğu bu grupların birine katılma eğilimindedir. Genellikle, bu gibi eğilimler, bir kadının okuduğu kitap ve dergilerin, katıldığı toplantı ve konserlerin seçimini etkiler. Birçoğunun sadece kendi grupları içinde gelişen düşüncelerden haberi vardır. Bazen gruplar arasında çok az örtüşme görülür.

Oturduğum şehir olan Washington DC'de, iki grubun üyeleri son birkaç yıl içinde, sadece renkli derili kadınlar ya da Musevi kadınlar konu edildiğinde aynı kültürel etkinliklere katıldılar. Renkli derili ve Musevi kadınların gördüğü baskıları öğrenmek ve varolduklarını onaylama arzusu, farklı etnik kökenleri ve çeşitli politik görüşleri olan radikal ve lezbiyen feministleri politik açıdan biraraya getirmektedir. 1980'lerde, renkli derili ve Musevi kadınların kitapları[4], yıllardır, hareketin değişik politik eğilimleri benimsemiş üyelerinin tümünün okuduğu ilk kitaplar olabilir.

Birçoğumuz, tek bir düşünceyi benimser görünsek de başka bir düşünceyi temsil edenlerden de büyük ölçüde etkilenmişizdir. Ben iki okuldan da oldukça etkilendim.

Birçok yazar, erkeklerin geliştirdiği, Freudçuluk ve Marksizm ya da Marksizm ve varoluşçuluk gibi çeşitli kuramların bir sentezini yapmaya çalışmışlardır. Bu düşüncelerin yeni bir sentezini yapmaya girişmeyeceğim: Ti-Grace Atkinson'ın ve Mary Daly'nin düşüncelerinin, çarpıtmadan bir sentezinin yapılıp yapılamayacağını merak ediyorum. Amacım, beni etkileyen çeşitli ve birbirleriyle açık bir biçimde çatışan radikal ve lezbiyen feminist düşünceleri bağdaştırmaya ça-

lışmak. Bu farklı kuramların, bir biçimde tutarlı bir gelenek oluşturup oluşturmadıklarını öğrenmek istiyorum.

Kitaptaki karşılaştırmalar herhangi bir kuramcının çalışmalarının eksiksiz bir çözümlemesi olmayıp feminist hareket kapsamındaki düşünce zenginliğine dair bir fikir vermek amacındadır. Bu gibi bir incelemede bazı yazarların çalışmalarına daha çok yer verilecektir, çünkü inceleyeceğim düşüncelere her feminist yazar önem vermemiştir. Özellikle Simone de Beauvoir'ın çalışmaları burada ele alınandan çok daha kapsamlıdır. Beauvoir'ın kitapta yer almasının nedeni, tam anlamıyla radikal bir feminist olması değil (ki bu konu tartışmaya açıktır) birçok radikal feministin esin kaynağı olmasıdır.

Mary Daly gibi, iletilerinin ayrılmaz bir parçası olan yazınsal bir dil kullanan feminist yazarlar da böyle ayrıntılı bir karşılaştırmadan olumsuz yönde etkilenebilirler.

PSİKOLOJİK ÇÖZÜMLEME

Juliet Mitchell gibi bazı sosyalist feministler radikal feminizmin yaklaşımını 'psikolojik' diye niteleseler de[5] kadınlara yapılan baskılara psikolojik ya da bireysel çözümler öneren bir kuramın radikal feminist olamayacağı görüşündeyim. Radikal feministlerin en 'psikolojik' nitelikli demeci, erkeklerin, egolarını tatmin etmek için kadınlara baskı yaptıklarını söyleyen New York Radikal Feministlerinin 1969 tarihli 'Politics of the Ego' (Ego Politikaları) adlı bildirisi dahi cinsel sınıf sistemine son verilmesini ister ve aile kurumunu sorgular. Başka bir deyişle, bireysel çözümler değil toplumsal ve politik çözümler öngörür.[6]

Diğer yandan, Dorothy Dinnerstein ve Nancy Chodorow[7] gibi feministlerin çalışmaları, birçok radikal feministin radikal bulmayacağı bir biçimde psikoloji üzerinde durur. Sözü geçen feministler, erkeklerin istenmeyen davranışlarını, aile içindeki davranışların, özellikle de bütün 'anneliği' kadınların yapıyor olmasının bir sonucu olarak açıklar. Kadın ve erkek arasındaki ilişkilerde yaşanan sorunlara önerdikleri temel çözüm, babaların çocuk bakımına daha çok zaman ayırmaları. Bazen, çocuk bakımında erkeğin etkin bir rolü olmasının, insanları cinsel rollerine göre tanımlamayan dengeli insanlar yaratmak için gerekli olduğu öne sürülür. Bu lezbiyen anneler için ümit verici bir çözüm değil.

Pauline Bart[8] gibi radikal feministler, psikolojiye böyle önem verilmesini eleştirip konunun politik yanını ortadan kaldırdığını söylemişlerdir. Bu yaklaşım, erkekleri bir sınıf değil de bireyler olarak ele alır ve kadınların birlikte değil de tek başlarına izleyecekleri bir eylem planı önerir. Çekirdek ailenin psikolojik açıdan zararlı etkilerini vurgular; bu da kadın ve erkeklerin cinsel sınıf sisteminden eşit ölçüde zarar gördüklerinin kabul edilmesi demektir.

Dinnerstein/Chodorow kuramının birçok kadını cezbetmesinin nedeni, politik etkinliklere katılmaktansa liberal bir erkekle evlenerek dünyayı değiştirebileceklerini öne sürmesi olabilir.

SINIF VE IRK

Hepsi olmasa da birçok feminist, erkeklerin kadınlara yaptığı baskının insanlara uygulanan 'temel' baskı olduğuna inanırlar. Bu tarihteki ilk baskıdır; bir insanın öğrendiği ve katıldığı ilk baskıdır; ve hemen hemen her insan toplumunda yaşanan ve her insanı ya baskı yapan ya da baskıya uğrayan bir cinsel sınıfa dahil eden, en yaygın baskı şeklidir.

Bütün radikal feministler, ırk ve ekonomik sınıf baskılarının da varolduğunu ve belli bireyler üzerinde cinsel baskıdan daha güçlü bir etkileri olabileceğini kabul ederler. Örneğin, radikal feministler, Musevi kadınların, Musevi erkeklere yapılanlardan farklı bazı işkenceler görmüş oldukları halde, sadece kadın oldukları için Naziler tarafından yakılmaktan kurtulduklarının farkındadırlar.

Cinsel baskı, sanırım, her zaman ırk ve sınıf baskılarıyla içiçe olmuştur, ırk ya da sınıf nedeniyle baskı gören kadınlar, kendi ırk ve sınıflarından erkeklerin karşılaştığı sınıfçılık ve ırkçılıktan başka, kadınlardan nefret eden belli bir sınıfçılık ve ırkçılık tarafından da ezilmektedirler. Cinsel baskı, baskı yapan ırkların erkeklerinin cinsel güçlerine bir tehdit oluşturuyorlarsa, ezilen ırkların erkeklerini de etkileyebilir. Andrea Dworkin[9] ve Catharine A. MacKinnon[10] gibi radikal feministler içiçe geçmiş bu baskılara değinmiş fakat beyaz radikal feminist kuramcıların çoğu bu konu hakkında ayrıntılı olarak yazmamıştır.

Bazı radikal feministlere ve birçok sosyalist feministe göre, cinsiyet, ırk ve sınıf baskıları birbirleriyle öyle içiçedir ki herhangi bi-

rinin temel olduğunu söylemenin hiçbir anlamı yoktur ve bu baskılardan birine 'temel' olduğu için önem vermek hem ırkçılık ve sınıfçılık hem de ataerki tarafından ezilen kadınlara bir hakarettir.

Sınıf ve ırk konuları, birkaç radikal feminist çalışmada bütünleyici bir biçimde yer alır. Catharine A. MacKinnon 'ın cinsel taciz konusundaki çalışması, bir kadın çalışanından cinsel taleplerde bulunan patron için, sınıf ve işyeri egemenliği ile cinsel tacizin birbirine bağlı zevk unsurları olduğunu gösterir.[11]

Çağdaş feminist harekette ırk ve sınıf tartışması; batı uygarlığında geliştiği için beyazların ırkçılığı, kapitalizm ile gelişen sınıf baskıları, batı toplumlarında süregelen ve etkileri dünyanın birçok köşesine yayılmış olan çeşitli ırk ve sınıf baskıları üzerinde durur. Tarihsel bir tartışma, ırkçılığın kökeninin tarihin derinliklerinde olduğunu; insanoğlunun komşularının farklı olduğunu anlayıp onları esir etmeye, öldürmeye başlamasıyla ortaya çıktığını gösterebilir. Tarihsel bir tartışma; kapitalizmi, insanların başkalarını köle, uşak, işçi ve karı sıfatıyla kullanıp emeklerine el koyma girişimlerinden beri varolan bir tür ekonomik baskı şeklinde tanımlayabilir. Ekonomik baskı hakkında kapsamlı bir tartışma, bürokratik sınıfların birçok işçinin emeğini denetleyip kazancın aslan payını almalarını sağlayan ekonomik sistemleri de dikkate almalıdır.

Irk ve sınıf baskılarını kapsayan karmaşık bir görüş, kadınların toplumun egemen ırk ve sınıfından erkeklerle ilişkilerinden bazı kazançları olabileceğini kabul etmelidir. Kadınların üst sınıfların gerçekten üyesi olup olamayacağı, beyaz kadınların da beyaz erkekler gibi baskı yapıp yapamayacağı konularında feministler hemfikir olmasalar da kadınların da baskıcı davranışlara katılabileceğini ya da kimlikleri bir sanıdan ibaret olsa da baskı yapan bir sınıfla özdeşleşebileceklerini kabul ederler.

FEMİNİZM BÜTÜN KADINLAR İÇİN MİDİR?

1960'ların ikinci yarısında yetişen Amerikalı radikal feminist kuramcılar, çoğu beyaz olduğu halde, radikal feminizmin bütün ırk ve sınıflardan kadınların özgürleştirilmesine katkıda bulunacak bir kuram olduğunu savundular. Sisterhood is Powerful (Kızkardeşler Güçlüdür) ve Radical Feminism (Radikal Feminizm)[12] gibi ilk seçki ve dergilerde, sömürgelerde yaşayan kadınlar ile ulusal özgürlük ha-

reketlerinde yer alan kadınlarla ilgili makaleler vardı. Çinli, Vietnamlı ve Kübalı kadınlar, radikal cesaret örneği olarak gösteriliyordu. İlk seçki ve dergilerde, ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki siyah kadınlar hakkında ve siyah kadınlar tarafından yazılmış makalelere, az sayıda da olsa. (Sisterhood is Powerful'da üç, Radical Feminism'de bir makale vardı) yer verildi. Sisterhood is Powerful'da Meksika kökenli bir kadının yazısı da vardı.

Kadınların özgürlük hareketine tipik bir örnek oluşturan 1968 tarihli Redstockings Bildirisi (Redstockings Manifesto) şöyle der:

> Bütün kadınları destekliyoruz. Çıkarlarımız, en muhtaç durumdaki, en vahşice sömürülmüş kadının çıkarlarıdır.
>
> Bizi başka kadınlardan ayıran bütün ekonomik, ırksal, eğitimsel ve statü ayrıcalıklarını reddediyoruz. Kadınlar konusunda sahip olduğumuz her türlü önyargıyı belirleyip ortadan kaldırmaya kararlıyız.[13]

1971 yılında Barbara Burris, Kathleen Barry ve başkaları tarafından kaleme alınan Dördüncü Dünya Bildirisi'nde (Fourth World Manifesto), kadınların her yerde birbirleriyle ilişkili olabilecek koşut kültürleri olduğu; başka bir dünya oluşturdukları belirtilir.

> Dünyanın bütün ırklarından, sınıflarından ve ülkelerinden kadınları destekliyoruz. Kadın kültürü dördüncü dünyadır.[14]

1970'lerin sonuna doğru birçok siyah feminist ve renkli derili başka feministler, beyaz feministlerin ırkçılıkla savaşma ve bütün kadınlar tarafından bütün kadınlar için bir feminizm oluşturma ülküsünü tam anlamıyla gerçekleştiremediklerini söylemeye başladılar. Fakat radikal feministlerin, en azından kadınların çeşitliliği üzerinde düşünüp bağlantılar kurmaya çalıştıklarının belirtilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Afrika kökenli Amerikalı yazar Audre Lorde, 1980'de kaleme aldığı "Mary Daly'ye Açık Mektup" ta (Open Letter to Mary Daly), renkli derili kadınlar üzerinde çok yoğun bir ataerkil baskı olduğunu ve beyaz feministlerin yazılarında bu farka ayrıca değinmediklerini belirtir:

> ... Farklılıklar, bütün kadınları çeşitli şekil ve derecelerde ataerkil baskıya maruz bırakır. Bunların bazılarını paylaşır, diğerlerini ise paylaşmayız. Örneğin, bu ülkedeki beyaz olmayan kadınlar arasında meme kanserinden ölüm oranı %80'dir; beyaz kadınlardan üç kat daha fazla gereksiz histerektomi ve kısırlaştırma ameliyatı geçirirler;

tecavüze ve saldırıya uğrama ve öldürülme olasılıkları beyaz kadınlarınkinden üç kat daha fazladır.[15]

Renkli derili feministler ile beyaz feministler arasındaki, hareketin yeniden tanımlanması amacını güden diyalog, 1980'lerde feminist harekete damgasını vurdu.

Addrienne Rich şöyle diyor, "Radikal feministlerin bütün kadınları destekleme savları çok tepki gördü. Bütün kadınları desteklemenin doğruluğuna inanmak, bunu şiddetle ve içtenlikle istemek yeterli değildi.'[16]

Bu kitabı yazarken ırk ve dil konusunda bazı sorunlar ortaya çıkıyor. Beyaz bir feministten değil de siyah bir feministten söz ederken ırk belirten bir sözcük kullanmak insanların aksi belirtilmedikçe beyaz oldukları, beyazın bir norm oluşturduğu ve diğer ırkların normal olmadığı görüşünü benimsemek demektir. Halbuki 'Siyah feminist' birçok kadının özellikle seçtiği politik bir sıfattır; 'beyaz feminist' böyle bir anlam taşımaz. Beyaz feministleri nitelemeyen ama Siyah feministleri belirleyen bir dil kullanıyorum fakat bu kullanımın etkileri konusunda şüpheliyim ve okurları da bu kullanımı sorgulamaya davet ediyorum.

Beyaz olmanın bir norm oluşturmadığını göstermek için bu kitapta sözü edilen birçok kadının beyaz olduğunu söylemeliyim. Bunların arasında Ti-Grace Atkinson, Simone de Beauvoir, Rita Mae Brown, Susan Brownmiller, Charlotte Bunch, Susan Cavin, Mary Daly, Elizabeth Gould Davis, Christine Delphy, Andrea Dworkin, Shulamith Firestone, Marilyn Frye, Susan Griffin, Sarah Lucia Hoagland, Laurel Holliday, Jill Johnston, Lisa Leghorn, Catharine A. McKinnon, Kate Millett, Janice Raymond, Adrienne Rich, Kathie Sarachild ve Monique Witting sayılabilir. Ben de beyazım.

Renkli derili kadınlar kendilerini, 'radikal feminist' ya da 'sosyalist feminist' terimleriyle betimlemek yerine, daha çok 'Siyah feminist', 'Siyah lezbiyen' ya da 'Asyalı feminist' veya 'renkli derili kadın' terimiyle tanımlamayı seçmektedir. Bazıları radikal feminizmden çok sosyalist feminizme yakın görünen politikaları benimsemiş, başkaları ise lezbiyen feminizme ya da radikal feminizme yakın politikaları seçmiştir. Bu Renkli Derili kadınlara radikal feminizm ve lezbiyen feminizmi ele alan kısımlarda yer vermemin amacı, radikal ya da lezbiyen feminizme sosyalist feminizmden daha

yakın olduklarını anıştırmak değil. Örneğin, Merle Woo kendini sosyalist bir feminist ve lezbiyen bir etkinci olarak tanımlıyor.

Fakat birçok Renkli Derili Kadının çalışmaları, bireysel deneyimlere ve duygusal anlatıma önem vermeleri nedeniyle sosyalist feministlerinkinden çok birçok beyaz radikal feminist ve lezbiyen feministin çalışmalarına benziyor.

Renkli Derili Kadınların çalışmalarının nasıl düzenleneceği de önemli. Her bölümde, Renkli Derili Kadınların düşüncelerini derleyip, örneğin, biyolojinin belirleyici olduğu köken kuramlarına karşı çıkmadaki birlikteliklerini ya da cinsellik konusundaki farklı görüşlerini göstermeyi amaçladım. Diğer bir seçenek de görüşlerini kısımlara dağıtmak olabilirdi. Bu düzenleme yöntemiyle beyaz kadınlarla Renkli Derili Kadınların bu konuları tartışmadıklarını düşündürmek istemiyorum.

FEMİNİST KURAMDA YÖNTEMLER

Neden kuramın, diğer kuramlardan etkilenen, birbirleriyle oldukça uyumlu, farklı düşünce gruplarından oluştuğunu vurguluyorum? Radikal feministler dünyayı tanımamızın en temel yolunun bilinçlendirme (bilinçlendirme, 1960'lardan itibaren kullanılmaya başlanan, kadınların biraraya gelip ataerkiyi tartışmalarını ve kadınlık bilincinin oluşmasını sağlayan bir yöntemdir) olduğunu ve kuramın temelini hayatlarımızın oluşturduğunu sık sık söylemediler mi? "Redstockings Bildirisi" şöyle diyor:

> Bireysel deneyimlerimizin, ve onlarla ilgili duygularımızın ortak konumumuzu çözümlemede esas oluşturduğu görüşündeyiz. Varolan ideolojilere güvenemeyiz çünkü hepsi de erkeklerin egemen olduğu bir kültürün ürünü.'[17]

On yıl sonra, sosyalist feminist Nancy Hartsock şunları yazdı:

> Deneyimlerin incelenmesine ve anlaşılmasına ve bireysel deneyimlerin hayatımızı şekillendiren yapılarla kaynaştırılmasını amaçlayan, küçük gruplarda uygulanan bilinçlendirme çalışmaları feminizme temel oluşturan yöntemlerin en belirgin örneğidir.[18]

Doğru değil mi? Kuramın bilinçlendirme grupları dışında ne gibi bir rolü var?

Yalnız, bilinçlendirme gruplarına üyelik sınırlıdır. Bugüne dek oluşturulan hiçbir bilinçlendirme grubu, dünyamızda yaşayan bütün

kadınların deneyimlerine yer verememiştir. Bilinçlendirme grubunda öğretilenlerin üzerine gidip kadınların yaşamları hakkında daha çok bilgi edinip bunları gruba yazıyla aktarmak yararlı olabilir. Fuhuşa zorlanma, dayak, ensest ve kadınların gördüğü her türlü baskı, bu baskıyı daha iyi tanımamızı sağlıyor.

Feminist hareket içinde görülen ilk ayrılık konularından biri, kurama temel oluşturmada bilinçlendirmeden ne derece yararlanılacağıydı. İlk radikal feminist gruplardan ve bilinçlendirmenin yaratıcısı Redstockings, bilinçlendirmenin önemini şiddetle vurguladı. Redstockings'in çoğu kadının istediklerine (erkeklere sadık, tekeşli ilişkilere) kavuşmasını savunması da kaçınılmazdı. Aynı şekilde, birçok Amerikalı işçi de daha saygılı bir patron, daha kısa bir işgünü ve yüksek ücret istediklerini söyleyeceklerdir. Amerikalıların çoğu, en azından, mevcut koşullarının iyileşmesini isteyeceklerdir, bir devrim olmasını değil.

Bilinçlendirme gruplarında çalışan ilk radikal feministlerden bazıları, feminist bir devrim istediklerine karar verdiler. Çoğu feminist olmadan önce, mutlaka radikaldiler. Bilinçlendirme, bir kadının kötü davranışların farkına varmasını sağlar fakat radikal sosyal değişim üzerinde düşünmeyen bir kadını bu şekilde etkilemez.

Kuram; imgelemin genişlemesini, bireysel deneyimlerimiz hakkında genellemeler yapmamızı, dünyayı baskıcı yapıları ortadan kaldıracak biçimde nasıl değiştirebileceğimizi imgelemimizde canlandırmamızı sağlayan bir yöntemdir. Ti-Grace Atkinson'ın 1960'ların sonlarında ortaya attığı görüşlerin, Redstockings'in görüşlerinden farklı olmasının bir nedeni de Atkinson'ın kuramı vurgulamasıydı.

Politik kuram üretmek, genellikle, bir radikalleştirme de demektir. Dünyanın değişebileceğini düşünmek ve bunun nasıl gerçekleştirilebileceğini bulmaya çalışmak ilgisizliği ve edilgenliği yokeder. Amerika Birleşik Devletleri'nden daha eski ve daha önemli radikal gelenekleri olan Fransa ve İtalya gibi ülkelerde, politik kuramın politika içinde daha büyük bir rolü vardır.

Kuramın yaratıcı yönünü vurgulamamın nedeni, Fransız yazar Christine Delphy gibi bazı radikal feministlerin ve Marksistlerin kuramın temelini maddesel gerçeklikte, gerçek hayatta olduğunu savunmalarıdır; halbuki kuram genellikle, henüz gerçekleşmemiş olanı

da betimler. Marks 'proletarya diktatörlüğü'nden söz ederken yalnızca varolanı anlatmıyordu: biz de 'feminist devrim' ya da bir 'lezbiyen ulus'tan söz ederken varolanı anlatmıyoruz.

Radikal ya da lezbiyen düşüncelerle ilişkili olmadan, herhalde çok az sayıda kadın sadece hayatlarımıza bakarak radikal ya da lezbiyen feminizm hakkında bir fikir sahibi olabilirdi.

1989 yılında yayımlanan *Talking Back:Thinking Feminist, Thinking Black* (Yanıtımız: Feminist Düşünce, Siyah Düşünce) adlı kitabında Afrika kökenli Amerikalı feminist kuramcı Bell Hooks, feministlerin politik konumumuzu anlamak ve bir strateji oluşturabi-lmek için çoğu kez hayatlarımıza bakmayı yeterli bulduklarını savunur.

> Kadın, beyazların egemenliğindeki kapitalist ataerkil düzende, sadece 'ben'i 'benim vücudum'u düşünmek üzere, toplum tarafından özellikle şekillendirilmiş kadın. Bu kadını, politize etme sürecinin başlangıç noktası yapmak kesinlikle tehlikelidir...
>
> (Şayet) 'kişisel olan politiktir' diyorsanız, kişi ve daha büyük bir maddesel gerçeklik arasında hiçbir bağlantı, politik'in anlamı konusunda herhangi bir düşünce kalmayabilir. Bu sözde en çok titreşen 'bireysel' sözcüğüdür, 'politik' değil. Politik'ten emin olmayan her kadın kişiyi, kişisel'i bildiğini varsayar. Artık politik'in anlamını araştırmaya gerek yoktur, kişisel ile yetinilir, kişisel ve politik eş anlamlı olur ...[19]
>
> Feminist harekete katılan birçok kadın, erkekler tarafından nasıl sömürüldükleri ile ilgili kişisel deneyimlerini anlattıklarında bunun politize edileceğini varsaydılar. Politize etmek, bu sürecin (deneyimin adlandırılmasının), kişisel deneyimin temelini oluşturan somut maddesel gerçekliğin eleştirel bir değerlendirmesi ile birleştirilmesi demektir.[20]

Fakat feminist kuramcılar, kuramı eleştirmeden de durmamışlardır. Ti-Grace Atkinson şunları söyler:

> Buraya kadar anlattıklarım 'kuram'ın en olumsuz yönleri. Kavramları gerçekler olarak kabul ediyor, ki bunlardan biri yanlış olsa onu izleyenlerin de sorgulanmasına yol açar. İnsanın tatmin olmak istemesinin, doğası gereği doğal olduğunu 'varsayıyorum.' (peki ya ölme isteği ve angst?) Kimliğin kaynağında, dışadönüklükten içedönüklüğe doğru kökten bir değişiklik gibi önemli bir kültürel değişimin mümkün olduğunu 'varsayıyorum.' (Buna hangi evrimsel kuram uyardı acaba?) İnsan doğasının, kişinin kendi çıkarlarıyla başkalarınınkileri ulamsal bir zorunluluk gereği kaynaştırabilecek şekilde işleyebileceğini 'varsayıyorum.' (Buna bir örnek gösterile-

bilir mi?) Feminizmin sayısız korkulu rüyasından biri, kadınlar için önemli değişikliklerin neler olabileceğini düşünebilmek için birçok değişiklik yapılması gerektiğidir. Bu gibi değişikliklerin nasıl gerçekleştirilebileceğine değinmiyorum..[21]

Ne kadar çok varsayım yaptığımızı her feminist kuramcı kabul etmez. Birtakım radikal feminist ve lezbiyenlerin yazılarında, birçok nokta örtük bırakılmış ya da belirtilmemiştir. Yukarıda denediğim gibi, feminist yazarları karşılaştırmak ve gruplandırmak çok zor çünkü bazen yazarın, cinsler arasında doğuştan gelen temel farklılıklar olup olmadığı konusundaki görüşü gibi esas oluşturan noktalar dahi belirtilmiyor. Bazı radikal feminist ve lezbiyen yazarlar, amaçlarını, strateji ve taktiklerini açıkça belirtmeyip örtük bırakıyorlar.

ÇEŞİTLİ KURAMLAR

Birçok farklı feminist yöntem var. Yazılarımızda birçok kaynaktan yararlanıyoruz. Örneğin, Ti-Grace Atkinson, gördüğü felsefe eğitiminden etkilenerek Aristo'nun insanların toplumda farklı işlevleri (karı, anne, baba, köle, efendi) olduğu ve bu işlevlerle tanımlandıkları şeklindeki düşüncesine karşı çıkıyor. Mary Daly, Katolik bir tanrı bilimci olduğu dönemde gördüğü felsefe ve tanrı bilim eğitiminden etkilenmiştir. Daly, *Gyn/Ecology* (Kadın/Çevrebilim) (jinekoloji ile gyn (Yun. kadın, yumurtalık vs) ve ecology (çevrebilim) sözcükleriyle yapılan bir söz oyunu) adlı kitabında, Katolik inancındaki insana (men, yani erkeğe) karşı işlenen yedi büyük günahı değiştirip erkeğin işlediği sekiz büyük günahtan söz eder.[22] Susan Griffin bir şairdir ve yazılarında şiirsel bir dil kullanır. Shulamith Firestone ve başkaları Marksizmden etkilenmiştir.[23]

Yine de birçok feminist yazar, duygusal yönden yoğun bir biçem kullanır. Çalışmaları kişisel duygularından kopuk değildir. Atkinson ve Daly gibi çok farklı yazarlar dahi çalışmalarında kadınların gördüğü baskıyı anlatmanın ne denli acı verdiğinden söz ederler. Feminist yazarların kendilerini konularından soyutladıkları düşünülemez.

Radikal feminist ve lezbiyen kuram tutku doludur. Gerçek kadınların gerçek acıları doldurur sayfaları. Adrienne Rich, Audre Lorde, Mary Daly ve Janice Raymond gibi yazarların eserlerinde, kadınların sevinç dolu anları da bütün açıklığıyla dile getirilir.

Varsayımlarımızın neler olduğunu belirlemeye ve örtük bırakılıp dile getirilmeyenleri olduğunca belirginleştirmeye çalışıyorum ki feminist ve lezbiyen düşünceleri daha iyi değerlendirebilelim.

Bu kitabın amacı, kaynak eserlerin yerini almak değil bizi onlara yöneltmektir. Bazıları, feminist hareket içinde dahi, hak ettikleri ilgiyi görememiştir. Sürekli gelişen kuramsal yapıyı ne kadar az incelediğimize biraz şaşırıyorum. Marksistler yüzyıldır Marks'ı inceliyorlar ve bırakmaya da hiç niyetli değiller. Marks'ın Marksizm'deki yeri gibi, radikal ve lezbiyen feminist kurama temel oluşturan tek bir yazar olmadığı halde tartışmaya değer birçok çalışma var.

Bizim çalışmalarımız, çeşitliliği, çoğulculuğu ve düşüncelerin kaynaklandığı tek bir lider olmayışı ile önem taşıyor. Feminizme 'Firestonizm' ya da 'Beauvoirizm' dendiğini ve bir yazarın görüşlerinin, diğerlerini değerlendirmede standart oluşturduğunu düşünün! Bu çok saçma olurdu. Politika dünyasına girebilmek için tek bir kuramı benimsemek ya da tek bir gruba katılmak gerekmiyor.

Gücümüz esnekliğimiz. Feministler, 1939 Hitler-Stalin saldırmazlık antlaşmasına, garip bir tutumun liderler tarafından halka kabul ettirilmesine benzer bir olayın utancını taşımayacaklar. Feministler, Vivian Gornick'in *The Romance of American Communism* (Amerikan Komünizminin Macerası) adlı eserinde anlatılan, tek devrimci parti olarak gördükleri komünist partiye üye olamadıkları takdirde politikayla ilgilenmenin bir anlamı kalmayacağını düşünen eski komünistlerin durumuna[24] düşmeyecekler. Bir grubun düşünceleri ya da sürecine katılmayan feministler yeni bir grup kurarlar.

Hiçbir kuramcımızın saygın bir konuma gelmemiş olması bir şans da olsa çeşitli görüşleri daha yakından tanımak da yararlı olabilir. Ti-Grace Atkinson'ın *Amazon Odyssey* (Amazonların Yolculuğu) ve daha iyi tanınan, Shulamith Firestone'un *The Dialectic of Sex* (Cinselliğin Diyalektiği) adlı kitapları gibi önemli birçok feminist eser, baskıları tükendiği için kadın araştırmaları kitap listelerine alınmıyor ve harekete son yıllarda katılan kadınlar tarafından da okunamıyor.

Ayrıca, bazı feminist yazarlar kaynaklarını belirtmezken Mary Daly ve Adrienne Rich gibi başka yazarlar ise kaynaklarının çoğunu belirtiyorlar. Bazı feministler Beauvoir'ın düşüncelerini ve sözlerini adını belirtmeden kullanıyorlar. Redstockings grubu, görüşlerinin, sık

sık gruba gönderme yapılmadan kullanıldığından yakınıyor. Fakat görüşleri herhangi bir gönderme yapılmadan en çok kullanılanlar, Ti-Grace Atkinson ve 1970'lerin başında kurulan lezbiyen feminist grup, the Furies. Gündelik konuşmalarda bu o kadar önem taşımıyor, konuşmalarımıza dipnot eklemek zorunda değiliz. Fakat bir yazar başkalarının görüşlerini adlarını belirtmeden kullanmama sorumluluğunu taşır. En zor bulunan ve en az gönderme yapılan kitapların radikal feminist eserler olması bir rastlantı olmasa gerek.

2- FEMİNİST KURAMIN KAYNAKLARI

FEMİNİST kuramın kaynakları nelerdir? Feministler hemen hemen her türlü ilham kaynağını kullanmışlardır. Örneğin, onyedinci yüzyılda, İngiliz kadınları hem Katolikliği hem de radikal Protestanlığı izleyerek feminizme ulaştılar. *Dale Spencer Feminist Theorists: Three Centuries of Women Thinkers* (Feminist Kuramcılar: Üç Yüzyılın Kadın Düşünürleri)[1] adlı kitabında bundan söz eder. Çağdaş radikal feministler de; Marksizm, anarşizm, varoluşçuluk, ondokuzuncu yüzyıl feminizmi, Siyah özgürlük hareketi ile kadınların, davranışları erkeklerinki kadar şiddet dolu olmadığı için, erkeklerden daha iyi olduğunu öne süren yirminci yüzyıl erkek yazarları Ashley Montague/Robert Graves okulu[2] gibi çeşitli kaynaklardan yararlanmışlardır.

Bunlardan biri diğerlerinden daha iyi bir kaynak olabilir mi? Kaynaklar birbirleriyle çatışırlar mı? Kaynakları birleştirmeye çalışmak mantıksal yönden tutarsız mı?

Bazı yazarlar Marksizm ile varoluşçuluğu kaynaştırmayı denemiş olsalar da birbirleriyle uyumlu oldukları söylenebilir mi? Marksizm ve anarşizm pek uyumlu değil, ikisi de ondokuzuncu yüzyıl feminizminin başlıca kaynağı olan liberalizmle uyumlu değil. Montague/Graves'in biyolojik üstünlük düşüncesi hiçbiriyle uyumlu değil, ve ben de onlara daha fazla yer vermeyeceğim.

Ondokuzuncu yüzyıl feminizmi yirminci yüzyıl feminizmini etkilemiştir. Birçok çağdaş feminist, eskilerin çalışmalarını, birçoğunun yayımdan kalkmış olması ve çağdaş feminist kuramcılar onları

keşfedinceye dek tanınmamaları nedeniyle, ayrıntılı biçimde incelememiştir. Dale Spencer, Zillah Eisenstein ve Josephine Donovan'ın kitaplarında bu tarihsel gelişim ele alınır.[3]

AFRİKA KÖKENLİ AMERİKALILARIN ETKİNLİKLERİ

Feminist düşünce ve uygulama üzerinde, Siyah hareketin, hem Medeni Haklar Hareketinin hem de Siyah milliyetçiliğinin etkisi olmuştur. Redstockings üyesi Kathie Sarachild ve Carol Hanisch gibi ilk radikal feministler Güney eyaletlerindeki Medeni Haklar hareketinde doğrudan yer almışlardır. Sadece kadınlara yönelik ilk özgürlük gruplarını kuran çoğunluğu beyaz olan kadınlar (radikal siyah kadınlar da politik çalışmalar yapıyorlardı fakat Cellestine Ware gibi birkaçı dışında, çoğu kendini kadın özgürlükçü olarak nitelemiyordu) bu Medeni Haklar Hareketinden, çok sayıda insanın günlük hayatlarındaki baskı konusunda, politik etkinliklere katılmasının mümkün olduğunu öğrendiler. Siyah Milliyetçi Hareketin bazı kesimlerinde oluşan, Medeni Haklar Hareketi içinde geliştirilen şiddete başvurmama kuramı ve silahlı direniş düşüncesi (kesinlikle gerekli), pasifist ve pasifist olmayan radikal ve lezbiyen feministlerin stratejilerini etkilemiştir.

Afrika kökenli Amerikalılar hareketinin feminist hareket üzerindeki belki de en önemli etkisi, Siyahi ayrılıkçılığı, yani hareketlerinin yönünü sadece siyahların belirleyebileceğini ve bağımsız, yalnız siyahlara açık örgütlere gerek duyulduğu görüşünün çoğunluğun kararıyla belirlenmesi oldu. Bu örnek, ayrılıkçılık ya da sadece kadınlardan oluşan, farklı ırklardan kadınlar için grupların kurulması düşüncesini meşrulaştırdı.

Siyahların, hareketlerinin taklit edilmesini bazen hırsızlık şeklinde değerlendirmeleri anlayışla karşılanabilir fakat Afrika kökenli Amerikalılar hareketinden öğrenilenleri iyi bir politik karar olarak değerlendirmek de mümkün.

Beyaz feministler, düşüncelerin ne oranda Siyahi hareketlerden ödünç alınıp uyarlandığını her zaman açıklamazlar.

VAROLUŞÇULUK, ANARŞİZM, MARKSİZM

Varoluşçuluk, Marksizm ve anarşizme göre dünya değişime açıktır, durağan değildir ve belli bir statüko sürekli tekrarlanmaz. İn-

sanlar, ister birey (varoluşçulukta, anarşizmde) ister bir grubun üyeleri olarak (Marksizmde, anarşizmin bazı türlerinde) harekete geçebilir, değişebilir ve değiştirebilirler. Bütün bu felsefeler dünyanın olabildiğince iyi olmadığını savunur. Dünya bu haliyle gerekleşmesi mümkün olan en iyi dünya değildir. Bu felsefelerin amacı sadece varolan dünyayı açıklamak değil değiştirmektir de.

Aslında, hem Marksizm hem de varoluşçuluk, varoluşun yanısıra insanın bir 'özü', bir doğası olduğunu da kabul eder. Polonyalı Marksist felsefeci Adam Schaff'a göre, eğer bütün insanlar sadece içine doğdukları tarihsel ve sınıfsal koşulları yansıtsalardı, farklı dönem ya da koşullarda doğmuş insanları anlamamız mümkün olmayacaktı. Ama, bu insanlarla aramızda bazı benzerlikler olduğu için (insan ilişkilerine duyulan arzu, maddi refah isteği vb.) onları biraz olsun anlayabiliyoruz.[4]

Varoluşçuluğun savı, insanın doğası ya da özü olmadığı değil, Jean Paul Sartre'ın 'Varoluşçuluk'ta söylediği gibi, varoluşun özden önce geldiğidir. İnsanlar varolmadan önce, insanların nasıl olması gerektiği konusunda bir düşünce ya da ülkü yoktu. İnsanların doğasını (ne gibi kişilik özellikleri olduğunu, insan toplum ya da toplumlarının ne olduğu ve ne olabileceğini) insanlara bakarak öğreniriz. İnsanların uçup uçamadığını uçmayı deneyerek anlarız. İnsanların ne kadar işbirliği yapabildiğini, bunu gözleyerek ve işbirliği yapmaya çalışarak öğreniriz.

Bu düşünce, insanların uçup uçamayacaklarını (ya da uçabilmek için hangi koşullarda bazı aletlere gerek duyacaklarını) veya insanların işbirliği yapıp yapamayacaklarını ve bunun koşullarını belirleyen bir insan doğası kavramının yadsınması anlamına gelmez. İnsanların uçabilmesi ya da işbirliği yaparak çalışabilmesi ile ilgili ilk tahminlerimiz (sadece bunları şimdiden yapıp yapmadıklarına bakıp yeteneklerini geliştirip geliştiremeyeceklerine dikkat etmezsek) doğru çıkmayabilir. Kesinlikle bildiğimiz birşey varsa, insanların birçok yeteneği olduğudur.

Bu felsefelere karşı çıkanların yadsımasına rağmen, bu felsefeler bir çeşit 'ebedi gerçek' olduğunu varsayarlar. Bu 'ebedi gerçek', insanların koşullarının önemli olduğu ve insan hayatının değer taşıdığıdır.

Marksizm, anarşizm ve varoluşçuluk bu dünyaya ve üzerinde yaşayan bireylere değer veren felsefelerdir. Hepsi özgürlüğe önem verir, ama varoluşçuluk bireysel özgürlüğü vurgularken Marksizm kolektif

özgürlüğe, birçok anarşizm akımı da ikisine birden önem verir. Marks'ın ilk yazılarına dayanan Marksizm ise hem kolektif hem de bireysel özgürlüğe yer verir. Bütün bu kuramların amaçları arasında ifade özgürlüğü ve mutluluk dahi vardır.

Marksizm, anarşizm ve varoluşçuluk eyleme dayalı felsefelerdir: bütün insanların etkin olması gerektiğini varsayar, salt varoluş (etkinlik içermeyen salt bir varoluş mümkünse) yerine insanın etkinliği üzerinde dururlar. İnsanların, farklı eylemler seçerek içinde bulundukları dünyayı ve birbirlerini etkileyebileceklerini varsayarlar. Varoluşçular genellikle eylemde rol oynayan bireysel seçimleri, Marksistler ise tarihsel olguların eylem üzerindeki etkilerini vurgular ama ikisi de eylemin mümkün ve gerekli olduğunu söyler. Eylemlerin tarihsel açıdan kaçınılmaz olduğunu savunan Marksistler dahi birçok insanın sınıfına ihanet ettiğini ya da gereken sınıf bilincine sahip olmadığını, yani sınıflarına yarar sağlayacak biçimde davranıp davranmamaya onların karar verdiğini kabul ederler.

Marksizm ve anarşizm dünyayı değiştirmeye önem verirken var oluşçuluk eylemler aracılığıyla, ki buna kolektif eylemler de dahildir, insana 'kendi' bilincini kazandırmayı vurgular. Bunların hepsi, sadece düşünce değil eylem de gerektirir.

Feminizm de, hem kolektif hem de bireysel eylemlere yer veren ve dünyadaki her düzeydeki güç ilişkisini ve kişileri değiştirmeyi amaçlayan bir eylem felsefesidir. Mary Daly gibi bir feminist yazar, 'var-oluş' (be-ing) konusunda yazdığında eyleme karşıt bir varoluştan değil eylemden söz etmektedir. Daly'nin 'yaratıcı var-oluş' dediği 'etkin olan var-oluş' şeklinde söylenebilir. Daly ve Dworkin gibi birçok feminist, Beauvoir'ın izinden gidip, yine hem düşünce hem de eylem anlamına gelen 'oluşuş' (becoming) terimini de kullanmışlardır.

Bildiğim kadarıyla kimse, feminizmin salt bir düşünce felsefesi olduğunu ya da başka kadınlarla birlikte eylemlere katılmadan feminist olunabileceğini öne sürmemiştir.

Marksizm ve radikal anarşizm gibi feminizm de, insanı toplumsal bir varlık şeklinde tanımlayan, bu toplumsal insan hakkında ve onun için üretilen bir kuramdır. Feminist olmak, bir grup olarak kadınlar hakkında düşünce ve eylem üretmek demektir. Sadece "ben bir erkek kadar iyiyim, hatta daha da iyiyim ve bunun bilincinde olduğumu gös-

terecek biçimde davranırım" diyen ve kadınları bir bütün olarak düşünmeyen bir kadın feminist değildir.

Başka varoluşçularla ilişki kurmadan da bir çeşit varoluşçu olunabilir. Eylem gerekli de olsa, bu kolektif bir eylem yerine bireysel de olabilir.

Varoluşçuluk, 'olumsuz' özgürlük diye nitelendirebileceğimiz, karşı koyma ya da reddetme özgürlüğünü vurgular.[5] Bu özgürlük düşüncesinin ne gibi uç noktalara çekilebileceğine örnek olarak Sartre'ın, "Fransa Alman işgali altındayken olduğu kadar hiç özgür olmadı"ğı sözü gösterilebilir. Sartre'ın daha çok karşı koyması gerekmişti. Direnişçiler doğru bir seçim yaptıklarını düşünüyorlardı. Fakat bu durumu yaratan, özgürlüğün aşırı derecede kısıtlanmış olmasıydı.

Marksist özgürlük anlayışı ise durumun daha fazla denetim altına alınmasını gerektirir: üretim şekillerinin mülkiyeti, kendi çalışma koşullarını denetleme olanağı.

Marksizm ile varoluşçuluğu kaynaştırmayı denemiş yazarların belirttiği gibi her iki özgürlük şekli de önem taşımaktadır.

SİMONE DE BEAUVOİR'IN VAROLUŞÇULUK KAVRAMI

Varoluşçuluğu feminizme kazandıran Simone de Beauvoir'dır. Yoksa varoluşçuluk mu Beauvoir'ı feminizme kazandırdı? varoluşçuluk gibi bir felsefenin varlığı, feminizmin bir kuram olarak oluşumunda gerekli bir koşul muydu? Yoksa, Fransız feminist kuramcı Michele Le Doeuf ve Amerikalı Ti-Grace Atkinson'ın öne sürdüğü gibi, varoluşçuluk feminizmden o kadar farklı mıydı ki Beauvoir feminist kuramını oluşturmadan önce varoluşçuluğun ötesine geçmişti? Atkinson, feminizm öncesi varoluşçuluğun (yani, Beauvoir'ın *Genç Kızlık Çağı, Evlilik Çağı, Bağımsızlığa Doğru* (Le Deuxieme Sex) adlı kitabı, 1940'ların sonuna doğru yayımlanmadan önceki haliyle Sartre'ın varoluşçuluğu) feminizmden daha olumsuz, daha belirsiz olduğunu, bunun nedenin de herhangi bir sınıf yerine bireyler üzerinde durması ve kolektif düzen için kuramsal bir temel göstermemesi olduğunu öne sürer. İnsanların kendilerini geliştirmeleri ve özgürmüş gibi davranmaları gerekliydi ama bunun nasıl yapılacağı belli değildi.[6] (1960'ta yayımlanan *Diyalektik Aklın Eleştirisi* (Critique de la Raison dialectique) adlı kitabında Sartre,

insanların gruplar halinde nasıl çalışabileceğini daha çok açıklamaya çalışmıştır.)[7]

Le Doeuf, Beauvoir'ın varoluşçuluğu kullanıp, varoluşçu kavramların ötesine geçerek kendi feminizmini nasıl yarattığına değinir. Sartre, Varlık ve Bilinç'te "bütün aşağılık duygular özgür seçimimizin sonucudur. Hissettiklerimizi hiçbir dış etken belirlemez" der.[8] Diğer bir deyişle, bir insana başkaları hükmedemez. Kişi her zaman seçme şansına sahiptir. Bu görüş, erkeklerin kadınlara uyguladığı baskı da dahil olmak üzere, baskı kavramının geçerliliğine karşı çıkar gibi görünür. Fakat Le Doeuf'ün dediği gibi;

> Beauvoir varoluşçuluğun gerçeklik törcsini bir kaldıraç gibi kullanarak kadınlara yapılan baskıyı gözler önüne serer.... de Beauvoir'ın tuhaf ama etkin bir sezgi gücü vardı: 'Öznenin aşkınlığı ne zaman içkinliğe dönüşse varoluşun kendi içine indirgenmesi söz konusudur. Bu indirgenme; özne buna izin verirse ahlaki bir yanlış, özneye zorla kabul ettirilirse baskı olur.[9]

Diğer bir deyişle, öznenin doğasından kaynaklanan, varoluşçu özgür seçim arayışının engellenmesi ona baskı yapılması demektir.

> Aşkınlığıyla tanımlanan özne, betimlenebilen bir varlık ya da belirlenebilen bir yaradılış değildir. 'Ölümsüz dişi' diye birşey yoktur çünkü 'insan doğası' yoktur.[10]

Beauvoir, değişmez bir kadın yaradılışı değil sadece bir "oluşuş" olduğuna inanıyordu. Kadınlar, böylece, oluşuşlarını engelleyenleri aşmayı başardıkları takdirde, ne isterlerse olabilirler.

Birçok feminist kuramcı "oluşuş" gibi varoluşçu terimler kullanıyor. İnsanların kendilerini istedikleri gibi şekillendirebileceği ve böyle yapmaları gerektiği görüşü varoluşçuluktan türetilmiştir. Ti-Grace Atkinson ve Mary Daly, birbirlerinden oldukça farklı kuramlar öne sürmüş olmalarına rağmen varoluşçuluktan kaynaklanan kendini yaratma olanaklarını vurgularlar. Örneğin, *Beyond God the Father* (Tanrı Babanın Ötesinde) 'da Daly, oluşuşu şöyle açıklar: "Bu oluşuş, gerçekten neysek o olmamız, hiçlik deneyimini göze almamızı sağlayacak varoluşçu bir cesaret gerektirir... Tek seçeneğimiz, sonsuz hiçliğe rağmen kendimizi gerçekleştirmektir."[11]

Varoluşçuluk, Marksizm ya da başka bir felsefe veya kuramdan alınan birkaç terim, kuramı varoluşçu, Marksist yapmaya ya da önceki kuramlara bağlamaya yeter mi? Feminizmin mantığı var-

oluşçuluğa mı dayanmaktadır? Değişimin mümkün olduğu düşüncesine dayandığı bir gerçek ama bu düşünceyi Marksizmden de alabilirdi. Fakat geleneksel Marksizm, değişimin, tarihsel bir gerekliliğe değil de özgür iradeye bağlı bu yönünü, varoluşçuluk kadar vurgulamaz.

ANARŞİZM VE FEMİNİZM

Radikal feministler anarşizmden ne gibi kavramlar almıştır? Bu seçimler bilinçli mi yoksa büyük oranda bilinçsizce mi yapılmıştır?

Anarşist düşünce ve en azından, 1960'lardaki Yeni Sol akımı üzerindeki çok yönlü etkileri, radikal feminizmin, özellikle de grup yapısının büyük bir bölümünün gelişimine katkıda bulundu.

İki tür anarşizm vardır: sadece bireysel özgürlüğü vurgulayan ve bunun sağlanması için de yönetimin zamanla ortadan kaldırılması gerektiğini ama büyük şirketlerin varlığını sürdürebileceğini savunan sağcı anarşizm, hem bireyleri hem de kooperatifleri toplumun temel taşları olarak gören solcu ya da radikal veya toplumsal anarşizm. Toplumsal anarşistler, devlete oldukları kadar kapitalizme de karşıdır. Sağcı anarşistler liberal partinin politikalarını benimserken solcu anarşistler (Amerika Birleşik Devletleri'ndekiler) genellikle kooperatif ve ortaklıklar kurma çabasındır. (Başka zaman ve yerlerde, örneğin devrim öncesi Rusya 'da solcu anarşistler, işçi ve köylü kooperatifleri kurmanın yanısıra bombalama gibi devrimci taktikler de uyguluyorlardı.)

Toplumsal anarşizmin temel kavramlarından biri bireyselden genele her türlü toplumsal ilişkide, farklı güçlerin, yapıları gereği, baskıcı bir nitelik taşıdıklarıdır. Kişiler, yaşamlarını ilgilendiren her kararı doğrudan, kararın niteliğine göre ya bireysel ya da toplu olarak almak zorundadırlar. İnsanlar birlikte, eşit koşullarda ve işbirliği içinde yaşayıp çalışabilirler. İnsan doğasından kaynaklanan ve kaçınılmaz bir güç dürtüsü yoktur. (Peki toplumsal koşullardaki eşitsizliği kim yarattı?) Devletin, şirketlerin, ataerkil ailenin yerini mutlaka daha işbirlikçi, gönüllü kurumlar almalıdır.

Toplumsal anarşistlerin sık sık uyguladıkları stratejilerden biri, kişilerin, aralarında hiçbir yapay fark olmadan birlikte çalışıp yaşayabileceklerini göstermek amacıyla işbirlikçi topluluklar ya da şir-

ketler kurmaktır. Hem bireylerin hem de toplumun tavır ve eylemlerinin değiştirilmesi de vurgulanır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde anarşizm Marksizmden dahi az saygı gören bir düşüncedir. Üniversitelerde Marksizm dersleri verilir ama anarşizmle ilgilenilmez. Anarşizmle ilgili kitap bulmak çok zordur.

Gelgelelim anarşist düşünceler. 'anarşist' diye nitelenmeden yayılır. Lidersiz kolektif örgütlerin kurulması; toplumsal değişimlerin, her bireyin yönetiminde etkin olabileceği küçük gruplar ile gerçekleştirilmesi; toplumsal değişimin alternatif kurumlarla sağlanması; ve kişisel ilişkilerin en az politik ilişkiler kadar eşitlikçi olması düşüncelerinin hepsi anarşizm kökenlidir. (Sonuncusu sosyalistlerce de desteklenmiştir.) Bütün bu düşünceler birçok radikal feminist tarafından benimsenir.

Diğer bir anarşist kavram da değişimin geleneksel yasal kurumlar yerine yerel toplulukların baskısıyla gerçekleştirilmesidir. Örneğin birisi 'tecavüz, taciz ya da pornografiyle devleti karıştırmadan savaşalım çünkü devlet ırkçı, sınıfçı ve sansürcüdür. Topluluk bu sorunlarla ilgilensin ki kadınlara bu gibi tacizde bulunan erkekler kendi toplulukları tarafından sansürlenmiş olsunlar' derse anarşist bir çözüm önermiş olur. Polisin yasaları uygulaması yerine bireylerin doğrudan eylemlerine dayanan bir yaklaşım genellikle anarşist olarak nitelenir.

Anarşist taktikler şiddet unsuru taşıyabilir. Plansız toplu isyanlar, planlı oturma eylemleri ve bina işgallerinin hepsi anarşist eylemler olabilir, alternatif topluluk hizmetlerinin kurulması da.

Kadınların gördüğü baskıyla, anarşizmden çok radikal feminizm ilgilenir. Solcu anarşistlerin ataerkil ve aile içi baskıdan sözetmelerine rağmen anarşistlerin mesajı pek açık değildir ve baskı yapanın (erkekler) kim olduğu belirtilmeden aile kurumu baskıcı olarak ele alınır.

Temma Kaplan'ın İç Savaş öncesi İspanyası ile ilgili bir yazısı, bu belirsizliğin İspanyol anarşist hareketinde bir eksiklik olduğunu gösterir. Anarşistler, ailenin baskıcı olduğunu ve ortadan kaldırılması gerektiğini söyledikleri halde kadınların çalışmasına erkek işçilere bir tehdit oluşturacağı için karşı çıkmış ve kadınlara hiçbir seçenek bırakmamışlardır. Kadınlar da, doğal olarak, anarşizmden uzaklaşmışlardır.[12]

Sadece erkeklerin kadınlara yaptığı değil de bütün baskıların ve bütün hükmedici ilişkilerin sona ermesini isteyen radikal feminist yazarlar anarşist bir ilkeden söz etmektedirler. Bu yazarlar arasında Ti-

Grace Atkinson, Adrienne Rich ve diğerleri sayılabilir. (bkz.12. Bölüm) Küçük gruplarda çalışmayı ve kolektif süreci geliştirmeyi vurgulayan birçok radikal feminist de anarşist ilkeleri desteklemektedir.

Carol Erlich ve Peggy Kornegger gibi anarşist feminist yazarlar, küçük grupları, kolektif süreci, hükmedici ilişkilerin reddedilmesini ve toplumu değiştirmek için toplu çalışmaları ya da doğrudan eylemi vurgulamışlardır. Kornegger, kadınların adeta içgüdüsel olarak, hiyerarşiye ve resmiyete yer vermeyen gruplar kurduklarını yazmıştır[13] Bu kavram, radikal feminist Dördüncü Dünya Bildirisinde ve Lisa Leghorn ve Katherine Parker'ın *Woman's Worth* "Kadının Değeri" (1981) adlı kitabında belirtilen dünya çapında bir kadın kültürü düşüncesiyle[14] benzerlik gösterir.

MARKSİZM VE RADİKAL FEMİNİZM

Radikal feminizm Marksizm'den neler kazanmıştır? Şimdilik sosyalist feminizmin Marksizm'den neler kazandığı sorusunu sormuyorum.

Radikal feminizm Marksizm'den bazı kavramlar almıştır: sömüren ve sömürülenler ya da ezilenler ve ezenlerden oluşan sınıf veya grupların olduğu düşüncesi; bu durumun sürekli olmadığı ve ezilenlerin savaşarak sadece bireysel baskıcıları değil bütün bir sınıf düzenini yenebilecekleri düşüncesi; ve bu değişim sürecini açıklamak için de diyalektik kavramını benimsemiştir.

Hemen bütün radikal feministler kendilerini antikapitalist olarak tanımlar. Birçoğu, üretim araçlarının kolektif mülkiyetini istedikleri için sosyalist olduklarını da söyleyeceklerdir. Kolektif mülkiyet ama devlet tarafından değil –ya da bazı feministlerin diyeceği gibi kesinlikle devlet tarafından değil.– Radikal feminist kuram, sosyalist kuramın (ve anarşist kuramın) sosyalist kuramsal geleneği birçok yönden benimseyecek şekilde geliştirilmesi sonucu ortaya çıktı.

Marksizm, ezilen grubu, yani proletaryayı olumsuz bir biçimde tanımlar. Grup gördüğü baskıyla tanımlanır. Bu aşağı ve baskı gören konumdan kurtulmak için, bütün sınıf düzenini ortadan kaldırarak kendisinin ayrı bir sınıf şeklinde tanımlanmasına son vermelidir.

Bu nedenle, bütün cinsel sınıf düzeninin, kadın ve erkek arasındaki bütün farklılıkların sona erdirilmesi gerektiğini savunan ra-

dikal feminist grubun Marksizmle kavramsal bir bağı olduğu söylenebilir. Bu grubun üyesi Shulamith Firestone ve Ti-Grace Atkinson gibi yazarların, kadınların şimdiki ve geçmişteki durumunu aşağı bir konum olarak nitelemesi de başka bir benzerliktir. Bu feministlere göre kadın olmak ezilmek demektir.

Sosyalist feminizmin çeşitli yaklaşımları vardır: Bazı sosyalist feministler, ekonomik sınıfları savaşılması gereken asıl ya da anahtar baskı biçimi olarak görür fakat kadınlara yapılan baskılara da önem verirler. Diğer sosyalist feministlerle bazı radikal feministler ise cinsiyet ve sınıf ya da cinsiyet, sınıf ve ırkı eşit derecede önemli görür ve bütün bu baskıları birlikte ortadan kaldırmak gerektiğini söylerler. Sosyalist feministler, Marksizmin terimlerini ve temel çözümleme yöntemi olarak da (ekonomik sınıf üzerine kurulu bir model olan) Marksist yöntembilimi kullanırlar. Marksizmin en uygun radikal düşünce sistemi olduğuna karar vermişlerdir ve bu sistemde, bazen yoğun olmak üzere, değişiklikler yaparlar.

Radikal feministler henüz bir düşünce yöntemi ya da sisteminin diğerlerinden daha uygun bir çözümleme aracı ya da yöntemi olup olmadığına karar vermemişlerdir. Sosyalist feministlerden daha çeşitli biçemler kullanırlar. Radikal feministler bazen Marksizmden kaynaklanan yöntem ya da biçemler kullanırlar ama başka yöntem ve biçemlere de açıktırlar.

Marksist terimler kullanan radikal feministler arasında, cinsiyeti diyalektik olarak ele alan ve Friedrich Engels'den alıntılar yapan Shulamith Firestone sayılabilir.[15] (bkz. aşağıda da söz ediliyor) Kate Millett, esas aldığı Engels'in ataerkil evlilik çözümlemesini över, aynı zamanda da Engels'in ataerkinin egemenliğine getirdiği açıklamayı yetersiz bularak eleştirir.[16] Ti-Grace Atkinson ve Redstockings üyeleri gibi ilk radikal feministler, Marksizmden alınan sınıf kavramını; kadın ve erkek arasındaki ilişkiyi açıklamak için sık sık kullanmış ve feminizme sosyalist ya da Marksist bir sınıf kavgası kavramını getirmişlerdir.

Feministlerin kullandığı başka bir Marksist kavram da yabancılaştırmadır. Bu kavram, Karl Marks'ın 1930'lara dek ulaşılamayan ve 1950'lere dek de yaygın olarak okunamayan ilk yazılarında konu edilmiştir. Gelenekçi Marksistler hâlâ bu yazıları şüpheyle karşılamakta, Marks'ın bu yazıları yazdığı sırada henüz kendini bulmadığını sa-

vunmaktadırlar. Halbuki bu yazıların bulunması çağdaş Avrupa Marksizminin (hem Batı'da hem Doğu'da) temelini oluşturmuştur.

Marks için yabancılaştırma kavramı, bütün insanların bilinçli bir şekilde, bir amaç doğrultusunda yaratıcı işler yapacak, insanlara özgü bir yeteneğe sahip oldukları fakat bazılarının diğerlerinin işlerini denetim altına alıp onları yabancılaştırmaları demektir. Bir amaç için yaratıcı bir iş yapabilmek insanın temel özelliğiydi. Hayatın diğer yanlarını, örneğin cinselliği, daha 'hayvanca' buluyordu. Bir feminist hem cinselliği hem de üremeyi aşağılayan bu akıl/vücut dikotomisini mutlaka eleştirecektir.[17]

Diğer yandan yabancılaştırma kavramı feministler için yararlı da olabilir. Birçok kadının yaşamı, hemen hemen bütün yönleriyle (üretim, üreme, cinsel ifade gibi) erkek egemenliği altında yabancılaş-tırılmıştır. Kadınların yetenekleri başkalarının çıkarları uğruna kullanılmıştır. Kadınların yarattıkları, kadınların kendilerinden daha önemli kabul edildikleri için, kadınların elinden alınmış, yabancılaş-tırılmıştır. Örneğin, çocuk doğurma, ev işleri ve cinsel hizmet bunları sağlayan kadınlardan daha çok önem taşır. Ve bu yabancılaştırma demektir.

Catharine A. MacKinnon, cinselliği tartışırken Marks'ın yabancılaştırma kavramından yararlanır. MacKinnon'a göre "Marksizm için iş ne demekse cinsellik feminizm için o demektir, yani hem kişiye ait olup hem de sürekli elinden alınandır."[18]

Her radikal feminist MacKinnon'ın bu görüşüne katılmaz. Bazıları cinsellik ve işi yabancılaştırılan ya da bastırılabilen, eşit derecede önemli yetenekler şeklinde tanımlar. Lisa Leghorn ve Christine Delphy gibi radikal feministler ise ekonomi üzerinde dururlar.[19]

Radikal feminizm ile sosyalist feminizm arasındaki temel farkın yöntemlerde olup olmadığı ve iki kuramın aynı uzun ve kısa vadeli amaçları paylaşıp paylaşmadığı da tartışılabilir.

Şayet amaç kaynakların ortak kullanıldığı, iş bölümünün cinsiyete göre yapılmadığı, kadın ve erkeğin bütünleştiği, toplumsal cinsiyet rollerinin ortadan kalktığı bir toplumsa o zaman birçok radikal ve sosyalist feministin aynı amaçları paylaştığı söylenebilir. Fakat uzun vadeli amaçları, ayrı bir kadın toplumu kurmak ya da kadınları erkeklerden güçlü kılmak olan lezbiyen feministler ile sosyalistler arasında ciddi bir fark vardır.

Kadınlar için, kadın olarak yer alacakları, bağımsız etki alanları kurulmasını kısa vadeli bir amaç olarak vurgulayanlar sosyalistlerden çok radikal feministlerdir. Radikal feministler için, kadınların, bir sınıf olarak, erkek sınıfının egemenliğine son vermeleri önem taşır. Fakat bazı sosyalist feministler, sosyalist ülkelerde varolandan çok daha geniş etki alanları oluşturulması gerektiğini kabul etmişlerdir.

Stratejilerde farklı konulara öncelik verilir. Radikal feministler kadınlara şiddet uygulanmasına, lezbiyenliğin desteklenmesine ve heteroseksüelliğin eleştirilmesine ya da doğum kontrolü ve ev işlerinde olduğu gibi kadınların kadınlıklarından dolayı gördükleri baskılara daha çok önem verirler. Feminizmle ilgili çalışmaların kadın örgütlerinde yapılmasını radikaller, sosyalist feministlerden daha çok destekler. Şiddet ve analığı seçme hakkı gibi konularda bazı sosyalist feministlerin de çalışmaları vardır.

Sosyalist feminist düşünce radikal feminizme giderek daha da yaklaşmaktadır. Sosyalist feminist Zillah Eisenstein artık ekonomik sınıf yanında 'cinsel sınıf' kavramını da kullanmaktadır.[20] *The Radical Future of Liberal Feminism* "Liberal Feminizmin Radikal Geleceği" adlı kitabında Eisenstein, her tür feminizmin temelde radikal olduğunu çünkü hepsinin de toplumun sınıflara bölündüğü ve erkek sınıfının kadın sınıfına baskı yaptığı varsayımını kabul ettiğini söyler. "Her tür feminizm radikal feministtir savı, temelinde kadınların cinsel sınıf şeklinde tanımlanması (kadınların erkeklerden bağımsız olması) olduğu için de doğrudur."[21]

Sosyalist feminist Heidi Hartmann, *'Marksizm ile Feminizmin Mutsuz Evliliği: Daha Yapıcı bir Birlikteliğe Doğru' (The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a more Progressive Union)* adlı yazısında, 'sosyalist' bir sistemin ataerkil olabileceğini kabul eder. (yani, açıkça sosyalizmi destekler görünen bir ülke ataerkil de olabilir; tabii bu gerçekten sosyalist bir ülkenin aynı zamanda ataerkil olabileceği anlamına gelmez.) Hartmann erkeklerin ataerkil yoluyla büyük bir güç sahibi olduklarını ve radikal değişimler yerine bu gücü tercih ettiklerini belirtir. "Erkeklerin zincirlerden çok daha fazla kaybedeceği şey vardır."[22]

Siyahi Hareket, varoluşçuluk, anarşizm, Marksizm gibi bütün bu kaynaklar varken feministlerin sadece Marksist sorular sormaları ya da Juliet Mitchell'ın önerdiği gibi Marksist yanıtlar aramaları gerektiği ("feminist

sorular sormalı ama Marksist yanıtlar bulmaya çalışmalıyız.")[23] düşüncesi feminizmin kapsamını daraltmaktadır. Marksizm, feminizmin gelişimine katkıda bulunan düşüncelerden sadece biridir.

Radikal feminist Catharine A. MacKinnon 1983'te *Signs*'da yayımlanan bir makalesinde şöyle der; "Sosyalist feminizm sosyalizmin, liberal feminizm liberalizmin kadınlara uygulanması olagelmiştir. Radikal feminizm de feminizmin kadınlara uygulanmasıdır."[24] MacKinnon radikal feminizme 'uyarlanmamış feminizm' der. MacKinnon'ın bu görüşüne katılabilineceği gibi feminizmin hemen her ilerici kuramdan etkilendiği, birşeyler ödünç aldığı ve bu kuramlara uyarlandığı; bağımsız, kendine özgü bir kuram olduğu da söylenebilir.

Farklı feminist kuramların birleştiğine dair birçok işaret var. Sosyalist feministler devleti giderek daha çok eleştiriyor, çalışmalarını sadece iş ve işgücüyle sınırlamıyorlar. Radikal feministler sınıf sorununa daha çok eğiliyorlar. Lezbiyen feministler, Reagan/Bush yönetiminin izlediği politikalar karşıtı gösterilere katılıyor. Giderek artan benzerlikler birleşmenin tamamlandığı ya da tamamlanacağı anlamına gelmez. Geniş kapsamlı bir hareketin tek bir ideoloji ya da odak noktası olması beklenemez. Böyle bir ideolojinin varolması hareketin hâlâ tek bir merkezden yönetildiğini işaret eder ki feminist hareketin hiçbir kolunda böyle birşey sözkonusu değildir.

KURAM ATEŞ HATTINDA

1980'lerde bazı feministler, feminist kuramdan ya da kuramı düşüncesinin kendisinden rahatsız olmaya başladı. Kuram soyut düşünmeyi gerektirir: insanları hem grup hem de birey düzeyinde ele alır.

Susan Griffin kuramdan ya da kendi deyişiyle ideolojiden rahatsız olduğunu söylemiştir. (Bir kişinin kuramı diğerinin ideolojisi olabilir.)

1982 tarihli bir *Signs* makalesinde Griffin şunları söyler:

> Fakat diyalog hakkında fikir yürütmek ideolojiyi de tartışmak demektir. Çoğu kez benim sorularımla sizin yanıtlarınız ya da benim demeçlerimle sizin karşılıklarınız büyük bir tutanağa kaydediliyormuş gibi konuşuyoruz... sanki bir 'ben' ve bir 'siz' olmak zorundaymış, 'siz' de o kaçınılmaz diğeri, yani düşmanmışsınız gibi. Ya özgürlük için onca çabamız, daha iyi bir dünya arzulamamıza rağmen, bizi o acılarla dolu, eski yaşamımıza götürecek bir ideoloji tarafından yönlendiriliyorsa?

> Bütün ideolojilerin gizli eğilimleri olduğundan kuşkulanmaya başlıyorum. Çünkü bir ideoloji, gerçeğin doğru bir betimlemesi olmak dışında kişinin gerçekliği aklıyla denetleyebileceğini, ülkünün gerçeklikten daha gerçek olduğunu savunabileceğini ya da düşünceyi doğaya üstün kılabileceğini vaat eder...
>
> Ve bu vaat sonucunda, ideoloji ne olursa olsun, 'diğeri' düşüncesinin oluşması kaçınılmazdır. Çünkü ideolojinin gerçeklikten daha gerçek olamayacağını bilen ve bunu inkar eden ideolojist için bir simge, günahını çekecek bir şamar oğlanı gereklidir...
>
> Ve dahası ideoloji, yaşamımızı etkileyebilen ve gerçekten bir tehlike oluşturan o gerçek, maddesel düşmanı, insancıl duyguları olmayan bir varlığa dönüştürür...[25]

Griffin uzun bir süredir ulamlamadan sakınmaktadır. *Women and Nature* "Kadın ve Doğa" adlı kitabında, ulamlamayı erkeklerin yaptığını söyler. Fakat ulamlar oluşturmadan ya da zorla kabul ettirilen ulamları tanımlamadan toplum üzerine bir tartışmanın nasıl yapılacağı açık değildir. Başkalarının ulamlama yaptıklarını ya da ideolojist olduklarını söylemek de ulamlama yapmaktır.

Feministler, son zamanlarda, 'tümelleme' yaptıkları için (bazı feministler tarafından da) eleştirilmişlerdir. 'Tümelleme', eleştirenlere göre, kadınların bütün toplumlarda aynı ya da benzer koşullarda yaşadığını varsaymaktır. Eleştirenler, özellikle Batılı beyaz feminîstlerin bütün kadınların kendileri gibi olduğunu düşündüklerini söylerler.

Bazı feministler tümelleme gibi genellemeye de kuşkuyla bakarlar. Örneğin, Cornell Üniversitesinden Chandra Malpede Mohanty, 1984 yılında Pennsylvania Üniversitesi'ndeki *'After The Second Sex: New Directions Feminist Theory'* (Beauvoir'dan Sonra: Feminist Kuramda Yeni Arayışlar) adlı konferansta 'işbölümü', 'üretim' ve 'üreme' gibi terimlerin batı kökenli olduğunu, batılı olmayan toplumları incelemede bu terimlerden yararlanılamayacağını söyledi.[26] Mohanty, diğer toplumlarda kadınlarla erkeklerin eşit olmadığı konusunda önsel bir varsayımda bulunulmaması gerektiğini belirtti.

Fakat feministler, birşeye varsayım üretmeden nesnel bir biçimde bakılabileceği varsayımını da eleştirmişlerdir. Varsayımları saklamak ya da bastırmak onları yok etmez. Varsayımları elden geldiğince söze döküp açıklamak bu varsayımların en azından başkaları tarafından değerlendirilmesine olanak sağlar.

'İşbölümü' gibi çözümsel kavramları ortadan kaldırırsak toplumda eşitsizlik (sadece cinsel rollerden değil ekonomik sınıf, ırk ya da etnik kökenden kaynaklanan eşitsizliklerin) olup olmadığını öğrenme olanağını da yitiririz.

Genelleme çözümlemenin ayrılmaz bir parçasıdır. Genellemeyi ortadan kaldırırsanız dünya birbiriyle ilgisiz, bir gerçekler karmaşası halini alır. Gelgelelim, betimleyici ve kuralcı genellemeler arasında fark vardır. Bütün genellemelerin bir derece kuralcı olduğu bir gerçektir. Örneğin, bir davranışı 'tecavüz' olarak nitelemek hem betimleyicidir hem de bu eylemin istenmeyen bir davranış olduğunu ima eder. Sözcükler yansız değildir.

Bütün ırklardan birçok feminist, kadınların, birçok toplumda ya da hepsinde, sadece kadın oldukları için belli bazı işlerde çalıştıklarını ve yine kadın oldukları için belli bazı şiddet hareketlerine uğradıklarını varsayar. Feministlerin, tümelleme yapmamak uğruna bu varsayımı nasıl geri alabilecekleri açık değildir.

Betimleyici tümellemelerde, birçok toplumda, kadınların yaptıkları işlerin ve cinsel yaşamlarının (arada farklılıklarda da olsa) belli şekillerde denetlendiğini söylenir. Kuralcı tümellemelerde ise bütün kadınların, bu koşulların üstesinden gelebilmek için, lezbiyen ayrılıkçılık ya da silahlı direniş gibi, aynı stratejiyi izlemeleri gerektiği belirtilir.

Caroline Whitbeck, 1984 tarihli bir yazısında , feminist olarak 'biz' sözünü kullandığımızda, bununla yalnızca söylenenleri eleştirme olanağı olanları belirtmemiz gerektiğini söyler. Yoksa feministler başka kadınları 'kendileri' olarak göremeyeceklerdir.[27]

Yine de bazı kadınlar seslerini duyurabilecek bir konuma gelinceye dek feministlerin onlar adına konuşması gerekecektir. Üçüncü dünya ülkelerinin yanısıra zengin kuzey ülkelerinde de bazı kadınlar medyaya ulaşma olanağından yoksundur ve yaşadıkları ortam öyle sıkı denetlenir ki evlerinden dahi çıkamazlar. Ancak daha özgür olanlar, bu kadınların yaşamak için gerek duyduklarını topluma anlatabilirler. Konuşmalıyız ancak bundan sonra yanlışımız varsa söyleyebilirler.

Felsefe ve politikayı (ve politik ve toplumsal kuramları) geliştirmek için yapılması gerekenlerden biri de insanların yaşamak için nelere gereksinim duyduğunu ve bunların nasıl karşılanabileceğini belirlemektir. Tümelleme yapmak gibi görünse de bu soruları yanıtlamak gerekir.

Soykırımın ya da tecavüzün yanlış olduğunu söylemek tümelleme yapmaktır ama bunun yapılması gereklidir.

Bana göre kişisel deneyimlerimize bakarak daha da görece varsayımlar üretmemiz şart. Batılı feministlerin, başka kadınların hiç sahip olamadığı kadar çok seçme şansı vardır ve bu nedenle bu deneyimlerden öğrendiklerimizi paylaşmamız gerek.

Örneğin, kadınların hemcinsleriyle yoğun cinsel ilişkilere girme seçeneklerinin olmaması ve yalnızca toplumun belirlediği cinsel rolleri benimseyebilmeleri bazılarımız için kadın yaşamında bir eksiklik demektir. (Bazı üçüncü dünya ülkelerinde kadınlar bu özgürlüğe sahiptir. Örneğin bazı Afrika ülkelerinde kadınlar birbirleriyle evlenebilirler. Fakat bildiğimiz kadarıyla bu özgürlükler, tıpkı onları tanıyan ülkeler gibi, birer istisnadır.) Görevimiz kadınların henüz bilincinde olmadığı özgürlükleri onlara anlatmak.

Kuzeyli feministler düşünce alışverişinde bulunmak isteseler de üçüncü dünya ülkelerindeki kadınların öncelik taşıyan sorunlarına da saygı göstermek gerek. Yiyecek, barınak ya da yeni sömürgecilik hareketinin neden olduğu savaşlara son verilmesini isteyen kadınların da, daha az çocuk sahibi olmak isteyen kadınların da desteğe ihtiyacı var. Bütün kadınların koşullarını göz önüne almadıkları sürece feminist kuramlar tam anlamıyla tümel olamaz.

Radikal ve lezbiyen feminizm için de dahi birçok feminist kuram vardır. Şayet sosyalist, anarşist ve liberal feminizmi de göz önüne alırsak bu sayı daha da artar.

Bütün bu feminizmler tümel olmalıdır. Her biri tümel olmalı. Başka bir deyişle bütün kadınların koşullarını konu edinmelidir. Kadınlara uygulanan şiddet ile ilgili kuramlar, koalisyon politikaları ile ilgili kuramlar, lezbiyen ayrılıkçılık, anarşist feminizm, reform kuramları. Hepsi de kuramlarının, bütün uluslardan, ırk, sınıf ve yaş gruplarından kadınları nasıl etkileyeceğine ya da bütün kadınları kapsayan bir kuramla nasıl kaynaşacağına değinmelidir.

Her kadın her kuramı ya da stratejiyi izleyemez. Bütün kadınların uygulayamadığı ya da uygulamak istemediği bir stratejinin geçersiz olması gerekmez. Fakat bir stratejinin taraftarları başka stratejilerin de bilincinde olup başka kuramların stratejik düzeyde tamamlayıcı olup olamayacağını değerlendirebilirler.

Kadınların durumunu anlamak için tümel bir yaklaşım getiren kuramlar üretmenin tek yolu, kuramları dünyanın her köşesinden kadınların üretmesidir. Tümelleme sorunu, genellemedeki bir kusur değil kuramı yaratanın kusurudur. Kuzey ülkelerinde yaşayan renkli derili kadınlar ile üçüncü dünya ülkeleri kadınlarının kuramlarını geliştirmeleriyle bu durum değişecektir. Farklı düşüncelerin ve araştırma kaynaklarının ulaşılabilir olması kuzeyli feministlerin sorumluluğudur.

Bu kısımda gördüğümüz gibi feminist kuram, hem kaynak hem de içerik açısından son derece zengindir. Bu doğrultuda, feminist kuramı şekillendirmek için çalışan kadınların sayısı arttıkça kuramın daha da çeşitleneceği söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

ERKEK EGEMENLİĞİNİN KAYNAKLARI

3- TOPLUMSAL CİNSİYETE KARŞI

KADINLARIN erkekler tarafından ezildiğini ve hâlâ da ezilmekte olduğunu kabul eden feministlerin bu baskının kaynağına getirdikleri açıklamalar arasında büyük farklar vardır. Simone de Beauvoir birkaç olası açıklama getirmiştir. Sosyalist feministler, iki cinsiyet arasında başlangıçta varolan uyumun, babalık ve özel mülkiyet kavramlarının gelişimiyle birlikte bozulduğunu söylerler fakat asıl vurguladıkları, kadınların gördüğü baskının, endüstri devrimi sonrasında, kapitalizmin etkisi altındaki gelişimidir. Sosyalist feministler, kapitalizm öncesi toplumlarda kadınların daha üretken ve saygın olduklarını öne sürerler.

Radikal feministlerin ise birbirinden oldukça farklı, hatta birbirine karşıt iki temel yaklaşımı vardır. Radikal feministler, 1960'ların sonlarında, kadınların, insanların kadın ve erkek olarak sınıflandırılmasından dolayı ezildiklerini, böyle bir sınıflandırmanın gereksiz olduğunu ve erkek egemenliğini körüklediğini söylediler.

Öte yandan, bazı lezbiyen feminist ve radikal feminist yazarlar ise erkeklerin biyolojik açıdan şiddete daha yatkın ve daha saldırgan olduğu görüşünün doğru olduğunu öne sürdüler. Tutucu (çoğunlukla da erkek) sosyobiyologlar, erkeklerin daha saldırgan olduğunu ama bu saldırganlığın insan türü için gerektiğini savunurlar. Erkeklerin ka-

dınlardan daha saldırgan olduğunu söyleyen lezbiyen ve radikal feministlere göre ise, saldırganlık olumsuz, insanlık için son derece yıkıcı olabilecek bir özelliktir.

Erkeklerin daha saldırgan (ya da şiddete daha yatkın) olduğunu öne süren kadınların hepsi lezbiyen olmadığı gibi, erkek ve kadın arasında önemli bir fark bulunmadığını, sadece toplumsal kaynaklı farklılıklar olduğunu savunanların hepsi de heteroseksüel değildir. Erkek ve kadın arasında farklılığının biyolojik olduğunu öne sürenler arasında kadınların sürekli erkeklerin baskısı altında yaşadığına inananlar bulunduğu halde çoğu, kadınların egemen olduğu birkaç dönem yaşandığına inanır. Kadınların bir zamanlar güç sahibi olduklarını, anaerkil bir dönem yaşandığını düşünenlerin hepsi biyolojinin belirleyici olduğuna inanmaz.

Feminist kuramcılar birçok farklı yaklaşım geliştirmişlerdir. Çağdaş kuramı oluşturan bu farklı yaklaşımları incelemeye Simone de Beauvoir ile başlamanın doğru olacağı kanısındayım.

SİMONE de BEAUVOİR: BELİRSİZ AMAÇLAR

Genç Kızlık Çağı, Evlilik Çağı, Bağımsızlığa Doğru'da belirtildiği gibi Beauvoir'ın baskının kaynakları ve cinsel farklılıklarla ilgili iddiaları iki yönlüdür: Beauvoir, hem kadınların biyolojik özelliklerinin toplumdaki konumlarını olumsuz yönde etkilediğini hem de 'kadın'ın, sadece, erkekler tarafından, hükmedecek birileri olsun diye geliştirilmiş bir düşünce olduğunu söyler.

Beauvoir dişillik (dişi ve erkek terimleri biyolojik bir ayrımı belirtirken dişil ve eril, toplumsal cinsiyete bağlı olarak belirlenen cinsel kimliği ifade eder) düşüncesini de, Siyahlar ve Yahudiler hakkındaki ırkçı ve antisemitik söylenceler gibi yıkıcı bir söylence olarak niteler. Günümüzde 'kadınların' bulunduğunu kabul eder fakat 'kadın'ın sonsuza dek geçerli kalacak bir ulam olduğu ve 'kadın' diye birşeyin her zaman varolacağı görüşlerine karşı çıkar. Bu gibi toplum tarafından yaratılmış gruplar şu anda mevcuttur ve varlıklarını 'diğerleri' olarak sürdürmemek için çaba göstermelidirler.

> Ölümsüz dişi, zenci ruhu, Yahudi karakteri gibi kavramları reddetmek Yahudilerin, Siyahların, kadınların günümüzde varolduğunu reddetmek değildir. Bunu reddetmek, sözü geçenleri özgürleştirmez, yalnızca gerçeklerden kaçmaya yarar.[1]

Beauvoir kadınların olup olmadığını sorgular.

> ... her dişi insanın kadın olması şart değildir; kadın olarak nitelendirilmek için o tuhaf ve ürkütücü dişillik gerçekliğini paylaşması gerekir. Bu özellik, yumurtalıkların salgıladığı birşey midir? Yoksa felsefi imgelemin bir ürünü, Platoncu bir öz müdür?[2]

Beauvoir kadının yaratılmasını imgelemin bir ürünü olarak değerlendirir. Varoluşçu artyetişimi, 'öz'lere (doğuştan olan özelliklere) inanmasını engeller. 'Dişilliğin', aşılanması gerektiği için yapay olduğunu söyler.

Beauvoir'a göre, cinsiyetin belirlediği toplumsal ayırımlar, doğuştan gelen farklılıkların bir sonucu değildir. Fiziksel açıdan da olsa, böyle bir ayırım yapmak, insanoğlu için biyolojik bir gereksinim değildir. Olası uyum sağlama yollarından biridir sadece. (Bu arada, bunun memelilerin, ya da omurgalıların çoğunun benimsediği bir yol olduğunu da unutmamalı.)

> Türün devamını sağlamak için cinsel ayırımlara gerek yoktur... Döllenmeden üreme (partenogenez) ya da erdişilik (hermafrodizm) üzerine kurulu bir toplum olabilir.[3]

'Kadınlar' için biyolojik bir gereksinim olmasa da, Beauvoir'a göre, erkeklerin 'kadınları' yaratması için psikolojik, yani algılanan bir gereksinim olabilir. Ayırım yapmak, böylelikle de daha düşük olarak tanımlamak, algılamak ve hükmetmek için içgüdüsel bir toplumsal gereksinim olabilir. Bu içgüdü erkeklerde kadınlara oranla daha güçlü değildir fakat kadınların doğurganlığı nedeniyle erkekler bu içgüdüyü daha fazla kullanabilmişlerdir. Beauvoir'ın, doğuştan gelen bu içgüdü düşüncesini geliştirirken, varoluşçu arkadaşı Jean-Paul Sartre'ın çalışmalarından yararlandığı açıktır.

Sartre'ın 'diğeri' kategorisini kullanır:

> 'Diğeri' kategorisi bilincin kendisi kadar eskidir. En ilkel toplumlarda, en eski mitolojilerde dahi bir ikilik bulunabilir. Bu Kendi ile Diğeri arasındaki ikiliktir. Bu ikilik, cinsiyetlerin bölünmesiyle ilişkili değildir ve hiçbir maddi gerçeğe dayanmaz.[4]

Buna göre Beauvoir'ın, insan doğasında 'temel', doğuştan gelen, sürekli ve oldukça soyut bazı özellikler olduğunu, yani reddettiği Kendi ve Diğeri ayrımını doğru varsaydığı düşünülebilir.

Bireyler, Kendi ve Diğeri arasında ayırım yapmakla kalmaz, ortak yanları olan başka bireylerin de olduğu düşüncesini rahatlatıcı bul-

dukları için gruplar oluştururlar ve böylelikle, belirlenen özelliklere sahip olmayan başka bir grubun daha oluşmasına da neden olurlar.

> ... Hiçbir grup aynı zamanda karşısında Diğeri'ni de oluşturmadan kendini 'O' olarak belirlemez... Konuya açıklık getirmek için... Hegel'i izlersek, bilincin kendisinde başka bilinçlere karşı bir temel bir düşmanlık bulunduğunu görürüz; özne sadece karşıtıyla birlikte varolabilir...[5]

Beauvoir, görüldüğü gibi, bilincin özgeci ya da yardımsever değil, aksine düşmanca olduğunu öne sürmektedir.

Beauvoir'ın benimsediği, Hegelci 'efendi/köle' diyalektiğine göre, kişi bilincini başka birinin efendisi olarak kabul ettirir. Ona boyun eğecek birisi olmadan kendini tam hissedemez. Bu statüye ulaşmak için hayatını tehlikeye atar; köle ise, büyük bir olasılıkla hayatını tehlikeye atmaya yanaşmadığı için köle kalır. (Beauvoir, bu yaklaşımın kölelerden çok kadınların durumunu anlatmaya uygun olduğunu düşünse de köleliğin bu şekilde algılanmasındaki ırkçı ve aşağılayıcı yönü farketmemiş olabilir.) Beauvoir kadınların erkek kölelerden daha az karşı koyduğunu söyler.

> Ona göre, efendinin avantajı, hayatını tehlikeye attığını öne sürerek Yaşam'a karşı Ruh'u savunmasıdır. Halbuki hükmedilen köle de aynı riski göze almıştır. Kadın hayat veren ama kendi hayatını tehlikeye atmayan bir varlıktır; kadın ve erkek arasında çatışma olmamıştır.[6]

Beauvoir'ın bu düşünce şeklini benimsemesi, kadınların içinde bulunduğu durumun sorumluluğunu kısmen de olsa neden kadınlara yüklediğine açıklık getirebilir: Sartre, "bir kişi 'iyiniyetli' ise seçme hakkı olduğunu görecektir." görüşünü ileri sürer. Bir varoluşçuya göre, köle köleliğe karşı çıkmak ve özgür bir varlık olarak yaşamak zorundadır, sonu ölüm de olsa.

Devingen ve etkileyici bu efendi ve köle modelini kullanmasına rağmen, Beauvoir, erkeklerin kadınlara hükmetmesine, Kadın'ın Diğeri olarak tanımlanmasına, belli bir eylem ya da eylemler dizisinin neden olduğu görüşünü kabul etmez. Aksine, bu süreç insan bilincinin gelişimini izlemiştir.

> Tarih boyunca (kadınlar) erkeklerin egemenliğinde yaşadılar; bu nedenle, bağımlılıkları, tarihsel bir olay ya da toplumsal bir değişimin sonucu olamaz. Kendiliğinden meydana gelmiş olması da söz konusu değildir. Diğeri olmanın saltıklığı da tarihsel gerçekler gibi göreli ve

rastlantısal olmamasından kaynaklanır. Belli bir zaman diliminde gerçekleşen bir durum başka bir zaman diliminde ortadan kaldırılabilir.[7]

Kadınların gördüğü baskının tarihsel bir oluşum olmadığı konusundaki ısrarlı tutum, sosyalist feministlerin bazı radikal feministlere, yaklaşımlarının tarihsel olmadığı gibi eleştiriler getirmelerine neden olmuştur. Kadınların ezilmesinin hep süregelmiş bir durum olduğu görüşü Beauvoir'dan kaynaklanır.

Şayet kadınlara uygulanan baskı, zaman ya da tarih içinde oluşmadıysa erkekler bu baskıdan sorumlu tutulabilir mi? Varoluşçuların bireysel ve kolektif sorumluluk konularıyla ilgilenmelerine rağmen, Beauvoir kadınlarla erkekleri eşit ölçüde sorumlu tutar.

Bir yandan şunları söyler:

> Kadınlar erkek egemenliğine neden karşı çıkmıyorlar? Hiçbir özne isteyerek nesne, yani gereksiz durumuna düşmez. Diğeri, kendini Diğeri olarak tanımlayarak O'nu belirlemeye çalışmaz.[8]

Başka bir deyişle erkek egemenliğini yaratan kadın değil, erkektir ve bu egemenliği yitirmek istemez.

Beauvoir daha da eleştirel bir tavırla şunları söyler:

> Şayet kadın gereksiz ise, hiçbir zaman gerekli olmayacaksa bunun nedeni kadının kendisinin böyle bir değişimi gerçekleştirememesidir.[9]

Fakat durum o kadar da ümitsiz değildir. Beauvoir politik bir çözüm olabileceğini söyler:

> Bunun nedeni kadınların, kendilerini bir birim olarak örgütleyip öteki birim (erkekler) ile karşı karşıya gelmelerini sağlayacak, elle tutulur olanaklarının olmamasıdır. Ne geçmişleri, ne tarihleri ne de kendilerine ait bir dinleri vardır... Erkeklerin arasına dağılmış bir durumda yaşarlar...[10]

Beauvoir, kadınların önündeki temel engelleri açıklar ama kadınların paylaştığı ortak tarihi de biraz hafife alarak yapar bunu.

Beauvoir'ın kadınlar konusunda birçok olumsuz düşüncesi vardır, hatta kadınların, bazı yönleriyle erkeklerden daha aşağı olduklarını dahi söyler. Ama kadınların değişme yetisine sahip olduklarına da inanır.

> ...Bir birey (ya da bir grup birey) aşağı bir konumda tutulduğunda gerçekten de aşağı olur. Fakat 'olmak' fiili yanlış anlaşılmamalıdır. Devingen bir Hegelci bir anlam, yani 'olmuş olmak' anlamı taşıyan bu fiile durağan bir değer biçmek doğru olmaz. Kadınların, günümüzde, erkeklerden aşağı olduğu bir gerçektir. İçinde bulundukları koşullar daha az şans tanır onlara. Ama bu durumun değişmesi gerekmez mi ?[11]

Beauvoir doğal olarak değişimden yanadır:

> Biyolojik gerçekler üzerine yaptığımız uzun çalışmalar da böylece açıklık kazanır: bu gerçekler, kadının anlaşılabilmesi için gerekli anahtarlardan biridir. Fakat kadının değişmez ve kaçınılmaz kaderi olduklarını kabul etmiyorum. Bu gerçekler, cinsiyetler arasında bir aşama düzeni kurulması için yeterli değildir; kadının neden Diğeri olduğuna açıklık getirilmesini sağlayamazlar; kadını bu aşağı konumda sürekli kalmaya da mahkum etmezler... insanoğlu sürekli bir değişim, bir oluşuş içindedir.[12]

'Oluşuş'un bu şekilde vurgulanması, esnekliğe önem verilmesi Beauvoir'ın feiminizme en büyük katkılarından biridir.

Fransız radikal feminist yazar Michele Le Doeuf, 1979 tarihli bir yazısında *Genç Kızlık Çağı, Evlilik Çağı, Bağımsızlığa Doğru'da* kadınlara yapılan baskıların kökeninin yeterli biçimde açıklanamadığını öne sürer:

> ...Beauvoir'ın yaklaşımını benimsersek, kadınların gördüğü baskı öyle inanılmaz, utanç vericidir ki bu baskının kaynağı ya da sebebi belirlenemez. Birinci bölümdeki süreci ele alalım: Beauvoir peşi sıra üç olası açıklamayı inceler ve hepsini reddeder... Sırasıyla biyolojiyi, psikoanalizi ve tarihsel maddeciliği reddeder... bunların hiçbiri yeterli bir açıklama sağlayamamıştır.
>
> Böylece, belli bir sebebi olmayan bir baskı kalır ortada... kadınların gördüğü baskının bir kaynağı olmadığından bu baskıyı yaratmak ve sürdürmek için birtakım araçlar, kurumsal desteklerin uydurulması gerekmiştir.[13]

Le Doeuf, Beauvoir'ın kadınlara yapılan baskıyı, kuramsal çalışmalardan değil de öncelikle kendi deneyimlerinden çıkardığını öne sürer.

SHULAMITH FIRESTONE: 'DİĞERİ' OLMANIN NEDENLERİ

Firestone, *Cinselliğin Diyalektiği* adlı kitabında Beauvoir'ı temel alır. Fakat 'Diğerilik' kavramının başlangıçtan beri varolduğunu kabul etmez, bu kavramın kadın/erkek ilişkisinden doğduğunu öne sürer. Başka bir deyişle, Diğeriliği bireysel bilinç değil grup bilinci olarak betimler. Düşmanca amaçlar güden, birbirine hükmetme arzusuyla dolu bireyler değil kadınlara hükmedebileceklerini ve onlardan üstün olabileceklerini fark eden erkekler vardı. (Huzursuz bireyler yoksa hükmetme nasıl açıklanabilir?)

Firestone şöyle der:

> Cinsiyetler arasındaki eşitsiz bölünme, sıradan insanların düşündüğü gibi 'doğal' olabilir... Ekonomik sınıfların aksine cinsel sınıf doğrudan biyolojik bir gerçeklikten doğmuştur. Erkekler ve kadınlar farklı yaratılmış, eşit şanslara sahip olmamıştır. Sınıf sisteminin oluşumuna yol açan, Beauvoir 'ın dediği gibi, bu farklılığın kendisi, yani bir grubun ötekine hükmetmesi değil, bu farklılıkların üremeyle ilgili işlevleridir. Biyolojik aile, doğası gereği, eşitsiz bir güç dağılımını gerektirir.[14]

Çocuk doğurmanın değil, çocuk doğurmama özgürlüğünün bir ayrıcalık olduğunu söyler. Cinsel sınıf sistemini oluşturan cinsel organlar değil bu organların kullanımıdır. Rahmi olan biri olmak sorun değildir. Ama çocuk sahibi olabilen tek gruba ait olmak sorundur.

Aileyi hem baskıcı hem de evrensel olarak niteler.

> ...Betimlediğimiz biyolojik aile, tarih boyunca her yerde varolagelmiştir. Kadının doğurganlığının kutsal kabul edildiği ve babanın (genetik açıdan olmasa da) görevinin bilinmediği ya da önemsiz görüldüğü anaerkillerde dahi kadın ve çocuk erkeğe az da olsa bağımlıdır.[15] Firestone'a göre biyoloji kadınların ezilmesinde rol oynar. Biyoloji yansız değildir. Bilinçli bir seçimin ürünü olmayıp zaman içinde gelişmesine rağmen acı verebilir, hatta baskıcı dahi olabilir. Firestone, 'Doğanın yarattığı ve erkeklerin güçlendirdiği baskıcı bir güç yapısı'ndan söz eder.[16]

Bilinçli bir seçim yapmaksızın çocuk sahibi olmak, biyolojik açıdan 'doğal' da olsa, bilinçli bir varlığa baskı yapar. Hamilelik de doğum da acı verir.

Biyolojik farklılıklar, iş dağılımına ve farklı oranda haklara sahip sınıfların oluşmasına yol açar.

> ...Cinsiyetler arasındaki üremeyle ilgili doğal farklılık önce cinsiyete dayalı iş dağılımına yol açtı. Bu dağılım da sonraki bütün ekonomik ve kültürel bölünmelerin, hatta belki de bütün kast sisteminin (cinsiyet ve ırk, yaş gibi öteki biyolojik özelliklerin belirlediği ayrımların) kaynağı oldu.[17]

İlk sınıfların oluşumunu, yani kadın ve erkeğin ayrılmasını takiben öteki sınıflar gelişti. Firestone' a göre, kadınlara yapılan baskı, bütün baskıların kaynağıdır.

Kadınlara yapılan baskı biyolojiyle öylesine ilişkilendirilmiş, öyle doğal bir nitelik kazanmıştır ki bu baskıya ancak doğum kontrolü gibi teknolojik gelişmeler yoluyla son verilebilir.

> Tarih boyunca kadın isyancılar hep olmuştur fakat kadınların baskı görmelerine neden olan rollerinden kurtulmalarını sağlayacak koşullar bugüne dek oluşmadı. Kadınların doğurganlığına toplumun gereksinimi vardı ve bu böyle olmasa da etkili doğum kontrol yöntemleri henüz geliştirilmemişti.[18]

Şayet Firestone'un da dediği gibi baskı kadınların biyolojik özellikleriyle ilgiliyse erkekler nereye kadar suçlanabilir? Erkeklerin kadınları ezmekten başka seçenekleri var mıydı? Fakat bir eylem gerekli ise baskıcı olduğu söylenemez. Bu ilişkinin gerekli olduğu görüşüne katılmıyorum.

Baskının nedeni biyolojik farklılıklar da olsa, Firestone'a göre bu, kadın ve erkek arasındaki farklılıkların sonsuza dek sürmesi anlamına gelmez. Bugüne dek varolmuş olsalar da bundan sonra da olmaları gerekmez.

> Gücün cinsel açıdan dengesiz dağılımının biyolojik sebepleri olduğunu kabul etmek bizi haksız çıkarmaz. Artık hayvan değiliz. Doğanın egemenliği de mutlak değil. Simone de Beauvoir'ın söylediği gibi:
> 'Tarihsel maddecilik kuramı, bazı önemli gerçekleri ortaya çıkarmıştır. İnsanlık bir hayvan türü değil, tarihsel bir gerçekliktir.'
> Firestone şu sonuca varır, "Bu nedenle, doğal olanın insanca bir değer taşıması gerekmez. İnsanlık doğanın ötesine geçmiştir."[19]

Beauvoir gibi Firestone da, kadınların insanlığın en önemli görevini yerine getirmediğini düşünür. Beauvoir'ın şu sözlerini anımsatır; "Ama belki de *üretken işlere gücü yetseydi* kadın da doğayı erkekle birlikte zapt edebilirdi..."

> Firestone şunları ilave eder; "Kadının gördüğü ilk ve süregelen baskının nedeni, demek ki, ani bir ataerkil devrim değil kadının üretken biyolojik yapısıdır."[20]

Ayrıca, yine Beauvoir gibi, kadınlara yapılan baskının, bir dizi olağandışı eylemin yol açtığı birşey değil, tarih öncesinde gerçekleşmiş bir olay olduğunu söyler.

Kendisini izleyen başka yazarların aksine, Firestone, anaerkinin varolmuş olduğu, kadınların bir zamanlar özgür olduğu ya da böyle bir seçeneğin gelecek için bir çözüm yolu olabileceği fikrine karşı çıkar.

> Anaerki, ataerkiye, erkeğin kendini tam anlamıyla gerçekleştirmesine giden yol üzerinde bir basamaktır. Erkek doğaya ve sonra da kadına taparak onları ele geçirir.

> Kadınların durumunun ataerki altında oldukça kötüleştiği bir gerçek, ama bu durumun hiçbir zaman iyi olmadığı da öyle. Anaerkiye duyulan bütün bu özleme karşın, anaerkinin kadınlara yapılan baskıya bir çözüm olmadığını kanıtlamak hiç de zor değil. Aslında soy ve miras belirlemede kullanılan farklı bir yöntemden ibaret... kadınların topluma eşit bir biçimde girmesine de izin vermeyen bir yöntem. Tapınılmak özgürlük değildir. Çünkü tapınma başka birinin kafasında gerçekleşir ve bu erkeğin kafasıdır.[21]

Cinsel farklılıkların insan hayatının değişmez bir parçası olması gerekmediğini savunsalar da, Beauvoir ve Firestone'un doğuştan gelen cinsel farklılıklar konusunda tutarsız oldukları söylenebilir. Aslında, bu farklılıklara son verilmesi gerektiği görüşündedirler. Fakat bu farklılıklar kayıtlı tarihten de öncesine dayanıyorsa, bu farklılıklardan kaynaklanan farklı işlevler ya da iş dağılımı insanlık tarihinin büyük bir bölümünde kaçınılmaz idiyse, bunların doğuştan gelen farklılıklar kavramıyla açıklanamayacağı söylenebilir mi?

FARKLILIKLAR DOĞUŞTAN DEĞİLDİR

Diğer bazı radikal feministler ise, kadın ve erkek arasındaki davranışsal farklılıkların doğuştan gelmeyip kültürel kökenli sınıf farklılıkları olduğunu söyler. Kate Millet, *Cinsel Politikalar* adlı kitabında böyle bir görüşü savunur:

> Ataerkil din, popüler tavırlar ve bir ölçüde de bilim, bu psiko-sosyal ayrımların cinsler arasındaki biyolojik farklılıklardan kaynaklandığını varsayar. Bu nedenle, davranışların kültür tarafından biçimlendirdiği söylendiğinde kültürün sadece doğayla işbirliği yapması kastedilir. Halbuki ataerki içinde oluşturulan yaradılışla, özellikle de rollerle ve statülerle ilgili ayrımlar ('dişil' ve 'eril' kişilik özellikleri) insan doğasından kaynaklanmaz.
>
> Erkeğin daha gelişmiş olan kas yapısı, memeli hayvanlarda yaygın bir ikincil cinsel özellik olarak hem biyolojik kökenlidir hem de yetiştirme, beslenme ve egsersiz yoluyla kültürel olarak desteklenir. Yine de uygarlık içindeki politik ilişkilerin temelini oluşturabilecek nitelikte uygun bir ulam değildir. Erkeklerin egemenliği, bütün diğer inançlar gibi, sadece fiziksel güçten kaynaklanmaz, aksine biyolojik olmayan bir değerler sisteminin kabul edilmesine dayanır. Üstün fiziksel güç, politik ilişkilerde bir etken değildir. Bunu ırk ve sınıf ilişkileriyle karşılaştırın.[22]

Şayet üstün fiziksel güç, üstün silahlara sahip olmak anlamına da geliyorsa, ırk ve sınıf ilişkileri de dahil olmak üzere, politik ilişkiler de etkili olabilir.

Millet'e göre, ataerkiden önce başka bir toplumsal düzenin bulunması olasıdır ve bu nedenle de fiziksel gücün ataerkinin oluşması için yeterli sebep olduğu söylenemez. Millet şöyle diyor, "kökenler hakkındaki varsayımlar bazı ipuçlarının bulunamamasından olumsuz yönde etkilenir. Tarih öncesi ile ilgili varsayımlar ... sadece varsayım olarak kalır."[23]

Millet, babalığın keşfinin ataerkinin oluşumunda önemli bir rolü olabileceğini söyler.[24] Bu Engels'in de görüşüdür.

Beauvoir ve Firestone gibi, Millet de dişi rolünün, soyut etkinliklerden çok üremeyi vurguladığı için erkek rolünden daha aptallaştırıcı, daha hayvanca ve daha az insanca olduğu görüşündedir.

> Dişiye ayrılan sınırlı rol, onun biyolojik deneyim düzeyinde sıkışıp kalmasına neden olur. Bu nedenle, hayvansal değil de insana özgü olarak nitelenen bütün etkinlikler (hayvanlar da kendilerine göre doğum yapıp yavrularına bakar) büyük ölçüde erkeğe aittir.[25]

Millet, ataerki teriminin kullanımını sadece babanın egemen olduğu toplumları betimlenmesiyle sınırlamayıp, günümüzde yaşanan erkek egemenliğini de ataerki olarak tanımlayan ilk feministlerdendir.

> ...Tarihteki bütün diğer uygarlıklar gibi bizim toplumumuz da bir ataerkidir. Askeri güç, endüstri, teknoloji, üniversiteler, bilim, politika, ve finans gibi, kaba kuvvete başvuran polis gücü de dahil olmak üzere, toplumdaki bütün güç merkezlerinin erkeklerin elinde olduğu anımsanırsa bu düşünce daha da açıklık kazanır... Ataerkinin ilkeleri iki aşamalıdır: erkek kadına, yaşlı erkek de genç erkeğe hükmeder.[26]

Millet cinsler arasındaki farklılıklara yaklaşımını 'sağduyulu bir yaklaşım' şeklinde niteler. Doğuştan geleni anlamak için onu değiştirmeye çalışmak gerekir. Ancak erkek egemenliği sona erdikten sonra, bu egemenliği desteklemek için yaratılmamış davranış ya da tercih farklılıklarının olup olmadığı anlaşılacaktır.

> Cinsler arasındaki 'gerçek' farklılıklar ne olursa olsun, cinslere farklı bir biçimde, yani aynı şekilde davranılmadığı sürece bunların ne olduğunu bilemeyiz.[27]

Radikal feministlerin, erkek egemenliğinin öteki egemenlik biçimlerine örnek olduğu şeklindeki görüşünü benimser.

Her ne kadar artık sinmiş de görünse, cinsel egemenliğin kültürümüzün belki de en yaygın ideolojisi ve en temel güç kavramı olduğu tartışma götürmez.[28]

Redstockings Bildirisi, kadınlara yapılan baskının bütün baskıların kaynağı olduğu görüşünün belki de en açık ifadesidir.

Erkek egemenliği, bütün hükmetme biçimlerinin en eskisi, en temel olanıdır. Bütün diğer sömürü ve baskı biçimleri (ırkçılık, kapitalizm, emperyalizm vs.) erkek egemenliğinin türevleridir. Erkekler kadınlara, bir azınlık çoğunluğa hükmeder. Tarih boyunca bütün güç yapıları, erkeklerin egemenliğinde ve erkek odaklı olmuştur.[29]

Redstockings grubundan Barbara Leon, 1973 tarihli bir yazısında, kadınların erkekler tarafından oluşturulmuş bir sınıf olduğunu ve bir grup olarak varolmalarına erkeklerin neden olduğunu söyler.

Feministler kadınları, baskı gören; yalnızca baskı yapan sınıfa, erkeklere bağlı olarak ve yalnızca bir amaç için (emeklerinin sömürülmesi için ki bu, kadınlar söz konusu olduğunda üreme emeği de demektir) varlığını sürdüren bir sınıf şeklinde niteler. Tek radikal çözüm bütün sınıfların ortadan kaldırılmasıdır.[30]

1960'ların sonlarında, radikal feministler erkeklerin doğaları gereği şiddete daha yatkın olduğunu düşünmüyordu. Aksine baskıcı rolleri gereği şiddete yönelmişlerdi. Bostonlu radikal feministler Roxanne Dunbar ve Lisa Leghorn yazılarında şöyle diyorlar:

Kadınlar ya da siyahlar (beyaz erkeklerinkine) benzer bir saldırganlığa alıştırıldıklarında, en az saldırgan erkekler kadar hastalıklı ve dengesiz olurlar. Bu nedenle, ne ırkların üstünlüğü ne de erkek genleri beyaz erkeğin bu hastalığına yeterli bir açıklama getirmez.[31]

Bazı radikal feministler, erkeklerin güç kullanmaya, kadınları denetlemek amacıyla başladıkları görüşündedir. Dunbar da yazısında bu görüşü yansıtır.

Kısıtlanan kadının bedenen çalışması değil hareketliliğiydi.

Kadının üreme kapasitesi onu yerleşik, yani etkin ama hareketsiz bir hayata zorlayınca dişi toplu yaşamı geliştirdi...

Avcı dişi kadar uygar değildi. Çok az politik (idari) deneyimi vardı. Avcı sadece avına üstün gelip yakalamayı biliyordu, bu nedenle de topluluk içinde eşit bir biçimde yaşayamazdı. Böylece avcı değerlere hükmetmeye başladı. Erkeğin avcı olarak yaşadığı dönemde biçimlenen diğer eril değerler arasında (av ile) rekabet ve (avın öldürülmesi) şiddetti... Avcılar birlikte yaşayıp bir çeşit dayanışma geliştirmiş olsalar da bu dayanışma topluluk yaşamının dışında gelişmişti.

Eski avcılar, genellikle şiddet kullanarak, dişi topluluklarını ele geçirdiler, baskı yaparak hatta esir alarak dişileri sindirdiler. [32]

TI-GRACE ATKINSON: DÜŞMAN ERKEK DAVRANIŞLARIDIR

Radikal feminist Ti-Grace Atkinson şunları söyler, "Bence düşmanımız erkek davranışlarıdır..." biyolojik varlıklar olarak erkekler değil.[33] Atkinson, erkeklerin kadınlardan daha saldırgan ya da daha baskıcı olmasının doğuştan gelen bir özellik olmadığını savunur. Fakat bu görüşüne getirdiği açıklamalar, kanıtlama amacı gütmez, bu görüş doğru olmasaydı çözüm bulmanın ne denli güç olacağını göstermeye çalışır.

> Bazıları erkeklerin saldırganlığının doğal ya da biyolojik olduğunu söylüyor. Ama bu görüş bizi bir çıkmaza sokmaktadır. Şayet toplumun değerleri güç odaklı ise erkeklerin daha insancıl olabilmek için tedavi görmeyi kabul edeceklerini sanmıyorum.
>
> Öne sürülen öteki seçenek ise biyolojik kökenli yetersizlik-lerinden dolayı insanca ilişkiler kuramadıkları, bu nedenle de toplumu tehdit ettikleri için erkeklerin yok edilmesidir. Böyle bir öneriye yol açan hayal kırıklığı ve öfkeyi anlayabiliyorum
>
> Oysa erkekleri yok etme önerisi, bence, erkeğin bir tür sosyal hastalık olduğunu varsayar. Buradaki erkek sözü ile, cinsel organları tipik bazı özellikler taşıyan bireyler kastedilmektedir... Öteki akli dengesizliklerde olduğu gibi (erkeklerin kadınlara davranışlarının ancak akıl hastalarına yakışacağını düşünüyorum), biyo-kimyasal bir ilişki olabilir fakat bu genetik olarak değil davranışsal olarak belirlenecektir.
>
> Bir penise ya da vajinaya veya ikisine birden sahip, ya da ikisi de olmayan bireylerin değil, hem dişi hem de erkek cinsel rollerinin ortadan kaldırılması gerektiğine inanıyorum. Ama konuştuğum birçok erkek bu iki durum arasında pek bir fark göremiyor ve cinsel rolleri olmadan yaşamayacaklarını düşünüyor.[34]

Atkinson bazen 'roller' sözünü kullansa da, bu erkek ve dişi rollerini eşdeğer olduğunu ya da dişi ve erkeklerin eşit derecede kısıtlandığını kabul etmesi anlamına gelmez. Rolleri aşırı oranda vurgulamak sınıf kavramının göz ardı edilmesi demektir.

Sözünü sakınmayan Atkinson dahi biraz alttan almış olabilir. Marksistler kapitalistlerden söz ederken 'kapitalist roller' ya da 'kapitalist davranışlar' demez. Kapitalistlere karşı çıkarken, onların bi-

yolojik açıdan aşağı olduklarını varsayarak yapmazlar. Neden erkekler için de aynısı yapılmasın? Erkeklerin genetik açıdan aşağı olduklarını ya da soylarının kurutulması gerektiğini söylemeden de bir sınıf olarak şu anda düşman oldukları belirtilemez mi? Erkekler sadece hak etmedikleri bir güce sahipler.

Atkinson'ın da etkin bir üyesi olduğu *The Feminists* (Feministler) adlı bir grup şu açıklamayı yaptı.

> FEMİNİSTLER, popüler feminizmin kabul ettiği, kadınların ezilmesinin nedeninin cinsel roller sistemi ve düşmanımızın da erkek rolü olduğu şeklindeki görüşü reddediyor. Cinsel roller kuramının yetersizliği, kuramın uygulanması ile ortaya çıkıyor. Hem kadınlar hem de erkekler kendi cinsel rollerinin baskısı altında ezilir. Bu durum da şuna benziyor: hem efendiler hem de köleler kölelik sisteminin baskısı altında ezilir. Bu kuramı benimseyerek kadın hareketi güç sorunu ve bu sorunun baskıyla olan ilişkisini görmezlikten gelmiş oluyor...
> Erkekler, erkek rolünün olası tek örneği, baskıcı rolünün de ilk örneği olarak kadınlara baskı yapan düşmanlardır. Dişi rolü erkek rolünün bir ürünüdür. Erkek rolünün dışarıdan yaptığı baskıya karşılık dişinin kendini savunma biçimidir. Fakat dişi rolü, dişinin erkek rolüne göre kendi içinde değişiklik yapmasıyla oluştuğu için dişi rolü rol sistemini dengeler. Hem erkek hem de dişi rolü ortadan kaldırılmalıdır. [35]

Atkinson'a göre, cinsiyet tek başına, insanların gruplara ayrılmasının nedenini açıklamaya yetmez. Firestone ve Beauvoir'ın aksine, erkeklerin henüz kadınları baskı altına almadığı bir toplum düşler.

> Tarihin bir döneminde toplumda politik ayrımların olmadığını varsayabiliriz. Bu topluluğa (bir tür olarak) 'insanlık' diyelim.
> Bu topluluğun dikotomik olarak ilk bölünmesi erkek ve dişi cinsiyetler biçiminde oldu. Fakat cinsel organlar kendi başlarına, insan ırkının ikiye bölünmesi için boy uzunluğu, deri ya da saç renginden daha iyi bir neden olamazlardı. Cinsel organlar, belli bir eylemle birlikte, üreme sürecini başlatma yeteneğine sahiptir. Ama insan ırkının sadece bir yarısı bu üreme sürecinin yükünü taşıdığı ve erkek insan, o 'akıllı hayvan', bundan yararlanma fırsatını kaçırmadığı için çocuk doğuranlar, yani o 'yük hayvanları' politik bir sınıf içine 'güdülmüş' oldular. Biyolojik açıdan rastlantısal olan bu çocuk doğurma yükü, politik (ya da gerekli) bir ceza biçimini alıp bu bireylerin tanımını değiştirerek, artık insanca değil işlevsel, yani hayvan olarak tanımlanmalarına neden oldu.[36]

Başka bir deyişle. erkekler kadınların biyolojik özelliklerini, yani çocuk doğurma yeteneklerini, onları köleleştirmek için bir neden ve bir yol olarak kullandılar.

Atkinson, sınıfları ortadan kaldırmanın güçlüğünü hafife almaz fakat farklılıkları değişken sınıf yapılarına bağlamanın, ahlaksal açıdan, insanları, sınıflarına olan bağlılıklarından vazgeçmelerine fırsat tanımadan yok etme fikrinden daha kabul edilebilir bir görüş olduğunu düşünür.

> Zor... ama gerekli olan. baskı görenlerin kendilerini tedavi etmesi (dişi rolünü yoketmesi), baskıcıdan kurtulması ve baskıcının iyileşmesine yardımcı olması (erkek rolünü yoketmesi)dir. Bu insanüstü bir çaba gerektirir ama tek seçenek, yani erkeklerin biyolojik bir grup olarak yok edilmesi, insanlığa sığmaz.[37]

Atkinson erkekleri değiştirmekten söz ederken, yazılarında kullandığı dilden de anlaşılabileceği gibi, elele tutuşmayı ya da sevgi dolu kandırmacaları kastetmez.

Aynı Beauvoir gibi, baskının insanların temel bazı itilerinden kaynaklandığını düşünür. Kuşkusuz Beauvoir'dan etkilenmiştir Atkinson ama, insanların saldırganlığının ve 'Diğeri' arayışının nedeni olarak Beauvoir düşmanlığı vurgularken Atkinson yalnızlık korkusunu vurgular. Şöyle der Atkinson:

Başka bir insanı fiziksel açıdan eksiksiz ve özerk (güçlü), kendimizi de eksik (güçsüz) olarak görürüz...

Erkek insan kendisi gibi birşeye, bir 'uzantı'ya gereksinim duyar. Bu da sorun demektir çünkü bütün insanlar (kadınlar da) bu gereksinimi duymaktadır. Bütün erkekler iktidar (bedensel ve zihinsel güçleri arasındaki boşluğu doldurmak için sürekli bir güç) arayışı içindedirler. Arayış bu biçimde dışarı yönelince bazı erkekler (en ideal biçimiyle erkeklerin yarısı ki böylece eşitlik sağlanabilir) diğer erkekleri yakalayarak, bilinçlerini bir süre için baskı altına alırlar. Erkek 'kendi'ni böyle boşaltarak, seçilen sınıftan birinin zihnini sömürüp ele geçirebilir.

> İşte bu sürece metafiziksel yamyamlık adını veriyorum... bu süreç sonucunda kurbanın özgür iradesi sömürülür, baskı yapan ile kurbanının Aynı olduklarına dair hiçbir ipucu kalmaz. Metafiziksel yamyamlık ilkesi erkek insanın şu iki gereksinimini de karşılar: iktidar (güç) sahibi olmak ve hayal kırıklığını (düşmanlığını) ifade etmek.[38]

Baskıcı metafiziksel yamyamlık yoluyla yalnızlığından kurtulmaz ama daha çok denetim sahibi olma arzusunu kamçılar.

> Metafiziksel yamyamlık, ne baskı yapan ne de baskı gören açısından, insana özgü akılcılığın neden olduğu ikileme bir çözüm getirmez. Baskıcı güç arzusunu bazı dış önlemler ile tatmin edebilir, (örneğin acıyı dindirmek için uyuşturucu kullanır), hastalığın ve belirtilerin artmasına neden olur. Baskı gören ise ... yaşamayı reddeder fakat henüz ölmemiştir ve acıyı hissedebilir.[39]

Atkinson, Beauvoir'ın 'kadın'ın erkekler tarafından yaratıldığı şeklindeki kuramını genişletir.

> Kadın sınıfı, toplumun cinsiyet açısından tanımlanmasıyla ortaya çıkan sınıf dikotomisinin yarısıdır. Kadın sınıfı, karşısına başka bir sınıf konulmasıyla oluşturulur. Bu erkek sınıfı ya da erkeklik rolüdür. Kadınlar, erkeklerin bir uzantısıdır ve böyle kaldıkları sürece insan olarak varolabilirler...
>
> Kadının tanımı sadece bir tek sınıfın kadın sınıfıyla ilgili olabileceğini belirtir, sadece bir sınıf kadınları ezebilir, o da erkeklerdir...[40]

Atkinson, aynı biçimde, Siyahların ve baskı gören öteki ırkların, beyazların üstünlüğüne inananlar tarafından belirlenmiş gruplar olduğunu öne sürer. Feministlerin ikilemi şudur:

> ...Kadınlar kadın ya da dişi oldukları için ezilirler, tıpkı Amerika'da, kölelerin köle ya da siyah derili oldukları için ezildikleri gibi. Bugün kadın olarak tanımlanan bireylerin içinde bulundukları koşulları iyileştirmek için bu tanımı ortadan kaldırmaları gerekir. Başka bir deyişle, kadınlar intihar etmelidir. Kadınlıktan, bireylerden oluşan bir topluma giden yol tehlikelerle doludur.[41]

Atkinson için, kadınların gördüğü baskı, grubun büyüklüğü, dağılımı ve uzun geçmişi nedeniyle genel olarak baskının araştırılmasında bir model niteliğindedir.

Kadın sınıfının kendine özgü birkaç politik niteliği vardır:

> (1) kadın sınıfı ya da dişilik rolünün tarihteki en büyük politik sınıf olduğu kabul edilir. (2) kadın sınıfının kadınlıklarından dolayı ezilmesi tarihsel açıdan süreklilik, coğrafi açıdan da benzerlik taşır. (3) politik bir sınıf olan kadın sınıfı ya da dişilik rolünün, tarihteki en eski politik sınıf olduğu kabul edilir ve bu nedenle de bilinen bütün kültürlerin oluşumunda kadınların ezilmesi bir yapı taşı olarak kullanılmıştır. (Başka bir deyişle, kadın sınıfı, bütün sosyal, ekonomik ve politik kurum ve değerlerimizde bulunan temel bir işlevsel birimdir.) (4) kadın sınıfı, zaman içinde dağılmış, böylece de sonraki

(tarihdizinsel, ailevi, dinsel, ırksal, ekonomik sistemler gibi) sınıf sistemleri içinde daha çok ezilmiştir. [42]

Tabii, Atkinson açıkladığı bu noktaların genel olarak kabul edildiği söylenemez.

Atkinson, baskının insana özgü temel bazı korkuların bir sonucu olduğunu söylese de bu baskının kaçınılmaz olduğu demek değildir. Açıkça gerekli ya da gereksiz olduğunu söylemez fakat arada açık bir kapı bırakır. Erkeklerin doğaları gereği, baskı yapmaya ve şiddete daha yatkın olduklarını da söylemez. Sadece erkeklerin baskı yapma şansına sahip olduklarını çünkü kadının hamilelik sırasındaki güçsüzlüğünden yararlandıklarını belirtir. Erkekler bu fırsatı değerlendirmeyi seçtiler.

Atkinson, kadınların başkaları tarafından çocuk doğurmak ve büyütmek için kullanılmasının, gerekli ya da ahlaksal açıdan kabul edilebilir bir toplumsal seçim olmadığı görüşündedir. Hiç kimse (hiçbir grup) bir başkasını, yalnızca bir işlevi yerine getirmesi için kullanamaz. İşlevselciliğin ya da insanların insanlığını aşağılayan bir biçimde araç olarak kullanılmasının reddi Atkinson'un felsefesinin en belirleyici özelliğidir.

DİŞİ KÜLTÜR

Feminizm hareketine katılan kadınlar, zamanla, hem eski hem de çağdaş toplumlarda ki kadınların tamamen olumsuz bir biçimde betimlenmesini eleştirmeye başladılar.

B. Burris, K. Barry ve diğerleri tarafından 1971'de kaleme alınan Dördüncü Dünya Bildirisi'nde, kadınların baskı altındayken geliştirdikleri özellikleri ile dahi gurur duyulabileceği ve kadınların toplumda aşağı bir konumda olmalarının kadınlık özelliklerinin de ikinci sınıf olması anlamına gelmediği belirtilir.

Bildiri de ayrıca dünya çapında bir dişi kültürün oluştuğu ve bu kültürün olumlu özellikler taşıdığı öne sürülür.

> Duygusallık, sezgi, sevgi ve kişisel ilişkiler kurabilme gibi insanlara özgü temel özellikleri esas alan dişi kültürümüz ile gurur duyuyoruz. İnsan olmanın koşullarını kendi kimlikleri doğrultusunda belirleyen ve aslında kültürel açıdan yetersiz olan, bizi köleleştiren erkek sömürgeciler, yani erkek kültürüdür.
>
> Dişi olarak, erkek sömürgeciliğine ve erkeklere özgü değerlere karşı koymuş, tanınan ve tanınmayan bütün kahramanlarımızla gurur duyuyoruz.

> Dişilik ilkesiyle gurur duyuyoruz ve özgürlüğümüzü kazanamamak pahasına da olsa bu ilkeden vazgeçmeyeceğiz. Hep bastırılmış ve ciddiye alınmamış bu ilke kabul edildiği zaman tam anlamıyla bir insan toplumu kurulabilir. Dişilik ilkesine ve dişi kültürüne yapılan baskılar bittiği, erkek egemenliği son bulduğu zaman, dişi ve erkek arasındaki uçurum kapanacak ve tam bir insan kimliği oluşacaktır.[43]

Bildiri'nin yazarları, daha sonra, öne sürdükleri dişi kültürü kavramının doğuştan gelen özellikleri kapsamadığını söylediler. Yine de dişilik ilkesi gibi kavramların feminist hareket içinde yayılması sonucu dişiliğin iyi olduğu da daha çok vurgulanmaya başlandı.

> Dişi ve erkek kültürleri doğal değildir; erkek egemenliği altındaki bir dünyanın yapay ürünleridir ikisi de. Erkek ve dişi tanımlamaları arasındaki yapay ayrım ile dişiler ve erkeklerin doğuştan gelen özelliklerinin ya da potansiyellerinin hiçbir ilişikisi yoktur.
>
> Bu Bildiri'nin amacı dişilik ilkesini ve dişi kültürü yüceltmek değildir... Kadınların, gördüğümüz baskıları bir insanlık modeli, yeni bir toplum ve bir fazilet örneği olarak değerlendirmeleri çok acı olurdu..
>
> Ne erkek ne de dişi kültür insan toplumu için bir model olabilir.[44]

Ama bundan farklı bir görüşü savunan, dişi kültürün toplum için iyi bir model olduğunu ileri sürenler de var.

MARY DALY'NİN İLK GÖRÜŞLERİ VE ANDREA DWORKİN

Beyond God the Father "Tanrı Babanın Ötesinde" adlı kitabında (1973) Daly, erkeklerin kadınlara yaptığı baskının biyolojik kökenli olmadığını savunur. Daly, NewYork'lu radikal feminist Anne Koedt'ün sözlerini anımsatır: "biyoloji kader değildir, erkek ve dişi rolleri öğrenilir; hatta erkeklerin kurguladığı politik roller oldukları dahi söylenebilir."[45] Daly, böylece, cinsel farklılıkların yapay olup erkek egemenliği altında zorla kabul ettirildiklerini öne sürdü:

> Ataerkil roller ve yapılar, insana ait özelliklerin yapay bir biçimde, geleneksel cinsel stereotiplere ayrılıp, kutuplaştırılması yoluyla geliştirildi. Yetki sahibi kişi imajını taşıyan, eril stereotipti. Bu da, (aslında sözde bir akılcılığa indirgenebilen) aşırı bir akılcılık, 'nesnellik', saldırganlık, kişilere ve çevreye karşı hükmedici ve yönlendirici tavırlar takınma, kendi ve 'diğeri' arasında ayırım yapma eğilimi demekti. Bu stereotipin belirlediği insan karikatürünün varlığı karşıt karikatüre, yani dişi kavramına bağlıydı.[46]

Daly insana en uygun durumun dişi ve erkek özelliklerinin birarada bulunması, yani androjini olduğunu öne sürdü. Fakat daha

sonra, görüşlerini değiştirdi. *Beyond God the Father*' da Daly, kadınların ezilmesinin sorumluluğunu kısmen de olsa kadınlara, kadınların şartlanmasına yükler.

> Sömürücü bir nitelik taşıyan cinsel kast sistemi, baskın cinsin yanısıra kurbanların da onayı olmadan sürdürülemezdi. Bu onay da cinsel rolerin toplumsallaştırılması ile alındı. Başka bir deyişle, doğduğumuz andan itibaren işlemeye başlayan ve birçok kurum tarafından uygulanan bir şartlandırma süreci vardı.[47]

Andrea Dworkin, 1970'lerin ortasında yazdığı *Woman Hating* "Kadın Düşmanlığı" adlı kitabında, benimsemeye zorlandığımız cinsel rolleri yaratan belirleyici etkenin kültür olduğunu söyler. Dworkin'e göre bu kültür, mitler ve masallarla devam ettirilir. Kadınlardan nefret edilmesine yol açan bu kültürün kökenlerinden söz etmez. Dünya tarihini incelemeye, bin yıldan daha yakın bir zaman diliminden, Çinlilerin ayak biçimlendirme yöntemlerinden ve Avrupalı kadınların cadılık gerekçesiyle yakılmasından başlar.[48]

Dworkin baskının nedeninin erkek insanın doğadan uzaklaşması olduğunu söyler. "İnsanın doğadan uzaklaşması, kendini doğadan ayrı ve üstün görmesi... birçok yaşam türünün yok olmasına yol açabilir."[49] Erkeğin doğaya karşı kibirli tutumu ile kadına üstünlük taslaması arasında benzerlik olduğunu belirtir. İnsanın doğaya yaklaşımını tartışırken, nükleer felaket olasılığından söz eden ilk feministtir Dworkin.

Woman Hating'de, kadınlar ile erkeklerin temelde -benzer olduklarını, kültür etkisiyle değiştiklerini söyler. Kabilelerdeki olası yaşam biçimlerine değinirken (bu konuda bilgisi olmadığını da belirterek) 'insanların doğanın bir parçası olarak yaşadıkları, doğaya karşı durmadıkları; erkek ve kadının, erkek ve dişinin ne ise o oldukları, görüntüleri ve rolleri açısından kastlara bölünmüş karşıt kutuplar, bir bütün olarak düşünülemeyen ama bir bütünden kopmuş parçalar olmadıkları bir zaman kurgular.[50] Başka bir deyişle, ilk kadın ve erkeklerin cinsel rolleri olmadığını ve bu cinsel rollerin de doğal olmadığını düşünür. Bütün o eski mitler, tarih öncesi bir androjini ile ilgiliydi. Daha sonraları değiştirildiler.[51]

Dworkin, ayrıca, cinsiyet üzerine kurulu iş ayrımının gerekli olduğunu savunur: "biyolojik cinsiyete bağlı ilk iş ayrımının hayatta kalmak için yapılması şarttı."[52] Fakat kadınların hayat verme gücü ve doğum sırasında ölüm oranının yüksek olması erkekleri korkutup ko-

rumacı ve ayrımcı davranmalarına, gittikçe artan bir oranda toplumsal kısıtlamalar uygulamalarına neden oldu. Erkekler böylece kadınları toplumsal hayattan dışlayarak güçlerini hissetmeye başladılar. Sonra da dişiye özgü kötülükler ile ilgili mitler uydurarak 'kadını mal durumuna düşüren kanun, töre ve diğer davranış biçimlerini'[53] haklı çıkarmaya çalıştılar.

Dworkin, 'kadın' ve 'erkek'in birer imge, karikatür, kültürel birer kurgu olduklarını söyler: "birer model olarak kadın ve erkek, kısıtlayıcı, totaliterdir, insanın oluşuşuna uymaz".[54] Dworkin, böylece, 'kadın'ı yaratılmış bir varlık şeklinde nitelendirerek, açıkça belirtmese de Beauvoir'ın izinden gider.

Dworkin, yine de, şayet iki ayrı, farklı biyolojik cinsiyet olsaydı insanlar için "cinsiyetin belirlediği iki ayrı davranış şeklinin bulunmasının da mümkün olacağını söyler. İki biyolojik cinsiyet olduğu kabul edilirse "cinsiyete bağlı rollerin özgürleştirilmesi savunulabilir ama bu rollerin yeniden belirlenmesi söz konusu olamaz."[55] (Bir feminist için tehlikeli bir yorum bu: iki cinsiyet olmadığını kanıtlamak neden feministlere düşsün ki? Toplumsal hak ve sorumluluklar neden başka bir özelliğe değil de cinsiyete bağlı olsun?)

Woman Hating adlı kitabında Dworkin, transeksüelleri, hormonlar ile ilgili araştırmaları ve tüp bebekleri iki değil de birçok cinsiyetin varlığına kanıt olarak gösterir.[56] Halbuki 1983 tarihli Right-wing Women "Sağcı Kadınlar" adlı kitabında, üreme teknolojilerine karşı daha eleştirel bir tavır takınır, üreme için kadınlara gerek kalmadığı zaman erkeklerin kadınlara şimdikinden daha kötü davranacaklarını öne sürer.[57]

4- ERKEK BİYOLOJİSİ SORUNU

BAŞKA yazarlar ise sorunların kaynağı olarak dişi değil de erkek biyolojisi üzerinde dururlar.

E. Gould Davis ölümünden sonra yayımlanan kitabı *The First Sex* "İlk Cinsiyet" de kadınların doğaları gereği erkeklerden daha kıllı, şiddete daha az eğilimli olduklarını söyler. Davis tek başına, feminist hareket dışında çalıştı. Yine de kitabı feminist hareket içinde birçok eleştiri de almasına rağmen oldukça etkili oldu. Davis, cinsel farklılıkların gerçek olduğunu, kişilik özelliklerinin dişi ve erkek olarak ayrılmasının gerçeği yansıttığını (yalnız erkeklerin, kadınların sahip olduğu bütün olumlu özellikleri kabul etmekten kaçındıklarını) söyler.

> Kadın... pratik bir idealisttir, güçlü bir noblesse oblige duygusuna sahip bir insansever, bir kapitalisten çok özgecidir.[1]

Davis kadının doğaya daha yakın olduğu şeklindeki geleneksel görüşü doğru bulur ve bir iyilik kaynağı olarak niteler.

> Kadın... doğanın dostudur, içgüdüsel olarak gözetmek, beslemek ve sağlıklı büyümeyi sağlamaya ve ekolojik dengeyi korumaya çalışır. Toplumun ve uygarlığın doğal lideridir. Başlangıçtan beri var-olan yetkisinin erkek tarafından elinden alınması insan ırkını barbarlığa geri götüren bir kaosa yol açmıştır.[2]

Erkek doğanın düşmanıdır; erkeğin içgüdüsel tepkileri, öldürmek, parçalamak, yıkmak, kirletmek ve yok etmektir.[3]

Davis kadın biyolojisini bir zorunluluk olarak görmez.

> Kadının kadınlığı tarafından kısıtlanıyor olması toplumun suçudur, doğanın değil.[4]

ELIZABETH GOULD DAVIS: ERKEK GENETİK BİR HATA MI?

Davis, cinsiyetlerden birinin, erkeğin biyolojik açıdan yetersiz olduğunu öne sürer. Fetüslerin önce dişi olduklarının belirlenmesine değinerek erkeklerin gereksiz birer genetik hata olduklarını savunur.

> Bu küçük ve yamuk Y koromozomunun genetik bir hata ve başlangıçta tek bir cinsiyetin yani dişinin olduğu fikri son derece mantıklı geliyor...
>
> İlk erkekler, belki de bir hastalık ya da güneşten gelen bir radyasyon bobardımanı sonucu genlerde meydana gelen bir hasarın neden olduğu mutantlar, ucubelerdir.[5]

Davis, bütün omurgalı türlerinin bu genetik bozukluğu ya da iki ayrı cinsiyetin oluşumu sürecini yaşadıkları gerçeğine değinmiyor.

> ...Dişilerdeki ekstra X kromozomu, doğuştan kaynaklanan sakatlıkların ya da hastalıkların kız çocuklarda daha az olmasını değil .. kadınların üstün fizyolojik özelliklerini ve zekasını da açıklar. [6]

Fakat Davis, erkeklerin bütün olumsuz özelliklerinin doğuştan geldiği görüşünde de değildir.

> Yalnızca eril Ego, doğuştan kaynaklanmayıp sonradan edinilen bu özellik, doğru dürüst bir toplumun (Davis'e göre kadınların yönettiği bir toplumun) oluşumunu engeller.[7]

Davis erkeklerin kadınlar tarafından yönetilmeyi başlangıçta kabul ettiklerini ve sonuçta daha iyi daha barışçı bir toplumun oluştuğunu öne sürer. Erkeklere özgü şiddet o zaman daha az gelişmişti. Bu nedenle bu şiddetin değişmez olduğu da söylenemez.

> Atalarımızın savaş ve şiddet dolu bir yaşam sürdüklerine dair o yaygın inanca rağmen bütün tarihsel ve arkeolojik veriler, ataerkil devrim gerçekleşmeden önce insanın barışçı olduğunu ve savaşın bilinmediğini gösteriyor.[8]

Davis, hayvanların öldürülüp yenmesini 'ilk günah'[9] biçiminde niteliyor. Şiddet ve baskının, hayvanların öldürülüp yenmesine bağlı olarak insan bilincinin gelişiminde oldukça sonra ortaya çıktığını öne sürer.

> İnsanların hayvanları öldürüp yemesi oldukça yeni bir olgu ve zamansal açıdan ataerkil devrim ile de bağıntılı.[10]

Fakat erkeklerin, ataerkinin gelişiminden önce dahi şiddete eğilimi vardı. Davis, Robert Briffault'un şu sözlerini anımsatıyor: "türün erkeği 'yağmacı bir hayvandı', kadın da erkeğin "cinsel avıydı." Davis'e göre, kadınlar, kendilerini ve çocuklarını bu hayvanlardan korumak için bir süre sonra gruplaşarak ilk toplulukları oluşturdular. Bu gruplarda erkek çocuklar dışında erkek yoktu.[11]

Davis, anne-çocuk ilişkisinin uygarlığın temelini oluşturan ilk ilişki, insanlar arası ilk sevgi deneyimi olduğunu söyler. Bu görüşünü desteklemek için Johann Jacob Bachofen'ın (bir erkeğin) görüşlerinden yararlanır:

> Kültürün, her türlü erdemin, varoluşun bütün yüce değerlerinin kaynağındaki ilişki ana çocuk arasındakidir.[12]

Davis, erkeklerin görüşlerinden alıntı yapıp, bu görüşlere kolaylıkla inanır.

Davis, ayrıca, anaerkil toplumu politik bir model olarak önerir:

> Ataerkil toplumlar, insan haklarından çok mülkiyet haklarına; adalet ve hoşgörü kavramlarından çok sıkı bir ahlaki düzene önem verir. Morgan, Bachofen Mailnowski ve Mead gibi bilim adamları tarafından incelenen anaerkil toplumlarda ise, bireyin mutluluğunun ve başarısının bütün öteki toplumsal amaçlardan daha önemli olduğu gerçek bir demokrasi vardır.[13]

Adalet ve demokrasi ilkelerine anaerki altında daha çok uyulur. Erkekleri de kapsayacak biçimde bir bütün olarak toplum, kadınlar tarafından yönetilse çok daha iyi olurdu. Böylesi, eşit katılım ile amaçlanandan hatta devrim amacıyla katılımdan çok daha farklıdır.

Davis, feminizmi, kadınların bir sınıf olarak ezilmesine ve toplumdaki bütün sınıf ayrımlarına son verecek bir çare olarak değil, 'dişilik ilkesine' ya da kadınlara atfedilen olumlu özelliklere bağlılık biçiminde görür. Kadınlara yapılan baskılara son vermek istese de kadınların bir grup olarak tanımlanmasına karşı çıkmaz.

> Her iki gruptan feministler için dişillik o dişilik ilkesi denen kavramla özdeşleşmiştir. Bu ilke, güç, bütünlük, bilgelik, adalet, güvenilirlik ve her iki cinsten erilcilerin tehlikeli ve kendilerine yabancı buldukları bir psişik güç demektir.[14]

Bu dişilik ilkesi kavramı, eski radikal feministlerin savunduğu cinsel sınıfların erkekler tarafından oluşturulduğu görüşünden çok farklıdır. Yine de bu iki görüşün benzer yanları da var. İkisi de, erkek egemenliğine ve erkeklerin politik açıdan egemen oldukları sırada geliştirdikleri 'erkeklere özgü davranışlar'a son verilmesini amaçlıyor.

Davis'in tutumu ve yaptığı araştırmaların niteliği birçok tartışmaya yol açtı. Bazı radikal feministler, Davis'in yalnızca kadınların geçmişteki olası başarıları ile ilgilendiğini öne sürdü. Redstockings grubundan Katie Sarachild şunları yazar:

> He ne kadar kadının tarihte hak ettiği yere kavuşmasını sağladığı öne sürülse de *The First Sex* aslında bunun tam tersini gerçekleş-tirmiştir. Belirlenen yalnızca kadınlara ait bir tarihöncesidir. Kayıtlı tarihin başlangıcı ile birlikte herşey yokuş aşağı gider. Kitapta 19. yy. daki feminist hareketten ve kaydedilen ilerlemelerden hiç söz edilmez.[15]

Davis'in tarihöncesi kadın kahramanlarının, rahatsız edici bir başka özelliği de, dünyanın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar, hepsinin de mavi gözlü Keltler olmasıdır. Afrikalı ya da Asyalı kadınların 'beyaz tanrıçalar'a ihtiyacı yoktu, onların kendi tanrıçaları fazlasıyla vardı zaten.

JILL JOHNSTON: AYRI TÜRLER

1971'de lezbiyen yazar Jill Johnston Davis'in izinden giderek kadın ve erkeklerin biyolojik açıdan farklı olduklarını ve biyolojinin kaçınılmaz bir kader olduğunu öne sürdü. Erkek biyolojisi de hükmetme dürtüleri ile bağıntılıydı.

> Feminist söylem, biyolojik kaderi inkar eden bir tutum içindedir. Baskıya zemin hazırlayan kültürel koşulları yaratan biyolojik güçleri reddederlerse tepeden inme bir yaklaşımla işe kültürden başlayıp yanlışlığı neredeyse düzeltecek ama erkeklere de zarar vermeyeceklerdir... Fakat biyoloji yalnızca geçmiş ya da tarihöncesi demek değildir. Biyoloji bugündür. Yeni de olsalar hep ataerkil bir nitelik taşıyan kültürel baskı biçimlerinin yaratılmasını sağlayan biyolojik zorunlulukların sürekli yenilendiğini görüyoruz. Biyoloji ile kültürü birbirinden ayırmak imkansız. Erkeğin kültürel açıdan egemen olması bazı biyolojik dürtülerin bir sonucudur. Eşitsizliğe yol açan bütün sistemlerin kaynağı erkeğin biyolojik dürtüleridir. Dişi, başlangıçta kendine yeten kendini yenileyebilen bir yaratıktı. Erkek ise dişinin yavrularından biri... Kadınların kültürel açıdan baskı görmesinin nedeni rahime duyulan kıskançlıktır.[16]

Johnston'a göre ilk başta tek bir cinsiyet, büyük bir olasılıkla da dişi vardı. Cennetten kovulma, iki ayrı cinsiyetin gelişmesinin bir sonucuydu. Johnston'ın söz ettiği tanımların ve algılama biçimlerinin değişmesi değil bazı biyolojik gelişmelerdir. Beauvoir'ın aksine, Johnston iki cinsin akılcı bir kurgulama, erkeklerin uydurduğu bir tanım olduğu görüşünde değildir.

> Başlangıçtaki ayrımın yerini iki ayrı cinsiyet alır. Sanırım biyolojik çözümleme yapabilen herkes başlangıçta tek bir cinsiyet olduğunu görecektir.[17]

Johnston, bu iki cinsiyetin iki ayrı tür olduğunu söyler.

> Dişi, tıpkı öteki hayvanlar gibi yaşam mücadelesi içinde sindirilip ezildi.[18]

Johnston, neden öteki türlerde de iki cinsiyet olduğunu sorgulamaz. Kadının doğaya erkekten daha yakın olduğu görüşünü savunur.

> Kadın asıl ebeveyndir. Erkek ise duyduğu endişe ile; doğaya (kadına) karşı kendi efendisi olabilmek, uyumsuzluğunu gizlemek için yarattığı kültür ile doğadan kopmuştur. Doğa kadındır. Erkek ikisinin arasına girer. Doğa ile yeniden uyum içine girebilen erkek, erkekliğinden sıyrılan, erkekliğini yok eden erkektir.[19]

Johnston, anaerki ve analık hakkı düşüncelerini, kadının çocukları üzerindeki haklarını kabul eder. İki (zamansal açıdan da birbirinden ayrı) baskı kaynağı belirler: iki ayrı cinsiyetin gelişimi ve erkeklerin kadınları yenmesi.

> Analık hakkının reddi, dişi cinsiyetin dünya üzerinde yenilgisi demekti.[20]

Johnston, anaerkinin yaşandığı ya da kadınların daha güçlü olduğu bir dönemin varolduğuna inanır ve o dönemi yeniden canlandırmak ister.

> Artık geriye dönüyoruz. Yalnız yeterince hızlı gidemiyoruz.[21]

Başka bir deyişle, birçok liberal ve radikalin benimsediği geleneksel düşünceyi, gelişme ve tarihin özgürleştirici bir nitelik taşıdığı görüşünü benimsemez.

Johnston, cinsiyetler arasındaki farklılığın gerekli olduğunu savunur. Özellikle de radikal feministlerin savunduğu, kadın ve erkek arasındaki ayrımın kaldırılması gerektiği biçimindeki düşünceyi reddeder:

> Cinsiyetler arasındaki ayrımın kaldırılması taraftarı değilim.[22]

EKSİK DİŞİ: ERKEK

Erkeklerin yetersizliğine yönelik en ateşli saldırılardan biri 1967'de Valerie Solanis'in yazdığı SCUM (Society for Cutting Up Men/Erkekleri Kesip Biçme Derneği) scum sözcüğü (İngilizcede pislik, ayaktakımı anlamına gelir.) adlı bildiride yer alır. (Solanis, örgütlü feminist harekette etkin olarak yer almadı. Ressam Andy Warhol'un yanında çalıştı, daha sonra da Warhol'u vurdu.)

> Eksik bir dişi olan erkek, yaşamını kendini tamamlamaya, bir dişi olmaya çalışarak sürdürür. Bu amaçla sürekli dişilerin peşinde koşup onlarla dostluk kurup özdeşleşmeye çabalar..[23]

1970'lerde Solanis'in izinden başka yazarlar da gitti. Benzer bir yaklaşımı dile getirenler arasında özellikle 8 ayrı grup makale yayımlayan CLIT (Collection of Lesbian International Terrors/Uluslararası Lezbiyen Tedhişçileri Topluluğu) sayılabilir.

İkinci CLIT makalesinde (1974) "erkeklerin insan olmadığı"[24] belirtilir:

> Kadınlar ile erkeklerin giderek birbirlerine benzemeleri olanaksızdır, çünkü bütün erkekler sonuçta kıskanç birer delik/kadın katilidir.[25]
>
> Doğdukları andan itibaren bütün ataerkilerin bastırmaya çalıştığı gerçek, kadınların yalnızca cinsel açıdan değil hem zihinsel hem de duygusal açıdan, fiziksel güç dışında her bakımdan erkeklerden üstün olduklarıdır.[26]

Lezbiyen yazar Rita Laporte gibi diğerleri de, daha ılımlı bir dil kullanarak da olsa erkeklerin yetersizliğinden söz ederler.

Erkekler yalnızca bir önder peşinde birlikte hareket ettiklerinde kendilerini güçlü hissederler, çünkü kadınlardan hem duygusal hem de ruhsal açılardan daha zayıf daha bağımlı ve koyun gibidirler. Gruplaşmak için duydukları bu hayvansı arzu, grubun üyelerine bir iktidar duygusu tattırırken önderlerinin konumunu korumak için öteki benzer gruplarla çatışmalarını da gerektirir.

> Kadınlar ise böyle bir gruplaşma isteğiyle yönlendirilmezler.
>
> Diğer kadınlar ile işbirliği yapmak isteyen bir kadın hayvansal değil insani bir dürtüyle yapar bunu. Daha güçlü bir kadının önderliğinde çeteler kurma içgüdüsü ile hareket etmedikleri için akılcı bir biçimde biraraya gelip, katıldıkları gruptan hoşnut olmadıklarında akılcı bir seçimle gruptan ayrılma hakkına sahiptirler...
>
> Bu nedenle kadınların sürüler halinde, insanlık için tehlikeli, yıkıcı olabilecek etkinliklere sürüklenmeleri söz konusu değildir. Ama aynı zamanda anlaşmak da güçleşir.[27]

Laporte genelleme yapar. Kadınlar arasında erkeklere oranla daha az grup içi şiddet görüldüğü doğru ama kadınların faşist ya da şiddet yanlısı gruplara hiç katılmadığı da söylenemez.

SALDIRGAN MAYMUN: ERKEK

1970'lerin ortalarında, biyolojik kökenli cinsel farklılıklar, lezbiyenler ve bazı heteroseksüel radikal feministler tarafından vurgulanıyordu. (Heteroseksüel) Susan Brownmiller *Against Our Will: Man Woman and Rape* "Erkek Kadın ve Tecavüz" adlı kitabında bu eğilimi destekledi.

Brownmiller'a göre erkeğin tecavüz etme kapasitesi erkek/dişi ilişkilerini belirleyen esasa etkendi. Bu görüş, silahsızlanma taraftarlarının sloganı olan, silahı olan kullanır sözüne benziyor.

...Erkek insan istediği zaman dişiye karşı cinsel arzu duyabilir. Erkeğin psikolojik arzusunun dişinin cinsel ilişkiye hazır ya da açık olmasıyla hiçbir ilgisi yoktur. Sözün kısası erkek tecavüz edebilir.

> İki cinsiyetin fizyolojisini, o ilk cinsel ilişki kadar erkeğin yapısındaki tecavüz etme kapasitesi, kadının da, buna karşılık, cinsel açıdan kolay incinmesi de belirler... İnsanın cinsel ilişkisi, hem tarihsel açıdan önemli olan türün devamını sağlama görevinin yerine getirilmesini, hem de yakınlık kurulup zevk duyulmasını sağlar. Cinsel ililşki işlemine karşı bir söyleyeceğim yok. Yine de, insan anatomisi açısından zorla ilişki kurmanın, hiç tartışmasız, mümkün olduğu gerçeğini göz ardı edemeyiz. Yalnızca bu bir tek etken dahi erkeklerin tecavüz ideolojisini geliştirmelerine yol açmış olabilir. Erkekler tecavüz edebildiklerini görünce tecavüze giriştiler.[28]

Brownmiller'ın 'işleme' bir söyleyeceğinin olmaması, bu işlemin zor kullanmaya pek uygun olduğunu belirttiği sözlerine baktığımızda pek ciddi görünmüyor.

Brownmiller, tecavüzü erkeklerin kadınlar üzerinde kullandıkları bir toplumsal denetim biçimi olarak görüyor.

> Kadınların, erkekler çoğu kez de birçok erkekten oluşan gruplar tarafından tecavüze uğramasının nedenleri, beyazların zencileri linç etme nedenleri ile aynı: çizmeyi aştıkları, kibirli davrandıkları için ... [29]

Erkeğin, cinsel organının korku salmada kullanılabilecek bir silah olduğunu keşfetmesi, ateşin bulunması ve baltanın icadı gibi, tarih öncesi çağların en önemli keşiflerinden biri olmalı.

Tarihöncesinden günümüze dek, tecavüzün önemli bir işlevi olduğunu düşünüyorum. Tecavüz, bütün kadınların sürekli korku içinde yaşamalarına neden olan, bütün erkekler tarafından kullanılan, bilinçli bir korkutma yöntemidir.[30]

Brownmiller bir toplumsal denetim biçimi olarak tecavüzün birçok toplumda kullanıldığını söyler. Dr. Margaret Mead'in Yeni Gineli Mundugumor ve Iatmul yerlileri ile bazı Amerikalı yerliler üzerinde yaptığı çalışmaları dik kafalı kadınların tecavüz yoluyla bastırıldığı topluluklara örnek olarak gösterir. Columbia Üniversitesi'nden Robert Murphy'nin Brezilya'lı Manduruca yerlileri hakkındaki çalışmasından da söz eder.[31] Yalnız, Mead, Arapesh yerlilerinin te-

cavüz etmediklerini ama başka toplulukların [illegible] söylediklerini belirtir.[32]

Brownmiller, kadının birçok erkek tarafından tecavüze uğramaktan kurtulmak için elindeki tek yolun kendisini koruyacak bir erkek bulmak olduğunu söyler.

Kadınların tek, bir tek şansı vardı. Yardıma çağırabileceği hemcinsleri erkek saldırganlardan daha ufak tefek ve güçsüzdüler. Asıl önemlisi, cezalandırmak ve öç almak için gerekli temel fiziksel özelliklere sahip değildiler. Ellerinden gelen tek şey kendilerini biraz olsun savunmaktı. Ama kadın avcıları arasından bazıları onu koruyabilirdi de... Kadının erkek tarafından ezilmesine neden olan tek etken tekeşliliğe, anneliğe ya da aşka karşı doğal bir yatkınlık değil dişinin tecavüz korkusudur...[33]

Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence "Zorunlu Heteroseksüellik ve Lezbiyenlik"in yazarı Adrienne Rich gibi lezbiyenler Brownmiller'ın kadınların birbirini koruyabilme olasılığını bu şekilde reddetmesini eleştirdiler.[34]

Brownmiller'a göre, tecavüz ve erkek egemenliği, baskıya örnek oluşturan kavramlardır. "Hiyerarşi, kölelik ve özel mülkiyetin kaynağı kadının bu şekilde sindirilmesidir."[35]

ANDROJİNLİK VE ÖTESİ:

Brownmiller'ın aksine, erkeklerin saldırgan davranışlarını vurgulayanların çoğu lezbiyendi. Erkeklerin şiddete yatkın olarak tanımlanmasının lezbiyen feminist kuramın bir parçası olduğunu düşünüyorlardı.

Çoğu, erkeklerin sadece baskı yapmakla kalmadığını, kadınlardan çok daha kötü olduklarını öne sürdü. Erkekler, örnek alınabilecek olumlu özelliklere sahip değillerdi. İdeal insan, hem eril hem de dişil özellikleri birleştiren bir androjin olamazdı. Kadınlar, geliştirmeleri gereken özelliklere sahipti zaten. Erkekleri taklit etmelerine hiç gerek yoktu.

Susan Leigh *Starr Sinister* Wisdom adlı lezbiyenlerin çıkardığı bir dergide şunları yazar:

> Bende erkeklere özgü hiçbir şey yok Kendimi tamam hissetmek için eril ya da erkekçe hiçbir şeye ihtiyacım yok Geliştirmem gereken hiçbir erkekçe özelliğim yok. Erkeklerin belirlediği bir sistemde yaşadığım için gelişememiş dişilere özgü bazı gizil güçlerim var...

İçimde erkekler, erkeklerin dünyası tarafından ezilen, tecavüze uğrayan şeylerin yaraları ve derin bir öfke var. Lezbiyen bir feminist olarak görevim, kendimle barışık bir biçimde bu yaralardan kurtulmak, içimdeki bölünmeye son vermek. Sonuç erkekçe değil, ilk olarak tam anlamıyla kadın olacak.[36]

ANDROJEN MADDE VE SALDIRGANLIK

Amazon Quarterly adlı lezbiyen derginin eski editörlerinden Laurel Holliday, 1978'de *The Violent Sex* "Vahşi Cins" adlı kitabını yazdı. Bu kitapta, erkeklerin doğaları gereği şiddete daha yatkın oldukları öne sürülür. Holliday, erkek psikologların araştırmaları sonucu ortaya attıkları, kız ve erkek çocukların doğuştan farklı eğilimleri olduğu görüşünü; Lionel Tiger gibi erkek antropologların öne sürdüğü erkek egemenliğinin bir doğa kanunu olduğu (bu egemenliği haklı çıkarmak amacı taşıyan) görüşlerini hiç sorgulamadan kabul eder. Bu konu üzerinde çalışıp farklı sonuçlara varmış kadınların araştırmalarına değinmez bile. (Holliday artık biyoloji ile ilgili görüşlerinin değiştiğini söylüyor. Ama henüz bu konuda yazmadı.)[37]

"Gebeliğin başlamasıyla ile birlikte iki cinsiyet arasında görülen fizyolojik farklılıklar onların fizyolojik gelişimlerini belirler."[38] Holliday, fareler üzerinde yapılan çalışmalara değinerek şu sonuca varır: "saldırganlık ve hükmetmenin kaynağı androjen madde düzeyidir." (androjen madde: erkeklik hormonu maddesi krş, androjinlik: çift cinsiyetlilik, hem erkek hem de dişi özeliklerini bir arada bulundurmak.)

Davis gibi Holliday de erkeklerin şiddete yatkınlığını avlanma ve et tüketimine bağlar. "Büyük hayvanların avlanmaya başlanması ile iki farklı cinsel rol de gelişti."[40]

Fakat Holliday, cinsel açıdan farklılaşmış, erkeklerinin dişilerden çok daha gelişmiş olduğu primat türlerinden söz etmez. Bu türler avlanmaz. Erkek goriller dişilerden ortalama 90 kg. daha ağırdır ama bütün goriller vejeteryandır. Şempanzelerin cinsel rollerinde eşitlik vardır ama hem avlanır hem de et yerler.[41] Feminist antropolog Leila Leibowitz, *Perspectives on the Evolution of Sex Differences* "Cinsel Farklılıkların Evrimi Üzerine Görüşler" adlı makalesinde *"Toward an Antropology of Women"* (Kadın Antropolojisine Doğru), 1975 adlı kitaptan" maymun türleri arasındaki fizyolojik, cinsel farklılıklara ve cinsel rollerin belirlediği davranışlara değinir.[42]

Holliday'e göre, kadının biyolojisi onun avlanma şansını azaltıyordu. "Kadınların, erkeklerin izinden şiddete yönelmesini engelleyen neydi? Biyolojimiz sadece."[43] Başka bir deyişle, kadınlar çocuk doğurup evde oturdular. Hem çocuk yetiştirme hem de çocuk doğurma Holliday'e göre, biyolojinin bir parçasıydı. Avlanmaya yatkın kadınlar, doğal ayıklanma sürecinde kaybedeceklerdi.

> Bazı kadınlar evde oturmayı reddedip ava katılmış da olsalar; ölüm, çocuk düşürme, yanlarına aldıkları takdirde de çocuklarının ölme riski fazla olduğu için çocuk sahibi olma ve böylelikle de grubun gen havuzuna kendi kavgacılıklarını katma şanslarını yitireceklerdi.[44]

Davis gibi Holliday de ilk avcı/toplayıcı topluluklarda kadınların bazı ahlaksal nedenlerden ötürü et yemeyi bilinçli bir şekilde reddettiklerini varsayıyor.

> Erkekler avlanmaya başlayınca primat kökenlerini reddedip öteki hayvanlar üzerinde egemenlik kurdular.[45]
>
> Öldürme kararı erkeklerin kendileri ile, hayvanlar, başka erkekler, kadınlar, çocuklar ve sonuçta da kozmos ile olan bütün ilişkilerini zedeledi.[46]
>
> Eğer bir düşüş, kovulma varsa, Adem günah işlemişse, bu mutlaka erkeklerin et yemesiyle olmuştur.[47]

Başka bir deyişle, Holliday, tıpkı Davis gibi, kadınların değil de hayvanların tarihteki ilk kurbanlar olduğunu, avlanmanın da ilk baskı biçimi olduğunu öne sürer. İnsanların öldürmesi ile öteki hayvanların avlanması arasında ne gibi ahlaksal farkların olduğunu açıklamaz. Bu yazarlar, erkeklerin etin hepsini ya da çoğunu kendilerine saklayıp kadınlar ve çocuklar ile paylaşmadıkları gibi bir görüş de öne sürmezler.

Holliday, avlanma sırasında biçimlenen toplumsal yapıların işbirlikçi bir toplum için örnek oluşturamayacağını söyler:

> Erkekler arasındaki dayanışma, avlanmanın bir sonucu muydu? Dayanışma, sıkı bir emir komuta zinciri oluşturabilmek demekti. Hükmetme ve boyun eğme yoluyla gönüllü işbirliği yerine grup içi ortak eylemler gerçekleştiriliyordu.[48]

Holliday, Brownmiller'ın erkeklerin tecavüz etme kapasitesinin tarihsel açıdan önem taşıdığı yolundaki görüşünü daha da geliştirerek erkek cinselliği ile şiddetin ilişkili olduğunu öne sürer:

> Cinsiyet ve saldırganlık, bize primatlardan miras kalan ilkel özelliklerimizin ayrılmaz bir parçasıdır.[49]

Holliday'e göre şiddet, hayvanların öldürülmesiyle ortaya çıkar, beslenmek için hayvan öldürmek primatların mirasından uzaklaşmaktır, hem de primatlar da dahi cinsiyet ve şiddet içiçedir. Bu iki görüş birbiriyle çelişir.

Holliday, cinsiyetler arasında biyolojik açıdan büyük bir farklılık olduğunu öne sürerken 1960'larda öteki radikal feministlerin de savunduğu gibi biyolojinin kader olmadığını da belirtir. İnsanoğlu değişim yaratabilir.

> İnsan biyolojisi kader değildir. Yalnız, öteki canlıların aksine bizler, belli bir bilinç düzeyine ulaştık. Bu sayede de genetik kökenli ya da aksine şartlanma sonucu olsun, olumsuz programlanmayı ortadan kaldırabiliriz.[50]

Olan kaçınılmaz değildir der Holliday, hormonlar tarafından üretilmiş de olsa:

...Doğal olmayan bir gelişmenin acıları son bulmak üzere. Bu gelişmenin uyumsuz bir seçim (doğal ayıklanma) olduğunun bilincine varıp bu gelişimi durdurmaya çalışmalıyız.[51]

'Doğal olmayan gelişme' ya da 'uyumsuz seçim' şiddete yatkın erkeklerin ortaya çıkması demek. Fakat erkeklerin insan türü için zararlı bazı eğilimleri varsa Holliday'e göre bunlar ortadan kaldırılabilir.

> Bir çocuk aile içinde ne kadar çok şiddete maruz kalırsa, yetişkin biri olduğunda başkalarına karşı davranışları da aynı oranda şiddet dolu olacaktır.[52]

SUSAN CAVIN: ERKEK NÜFUSU FAZLA

Kadınların neden ezildiğini belirlemeye çalışan lezbiyen yazarlardan biri de *Lesbian Origins* "Lezbiyen Kaynaklar" adlı kitabın yazarı Susan Cavin'dir. Cavin'in sözü geçen kitabı, 1985'de yayımlandı, fakat daha önce bölümler halinde de olsa dergilerde yayımlanmış ve Adrienne Rich'in zorunlu heteroseksüeilik ile ilgili makalesine de esin kaynağı olmuştur. (Rich, Cavin'in doktora tezi danışman-larından biriydi.)

Cavin kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıklar çok olduğu için bir toplumdaki erkek sayısının kadın sayısından oldukça az olması gerektiğini söyler. Yine de erkeklerin egemenliğini biyolojik nedenlere bağlamaz.

> (Marksist, feminist, lezbiyen feminist, anaerki yanlısı) ataerki karşıtı bütün kuramcılar, kadınlara yapılan baskının biyolojik bir kurgu değil de toplumsal bir değişken olduğu konusunda hem fikirdirler... [53]

Buradaki anahtar sözcükler 'kadınlara yapılan baskı' olabilir. Yani Cavin, kadınların ve erkeklerin doğaları gereği farklı kişilik özellikleri olduğu düşüncesini reddetmez de bu gibi bir farklılığın erkeklerin otomatik olarak kadınları denetim altına alabilmesi anlamına gelmediğini söyler.

Cavin, kadınlara yapılan baskının kaynakları konusundaki başka birçok kuramı daha eleştirir. Heteroseksüel feministlerin geliştirdiği kuramlar, 'erkek egemenliğine ya da bu egemenliğin kaynaklarına kuramsal yönden bir açıklık getirmez ' çünkü heteroseksüelliğin evrensel olduğunu varsayar. Susan Brownmiller'ın kuramı (bkz.s.71) tarihöncesi kadınların sürekli tecavüze uğrama korkusu nedeniyle 'korunma amaçlı eşleşmeye' ve dolayısıyla da hükmedilmeye razı olduklarını vurgular. Cavin ise, bu senaryonun lezbiyen ve bekar kadınların varlığına yeterince açıklık getirmediğini öne sürer.

Özellikle eleştirdiği kuram ise (ataerkil düşünce ile özdeşleştirdiği) gebeliğin hareketleri sınırlayıcı etkisinin kadınların doğal olarak erkek egemenliği altına girmesine yol açtığı şeklindeki görüştür. Cavin'e göre, 'bütün kadınların hem heteroseksüel hem de sürekli gebe oldukları varsayımları hatalıdır.'[54]

Birçok feminist kuramcının tarihöncesi toplumlarda kadınlar arası ilişkiler konusunda pek düşünmedikleri doğru olabilir fakat erkeklerin kadınları zorunlu ilişkilere ittikleri varsayımı hiç de heteroseksüel görünmüyor. Kadınların sık sık gebe kaldığını varsaymak da bu kadınların gebe kalmalarına neden olan heteroseksüel ilişkileri 'istedikleri' anlamına gelmez.

Cavin'e göre başlangıçta çoğunlukla kadın ve çocuklardan kurulu bir 'jinokrasi'den ataerkiye geçişin çok dişi/az erkek cinsiyet oranlarından, ataerkinin ilk evrelerindeki çok erkek/az kadın oranlarına, sonra da hemen hemen eşit oranlara ve geç ataerki dönemine kitleler halinde toplumsal bir geçiş biçiminde gerçekleşir. Bu değişiklik ile birlikte dişinin toplumsal alanı daralırken erkeğinki ise genişler...[55]

Başka bir deyişle, Cavin kadınların çocukları ile birlikte ilk toplumları oluşturduklarına inanır. Kadınlar önceleri yetişkin erkek çocuklarını toplum dışına atıp (kısa bir süre için karşılaştıkları başka erkekler ile ilişki kurmak yerine, ki kadınlar daha önceleri bunu yapıyordu) daha sonra bu çocuklar ile ilişki kurdular. Yetişkin erkek çocukların topluma girmesiyle erkekler dişilere oranla güç kazandı ve

zamanla akraba olmayan erkekler de topluma katılarak hükmetme çabası içine girdiler.[56]

Cavin'in kuramının temelinde öteki primatların davranışlarını değerlendirme biçimi vardır. Maymunların dişileri ve yavruları erkeklerden korumak amacıyla çok dişi/az erkek oranlı gruplar halinde yaşadıklarını öne sürer.[57] Cavin'e göre, maymun topluluklarının çoğunda dişi nüfus fazladır; bu toplumlar kızkardeşlerden oluşur; erkeğin egemen olduğu ise çok az görülür. Ne var ki bu tanım, hiçbir maymun türüne (şempanze, goril, orangutan, gibon maymunları gibi) tam anlamıyla uymaz. Yalnız, tarihöncesi devirlerdeki maymunların (cercopithecidae) grup yapıları ile benzerlik taşır. Maymunlar arasında, Cavin'in modeline en uygun orangutanların yaşam biçimidir. Yine de orangutanlarda da dişiler gruplaşmak yerine yavruları ile birlikte yalnız yaşarlar. Erkekler ise yalnızdır.

Cavin, Jane Goodall'un şempanzeler hakkındaki, Cavin'in kitabı doktora tezi olarak yayımlanmadan yıllar önce çıkmış çalışmasından söz etmez, fakat şempanzeler üzerine yapılmış başka çalışmalara değinir. Yine Cavin Sara Hardy'nin langur ve babunlar; Diane Fossey'nin ise goriller üzerinde yaptıkları araştırmalara değinmez. Bu iki araştırma da *Lesbian Origins*'den[58] çok önce yayımlanmıştır. Fossey'nin *Gorrillas in the Mist* adlı kitabında, erkek gorillerin gerçekten de gruplara hakim olduğu ama dişi goril sayısının daha fazla olduğu görülür. Erkekler, dişilerin ayrılmasını önlemeye çalışır ve genellikle de başarırlar. Bir gruptaki dişi goriller genellikle akraba değildir.

Goodall'a göre, erkek şempanzeler erkek goriller kadar hükmedici değildir; bir gruptaki dişiler arasında erkeklere oranlar daha az akrabalık görülür. Dişiler, öteki dişilerden çok yavrularına yakındır.

Fossey'nin çalışmaları, genç primat erkeklerinin, örneğin gorillerin, dişilere daha çok yer isteyen dişi goriller değil de daha az rekabet isteyen erkekler tarafından uzaklaştırıldıklarını gösterir.

Cavin, cinsel ayrımın ve iş dağılımının cinsiyete göre yapılmasının, kadınları ezdiği şeklindeki yaygın feminist kurama karşı çıkar. Dünya üzerindeki cinsel ayrım biçimlerini incelediği kültürler arası araştırmada, Cavin birçok Afrika ve Pasifik ada kültüründe yetişkin erkek çocukların dişilerden ayrıldığını ve doğum sonrası cinsel tabuların uygulandığını belirledi. Bu tabular, bir erkeğin karısı doğum yaptıktan sonra aylar, hatta yıllar boyunca karısıyla cinsel ilişki kurmasını yasaklar. Yetişkin er-

keklerin uzaklaştırılması ile doğum sonrası cinsel tabularının kadının özerkliğini destekleyip gücünü arturdığını savunan Cavin, cinsel ayrım ve bütünleşme modellerini altüst eder: "Kadının ezilmesi, genç ve yetişkin erkeklerin toplu olarak, dişilerin toplumsal sistemleri ile fiziksel açıdan bütünleşmelerine dayanır... Erkeklerin kitleler halinde, dişi toplumla gündelik ve yerleşik yaşamda ilişkiye girmesi sonucu toplumda hükmetme amaçlı bir yaşama düzeni kurulur; kadınlar ekonomik, toplumsal ve politik olarak toplumdaki güç sağlayan konumlardan uzaklaştırılır. Ataerkil oluşumların özelliği, yatay fiziksel ayrım değil dikey toplumsal ayrımdır."[59]

Cavin'e göre iş dağılımının cinsiyete göre yapılması, kadın nüfusunun çok daha fazla olduğu* ilk insan toplumlarında kadınların işine yaramış olabilir. Fakat erkekler kadın toplumları ile bütünleştikten sonra bu dağılım kadınları ezmeye başladı.

İş dağılımının cinsiyete göre yapılması bence homoseksüel ayrımın klasik bir biçimi. Belirlenen roller dışında hiçbir heteroseksüel nitelik taşımıyor...

Cinsiyete göre iş dağılımının heteroseksüel ilişkiden kaynaklandığı şeklindeki düşünceyi reddediyorum. Şüphesiz ataerkil toplumda kadın ve erkeklere verilen cinsel stereotiplere dayalı işler, heteroseksüel vamp/maço rolleri ile benzerlik taşıyor. Ama ataerkide görülen cinsiyete göre iş dağılımının ilk toplumlardaki iş dağılımını gösteremeyeceğini düşünüyorum. Cinsiyete göre iş dağılımı heteroseksüel cinsel ilişkiden çok homoseksüel gruplaşma ve homoseksüel ilişkiler ile ilgili.[60]

DOĞAL OLAN KADINDIR

Feministler arasında gittikçe yaygınlaşan ve kabul gören bir düşünce de kadınların (herhalde çocuk doğurup büyüttükleri için hem biyolojileri hem de yaşantıları açısından) doğaya daha yakın oldukları. 1960'ların sonlarında bu görüş radikal feministler tarafından şiddetle reddedildi.

Susan Griffin, *Woman and Nature* "Kadın ve Doğa" adlı kitabında kadınların doğaya daha yakın olduğunu erkeklerin ise doğayı

* Cavin, ilk insan toplumlarında kadın nüfusunun fazla olduğunu kanıtlamaz. Aslında bu gibi bir savın doğruluğunu ya da yanlışlığını kimse kanıtlayamaz. Toplumların geçmişi hakkında fikir yürütmek yine de ilginç tabii. (Y.N.)

reddetetiğini söyler. Griffin'e göre erkek kendini doğadan ayrı olarak tanımlar kadın ise doğanın bir parçasıdır.

> Maddenin geçici olduğu kabul edilir.. (erkekler tarafından) kadın doğasının edilgen olduğu da ... [61]

Griffin erkeklerin görüşlerini betimlemeye devam eder:

> Şeytan toprakta yaşar.. Kadınlar toprağa daha yakındır... Kadınlar şeytanın elçisidir... [62]

Üstelik "kadınlar daha duyumludur. Duyular yanıltıcıdır..."[63]

Griffin'e göre, erkekler, kadınların ve doğanın ölüm ile acımasızlığı simgelediğini düşünür: "Doğa cinayetlerle yaşar ve beslenir... (kadında) yırtıcı hayvanların kurnazlığı vardır."[64]

Ayrıca erkeklerin kadınların her zaman doğurmamasına ve toprağın ürün vermemesine kızdıklarını söyler: "Erkek istediği zaman kadının üretmesini bekler."[65]

Griffin, kadınların doğadan kopmamayı başardıklarını öne sürer.

> Biz bu topraktan oluştuğumuzu biliriz. Bu toprağın bizden oluştuğunu da biliriz. Biz kendimizi görebiliriz. Doğayla biriz. Doğayı kavrayan doğayız. Ağlayan doğayız. Doğayı doğaya anlatan doğayız.[66]

Griffin erkeklerin doğaları gereği şiddete daha yatkın olup olmadıkları sorusuna doğrudan bir açıklama getirmez; yalnızca kadınların daha yaratıcı olduğunu söyler. Kitabı çözümleme yapmayan, şiirsel bir biçem ile yazılmıştır.

MARY DALY: CİNSEL FARKLILIKLAR KONUSUNDA YENİ GÖRÜŞLER

Mary Daly'nin "Gyn-Ecology" ele aldığı cinsel farklılıklar ile ilgili görüşleri pek açık değildir. Daly, Valerie Solanis ve George Gilder gibi değişik kaynaklara değinerek erkeklerin temelde edilgen ve sığ olduklarını; rollerini tanımlamak içinde toplumsal yapıya bağımlı olduklarını söyler.

Gyn Ecology'de ayrıca, kadınları ve doğayı tanımlar (başka bir deyişle de, erkeklerin kadınlara ve doğaya karşı davranış biçimlerini belirler.) "Kadınlar ve onların doğasından olanlar (toprak, deniz, gökyüzü) asıl saldırıya uğrayan ama tanımlanmamış olanlardır; ataerkinin ataerkinin bütün savaşlarının, bütün uğraşlarının düşmanı diye kurban edilenlerdir."[67]

Daly, geleneksel 'erillik' ve 'dişillik' kavramlarını reddeder. Eril ve dişil rollerin, bu stereotip özelliklerin, "çarpık ve kişinin kendisini, sürecini, çevresini yıkacak nitelikte"[68] olduğunu söyler.

Yalnız Daly, kadınlar ve erkekler arasında (doğalarından kaynaklanması olası) bir farklılık olduğunu ima eder. Aslında erillik ve dişillik kavramlarını reddetmesinin nedenlerinden biri bu kavramların kadın ve erkek arasındaki asıl farklılıkları gizlemek amacıyla kullanılabilmesidir.

Erkeklerin de dişil olduğu (dişil davranışlar gösterdikleri) şeklindeki düşünceyi erkekler sürekli yaymaya çalışarak dişilliğin erkekler tarafından kurgulandığını, dişilik ile hiçbir ilgisi olmadığını unuttururlar. Androjinliği cazip bir biçimde anlatan 'insanın kurtuluşundan söz edenler, bu karışıklıktan yararlanırlar.'[69]

Başka bir deyişle, erkekler, kadınları asıl değişimden uzaklaştırmak için 'eril' davranışlarda ufak değişiklikler yaparlar. Halbuki 'erillik' erkeklerin yarattığı örnek bir kavramdan ibarettir. Gerçek olan hiçbir şeyi değiştirmedikleri için aslında hiçbir şeyi değiştirmezler.

1979 yılında *ofour backs* ile yaptığımız bir söyleşide kadın ve erkek arasında doğalarından kaynaklanan biyolojik farklılıklar olup olmadığı şeklindeki sorumu Daly belki de vardır diye yanıtladı.

> oob: Erkeklerin sorunu bir açıdan biyolojik-kimyasal farklılıklardan kaynaklanıyor olabilir mi?
>
> Daly: Sanırım öyle. Ama bu konuda sabit fikirli değilim. Elizabeth Gould Davis'in *The First Sex*'de belirttiği erkeklerin genetik bir hata olduğu görüşünü seviyorum. Y kromozomu buruşmuş bir X kromozomu gibi. Herkesin başlangıçta, yani ceninken dişi olduğunu zaten biliyoruz. Şayet genetik bir hata varsa bu dişide değil. Bir asıl cinsiyet varsa bu dişi olmalı. Kesin kanıtlar olmayınca böyle birşeyi söylemek çok zor. Genetik değişimler zamanla kayboluyor. Belki de sonunda ortadan kalkacaklar.
>
> Sadece ataerkil erkekten söz etmek işin kolayına kaçmak oluyor. Farklı bir toplumda başka türlü olabilirdi. Yüzyıllarca erkekler kadınların doğum özürlü erkekler olduğunu söyledi durdu. Bu nedenle erkeklerin doğum özürlü kadınlar olduğunu söylemekten çekinmemize gerek yok. Zaten böylesi gerçeğe daha yakın.[70]

1984 tarihli Pure Lust "katıksız Şehvet" adlı kitabında Daly, kadın ve erkek arasındaki farklılıklar ile ilgili görüşlerini daha da geliştirir.

(Aristo'nun felsefi sistemine göre), kadınlar, (erkek) insan adı verilen belli bir türe aitti.

Bu türe ait olma fikri, dönüşüm içindeki kadınları memnun etmez. aksine ürkütür Üstelik böyle bir kadın, aksine, ait olmadığını düşünür...

Makro-evrim, oldukça büyük ve karmaşık aşamalardan oluşan evrimsel bir değişim, (bir türün ötekine dönüşümü gibi) biçiminde tanımlanır. Birçok cadaloz, böyle bir devrimi istediğini ifade etmektedir. (Cadaloz sözünü Daly kadınlar için sık sık kullanır.) Ataerki-üstü kadınlar; cadı avlarını, ölüm kamplarını, köleliği, işkenceyi, her tür ırkçılığı, açlığı, kimyasal kirliliği, hayvanların deneylerde kullanılmasını, nükleer silahlanma yarışını planlayan ve gerçekleştiren bir türle ilişkimizin bir rastlantıdan ibaret olduğunu görürler. Bu farklılık, bilinçli bir dizi karar ile pekişir ...

Geleneksel 'tür' kavramı, özellikle de insan türü, kapsadığı varsayılan farklı eğilimleri tam anlamıyla içermez. Özellikle vurgulamak istediğim, amaçları ve davranışları tamamen yaşam sevgisiyle yönlendirilenler ile duyarsız, ben-merkezci, ruhsuz ve öfkeli uyum(suzluk)larıyla 'iletişim kuramayan' ve hayata karşı nefret duyanlar arasındaki farklılıkları, bu tür kavramının tuhaf bir biçimde nasıl gizlediğidir.

Daly sözlerine şöyle devam eder:

Dikkatli okurlar, böyle bir ayrımın, toplumsal cinsiyete göre yapılmış basitleştirici bir gruplandırma olmadığını fark edeceklerdir. Bu bağlamda ataerki, hem dişilerin hem de erkeklerin bilinç merkezlerini sarmış bir hastalık gibi görülebilir.[71]

Başka bir deyişle, Margaret Thatcher gibi, nükleer silahlanmayı destekleyen kadınlar, tıpkı erkeklerin çoğu gibi, yaşam sevgisiyle dolu kadınlardan ayrı bir türe dahildir. Bu betimlemenin, silahlanma gibi kötülükleri destekleyen erkeklere oy veren kadınları da kapsayıp kapsamadığı açık değil. Muhafazakâr ve Cumhuriyetçi kadınlar, ayrı bir tür mü? Kölelik, ırkçılık vb. konularında kadınların da sorumluluğu paylaşması gerekmiyor mu?

Daly, kadınların sahip olduğu, yaşam sevgisiyle yönlendirilen özellikleri erkeklerin de kazanıp kazanamayacağını açıklamaz.

Pure Lust'ta Daly, radikal feministlerin gerçekten de (hem erkeklere hem de ataerkide rol alan kadınlara göre) 'Diğeri' olduğunu söyler. "Bir kadının ataerki-üstü dönüşümünün başlangıç noktası, ataerkinin kabul ettirmeye çalıştığı bütün biçimlere karşı kendi 'Diğeri'liğini varoluşsal bir sezgiyle hissetmesidir." Kadınların (hem bilgi hem de eylem düzeyinde) bu diğeriliğin farkına varması gerekir.[72]

Daly, Diğeri sözcüğünü Beauvoir'ın kullandığından farklı bir anlamda kullanır. Beauvoir, bir eyleme maruz kalan, özne olmayanı kast eder. Daly, dili sürekli alküst eden yaklaşımı ile 'diğeri' sözcüğüne öznellik gibi bir anlam yükler. Bu, ataerkil erkeklerin diğerlerini nesne olarak görmek amacıyla yararlandıkları öznellikten farklıdır.

Erkeklerin doğaları gereği şiddete daha yatkın olmaları olasılığını zamanla kabul etmiş tek radikal feminist Daly değildir. 1989'da yılların radikal feministi Robin Morgan, ilk defa böyle bir farklılıktan söz etti. *Off Our Backs*'teki bir söyleşide Morgan şunları söyler:

> Şayet erkekler ve kadınlar arasında gerçekten biyolojik bir farklılık varsa (olup olmadığını hâlâ bilmiyoruz); erkekler, şu eski feminist şakasındaki gibi, gerçekten de testosterone zehirlenmesi geçiriyorlarsa o zaman kafa kafaya verip bu sorunu halletmemiz gerekiyor.
>
> Bu erkeklerin katli, erkeklerin kadınlara yaptıklarının aynısını onlara yapmak demek değil. Ama bazı insanlar sorunlara şiddet kullanarak çözüm getirmeye daha yatkınlarsa, o zaman bu insanların başkalarına zarar getirebilecek oranda yetkiye sahip olmamaları gerekir. Başka bir deyişle, şayet anatomi kaderimizse bu kadınların güç sahibi olması için yeterli sebeptir.[73]

Bazı radikal ve lezbiyen feministler ise kadınların doğaya daha yakın olduğu görüşünü eleştirirler.

Kadın ve doğayı bir bütün olarak görmeyen lezbiyen feministlerden biri de Marilyn Frye. *1983 tarihli The Politics of Reality* "Gerçeklik Politikaları" adlı kitabında Frye şöyle der:

Bağımsız olduğumuzu düşünmeye çalıştığımızda yaptığımız kendimizi erkeklerin yerine koyup evrenin merkezinde ve Tabiat Ana'nın kucağında bütün diğer kadınların sevgili kızkardeşleri olduğumuzu hayal etmektir.[74]

'Doğa'yı politik bir kurama uygun bir biçimde yorumlarsak (öteki canlı türlerini birer simge olarak görürsek) mevcut çeşitliliği gözden kaçırmış oluruz.

5- KADINLAR VE ERKEKLER: AYNI TÜRDEN CANLILAR MI?

ERKEKLERİN doğaları gereği kadınlardan farklı olduğu düşüncesine bazı lezbiyen feministler karşı çıkar.

Charlotte Bunch da, birçok lezbiyen feminist gibi, erkek egemenliğinin kökenlerinin, erkeklerin şiddet dolu belli eylemlerinde olduğunu öne sürer. "lesbians in Revolt" (İsyan Eden Lezbiyenler) adlı yazısında Bunch şunları söyler.

> Tarih öncesindeki ilk iş dağılımı cinsiyete dayalıydı. Erkekler avlanır, kadınlar ise köyleri kurar, çocuklara bakar, ve çiftçilik yaparlardı. Toprak, dil, kültür ve topluluklar kadınlar tarafından kolektif olarak denetlenirdi. Kadınların daha durağan, sakin ve arzulanan bir yaşam sürdüklerini anlayınca erkekler avcılıkta kullanmak üzere geliştirdikleri silahlar ile kadınları egemenlikleri altına aldılar. Bunun nasıl gerçekleştiğini bilmiyoruz. Ama erkeğin kadın üzerindeki egemenliğinin, erkeğin dişinin vücudunu ve yaptığı hizmeti kendi malı ya da bölgesi olarak ilan etmesinin tarihteki ilk emperyalizm olduğu ortada.[1]

Bunch, erkeklerin doğuştan baskı yapmaya yatkın oldukları görüşünü reddeder. 1979'da Beauvoir'ın *The Second Sex* adlı kitabının yayımlanmasının 30. yılı şerefine, New York Üniversitesi tarafından düzenlenen feminist kuram konferansında Bunch şunları söyler:

"(Başka bir tartışmacı) kadın ve erkeklerin farklı canlılar olduklarını söyledi. Gerçekten öyle mi acaba? Bu görüşü hiç de cazip bulmuyorum. Yaşam deneyimimin erkeklerinkinden farklı olduğunu hissediyorum ama farklı canlılar olduğumuzdan pek emin değilim."[2]

Bazı siyahi ve Yahudi feministler 'biyolojik hatalar' kuramını kendi kuramları açısından değerlendirip şiddetle eleştirdiler. The Combahee River Collective adlı feminist bir grup, 'Siyahi Feministler Bildirisi'nde şöyle der (1977):

> Bizler erkekleri erkek yapanın biyolojik özellikleri olduğu şeklindeki hatalı görüşü benimsemiyoruz. Siyahi kadınlar olarak biz, her türlü biyolojik seçmeciliğin, bir politika oluşturmak için son derece tehlikeli ve taraflı bir yol olduğu görüşündeyiz.[3]

Andrea Dworkin *Heresies 6*'da çıkan biyolojik farklılıklar ile ilgili bir tartışmaya bir Yahudi olarak nasıl tepki gösterdiğini yazdı.

> Nazi Almanyası konusunda bilgili bir Yahudiyim ve Hitler'in peşinden giden birçok Almanın biyolojik açıdan iyi olmayı, iyi davranmayı tercih ettiklerini biliyorum...
>
> Dünya üzerinde, gelmiş geçmiş en tehlikeli ideolojiyi savunmuş bir hareketi destekleyemem. Aklınıza gelecek herhangi bir grubun, örneğin kadınların erkekler tarafından katledilmesini ve/veya köleleştirilmesini meşru kılan biyolojik seçmeciliği savunan işte bu ideolojidir.. Son zamanlarda giderek daha çok sayıda feminist dişilerin üstünlüğünü ve/veya anaerkiyi esas alan toplumsal, tinsel ve mitolojik kökenli modelleri benimsemekteler. Bana göre, bu eğilim, erkeklerin belirlediği toplumsal sistemin temelindeki biyolojik seçmecilik esaslarına uymak demek...
>
> Ne zaman güç sahibi olmak ya da bedensel bütünlüğünü koruyabilmek için biyolojik bazı özellikler gerekli ise, sistemli bir zulüm topluma hükmeder ve cinayetlerle yıkımlarla toplum kirletilir. Biz bundan farklı olamayız.[4]

Martha Shelley de bir Yahudi olarak kadınların biyolojik üstünlüğü düşüncesini eleştirdi.[5]

İnsanlar arasındaki en belirgin farklılıkların biyolojik kökenli olduğu görüşünü en çok eleştirenler zulüm görmüş ırklara ya da etnik gruplara mensup kadınlar. Fakat kadınların erkeklerden daha az yıkıcı olduğunu savunanlar için bu soykırım ilişkisini kurmak doğru olmayabilir. Erkeklerin şiddete daha yatkın olduğuna inanan kadınların çoğu kendilerinin şiddete yatkın olmadıklarını; hatta kadınların davranışlarında şiddete yer vermedikleri için erkeklerden daha iyi değerlere sahip olduklarını savunurlar. Demek ki, kadınların doğaları gereği şiddete yatkın olduklarını öne süren kadınların, erkeklerin şiddete başvurularak ortadan kaldırılmalarını istemeyecekleri söylenebilir.

Afrika kökenli Amerikalı feministler bazı konularda hemfikir olmasalar da kadınlar ve erkekler arasındaki davranışsal farklılıkların doğuştan kaynaklandığı görüşüne ısrarla karşı çıkarlar. Toni Cade (sonraları Toni Cade Bambara adını aldı) yayıma hazırladığı *The Black Woman* adlı seçkide şunları söyler:

> (Beyaz, erkek) bilim adamları, 'temel' olarak belirledikleri ve psikologların da eril/dişil kuramlarını oluşturmak için kullandıkları davranış özelliklerinin hiç de 'temel' olmadığını; bu davranışların bağlamdan soyutlanmış bir boşlukta varolmadıklarını bir türlü farketmiyorlar. Bu davranış özellikleri doğuştan gelmeyen anlık bazı davranışlar olabilir.[6]

Birçok Afrika kökenli Amerikalı feminist gibi Cade de erkek egemenliğinin Avrupalıların ya da Hıristiyanların bir icadı olduğunu öne sürer.

> ...En azından Afrika toplumları ile ilgili araştırmalarımda gördüğüm kadarıyla Avrupalının toplumsal düzeni mal tutkusu üzerine kurmasından; Hıristiyanlığın, erkeklik endişesi ile dolu ve kadınları aşağılayan bu dinin tanınmasından önce toplumlar eşitlik ve işbirliği içinde yaşıyordu. Kadın ne aşağı ne de egemendi, politikaların belirlenmesinden ve ayrıcalıklardan payını alıyordu... Kadının yapması gereken işler, erkeğin yerine getirmesi gereken görevler olduğu için toplumsal cinsiyete dayalı zorlu ve değişmez görevler yoktu...[7]

1978 tarihli Black Macho and The Myth of the Superwoman "Siyahi Maço ve Süper Kadın Miti" adlı kitabında Michele Wallace, Afrikalılara erkek egemenliğini tanıtanın beyazların köle ticaretine başlaması olduğunu söyler:

> Siyahi kadının acılarının asıl sebebi beyaz erkeklerdi ama şimdi siyahi kadının yaşamını etkileyen birçok güç var ve siyahi erkekler de bunların en önemlilerinden biri.[8]

Öteki siyahi feministler, erkek egemenliğinin daha yaygın bir olgu ve öteki baskı türlerinin de kaynağı olduğunu vurguladılar.

1970 tarihli bir yazısında Kay Lindsey şöyle der:

> İlk günah, ... cinsiyetlerin ayrılmasıydı. İlk bakışta her cinsiyetin belli bazı işleri yapma kapasitesine göre belirlenmiş bir iş bölümü gibi görünüyordu.
>
> Kadınların gebelik ve doğum sırasında geçici olarak yetersiz kalması, erkeklerin kadınları kendi uzantıları gibi kullanmalarına fırsat sağ-

ladı... Erkekler, dişilerden çocuklara el attı ve bu gruplaşma sonucu aile oluştu. Kendi malını koruyup savunurken erkek, ötekilerinin topraklarını ele geçirmeye başladı ve savaş esirleri onun köleleri oluverdi.[9]

Lezbiyen dergisi *The Ladder* için yazdığı bir yazıda Anita Cornwall görüşlerini şöyle açıklar:

İşin aslı, bugün dünyada görülen kötülüklerin esas nedeni ataerkidir. Erkekler, nüfusun yarısını (yani bizleri, kızkardeşleri) esir edebildiği sürece bu yarıyı hep esir tutmaya çalışacaklardır.[10]

Cheryl Clarke, 'Lezbiyenlik Bir Direniş Hareketi' adlı yazısında erkek egemenliğinin ilk baskı şekli olduğunu söyler.

Toplumsal cinsiyetten kaynaklanan baskı (yani kadınların üretmeye ve üremeye yönelik enerjilerinin erkekler tarafından biyolojik farklılıklar gerekçesiyle denetlenip sömürülmesi) kadınlar ve erkekler arasındaki ilk iş bölümünün bir sonucudur. Bu iş bölümü, özel mülkiyet sahibi olunmasına, analık hakkının ataerki ile kadınların elinden alınmasına, erkek egemenliğini destekleyen ikiyüzlü bir heteroseksüel tekeşlilik kurumunun (sadece kadınlara) uygulanmasına neden oldu... Hükmeden beyaz ırk erkeklerinin elinde, bu sebeple, Afrikalı köleleri üzerinde uygulayabileceği yüzyıllar öncesine dayanan bir yöntem vardı.[11]

Bell Brooks (Gloria Watkins) 1981 tarihli *Ain't I A Woman* "Ben Bir Kadın Değil miyim?" adlı kitabında beyazlar Afrika'ya gelmeden çok önceleri Afrikalı kadınların erkekleri tarafından ezilmekte olduğunu söyler.

Siyah erkeklerin cinsiyetçiliği Amerikalıların köle ticaretinden çok daha eskidir. Köleler zaten erkeklerin kadınlardan üstün olduğuna inanıyordu. Sömürgeleştirilip beyazların idaresine geçmiş Amerika'nın cinsiyetçi politikaları ise bu inancı güçlendirdi.[12]

Gelgelelim, 1987 tarihli *Feminist Theory: From margin to center* "Feminist kuram: Çevreden Merkeze" adlı kitabında Brooks yaklaşımını biraz değiştirir:

İlk uygarlıklarda cinsel rollerin ayrıldığını biliyoruz. Fakat bu uygarlıklar hakkındaki bilgimiz kadınların sömürüldüğünü ya da ezildiğini kanıtlamaya yetmiyor... Batı'nın cinsiyetçi, sınıfçı ve ırkçı tavrı, dünya genelindeki hükmetme yöntemleri ile benzerlik taşıyabilir. Ama yine de Batı felsefesi tarafından beslenmiş baskı türleri oldukları unutulmamalıdır. Bu nedenle, insan gelişiminin evrimsel bir modeli ile değil Batı dünyası bağlamında anlaşılabilirler.[13]

Bu feminist yazarlardan hiçbiri erkeklerin egemenliğinin nedenini erkeğin doğası gereği daha saldırgan olmasına bağlamaz.

Feminist ideoloji, erkek gelişimini ve baskıcı politikaların süregelmesini "erkeklikle" eşleştirmeye eğilimlidir. Oysa bu iki faktör aynı anlama gelmez. Kadınlar bir iki faktörü eşleştirerek kendi içlerinde de varolan diğerlerine hükmetmeye ve kontrol etmeye yönelik güç dürtüsüyle yüzleşmek zorunda kalmıyorlar.[14]

1989 tarihi Talking Back adlı kitabında Hok şöyle devam eder.

Hooks, Feminist Theory: From Margin to Center 'da şöyle der:

> ...Çağdaş feminist düşünürlere göre, dişi ve erkekler arasındaki ayrımın bütün dünyaya yayılmış olması sorunun kaynağında dünyanın ataerkinin egemenliğine girmesi olduğunu gösterir.. Böyle bir düşünce sayesinde Batılı kadınlar, özellikle de ayrıcalıklara sahip beyaz kadınlar ırkçılık ve sınıf sömürüsünün ebeveynlik düzeninden yani ataerkiden kaynaklandığını söyleyebilirler. Bu nedenle Batı'daki feminist hareket içinde ataerkil egemenliğe karşı koymanın ırkçılığa ya da öteki hükmetme biçimlerine direnmekten daha doğru olduğu varsayılır. Bu varsayımı sorgulayan siyahi ve renkli derili kadınların eleştirilerine rağmen bu düşünce şekli yaygındır. İlk insan topluluklarında erkekler ile kadınlar arasında bir ayrım olduğunu öne sürmek kadını kurban erkeği de düşman şeklinde gösteren çağdaş feminist paradigmalara benzer bir dünya görüşünü bu beyaz olmayan gruplara, geçmişe yüklemektir.[15]

Hooks farklı bir paradigma önerir:

> İlk insanların toplumsal düzenini, küçük topluluklar hâlinde hayatta kalmaya çalışan kadın ve erkekleri düşündüğümüzde; ebeveyn-çocuk ilişkisinin yani kuvvetli ve zayıf, güçlü ve güçsüz ayrımı ve bağımlılık üzerine kurulu, zorla kabul ettirilmiş bu düzenin gerçek olduğunu ve hükmetme amaçlı bir düzenin kurulmasına olanak tanıdığını görürüz. Bu bağımlılık doğrudan hükmetmeye varmaz ama denetim kurmak ve sürdürmek bahanesiyle hükmetmenin geçerli kılındığı toplumsal bir felakete yol açar. Bu düşünce, kadınları kurban olarak bu hükmetme düzeninin dışında tutmaz. Kadınların bu düzenin kurulmasında, kuramcı, toplumsal ilişkileri belirleyen bir paradigmanın yaratıcısı olarak önemli bir rol oynadıklarını savunur. Bu paradigma ile 'güçlü' olan bireyler 'zayıf'lar üzerinde iyi niyetli ve işbirlikçi bir egemenlik kurar.
>
> ...Böylece kadın olarak hükmetme düzenlerinin korunmasında ve sürdürülmesinde ne gibi bir rol oynadığımızı belirleyebiliriz. Hük-

metmenin ne olduğunu anlamak için kadın ve erkeklerin hükmeden ve hükmedilen olma kapasitelerinin ortak bir özellik olduğunu anlamamız gerek.[16]

Baskı görenin çocuklar olduğu şeklindeki düşünce, feminist kuramın büyük bir bölümünün, özellikle de annelik ile ilgili görüşlerin sorgulanması demektir. Annelerin çocukları üzerinde diledikleri gibi baskı kurabilecekleri görüşü tartışılır. Birçok toplumda, kabileler de dahil, kadınlar erkek çocuklar üzerinde etkili olamazlar.

Kadınların hükmetme kapasitesine sahip olduğunu kabul etmek, baskı düzenini çocuklar üzerine kurulduğunu öne süren bir kuram gerektirmez.

Meksika kökenli lezbiyen feminist Cherríe Moraga, renkli derili kadınların ve öteki azınlıkları 'diğeri' olarak gösterip aşağılamanın hükmedenler için ruhsal bir ihtiyaç olduğunu söyler:

...Hükmeden farklılıktan çok benzerliklerden korkar. Canından bezdirdiği insanlarla aynı acıları, aynı özlemleri yaşadığını farketmekten korkar. Suçluluk duymaya başladığı için çaresizlikten korkar. Farklı gördüklerinin yerine kendini koyduğunda yaşamını değiştirmek zorunda kalacağından korkar.[17]

Ayrılıkçılık yanlısı bazı renkli derili lezbiyen kadınlar, erkeklerin temelde kadınlardan farklı olup olmadığını sorgular. Örneğin, Juan Maria Paz bir öyküsünde erkeklerin genetik birer hata olduğunu öne sürer.[18]

KÜLTÜR, BİYOLOJİ DEMEK DEĞİLDİR

Kadın kültürü konusuna değinen feministlerin hepsi bu kültürün kökenini erkekler ile kadınlar arasındaki biyolojik farklılıklarda aramaz. Janice Raymond *A Passion for Friends* "Kadınların Dostluğu" (1986) adlı kitabında, kadınların olumlu özelliklerini vurgulamanın bu özelliklerin biyolojik kökenli oldukları anlamına gelmediğini söyler.

> Kadınlar için insanca özelliklerin biyolojik bir yönü yoktur. Kadınların farklılığı, erkekler ile biyolojik açıdan farklı olmalarından kaynaklanmaz. Aksine, nasıl bir grubu diğerinden ayıran kültürel konumları ise kadının 'diğeri' olmasının nedeni de 'kadın kültürü'dür.[19]

Raymond, kadınların tarihsel açıdan ilk önemli ilişkileri birbirleriyle kurduklarını; kadınların kendi öz benliklerini kazanmaları halinde birbirlerine yöneleceklerini söyler.

Adrienne Rich, kadın biyolojisini baskıcı olarak niteleyen Firestone geleneğinden ayrılan ilk radikal feministlerdendir. *Of Woman Born* "Kadın Doğanlar" (1976) adlı kitabında Rich, annelik potansiyelinin ve tabii kadınların erkeklerin denetiminde kalmasını sağlayan annelik kurumu ile bir kadının (Rich'e göre baskıcı bir nitelik taşımayan) kendi üreme yetisi ile ilişkisini birbirinden ayırır.

> ...Bazı kültürlerde, kadın annedir düşüncesi, bütün kadınların saygı görmesini, bir halkın ya da klanın yaşamında söz sahibi olmasını sağlar. Fakat kayıtlı tarihin büyük bir bölümünde annelik kurumu, dişilik potansiyelleri dışlanıp aşağılanmıştır.[20]

Rich'in Of Woman Born'da açıkladığı, kadınların gördüğü baskının kaynakları ile ilgili kuramına göre, bu baskı hayatta kalabilmek için bir kadına dayanma korkusunu taşıyan erkek aklı ile ilişkilidir.[21]

Rich, ataerkiyi şöyle tanımlar: "bir kadın ve çocuklarıyla başlayıp diğerleri üzerinde güç sahibi olmak. Sömürgeleştirilen her halk, sömürgeci tarafından zayıf, dişil, kendini yönetmekten aciz, cahil, kültürsüz, kadınsı, mantıksız, ve uygarlaşması gerekenler şeklinde betimlenir."[22]

Rich, anaerkiyi olası, meşru bir güç olarak görür. Robert Briffault'nun şu sözlerini anımsatır: "bir toplumdaki anaerkil öğelerin işlevsel bir kaynağı vardır;" ve kadınlara ait bu güç 'organik bir yetke' taşır.[23]

'Organik' güç, baskıcı olamaz mı? Babanın otoritesi 'organik' olarak nitelendirilemez mi?

Briffault "anaerkil bir toplumda kadınların otoritesi onaylanır"[24] der. Bu politik onayın serbestçe verilip verilmediği nasıl belirlenebilir?

Helen Diner *Mothers and Amazons* "Anneler ve Amazonlar" ve Davis, kadınların annelik özelliğinin jinokrasiye giden bir güç kaynağı olduğunu söylerken, Simone de Beauvoir ve Shulamith Firestone gibi feministler, anaerkil ya da jinokratik bir düzenin hiçbir zaman varolmadığını ve gördüğümüz baskıların temelinde kadınların annelik işlevinin olduğunu savunurlar. Rich'e göre, "çıkan sonuç ne olursa olsun annelik ile güç arasında kaçınılmaz bir bağlantı vardır."[25] Belki de ama anneliği bir güç kaynağı olarak görmek ile kadının zarar görmesinin bir nedeni olarak değerlendirmek arasında çok fark var.

Rich, geçmişte anaerkinin varolmasını, kadınların mutlaka güçsüz kalmalarının gerekmediğinin bir kanıtı ya da göstergesi şeklinde açıklıyor. "Dişi biyolojisi geçmişte güç kaynağı olduysa şimdi ki gibi bir güçsüzlük nedeni olarak kalması gerekmez."[26]

Gelgelelim Rich şunları da söyler:

... Anneliğe kadınlara özgü bir güç kaynağı olarak bakmak konuyu tehlikeli bir biçimde basitleştirmek olur. Yeni bir düzen kurulmak istendiğinde bu gücün toplumun geneline yayılması yeterlidir. Organik ya da sonradan kazanılmış bu özellik ne olursa olsun dönüp dolaşıp aynı noktaya geliniyor.[27]

Rich, *Of Woman Born*'da erkeklerin doğaları gereği daha saldırgan olup olmadıkları konusuna değinmez. Kitabında erkeklerin saldırgan olduğuna dair bir görüş de yoktur. Nisan 1981'de Rich'e, erkeklerin doğaları gereği tehlikeli ya da biyolojik nedenlerle baskıcı olup olmadıklarını sorduğumda bana biyoloji üzerinde bu kadar çok durmak istemediğini söyledi.[28]

1980 tarihli *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence* "Zorunlu heteroseksüellik ve Lezbiyen Yaşam" adlı kitabında Rich, Susan Cavin'in öne sürdüğü, kadınların önceleri çocukları ile birlikte ayrı topluluklar oluşturduğu ve annenin oğulları tarafından tecavüze uğraması sonucu ataerkinin gelişebildiği görüşünü benimser.[29]

Fakat 1984'de *'Notes Towards a Politics of Location* adlı makalesinde baskının kaynağı ile kuramlar hakkındaki görüşlerini değiştirir.

> Baskının kaynağı ile bu denli uğraşmanın zamanı durdurmaya çalışmak olduğunu düşünüyorum... Geçmişte kalmış bir kabile ya da şehire takılıp kalarak baskısız bir toplum kuramayız.[30]

YARATICILIK OLARAK BİYOLOJİ

Yine de feministler erkek egemenliğinin kökenleri hakkında yeni kuramlar üretmeyi sürdürdüler.

İrlanda göçmeni Kanadalı sosyalist feminist Mary O'Brien 1981 tarihli *The Politics of Reproduction* "Üreme Politikaları" adlı kitabında kadınlara yapılan baskının temelinde erkeklerin babalığı denetleme arzusunun olduğunu söyler. Bu görüş Rich'in yaklaşımı ile benzerlik taşısa da O'Brien, ebelik yapmış biri olarak biyolojiyi vurgular. Erkekler, Engels'in dediği gibi sahip olduklarını miras bırakabilmek için değil üremenin sonucu olan çocuğu sahiplenebilmek için baskı kurarlar. Bunun nedeni erkeklerin baba olamamaktan korkmalarıdır. O'Brien'a göre erkekler 'tohumları' gövdelerini terkettiği andan itibaren çocuk doğuncaya kadar hiçbir rol oynamadıkları için üremeye yabancılaşırlar. Bu nedenle, bir erkek çocuğun kendi çocuğu olduğunu güvence altına

almak ister. Erkeklerin kadınları baskı altına alması kaçınılmazdır. Çünkü erkekler için fizyoloji kaçınılmaz bir kader.[31]

O'Brien gebelik ve doğuma olumsuz yaklaşımları nedeniyle Beauvoir ve Firestone'u eleştirir. Bu gibi görüşlerin erkek egemenliği ideolojisinden kaynaklandığını erkeklerin üreme sürecinde oynadıkları küçük rol nedeniyle doğumu azımsadıklarını savunur. Daha da ileri giderek "kadınlar için anatomi yaratıcılıktır" der.[32]

O'Brien kadınların daha iyi olduğunu ve bu nedenlerle erkeklerle birlikte yaşamamaları gerektiğini söyleyenlere şiddetle karşı çıksa da biyolojik farklılıkların kadın ve erkeklerin ilişkilerinin tarih içindeki gelişimini belirleyen kaçınılmaz bir etken olduğunu kabul eder.

BAŞLANGIÇTAKİ UYUM

Sosyalist feministler başlangıçta kadınlar ile erkekler arasında bir uyum olduğunu savunurlar. Ancak babalığın tanımlanması, özel mülkiyet kavramının gelişip erkeklerin sahip olduklarını oğullarına bırakmak istemesi sonucu erkekler baskı kurmaya başlarlar. Bu feministlerin yazılarında yer alan bir diğer görüş de endüstriyel kapitalizm, sonucu üretimin ev dışına çıkmasına kadar kadınların aşırı bir baskı görmedikleridir.

Woman's Creation "Kadının Eseri)"ın yazarı Elizabeth Fisher, başlangıçtaki uyum savını destekler.

> ...İnsanlık işbirliği üzerine kurulu olduğu için kökeninde ilkel bir eşitlikçilik vardır... bu eşitlikçilik cinsiyetlere de uygulanmış olabilir. İlk insanlar iş bölümü yaptılar.. Hükmetme isteği ne hayvanların ne de insanların doğasında var...[33]
>
> Hükmetme zaten yapay bir kavramdır. İki hayvanın önüne bir yemek atıldığında birinin ötekine boyun eğmesi anlamına gelir.[34]

Fisher, devlet kurulup bir baskı aracı haline geldikten sonra ailedeki erkeklerin baskı yapmaya başladıklarını söyler. Ataerkil aile, otoriter devletin örnek aldığı bir model değil onun küçük çaplı bir kopyasıdır. Devlet 6000 yıl kadar önce Sümer'de gelişir.[35]

> Baba gücünü otoriter devletten alıyordu.[36]
>
> Bu ilk düzenli bürokrasilerin başarısı aynı zamanda insan cinselliğinin gerçek ve simgesel üreme şeklinde çarpıtılması, dişi cinselliğinin bastırılması ve erkekler için cinsellik ve savaşın bütünleşmesi demekti. Mal birikiminin kutsallaştırılması ile, insanlar araç olarak kullanılmaya ve mal olarak değerlendirilmeye başlandı.[37]

Fisher erkeklerin çobanlığa başlamasından önce tecavüzün olmadığını öne sürer. Hayvan yetiştiriciliğinde zorla üremenin kullanılması ile erkeklerde tecavüz fikri oluştu.[38] Fisher avcı/toplayıcı toplumlarda tecavüzü betimleyen antropolojik çalışmaları , örneğin Gayle Rubin'in *Traffic in Women* "Kadın Ticareti"[39] adlı yazısındaki gibi bilgileri dikkate almaz.

Fisher döl bereketine tapınmanın kadınlara tapmak anlamına gelmediğini, aksine kadın düşmanı bir tutum olduğunu söyler.

> Döl bereketine tapınma kadınların üremeye zorlanmasına neden oldu. Asıl önemlisi cinselliğin amacı çarpıtılarak zevkten üremeye yöneldi.[40]

Fisher kadın ve erkeklerin doğaları gereği farklı olduğu görüşüne katılmaz. Cinsiyet hormonlarının bir hayvanda ya da bir insanda saldırganlığı arttırabileceğini söyler.

> Cinselliğin testosterone ya da estrojen nedeniyle olsun enerjiyi arttırdığı ortada. Bu enerji boşalamadığı zaman sinirliliğe, bazı durumlarda ve bazı türlerde saldırgan davranışlara neden olabiliyor.[41]
>
> Testosterone verilen bir kadının daha saldırgan olduğu söyleniyor. Ama kimse estrojen verilen bir kadının daha saldırgan olup olmadığı konusunda birşey söylemiyor.[42]

KADIN TAKAS EDİLEN BİR MAL

Sosyalist feminist antropolog Gayle Rubin ise tarım öncesi toplumlarda kadınlara karşı yaygın bir biçimde şiddet kullanıldığını savunuyor.

Amazon havzasında ve Yeni Gine'nin yüksek kesimlerinde kadınlar, olağan korkutma yöntemleri işe yaramadığı zaman erkek çeteleri tarafından topluca tecavüz yoluyla bastırılır. Mundurucu kabilesinden bir erkek biz kadınlarımızı muzla eğitiriz' diyor. (Murphy, 1959:195)[43]

Rubin, babalık ve ataerki kavramlarının erkeklerin kadınlara uyguladığı baskıları açıklamaya yetmediğini düşünür.

Yeni Gine'deki birçok kabilede... kadınlar aşırı bir baskı altındadır. Fakat bu gruplarda erkeklerin gücü babalık ya da ataerkilliğin yüklediği rollerden değil erişkin erkekler olarak birlik olmalarından kaynaklanır; bunu da gizli mezhepler, erkek evleri, savaş, takas yöntemleri, ritüeller, çeşitli topluma katılma törenleri ile sağlarlar.[44]

Rubin, antropolog C. Lévi-Strauss'un ortaya attığı erkekler arasında kadın takası kavramını geliştirir. Lévi-Strauss bu takası, kadınlara yapılan baskının en temel örneği olarak görür. Erkeklerin kadınlarla evlenmesinin tek nedeni kadın sahibi olmak değil başka erkekler ile akraba olmak, onlarla aralarında bağ kurmaktı. Rubin'e göre bu ensest tabusunun da kaynağıydı.

> Ne, kızkardeşinizle evlenmek mi istiyorsunuz? Neyiniz var sizin? Kayınbiraderiniz olsun istemiyor musunuz yani ? ...Beraber ava çıkıp, tarlada çalışacağınız, ziyaretine gideceğiniz bir kayınbiraderiniz olsun istemez misiniz? (Arapesh, Levi-Strauss alıntılamış, 1969:485)...
>
> (Rubin'e göre) kadınların takas edilmesi son derece cazip ve güçlü bir görüş. Kadınların gördüğü baskıyı biyoloji yerine toplumsal sistemlerin bir sonucu olarak gösteriyor. Üstelik kadınlara yapılan Baskının kaynağını mal ticaretinde değil de kadın ticaretinde aranması gerektiğini söylüyor.[45]

Rubin, kadınların takas edilmesi düşüncesi ile kadınların ezilmesi sorununun biyoloji yerine toplumsal ilişkilerden kaynaklandığını öne sürse de bu takas düşüncesi kadın ve erkek arasında önemli biyolojik farklılıklar olmadığı anlamına gelmez. Erkekler kadınlardan daha saldırgan olsalar da olmasalar da onları takas edilecek bir mal gibi göreceklerdi.

Gelgelelim Rubin, kadın ve erkeklerin birçok benzerliklerinin olduğunu, ama erkeklerin işbölümünü sürdürmek istemesi nedeniyle bu benzerliklerin en temel tabu, ağza alınmaz tek gerçek haline geldiğini öne sürer.

> Bazı toplumlarda kadınlar, diğerlerinde ise erkekler büyük sorumluluklar üstlenir. Hatta kadınların avcı ve savaşçı olduğu, erkeklerin de çocuk bakıcılığı yaptığı toplumlar vardır. Levi-Strauss cinsiyete göre işbölümü konusunda yapılan bir araştırmayı değerlendirerek bu işbölümünün biyolojik nedenlere dayanmadığını aksine başka bir amacı olduğunu söyler. Böylece bir erkek ve bir kadın ile olası en küçük ekonomik birimi oluşturmak için kadın ve erkeklerin birliği sağlanacaktı... (Levi-Strauss'a göre) cinsiyete dayalı işbölümü, cinsiyetler arasında karşılıklı bir dayanışma ilişkisi kurma işlevi gören bir araçtı.(Levi-Strauss, 1971:347-48)
>
> Cinsiyete dayalı işbölümü bu nedenle bir tabu olarak betimlenebilir: kadın ve erkeklerin benzerliğine karşı cinsiyetleri uzlaşmaz iki ayrı

kategoriye bölen, cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılıkları vurgulayıp toplumsal cinsiyeti yaratan işte bu tabudur.

Toplumsal cinsiyet, cinsiyetler arasında toplumsal kaynaklı bir bölünmedir... Akrabalık sistemleri evliliğe dayanır. Böylelikle dişiler ve erkekler ancak birleştikleri zaman bütünlüğe ulaşabilen eksik, yarım 'kadın' ve 'erkek'lere dönüşürler. Yine de gündüz ve gece, yer ve gök, yin ve yang, yaşam ve ölüm gibi farklı değildirler. Hatta doğa bağlamında erkek ve kadın, birbirine, dağlara, kangurulara ya da hindistan cevizi ağaçlarına olduklarından daha yakındır. Kadın ve erkeklerin birbirinden farklı olması düşüncesi doğadan kaynaklanamaz. Üstelik dişiler ile erkeklerin birçok özellikleri arasında bazı farklılıklar olsa da bu özellikler benzerlik de taşır.[46*]

Rubin, zorla uygulanan heteroseksüelliği, erkek egemenliğinin doğuştan gelen bir özelliği, cinse göre işbölümünün veya erkek/kadın rolleri ayrımının bir zorunluluğu olarak görür.

Genelde toplum içinde cinsiyet, toplumsal cinsiyete, homoseksüelliğe ve dişi cinselliğinin bastırılmasına göre belirlenir.[48]

ARAÇ OLARAK KULLANILAN KADIN

Beauvoir'ın izinde giden Fransız radikal feministler görüşlerini daha da geliştirdiler. *Questions Feministes*** grubu kadının doğuştan gelen özelliklere sahip bir varlık olduğu görüşüne şiddetle karşı çıkar.

1979 tarihli *Questions Feministes* dergisinin giriş yazısında şöyle denir:

... gördüğümüz baskının nedeni, yeterince kadınca olmamız değil, aksine *aşırı* kadınca olmamız. Bağımsız ve özgür bireyler olarak yaşamamıza izin verilmiyor...

Böyle bir 'Kadın' düşüncesini ortaya atıp destekleyen 'cinsiyetler arasındaki farklılıklar' görüşünü çürütmeye çalışıyoruz... *Kadın ve erkeklerin toplumsal varlığı, erkeklik ve dişilik niteliklerine, yani cinsel organlarının anatomisine bağlı değildir.*[49]

* Benzer bir görüş de, (cinsiyet ya da toplumsal cinsiyet kategorilerinin keyfiliği düşüncesinden kaynaklanıyorsa şayet) Fransız lezbiyen feminist Monique Wittig'in öne sürdüğü, homoseksüellik ya da lezbiyenlik ile ilgili tabunun mutlak tabu olduğu görüşüdür. (yazarın notu)

** Beauvoir'ın yayına hazırladığı, kuramsal içerikli bu dergi, 1980 sonbaharında lezbiyen politikalar ile ilgili kuramlar konusunda çıkan bir görüş ayrılığı nedeniyle kapandı. Lezbiyen ayrılıkçılığına karşı çıkan grup *Nouvelles Questions Féministes* adlı yeni bir dergi çıkardılar. (yazarın notu)

Kadınların karşı çıkması gereken egemen bir grup olarak erkeklerdir. Bir grup güç sahibi olduğunda ideolojiyi yayan ve kategorilerini belirleyen de o gruptur...

Farklılık düşüncesi (bu farklılığın niteliği ne olursa olsun) baskıcı grubun çıkarlarına hizmet eder. Baskıcı güç sahibi olduğu sürece onunla diğerleri arasında farklılıkların belirlenmesiyle, onun için önemli olan tek farklılık, yani güç sahibi olduğu onaylanır.[50]

(Fakat güç sahibi bir grup, ondan farklı olanların aşağı bir konumda olduğunu öne sürse de karşıt grupların bu farklılıkların gerçekdışı olduğunu iddia etmesi şart mı?)

Dergide, kadınların doğal hiçbir özelliği olmadığı, sadece baskıya gösterilen tepkilerin bulunduğu söyleniyor.

...Baskı altında tutulan bir gruba atfedilen sözde doğal özelliklerin hepsi de bu grubun bir Doğa içinde kıstırılmasına neden olur ve ideolojik açıdan baskıya uğrayanlara özgü bir 'doğa'ya dönüşür.[51]

Dergide, kadının Doğa'ya daha yakın olduğu görüşünü kabul etmenin erkeklerin de kültürü temsil ettiğini onaylamak olduğu öne sürülür.

Biz mi doğaya yakınız? Hayır, bizim toplumsal egemenlik mekanizmalarına ulaşmamıza, kendi gövdelerimizi tanımamıza izin vermiyor; bizi yaratıcılıktan men ediyorlar. 'Yaratmamıza' izin verilen tek şey bebekler.[52]

Önceleri *Questions Feministes* daha sonraları da *Nouvelles Questions Feministes* kadrosunda çalışan Christine Delphy, *Close to Home* "Yuvaya Doğru" adlı kitabının giriş bölümünde, baskının kökenlerini açıklamaya çalışan kuramlara inanmadığını yazar.

Günümüzde varolan bir kurum, geçmişte de (bu geçmiş yakın da olsa) varolduğu şeklinde bir açıklama getirilemez. Ataerkinin bugünkü bazı özelliklerinin, altı bin ya da ikiyüzyıl önceki özelliklere benzediğini inkâr etmiyorum. Fakat bu sürekliliğin (şayet bu sürekliliksse, aynı özelliklerin devamı söz konusuysa) bir açıklama olduğu görüşünde değilim.[53]

Radikal feminizmi benimseyen Delphy, birçok sosyalist feminist gibi, tarihsel açıklamaların her dönemin kendine özgü özelliklerini yeterince dikkate almadığını düşünüyor. Fakat Delphy'nin de kadınlara yapılan baskının kökenleri hakkında fikirleri var. Biyolojiyi değil de insan davranışlarını neden olarak gösteriyor Delphy.

...Toplumsal cinsiyeti yaratan baskıdır. İş dağılımının aşama düzeni oluştuktan sonra teknik açıdan iş dağılımı gerçekleşir ve toplumsal

cinsiyet oluşur. Toplumsal cinsiyet de anatomik cinsiyeti yaratır. Başka bir deyişle, insanlığın hiyerarşik olarak ikiye bölünmesi sonucu anatomik farklılıklar (bütün fiziksel gerçekler gibi herhangi bir anlam taşımadıkları halde) bir düşünce kategorisine dönüşürler.[54]

Lezbiyen ayrılıkçılık tartışması sonucu ayrılmadan önce *Questions Feministes* bünyesinde Delphy ile birlikte çalışan Monique Wittig 'The Straight Mind adlı makalesinde şunları yazar:

...Bizim için kadın olmak ya da erkek olmak gibi birşey söz konusu değil. 'Erkek' ve 'kadın' politik kavramlar... Kadınlar ile erkekler arasındaki sınıf çatışması erkekleri ve kadınları ortadan kaldıracak.[55]

'One is not Born a Woman' *(Kadın olarak dünyaya gelinmez)* adlı başka bir yazısında ise Wittig şöyle diyor:

...Amerika'daki ve başka ülkelerdeki birçok feminist ve lezbiyen-feminist, hâlâ kadınlara yapılan baskının temelinde tarihsel olduğu kadar biyolojik etkenlerin de bulunduğuna inanıyor. Hatta bazıları görüşlerini Simone de Beauvoir'a dayandırıyor. Analık hakkına: kadınların (biyolojik yatkınlıkları sonucu) uygarlığı yarattığı bir tarihöncesine, bu sırada da kaba ve vahşi erkeklerin (biyolojik yatkınlıkları sonucu) avlandıklarına inanmak, erkek sınıfının bugüne dek tarihe biyolojik açıdan getirdiği yorumlarla aynı kapıya çıkar. Hâlâ aynı yöntemle kadınlar ve erkeklerin ayrılmasına; toplumsal gerçeklerden uzak, biyolojiye dayalı bir açıklama aranıyor. Bence kadınlara yapılan baskıya lezbiyenlerin bakış açısı, toplumun temelinde ya da başlangıcında heteroseksüelliğin olduğunu varsayan bir yöntemle benzerlik taşıyamaz.[56]

Cavin gibi Wittig de ilk insan toplumlarında erkeklerin heteroseksüelliği kabul ettirdiğini ve erkeklerin sayıca çok olmaları ve tecavüz edebilmeleri sayesinde egemenlik kurabildiklerini varsaymanın lezbiyenlerin görüşüne uygun bir değerlendirme olmadığı görüşünde.

Wittig anaerki düşüncesine de ilgi duymuyor.

Anaerki de en az ataerki kadar heteroseksüel. Yalnızca baskı kuranın cinsiyeti farklı. Üstelik bu düşünce hâlâ cinsel kategorilerle (kadın ve erkek ile) sınırlı ve kadını tanımlayanın da doğum yapma yeteneği (biyoloji) olduğu görüşünü destekliyor.[57]

Wittig hiçbir toplumsal düzenin kadının üreme işlevi ile tanımlanamayacağını düşünüyor. Doğumun doğal ya da normal olduğu fikrine de karşı çıkıyor:

... kadın ve erkeğin farklı türler ya da ırklar olduğunu... erkeklerin biyolojik açıdan kadınlardan aşağı bir konumda; erkeklerin sal-

dırganlığının biyolojik nedenlerden ötürü kaçınılmaz olduğunu öne süren lezbiyenler var... Böyle yapıp kadınlar ile erkekler arasında 'doğal' bir ayrım olduğunu kabul ederek tarihi doğallaştırıp kadın ve erkeklerin hep varolduğunu ve her zaman varolacağını varsayıyoruz. Üstelik yalnızca tarihi doğallaştırmakla kalmıyor, gördüğümüz baskıları dile getiren toplumsal olguları da doğallaştırarak değişiklik şansını ortadan kaldırıyoruz... Doğumu zorla yapılan bir üreme işlemi yerine 'doğal' ve 'biyolojik' bir süreç biçiminde değerlendirip toplumumuzda doğumların planlandığını (demografi), bizim çocuk yapmak için programlandığımızı unutuyoruz. Halbuki doğum, adeta bir savaş gibi ölüm tehlikesi taşıyan tek toplumsal olaydır.[58]

Bazı Fransız, Quebec'li ve Amerikalı lezbiyenler Wittig'in 'One is Not Born a Woman' yazısını yeniden yorumlayarak lezbiyenlerin kendilerini tanımlarken 'kadın' sözcüğünü kullanmamaları gerektiğini; 'kadın'ın ifade ettiği toplumsal rolü reddettiklerini söylüyorlar.

BEAUVOİR VE KITLIK KAVRAMI

Simone de Beauvoir'ın kendi görüşleri *The Second Sex*'in yayımlanmasından sora değişir. Daha sonraları kadınların gördüğü baskının kaynakları konusundaki düşüncesinin değiştiğini; 'diğeri' ne duyulan psikolojik bir ihtiyaç yerine artık kıtlığın önemini vurguladığını söyler. Bu kıtlık düşüncesinin daha maddeci olduğunu fark eder.

> Diğeri'nin yalnızca ülküsel bir ilişki değil, maddi bir ilişki olduğuna inanıyorum. Bu, kıtlığa dayanan bir güç ilişkisi.[59]

Beauvoir nasıl bir kıtlıktan söz ediyor? Yiyecek kıtlığı mı? İşgücü kıtlığı mı? Bu düşünceyi geliştirmiyor Beauvoir. Neden özellikle kadınların baskı gördükleri ekonomik kıtlıkla açıklanamıyor.

Acaba duygusal kaynakların kıtlığının belirlenmesi de bir etken olamaz mı? Duygusallık zamanla gelişir. Belki de erkekler kadınları çocuklarına bakarken görünce bu ilginin birazını da kendilerine istediler. Soruyu böyle yönelttiğimiz zaman maddeci bir bakış açısı getirmiş oluyoruz. Duygusal nitelik taşıyan iş ya da çocuk bakımı, birçok farklı göreve ayrılabilir. Yine de duygusal kaynakların kıtlığı düşüncesi Beauvoir'm önceleri ortaya attığı Diğeri'ne duyulan ihtiyaç görüşünden pek farklı değil. Bu kıtlık düşüncesi de erkeklerin birilerini birçok açıdan denetleme arzularını vurgular. Kadınların zaten yaptığı gıda gibi maddi değerlerin üretimi yeterli değildi. Kuzey

Amerikalı lezbiyen yazar Joyce Trebilcot'ın öne sürdüğü gibi erkeklerin cinsel ilişkiyi de bir kaynak olarak görmesi de mümkün.[60]

Birçok feministin daha sonraları düşüncelerine temel aldıkları bu psikolojik kurguyu (Diğeri arayışı) Beauvoir'ın reddetmesinin bir önemi var mı? Atkinson, kişinin eksikliklerini gizleyebilmek için denetleyecek birine gereksinim duymasının baskıya yol açtığını ve çözümün de psikolojik bütünlüğün sağlanması olduğunu söyler. Daly ve öteki lezbiyen yazarlar ise erkeklerin bütünlüğe ulaşmamış olmasını ve 'kadınların enerjisini' denetleme arzularını baskının nedeni olarak görürler.

Beauvoir gerçekten de öne sürdüğü bu kurguyu reddetmiş olsa da bu söz konusu kurgunun yanlış olduğu anlamına gelmez.

Beauvoir'ın kıtlık kuramına yönelmesi, Jean-Paul Sartre'ın da *Critique of Dialectical Reasoning* kitabında (1960) kuramsal çerçevesini bu kıtlık kavramı üzerine kurması olabilir. Sartre'a göre, yabancılaşmanın nedeni, 'diğeri' olmak değil, maddi kıtlıktı.[61] Bu çok daha sınırlı bir kavram gibi görünüyor. Avcı/toplayıcı toplumların hepsinde kıtlık yaşanıyor muydu? Kıtlık yoksa da insanları 'diğeri' olarak nitelemiyorlar mıydı? Kıtlık daha cazip bir kavram olabilir çünkü hem daha maddeci hem de çözümlenebilir niteliktedir. Ama kıtlığa son verilince yabancılaşma da biter mi?

Marks'ın 1844 tarihli yabancılaşma konulu yazılarında dahi eşit dağılımın yabancılaşmaya ancak kısmen çözüm getirebileceğini söylüyordu. Kişinin kendi yaptıklarını denetlemesi gerekiyordu. Şayet temel sorun kıtlıksa, üretim biçimlerinin denetlenmesi neden gerekli olsun?[62]

Ekonomik sınıf baskısının sona erdirilmesi için kıtlığın bitmesi yeterli değilse kadınlara yapılan öteki baskılara son vermeye de yetmeyecektir.

BİYOLOJİK VE TOPLUMSAL ETKİLEŞİM

1980'lerde feministler biyolojik ve toplumsal çevrenin etkileşimi düşüncesini geliştirdiler. Toplumsal çevre biyolojiyi, (ya da kurguladığımız biyolojiyi) biyoloji de toplumsal çevreyi etkiler.

1979 yılında yaptığım bir söyleşide Ti-Grace Atkinson öncekilerden farklı görüşler öne sürdü.

oob: Erkeklerin doğaları gereği şiddete daha yatkın olması mümkün mü sizce?

Atkinson: Bence mümkün. Ama toplumsal özelliklerin doğuştan kaynaklandığını savunuyorsanız, bu grupların eşitlik içinde yaşayabilmeleri çok zor. Özellikle de şu anda şiddete yatkın olanların hükmettiğini düşünürseniz. Çevreyi biyolojik belirleyicilikten ayırmak çok zor. İnsanların dişilliğin vurgulandığı toplumlarda yetişmesiyle kültürün miras alındığını düşünüyorum. Fiziksel ve kültürel olarak ortaya çıkıyor bu. Bütün bunlar içiçe geçmiş durumda. Bunları birbirinden nasıl ayırabilirsiniz ki? Biyolojik kökenli de olsa zaman içinde evrim geçirmediği anlamına gelmez ki.[63]

Başka bir deyişle pratik nedenlerden dolayı Atkinson farklılıkların biyolojik kökenli olduğu düşüncesini tehlikeli buluyor. Biyolojik farklılıklar varsa da bunlar erkeklerin egemen olduğu düzen içinde vurgulanıyor.

Lezbiyen feminist Marilyn Frye, kadın ve erkekler arasındaki farkların değişmeden kalmadığını, çünkü birçok toplumda erkek ve kadınlar için belirlenmiş davranışların dışına çıkanları cezalandırmak için kurallar saptandığını söyler. Frye'a göre bu farklılıklar zorunlu olmayabilir ama gövdeleri insanları tamamlayan bir parçaları olduğuna göre farklılıkların biyolojiye bağlı gelişmiş olması da mümkündür.

> Üzerimizde bizi ya dişil ya da eril bir biçimde davranmaya zorlayan büyük bir toplumsal baskı var. Bu nedenle, bu baskıya yol açan kültürel alışkanlıkları terk ettiğimizde insanların özellikle eril ya da dişil bir biçimde davranmayacaklarını düşünüyorum.[64]
>
> Bizler de hayvanız. Öğrenme fizikseldir, vücudumuz öğrenir. Toplumsallaşmanın, kültür birikiminin gerçekleştiği, alışkanlıkların edinildiği ayrı, soyut bir 'kontrol merkezi' yoktur. Değişim, maddi olmadığı için de vücutlarımızdan bağımsızdır.
>
> Toplumsallaşma vücutlarımızı, kültür birikimi iskeletlerimizi, kaslarımızı ve merkezi sinir sistemimizi biçimlendirir. Toplumsal cinsiyeti belirlenmiş erişkinler olduğumuzda erillik ve dişillik artık biyolojiktir.
>
> Yalnız 'biyolojik' demek genetik olarak belirlenmiş ya da (kaçınılmaz) demek değildir. Sadece (hayvansal) demektir.[65]

Bazıları, biyolojinin değişebileceği görüşünü, kadın ve erkeklerin bütünleşerek androjinliğe doğru gelişmeleri gerektiği biçiminde yorumlayabilirler. Fakat Frye bunun ayrılıkçılığa yol açtığını söylüyor.

> ...Feministler şöyle ya da böyle bilinçli bir biçimde kadınların ataerkil kültürden korunabilcekleri ve kendi ayakları üzerinde durabilecekleri

ayrı yerler yaratmaya çalıştıyorlar Kadının, ayakta durabilmek için kendine ait bir yere gereksinimi vardır. Sadece ayakta durmayı istemek yetmez. Vücudunu yeniden güçlendirmek için fiziksel özgürlüğe ihtiyacı vardır. Onu boyun eğmeye zorlayan, vücudunu böyle biçimlendiren fiziksel güçlerden kurtulmalıdır.[66]

Radikal feminist kuramcı Catharine A. MacKinnon da toplumsal olanın biyolojiyi etkilediği görüşünde.

> Kadınların aşağı bir konumda olmasının nedeni kadınların çocuk doğurması, erkeklerin daha saldırgan olmasının nedeni de testosteron düzeylerinin yüksek olması değil. Erkeklerin hormon düzeyleri, yetiştirilme biçimleriyle yakından ilgili olabilir. Biyolojik farklılık ile toplumsal statü arasındaki mevcut ilişki de olması gerekenin karşıtı olabilir.[67]

Sosyalist feminist Alison Jaggar, cinsiyetler arası ilişkilerini biyolojik ve toplumsal kökenlerinin etkileşim içinde olduğunu, bu düşünceyi sosyalist feministlerin benimsediğini söyler. Halbuki yukarıda gördüğümüz gibi bazı radikal ve lezbiyen feministler bu düşünceyi benimserken bazı sosyalist feministler reddeder.

> Biyolojinin toplumu şekillendirdiğini söyleyemeyiz, çünkü ne biyolojiyi toplumsal olandan ne de toplumu biyolojik olandan soyutlayabiliriz.
>
> Bazı etnik gruplarda kadın ve erkek arasında cinsel açıdan çok az ayrım yapılır. Kadınlar da erkekler kadar uzun boyludur, omuzları geniş, kalçaları dardır ve göğüsleri öyle küçüktür ki cinsiyetlerini belirleyemezsiniz... Öteki etnik gruplarda ise kadınların sayısı azdır, çünkü toplumsal konumlarının düşük olması nedeniyle kötü beslenirler. Farklı beslenme biçimleri kadınların boyunun kısa kalmasına da neden olmuş olabilir... Böylelikle, toplum genetik cinsel farklılıkların gelişmesine neden olur, bu farklılıklar da toplumu biçimlendirir.[68]

Bir bakıma tartıştığımız bütün feminist kuramlar erkeklerin kadınlara yaptığı baskıyı biyolojiye bağlıyor. Bunlara *Questions Feministes* yazarları ya da (Jaggar hariç) sosyalist feministler gibi biyolojik farklılıkların önemine karşı çıkan feministler de dahil. Kadın ve erkeklerin ayrı sınıflara ait olduğunu savunan feminist bir kuramın biyolojik ve toplumsal kategoriler arasında bir ilişki olduğunu da kabul etmesi gerekir. En azından böyle bir kuram erkeklerin kadınların biyolojik özelliklerini onlara hükmetmek için kullandıklarını öne sürmelidir.

Bir hareketin, hem cinsel sınıflar arasındaki farklılıkları biyolojik nedenlere bağlayan, hem de bu görüşe karşı çıkanları kapsaması şizofrenik bir özellik gibi gelebilir fakat bu ayrımın hareketin güçlenmesine katkısı olması da mümkün. Hareketin dışındaki bazı kadınlar kadın ve erkeklerin temelde aynı oldukları görüşünü; diğerleri de erkeklerin saldırganlığı düşüncesini benimseyebilirler. Bu ikinci düşünce umutsuzluğa, eylemsizliğe ve kabullenmeye dönüşmediği sürece bazı feministlerin korktuğu gibi zararlı olmayabilir.

Kadın ve erkeklerin yaşam deneyimleri arasında bunca farklılık varken, biyolojik farklılık sorusuna uygun bir yanıt bulunmayabilir. Bu belirsizliği kabul *edip bir çözüm bulmaya çalışmalıyız.*

TARİH DÖNGÜ MÜ YOKSA GELİŞİM Mİ?

Feminist kuramcıların tarih konusunda da farklı görüşleri var.

Bazı kuramcılar, kadınların erkekler tarafından ezilmediği bir dönem olmadığını savunuyor. İnsan bilinci oluştuktan kısa bir süre sonra erkekler kadınların gücünü denetim altına alıp bu denetimi kurumsallaştırıp geliştiren sistemleri yarattılar.

Başka bir grup ise, bir zamanlar kadınların daha güçlü bir konumda olduğunu ama erkeklerin üstün geldiğini söyler. Bazıları bu ilk dönemi, kadınların karar alma aşamasında şimdikinden çok daha fazla söz sahibi oldukları bir anaerki ya da bir dizi anaerkil kabile ya da topluluklar dönemi olarak tanımlar. Diğerleri bu dönemde, ana tanrıçalara tapınıldığını, kadınların daha çok saygı gördüğünü söyler.

Her gruptan da birçok kuramcıya göre bu tarih kuramlarından hangisinin doğru olduğu büyük önem taşır. Ne yazık ki çok uzak bir geçmişte olanları kanıtlamak imkansız olmasa da çok güç.

Peki bu farklılığın ne önemi var? Şayet bu tarihsel kuramlar şimdiki ve gelecekteki stratejilerimizi farklı bir biçimde değerlendirmemizi sağlayacaksa çok önemi var.

Tarih konusundaki kuramsal yaklaşımımız, insan doğasını algılama biçimimizi etkiler. Bir zamanlar bir anaerkinin varolduğu düşüncesi, kadınların bir toplumu yönetebileceğini ve aşağı bir konumda, kurban olmalarının gerekmediğini göstermek amacıyla kullanılabilir. Fakat bu anaerkinin varlığını kabul etmeyen feministler, kadının bir toplumu yönetemeyeceğine ya da doğası gereği zayıf ve aşağı olduğuna inanmaz. Anaerkil bir dönem yaşandığına

dair veriler, kadınların 'aşağı' olmadığını kanıtlayabilir. Ama böyle bir dönemin yaşanmamış olması kadınların aşağı olduğunu göstermez.

Öte yandan uzun bir anaerkil dönemin yaşandığına dair kanıtlar, erkeklerin de kadınlara hükmetmeden onlarla birlikte saldırganlaşmadan yaşayabildiklerini gösterir. İnsan bilincinin gelişmesinden beri erkeklerin hep kadınlara hükmettiğine dair kanıtlar, erkeklerin kadınlar ile birlikte eşitlik içinde yaşayamayacağı anlamına gelmez. Birçok feminist insanların geçmişte davrandıklarından farklı bir biçimde davranamayacaklarına inanacak kadar tarih konusuna saplanıp kalmazlar.

Anaerkil döneme inananlar ise, bu görüşte olmayanların, kadınların gücünü fark edemeyeceklerinden korkarlar. Anaerkil dönem görüşüne karşı çıkanlar ise bu görüş yanlılarının, şefkat, analık gibi geleneksel 'dişilik' özelliklerini bu döneme atfedip; sevginin daha özgürce ifade edildiği bu döneme geri dönmeye çalışacaklarından, başka değişikliklere gerek duymayacaklarından korkuyorlar. Anaerkiyi eleştirenler, annelerin öteki kadınlardan üstün görülmesinden, ve/veya (radikal ya da yenilikçi bir amaçla) erkeklerle doğrudan çatışmanın tamamen reddedilmesinden korkuyorlar.

İki yöntem de aslında, kadınların daha güçlü olduğu bir dönemin varlığı düşüncesine bağlı değil. Böyle bir dönemin yaşandığını savunmak bu döneme geri dönülmesini istemek anlamına gelmez.

Tartışma, bir açıdan, insan tarihinin gelişimi düşüncesine nasıl yaklaşıldığına bağlı. Şayet, teknoloji ve üretimin farklı aşamaları gelişmeden, politik, toplumsal ve zihinsel gelişimde de farklı aşamalara gelinemeyeceğine inanıyorsanız, geçmiş dönemleri alkışlayan bir düşünceyi benimseyemezsiniz. Marks ve Engels, bazı erken dönemlerde, yalnızca ilkel komünizmde değil antik Helenik çağda dahi, daha sonraları geliştirilememiş özellikler bulunduğuna inanırlardı.

Yirminci yüzyılda, Kuzey Amerikalı radikal ve liberaller, birçok uygarlığın, tarihin bir döngü olduğu ve değişimin mümkün olmadığı görüşünü benimseyip geçmişin güzelliklerini yeniden canlandırmaya çalıştıklarını unutuyor. Tarihin bir döngü olduğu görüşünün kötü bir geçmişi var. Tutucu düşünürler boşuna desteklemiyorlar!

İlerleme gerçekleşmezse herşey tersine dönebilir. Irkçılık ve baskı hiçbir zaman ortadan kaldırılamaz. Her toplumun idaresi küçük bir elit grubun eline geçer. İnsanlardan çok maddi birikime önem verilir. Asıl önemlisi de, eski Çin'den Hindistan'a, Avrupalı monarşi

yanlılarından günümüz muhafazakârlarına kadar bütün tutucu düşünce yanlıları evrende bir aşama düzeninin olmasının son derece doğal olduğunu savunurlar. Kökten hiçbir değişiklik sürekli değildir, çünkü insanlar bıkıp eski düzene geri dönerler.

Bu döngü düşüncesi biraz ürkütücü çünkü kısmen de olsa doğru. Marksist kuramda da belirtildiği gibi her düşünce ve her toplumsal sistem kendini yok etme potansiyeline sahiptir. Eski karşıtlıklar çözülse de yenileri ortaya çıkacaktır. Devrime giden koşulların olgunlaştığı yıllar ya da (onyıllar) olur, herkes değişim telaşı içindedir. Popüler hareketler gücünü yitirir ve ortaya çıkan güçler eski doğruların geri dönüşünü haber verir.*

Toplumun her bakımdan (feminist bir doğrultuda) geçireceği her değişim, feministler için kişisel, kolektif, maddi ve entellektüel açıdan önem taşır. Gerileme ve muhalefet olasılığının farkındadırlar. 19. yüzyıldaki feminist hareket ve bu hareketin gördüğü tepki hâlâ aklımızda. Bütün feministler değişimin mümkün olduğuna inanmalı ve kuramlarını bu doğrultuda oluşturmalı. (Değişim ya da gelişmenin mümkün olmadığını öne sürerseniz kuramınız etkili olamaz zaten.) Değişim ve tepki olasılıkları dikkate alınmalıdır. Anaerkil bir dönemin yaşandığını öne sürenler değişim düşüncesini reddetmemeli. Kadınların erkekler tarafından hep ezildiğini ve artık bu baskıya karşı çıkmaya başladıklarını savunanlar da değişim ve tepki olasılığını reddetmemeli.

Radikal feminizmin bu iki kolu, yani 'farklılıklar vardır' ve 'farklılıklar yoktur' diyen iki grup, görüşlerini farklı kaynaklardan, farklı entellektüel geleneklerden geliştirdiler. İnsanların gelişmeye açık olduğu ve hiç olmazsa bir kısmının doğuştan kusurlu olduğu düşünceleri farklı bakış açılarının, farklı geçmişlerin ürünü. Genellikle, sosyalist eği-

* Frederick Engels'e göre, tarih hareket halindedir. Çatışmaların, karşıtlıkların içinden, gerileyip ilerleyen bir spiral gibi yukarı hareket eder; yüksek bir düzeyde de yeniden olumsuzlayabilmek için kendini olumsuzlar. (Marx ve Engels, bu 'olumsuzlanmanın olumsuzlanması' kavramını Hegel'in diyalektiğinden alıp maddeci bir bağlamda kullandılar.) Engels Lewis Henry Morgan'ın öne sürdüğü, geleceğin özgür toplumunda 'eski insanların (kabilelerin) özgürlüğünün, eşitliği ve kardeşliğinin üst bir boyutta yeniden canlanacağı'[69] görüşünü destekler. Fakat ilk insan toplumlarının kadınmerkezci ve anaerkil (soy ve mirasın anadan çocuğa geçtiği) bir düzen olduğunu savunan Engels, gelecekteki komün toplumlarında bu anaerkil düzenin yeniden kurulacağından söz etmez. (yayına hazırlayanın notu)

limli radikaller ve liberaller insanlığın kendini geliştirme kapasitesine inanırlar. Muhafazakârlar ve diğer karşıt gruplara göre ise doğuştan kaynaklanan kusurlar vardır. Bütün ırklardan kadınların ve koyu derili insanların biyolojik açıdan kusurlu olduğunu savunurlar.

BASKI GÖRENLER BASKI YAPABİLİR Mİ?

Erkeklerin kadınlara yaptığı baskının erkeklerin biyolojik özelliklerine bağlı olduğu görüşü, baskı görenlerin baskı yapıp yapamayacağı sorusu ile ilişkilidir. Rus Devrimine ve daha sonraları Stalin dönemine baktığımızda erkekler arasında, baskı görenleri temsil ettiklerini öne sürenlerin ya da onlara liderlik edenlerin baskı yapanlara dönüştüğünü görürüz. Bu basit bir rol değişimi değil, önceki hakim sınıfın üzerinde politik egemenlik kurmaktan fazlası söz konusu. Başkaları üzerinde insanlık haklarını ya da politik haklarını ellerinden almadan da baskı kurmak mümkün. Örneğin, Amerika Birleşik Devletlerinde kamuya ait konutlarda ayrılıkçılığı yasaklayan kanunlar, baskıcıları haklarını ellerinden almadan denetler. Baskıcı olmak egemen bir sınıf ile ezilen yeni bir sınıf yaratmak, ya da zaten baskı gören bazı sınıflara baskıyı sürdürüp diğerlerini serbest bırakmak demektir.

Kadınların ırk ve sınıf baskısında rol oynaması ya da bu baskıları onaylaması, onların da baskı yapabildiklerini gösterir.

Baskı yapabilmenin ya da saldırganlık veya hükmetme eğiliminin erkek biyolojisine özgü olduğunu kabul eden bir kadın, 'devrim' sırasında ya da devrim sonrası kadınların baskı yapmasını engelleyecek savunma mekanizmaları geliştirmek zorunda kalmayacaktır. Feminist harekete şöyle bir bakarak bile kadınların güç sahibi olmak isteyebilecekleri ya da baskıcı davranışlarda bulunabilecekleri olasılığının göz ardı edilmediği görülebilir. Feminizmin başlangıcından itibaren feministler, hareketin başına baskıcı liderlerin geçmesini engelleme yolları aramışlardır.

Aşama düzeni kurulmasını engellemek amacıyla önlemler alınmasını isteyen feministler, aynı zamanda, erkeklerin doğaları gereği baskıcı ve baskının da erkeklere özgü olduğu görüşünü benimserler. Erkeklerin doğaları gereği daha baskıcı olduğu fikrindeler ama kendi gruplarındaki kadınlar arasında aşama düzeni kurulmasını engelemeye çalışıyorlarsa kadınların da baskıcı olabileceklerini kabul etmeleri gerek. Bazı feministler, baskıcı davranışların erkekleri taklit etmek, erkeklerle özdeşleşmek ol-

duğunu söylüyor. Fakat davranışları taklit edebilmek için böyle bir yeteneğe sahip olmak lazım.

Kimlerin daha saldırgan ya da daha baskıcı olduğunu belirlemek için tarihe bakmamız gerekiyorsa erkeğin ve 'beyaz' ırkın, biyolojik nedenlerden ötürü, baskı yapmaya eğilimli olduğunu söyleyemeyiz.

Renkli derili kadınların, beyaz kadınların davranışlarından söz etmesiyle birçok feminist hem baskı yapıp hem de baskı görmenin mümkün olduğunu fark etti.

Kadınların baskıcı davranışlarını gözlemlediğimizde, geçmişi açıklamak üzere kuramlar geliştirirken bu davranışları da dikkate almamız gerekir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RADİKAL FEMİNİST POLİTİKALARDA AŞK, SEKS VE CİNSELLİK

6- AŞK: GÜZEL OLABİLİR Mİ?

FEMİNİST kuramın ele alması gereken en önemli sorunlardan birisi de aşktır, aşkın bir duygu, bir deneyim olarak politik, toplumsal ve kuramsal yönden feminizm ile ilişkileridir. Feminist kuram özerklik konusunu, bir kişinin hayatta yalnız kalmayı öğrenmesi gerektiğini vurgular. Özellikle Ti-Grace Atkinson aşkın bir hastalık, en azından 'kurbanın baskı yapana bir tepkisi' olduğunu ve kişinin kendini denetlemesi gerektiğini vurgular.

Başka feministler ise aşk konusuna ya da bazı aşk çeşitlerine daha olumlu ve iyimser bakarlar. Simone de Beauvoir'a göre baskıcı olmayan bir aşkın, özne durumundaki iki insan arasında gerçekleşmesi olasıdır. Shulamith Firestone ise kadınların ancak üreme düzeni değişip ekonomik özerklikleri sağlandığında ve cinsellik üzerindeki toplumsal kısıtlamalar kalktığında aşık olabilecekleri görüşündedir. Lezbiyen feministler kadınlar arasında aşkın olası olduğunu savunup toplumu değiştirmek için bir yöntem ve yararlı bir amaç olduğunu söylerler.

Çağdaş toplumlardaki çoğu yazar gibi feministler de genelde sevgiden, aşktan söz ettiklerinde cinselliğin de yaşandığı bir aşkı kas-

tederler. Ebeveynler ile çocukları ya da arkadaşlar arasındaki sevgi pek tartışılmaz.

Aşkın bir amaç ve/veya strateji olarak vurgulanması ile özerkliğin bir amaç ve/veya strateji olarak vurgulanması bazı karşıtlıklar doğurur. Şayet iki amaç/strateji de benimsenirse ikisi arasında sürekli bir çatışma görülebilir. Sevecek başka bir insana duyulan arzu yapıcı ve yaratıcı birşey midir? Yoksa kişinin kendi hayatının sorumluluklarından kaçmasını mı sağlar? Aşk ve özerklik arasında denge kurmak hemen hemen olanaksız değil mi? Beauvoir'ın terimlerini kullanırsak aşk bir çeşit aşkınlık mı yoksa içkinlik mi? Feminist kuramcılar bu konuda ne düşünüyor?

Aşka yer vermeyen bir amaç/strateji kadınların çoğu tarafından benimsenecek midir?

Aşağıda birçok feminist kuramcının aşk anlayışlarını inceleyerek feminizmin aşka (hem heteroseksüeller hem de lezbiyenler açısından) yaklaşımının zaman içinde değişip değişmediğini belirlemeye çalışacağım. Kadın ve erkek arasındaki aşka yaklaşımdansa, kadınlar arası aşka yaklaşımın daha çok değiştiği kanısındayım. Bu iki aşk türü arasında acaba ne gibi farklar var?

BEAUVOIR: EKSİK AŞKTAN GERÇEK AŞKA

Yirminci yüzyılda aşk konusuna değinen ilk feminist Beauvoir'dır. Beauvoir günümüzde yaşanan biçimiyle aşkın eksik olduğunu ama gerçek aşka dönüştürülebileceğini söyler. Aşk, kadınları aşağılar ve köleleştirir ama bunun hep böyle kalması gerekmez.

Kadın, bir erkek tarafından sevilmediği sürece kendini sevemez, sevmesine izin verilmez. "Ancak aşk yoluyla kadın kendi erotizmini ve narsizmini uyumlu bir biçimde birleştirebilir..."[1] Kadın "öncelikle kendini kurtarmak için kendini aşka verir... Erkeğin gereksinim duymadığı herşeyi kadın yok eder."[2] "Kadın için aşk ibadettir."[3]

Beauvoir bazı açıklamalarında adeta kadınları suçlar. "Kadın bu esareti öylesine arzular ki ancak aşk sayesinde özgür olduğunu düşünür."[4] Bir varoluşçu olarak Beauvoir kadının aşkı seçtiğini söyler ama bu seçimi ne kadar özgürdür acaba?

Beauvoir bir kadının her zaman ibadete dönüştürebileceği bir aşk bulamadığını ön sürer. Hatta kadın genellikle tanıdığı erkeklerin hiçbirini tanrılaştıramamaya başarır. "Sanmanın aksine kadının hayatında

aşkın pek önemli bir yeri yoktur."[5] Belki de bu erkeklerin hiçbiri ataerkil rolün üstesinden gelemez.

Beauvoir kadınların erkeklere tanrı gibi davrandıklarını kusursuz olmalarını beklediklerini ancak bu koşulla onları sevdiklerini söyleyerek kadınları kötü niyetli olmakla suçlar. Beauvoir erkeklerin kendilerini tanrı ilan edip oyunun kurallarını belirlediklerini farketmiş olmalı. Erkekleri neden kötü niyetli olmakla suçlamıyor acaba?

Erkeklerin de aynı biçimde seveceklerini bilseler dahi kadınlar kötü niyetlidir. "Kadın erkeğe olan aşkına erkeğin aynen karşılık vermesini bekler. Arzuyu aşk, ereksiyonu arzu sanır."[6] Ataerkil toplumda aşktan verdiklerinden fazlasını bekleyenler erkeklerdir. Beauvoir'ın da dediği gibi onlara verilen sevgiye karşılık vermezler. Peki bu neden kötü niyetlilik olmuyor?

Acaba Beauvoir erkeğin aşkının yanızca ereksiyondan ibaret olduğunu mu söylüyor? O kadar ileri gitmiyor ama sanki öyle diyor.

Bazı bakımlardan Beauvoir'ın, erkeğin aşkını daha gerçek, ideal aşka daha yakın bulduğu söylenebilir. Öteki radikal feministlerden (en azından *The Second Sex* itibarıyla) O'nu ayıran farklılıklardan biri de bu. Beauvoir' a göre erkek hiçbir zaman tamamen kendini aşka vermez, kendi dünyasında egemendir hep.[7] Tabii Beauvoir kendi dünyasında egemen bir özne olmanın arzulanan birşey olduğunu düşünüyor. Erkekleri bu konuda daha başarılı buluyor.

Kadının varlığı, "erkeğin hem yaratıp hem de açığa çıkardığı bu sevgi dolu kadın olarak sınırlanır. Kadının kurtuluşu onu yaratan ve istediğinde hemen yok edebilen bu despot varlığa bağlıdır. Kadın korku içinde yaşar, kadının kaderini pek bilmeden istemeden elinde tutan bu erkekten, bu gönülsüz zorbadan korkar kadın."[8]

Ama erkek böyle gönülsüz bir despot değildir. Sadece konumunu reddeder, özellikle de sıkıldığı ve başka bir nesne istediği zaman. Zorbalığı yaratan zorbalar sınıfından başka kim olabilir? Şayet insanlardan bir kısmı korku içinde yaşıyor da yakışık almadığı için bu korkusunu gizliyorsa bu zorbalığın kendiliğinden oluverdiği anlamına mı gelir? İşin aslı erkeklerin kendilerini suçlu hissetmek istemedikleri.

Özbenliklerinin bütünlüğünü sağlamış erkeklerin aşkta bu bütünlüğü koruyabildikleri ne kadar doğru acaba? Bu benlikler kadının verdiği aşkın da etkisiyle oluşmuyor mu acaba? Bu erkek benliklerini biçimlendiren tek bir kadına bağlanmaları gerekmeden kimliklerini

güçlendirecek kadınları her zaman bulabilme ayrıcalığı değil mi? Hep ellerinin altında bulunacak bir kadın sınıfı yarattılar.

"...Bir kadının kendi hayatının sorumluluğunu taşıması çok zordur diyor Beauvoir.[9] Burada varoluşçu bir bakış açısıyla bireysel sorumluluklar vurgulanıyor. Ataerkil toplumlardaki erkeklerin kendi sorumluluklarını taşımadıkları halde bunun aksini savunduklarını görmüyor.

Beauvoir, *The Vagabond* adlı romandan Colette isimli bir kişinin sözlerini alıntılayarak kadınların kendilerini erkeklerin gözlerinden görmeye ihtiyacı olduğunu söylüyor: "Evet, bu adamın hayatıma geri dönmesine izin verdim, onu bir sevgili ya da arkadaş olarak değil de beni ve hayatımı zevkle izleyecek bir seyirci olarak kalmasını istedim... Margot bana bir gün insanın başka birinin bakışlarından uzak yaşamayı istemesi için çok yaşlı olması gerektiğini söyledi.."[10]

Beauvoir, hayatını izleyecek bir seyirciye duyulan bu arzuyu kadınlar kadar erkeklerin de taşıdıklarını belirtmez. Erkekler kendilerine seyircilik edecek bir kadın sınıfı yarattılar. Ti-Grace Atkinson bu konuya ileride değinecektir.

Beauvoir erkeğin zorbalık yapabileceğini ama taleplerinin bir kadınınkinden daha az olduğunu söyler. "Kadınına güvenen bir aşık, kadının yokluğundan kendini uzak tutmasından rahatsız olmaz, ona ait birşeye sahip olmaktansa özgür bir varlığa sahip olmayı tercih eder."[11] Ama hem özgürlüğün ateşli bir savunucusu olup hem de sevgilisini bir ev ekapatan Victor Hugo'dan da söz eder. Beauvoir erkeğin kendine ait bir nesne yerine özgür bir varlığa sahip olmayı tercih ettiğini kanıtlayamaz. Şayet bir kadın sevgilisi uzaktayken rahatsız oluyorsa bunun nedeni erkeğin daha özgür davranabilmesi ve bağımlılık duymamasındandır. Yoksa kadının çılgınca bir kıskançlık duymasından değil.

Beauvoir ataerkil sistemlerde varolduğu biçimiyle aşkın, kadının kendini yok etmesini sağlayan bir düzen olduğunu gösterir. Şayet bir kadın gerçekten bir erkeği severse erkeği rahatsız edebilir ki bu da erkeğin kadına duyduğu aşkı tehdit eder. "Tutkuyla arzulayan bir ruh aşkta huzur bulamaz, çünkü amaçladığı şey (aşkta huzur bulmak) zaten kendi içinde bir çatışma barındırır. Kadın böyle arada kalıp acı çekerken (hayal ettiği gibi) erkeğin kölesi olmak yerine ona yük olmaya başlar. Kendini erkekten ayrı düşünemediği için de bir fazlalık.

bir baş belası haline gelir... Şayet kadın akıllıysa ve pek de inatçı değilse erkeğin aşkını kabullenecektir."[13] "Erkek sevgilli, kadında kendi yansımasını arar ama bu çok sadık bir yansıma ise çabuk bıkar. İşte seven kadının şanssızlıklarından biri de duyduğu aşkın onu değiştirip yok etmesidir. Kadın yalnızca köle, uşak, sadık biir ayna ve yankıdır."[14] Kadın fazla sevmediği ve aşka kapılıp gitmediği sürece aşkta başarılı olur. Bu görüşü Firestone daha ayrıntılı bir biçimde ele alır.

Beauvoir'a göre kadın ve erkek arasında gerçek aşk mümkündür (ve yaşanmalıdır.)

> Gerçek aşk iki tarafın kendi özgürlüklerini tanıması üzerine kurulmalıdır. Ancak bu şekilde hem kendileri hem de 'diğeri' olarak yaşayabilirler. İkisi de sınırları aşabilir; kimse incinmez, birlikte yaşamla ilgili değerler ve amaçlar belirlerler. İkisi için de aşk, kendini vermek yoluyla benliği bulmak ve yaşamı zenginleştirmek demektir.[15]
>
> Gerçek bir aşkta diğerinin belirsizliklerini yani eksikliklerini, sınırlarını ve fazlalıklarını göz önüne almak gerekir. Aşk bir kurtuluş değil insanlar arası bir ilişki olmalıdır.[16]

Yine de Beauvoir, günümüzde kadınları aşkta ne gibi tehlikeler beklediğini belirtmeden geçmez. "Kadının güçsüzlüğünden değil de gücünden sevebildiği, kendinden kaçmak yerine kendiini bulduğu gün aşk, tıpkı erkek için olduğu gibi kadın için de bir yaşam kaynağı olacak, ölümcül bir tehlike olmaktan çıkacaktır. (Burada da Beauvoir aşkın erkek için bir yaşam kaynağı olduğunu söylerken bunun başka birinin yaşamını sömürmek anlamına geldiğini düşünmüyor.) "O gün gelinceye dek aşk en kötü biçimiyle dişil evrende kısırlaştırılmış kadının, yaralı ve kendine yetmeyen kadının üzerindeki en uğursuz lanet olacaktır."[17] Beauvoir'ın aşkı, kadını bu konumda tutan kurumlardan biri olarak gördüğü söylenemez.

BEAUVOİR VE CİNSEL İLİŞKİ KURUMU

Aşka böyle bir yaklaşımı benimseyen Beauvoir'ın cinsellikle ilgili görüşlerinin de eleştiri dolu olmasına şaşmamalı. Cinsel ilişkiyi bir kurum şeklinde niteleyen Ti-Grace Atkinson olarak bilinse de bu nitelemeyi aslında ilk kullanan Simone de Beauvoir'dır. Beauvoir evlilik konusunu irdelerken bu kuruma da değinir.

> ...Cinsel ilişki böylece kurumlaşır; arzu ve tatmin, her iki cinsiyet tarafından da, toplumun çıkarları için feda edilir... fakat erkek yine de

zevk alabilir.. kadının cinsel yönden böyle aşağılanması, doyumsuz bırakılması erkekler tarafından da onaylanır...[18]

Peki erkeklerin aşka ve cinselliğe yaklaşımı ne kadar gerçektir? Bir başkasının cinsel doyumsuzluğunu kabul etmek gerçek aşk ve cinsellik midir? Kadın ve erkeklerin cinselliği kurumsallaşmışsa bu cinsellik nasıl gerçek olabilir?... "Cinsel ilişki kadınların görevi olduğuna göre... onun kişisel tercihleri bir önem taşımaz."[19] Beauvoir'ın kadının tercihi ile kastettiği kocası olacak erkeği seçmesidir. Ama bu seçimin kısıtlandığı durumlarda kadının belli cinsel davranışları ile ilgili tercihlerinin de kısıtlandığını da unutmamalıyız.

Beauvoir, kadının ilgisini sevebileceği birine değil de evlenip de kendisine maddi destek sağlayacak bir erkeğe yöneltmesi gerektiğini söyler. "(Evli) kadın belli bir bireyi sevmekten kaçınmalı ve böylece hayat boyunca bir erkeğin koruması altına girmelidir."[20] Kadın cinselliği bu durumda hayatta kalmak için kullanılan zevk amacı taşımayan bir araçtan ibarettir.

Kişinin aşkla ilgili görüşleri aşk deneyimlerinden büyük ölçüde etkilenir. Beauvoir'ın birkaç ciltlik bir otobiyografisi olduğu için de kuramları ve deneyimleri arasındaki ilişkiler kolayca görülüyor. Beauvoir hakkında bir kitap yazan İngiliz sosyolog Mary Evans Beauvoir'ın aşk konusunda hep akılcı davranmak zorunda kaldığını, aşık kadınların davrandığı gibi davranamadığını, Sartre ile ilişkisini sürdürebilmek için (aklından çok duyguları tarafından yönlendirilen) herhangi bir kadın olmadığını kanıtlaması gerektiğini söyler. Aşk konusundaki duygularını dile getirememesinin nedeni geleneksel toplumsal kısıtlamalar değil Sartre'ın koyduğu yeni bazı kurallardır. Bu kurallar, Beauvoir'ın Sartre'ın başka kadınlarla olan ilişkilerinden dolayı duyduğu kıskançlık ve korkuyu dile getirmesini engelliyordu. Beauvoir aşık bir kadındı ama aşık bir kadın gibi davranamıyordu. Cinsel açıdan da Sartre tarafından reddediliyor, sadece entelektüel ve duygusal bir hayat arkadaşlığına izin veriliyordu.[21]

FIRESTONE: ERKEKLER SEVEMEZ

Shulamith Firestone'a göre cinsiyet/sınıf sistemi içinde aşk öyle yıkıcı oldu ki, kadınlar artık aşktan kurtulmanın gerekip gerekmediğini düşünmek durumunda. 'Erkekler sevemez' diyecek kadar ileri giden Firestone, yine de kadın ve erkek arasında aşkın, sınıflar

arası farklılıklar konusunda yapılacak birçok değişiklikten sonra mümkün olabileceğini söyler.

Firestone erkeklerin güç kazanmak amacıyla kadınların duygularını sömürdüklerini öne sürer. "(Erkek) kültürü hiçbir karşılık vermeden kadınların duygusal gücü ile beslenen bir parazit olagelmiştir"[22]

Firestone aşkın temelinde bir başka benliğin bir parçası olma arzusunun bulunduğunu söyler.

> ... Aşk özgeci değildir. O ilk çekicilik Diğeri'nin bütünlüğüne, kendini denetleyebilmesine duyulan merak dolu hayranlıktan (günümüzde de daha çok kıskançlık ve hasetten) ve bu benliğin bir parçası olma isteğinden (günümüzde tanıyıp ele geçirme çabasından) kaynaklanır... Böylece aşk benmerkezciliğin en yoğun yaşandığı, benliğin başka bir varlığı sömürerek kendini zenginleştirme çabasıdır.[23]

Firestone bu sürecin o kadar da yanlış olduğunu düşünmüyor.

> Aşk başka birine ruhsal yönden tamamen açık olmak demektir... Karşılıklı olmadığı zaman aşk iki taraftan birine acı verir.
>
> Bu sürecin aslında yıkıcı olan bir tarafı yok. Sağlıklı, az bir benmerkezcilik iyi bir değişiklik olabilir. Eşit iki insan arasındaki aşk onlara çok şey katacaktır... Sevgililer her insanın katlandığı yalnızlıktan geçici bir süre için de olsa kurtulurlar.[24]

Bu geçici kurtuluşta bir sorun görmez Firestone. Fakat yıkıcı aşk deneyimlerinin olumlu deneyimlerden çok daha fazla olduğunu ve bireyi yıkabileceğini söyler.

Firestone'a göre aşkı bozan şey; erkek ve kadın arasındaki güç dağılımının eşit olmamasıdır. "...aşkın yıkıcı etkileri yalnızca eşitsizlik söz konusu ise görülebilir."[25] Firestone, biyolojik ailedeki güç dağılımının aşk ilişkilerinde eşitliği engellediğini savunur. Freud'çu bir yaklaşımla şunları söyler: "...Kız çocukta anneyi reddetmek... kimliği konusunda güvensizlik ve hayat boyu sürecek bir onaylanma ihtiyacı duymasına neden olur. Erken yaştaki bu reddetme olayı, erkeğin kendini vermekten korkmasına yol açar. Önceleri annesine karşı duyduğu tepkiyi bütünüyle yeniden yaşayabilmek için, hayatına giren kadını annesinden ayırabilmek amacıyla aşağılaması gerekir."[26]

Firestone ne yazık ki erkek egemenliği yerine anneyi suçluyor. Erkekler topluma hükmediyorsa kadınların erkeklerin onayını beklemesi ve erkeklerin de kadınları aşağılaması son derece normal. Annelerinin onlara nasıl davrandıkları hiç önemli değil.

Firestone, Freud'un ortaya attığı ensest tabusunun esas evrensel tabu olduğu görüşünü benimser. Ensest tabusu "bir çocuğa 'duygusal' ve 'cinsel' arasındaki ayrımı öğreten bir araçtır."[27] Firestone, aileyi ortadan kaldırarak bu ayrıma son vermek, insanların cinsellik ile aşkı birleştirmesini sağlamak istiyor. Bunun bir yolu da erişkinlerin çocuklarla cinsel deneyimleri olabilir.

Tabii Firestone bu konuya değindiğinde başka kadın yazarlar ensest ve çocuklara yönelik öteki cinsel taciz olaylarının ne denli yaygın ve yıkıcı olduğunu açıklamamışlardı. Günümüzde feministlere göre, bir çocuk erişkinleri sevecekse sevgi ve cinselliğin birbirinden ayrılması gerek, çünkü çocuğun bir erişkin ile gireceği cinsel ilişkide özgür olması, erişkinlerin çok daha güçlü olması nedeniyle imkansız.

Firestone'a göre "Erkekler sevemez. (Erkeklik hormonları? Kadınlar erkeklerin duygusal açıdan özürlü olmasını bekler ve bunu kabullenirler. Duygusal açıdan yetersiz bir kadın ise kabul görmez)."[28] Ama erkeklerin biyolojik nedenlerden dolayı sevemediklerine de inanmaz. Çözüm olarak çeşitli heteroseksüel düzenlemeler önerir.

Firestone'un daha önce belirttiği gibi (cinsel) ilişkilerde erkek ve dişinin davranışları öncelikle çekirdek ailedeki deneyimleri doğrultusunda biçimlenir. Bu nedenle erkeklerin değişemeyeceğini varsaymak anlamsız olur. Firestone bunun aksini savunmaz zaten; erkeklerin sevme özürlü olmasının çekirdek aileyi yarattığını ve bu ailede sevgi verenin kadın/anne olduğunu öne sürmez.

Firestone, kadınların, erkeklerin egemen olduğu bir toplumda kendilerini koruyabilmek için aşk konusunda dikkatli ve pratik olmaları gerektiğini vurgular. (Yani kadınlar sevmeye ve sevilmeye daha az açık olmalıdır.) Baeuvoir bu davranışın gerçek olmadığını söylerken. Firestone kadınlara bu uyarının yapılmasını doğru buluyor.

> Bir erkek bir kadını ötekilerden üstün tutmalı ki aşağı bir sınıfa inişini haklı gösterebilsin. Kadınların erkekleri idealleştirmesinin bir nedeni yok. Hatta erkekleri idealleştirmek yaşamı, sezgilerini kullanarak erkekleri idare etmesine bağlı bir kadın için tehlikeli dahi olabilir.
>
> Kadınlar erkeklerin 'aşık' olmasının yapay olduğunu bilir ama (gerçekten) aşık olabilmek için erkeklerin aşklarını bir biçimde kanıtlamalarını beklerler.[29]

"Erkeklerin 'aşık olması' iki tarafı eşitler" ama erkek oyun oynamayı sevip istediği için bu aşk sürekli olmaz. "...kadın gerçekleştirmek için uğ-

raştığı bu idealin bir yalan olduğunun, erkeğin de eninde sonunda bunu anlayacağının farkındadır. Kadın acı çeker..."[31]

Firestone eşit iki kişi arasındaki aşkta idealleştirmenin yıkıcı olmayacak oranda görülebileceğini söyler. "Yalnızca gerçeklere dayanmayan idealleştirme yıkıma neden olur. Yani hatalı olan aşk süreci değil aşkın eşitliğe yer vermeyen politik güç dağılımıdır."[32]

Kadınlar neden aşka ihtiyaç duyar? Firestone, birkaç neden sayıyor. Erkeklerin egemenliğindeki bir toplumda, kadınların kendilerini gerçekleştirmelerine nadiren izin verilir. Çoğunluk yerine bir tek kişinin kendini gerçekleştirmesi için çalışmak daha kolaydır.[33]

Kadınların, ayrıca, 'doğal zenginleştirici özelliği'[34] nedeniyle de aşka ihtiyacı vardır. Kadınların doğasında vardır bu ihtiyaç.

Erkeklerin yarattığı bir toplumda kadınların 'toplumsal ve ekonomik nedenlerden ötürü de'[35] (erkeklerin vereceği) aşka ihtiyacı vardır. Kadın güvence sağlamak için sever, sevmek zorundadır. Hiçbir zaman karşılıksız sevemez, karşılığında güvence bekler.[36] Firestone hayatta kalmak için böyle taktikler geliştiren kadınların suçlanmaması gerektiği görüşünde.

Kadının ihtiyaç duyduğu güvenceler şunlar:

1. Duygusal güvenlik (Kadının bunu istemeye hakkı var.)
2. İş ve kendini kabul ettirme yoluyla kavuşabileceği duygusal bir kimlik. Bu kimliği oluşturmasına izin verilmediği için kendini bir erkek aracılığı ile tanımlamaya çalışır.
3. Ekonomik sınıf güvencesi. Günümüz toplumunda bu ancak kadının 'erkek tavlamadaki' yeteneğine bağlı.

Bu üç koşuldan ikisi aşk için gerekli olmadıkları halde gerekli gösteriliyor.[37]

Doğru bir aşk biçimi var ama kadınlar hep yanlış yollara sapmaya zorlanıyorlar: "Politik konumları tehlikeli olduğu için kadınlar, erkeklerin onayını beklemeden bir anda sevemiyorlar."[38] Lezbiyen feministler daha sonraları kadınların bu aşktan kendilerini mahrum bırakamayacaklarını aksi takdirde acı çekeceklerini savundu. Firestone/ Redstockings'in görüşü ise erkekler ile birlikte olan kadınların ellerinden geleni yaptıkları yolunda.

'Kadınların kendilerini erotik bulmaları'nı[39] cinsel bir sorun olarak görenlerden biri de Firestone. "Böylelikle yalnızca erkekler cinsel yönden doğrudan tatmin olabiliyor. Dişi ise erkeğe bağımlı kalıyor.

Kadın ancak ondan zevk alan erkek ile özdeşleşerek tatmin olabiliyor. Bu nedenle erotizmin cinsel sınıf sistemini korumaya yaradığı söylenebilir."[40] Bu kesinlikle doğru. Yalnız bazı kadınlar, kadınları daha erotik bulup bu dürtüleri doğrultusunda onlarla ilişki kurabiliyor. Ama bu Firestone'un önerdiği bir çözüm değil. (Kadın kendini başka bir kadına ait cinsel bir nesne olarak görebilir ama bir erkek söz konusu olduğunda böyle düşünmesi daha zor).

ATKINSON: AŞK KURBANLAR İÇİNDİR

Ti-Grace Atkinson aşkı kadınların gördüğü baskının bir parçası olarak nitelendirir. Aşk yozlaşmış ama düzeltilebilir bir meziyet değildir. Atkinson'a göre erkekler sevmez; aşkın kadınlara yaptıkları önemlidir. Aşk politik bir kurumdur ve erkek egemenliğinin devamı için gereklidir.

> Aşk olgusunun kadınlara yapılan baskıların psikolojik ekseni olduğunu savunuyorum. Sayıca çok olduklarından kadınlara hükmedilebilmesi için itaatın içselleştirilmesi büyük önem taşır. Ezen ve ezileni, düşmanı ve kurbanı ayıran birebir politik birimlerin ürkütücülüğü ve ezilenleri her türlü politik yardımdan mahrum bırakmaları nedeniyle kadınların (hem kendileri hem de karşıt sınıf ile ilişkileri açısından) psikopatolojik bir hayal dünyasında yaşamalan gerektiği söylenebilir. Bu patolojik durum, bir kadının içinde bulunabileceği en uygun durumdur ve biz buna aşk adını veririz."[41]
>
> Dişilerin en sık başvurduğu kaçış yolu bu psikopatolojik aşk durumudur. Kurban, ona baskı yapanı bir kurtarıcı olarak görür. Saldırgana duyduğu doğal düşmanlığı kendisinden arta kalanlara, kendi bilincine yöneltir ve karşıtının güç sahibi olduğunu görür. (Artık gerçekten de öyledir ama kadının kendi gücünü yitirmesi pahasına olmuştur bu.)
>
> Erkeğin gücü, kadının kendine duyduğu nefret ve kendi kendine yettiği bir yaşam ümidi (bütün canlıların amacı) ile birleşince kadın elinden alınan yaşamına, kendi benliğine özlem duymaya başlar. Aşk sanrısı ve acısı da budur işte. 'Aşk', kurbanın tecavüz edene gösterdiği doğal bir tepkidir.[42]

Atkinson'a göre güç aşkı doğurur.

> Çekicilik ile ilgili her kuram çekmek fiilinin tanımından yola çıkmalı: manyetik güç gibi bir güç kullanarak bir kişiyi ya da nesneyi çekmek... Aslında hareket edemeyen o manyetize olmuş nesne, mıknatısın gücüne tepki gösterip mıknatısa doğru gider... Ne yazık ki çekim gücü eşitsizlik üzerine kuruludur.[43]

Atkinson'a göre, kadınların sevip sevmeme, cinsel ilişki kurup kurmama konusunda seçim şansı olmamıştır.

> Aşk kendini aşmak değil midir? Eğer kendimiz vermezsek zorla elimizden alınacak olanı vermek değil midir aşk?[44]

Bunu aşk olarak adlandırmadığımızda son derece ürkütücü olabiliyor.

> Aşk eşitsizlik üzerine kurulu olduğu, karşılık vermek söz konusu olmadığı için, kadınların özgürlüklerini kazandıktan sonra aşk artık varolmayacaktır.[45]

Atkinson aşkın eşitlikçi ve karşılıklı olamayacağı görüşünde.

Atkinson'ın aşk tanımlarından hiçbiri kadınlar arasındaki aşka uymuyor. Kadınlar arasındaki aşk, ne bir kurbanın tecavüzcüye tepkisi ne de zorla alınabilecek bir şeyin verilmesi olabilir.

> Aşk baskıya boyun eğmenin ücreti değil mi? Aşk ihtiyaçtan başka nedir ki? Ya da korkudan? Adil bir toplumda aşka gereksinim duyulur muydu?[46]

Atkinson bu son soruya kesinlikle olumsuz yanıt verirdi. Bütün kişisel gereksinimler aynı zamanda politik ise, politik açıdan adil bir toplumda hiçbir gereksinim olmaz. Ama belki de bu görüş, politik olanı kişisel olandan bireyseli de kolektif olandan biraz fazla üstün tutuyor.

Atkinson'un çalışmalarına yer veren The Feminists'in bir yazısında şöyle deniyor:

> Bir onaylama ya da kabullenme şekli olarak görülen (bir kurum olan) aşkı yok etmemiz gerek. Aşk, kadının bağımlılık ve sahiplenme duygularını güçlendirip kolay incinip acı çekmesine neden olur ve bütün enerjisini başkaları uğruna kullanan kadın kendi gelişimini tamamlayamaz...[47]

Beauvoir ve Firestone'un aksine Atkinson aşkın erkek egemenliğini desteklemek amacıyla yaratılmış birşey olduğunu ve aşkın iyileştirilemeyeceğini savunur. Feministlerin amacı özerkliktir; özerklikle uyuşan da aşktan çok arkadaşlıktır.

Arkadaşlık ve aşk arasında ayrım yapmak istiyorum. Arkadaşlık iki tarafın katılımı ile gerçekleşen ve her iki tarafın da çıkarlarını gözeten akılcı bir ilişkidir. Aşkı ise yalnızca tek bir taraf hissedebilir. Aşk tek yönlü ve görelidir; karşıtlıklar içerir ve akılcı değildir.[48]

Fakat Atkinson arkadaşlığın ve aşkın aynı durumda birlikte var olabileceklerinden söz etmez. Örneğin, bir kişi arkadaşına karşı cinsel bir sevgi duyabilir; arkadaşı bu sevgiye aynı biçimde karşılık ver-

mese de aralarında sevgi dolu bir ilişki yine de yaşanabilir. Lezbiyenler arasında bu gibi ilişkilere sık rastlanır. Bazı aşklar arkadaşlık ile birlikte gelişebilir. Yine de Atkinson *Amazon Odyssey*'de bu konuya değinmez.

off our backs'in 1979'da yaptığı bir söyleşide Atkinson, kadınlara karşı 'aşk' denilebilecek duygular taşıdığını ama bu sözü kullanmak istemediğini söyledi. Onun için arkadaşlık artık kadınlar arasındaki arkadaşlık demek. Erkekler ile arkadaşlık kurmak, tıpkı aşk gibi, tehlikeli.[49]

The Feminists'in bir makalesinde Atkinson'ın etkisi görülebilir:

> Günümüzün eşitsizlik üzerine kurulu koşullarında erkek ve kadın arasındaki arkadaşlıkta eşitlik ve karşılıklı saygının varolduğu varsayılır. Erkek rolü varolduğu sürece erkekler bu rolü benimsemeyi seçebilir. Bu nedenle arkadaşlık kadınlar için tehlikelidir. Aslında arkadaşlık dişi rolün ihtiyacı olan onay ve desteği sağlar.[50]

AŞK YANLISI RADİKAL FEMİNİSTLER

Bütün radikal feministler Atkinson gibi aşkı reddetmez.

Kate Millet aşkın (muhtemelen olumlu), ataerkinin engellemeye çalıştığı bir şey olduğunu savunur.

> Birçok ataerkide eş seçiminin aşka bağlı olarak yapılmaması yolunda çaba harcanıyor. Modern ataerkil toplumlarda bu, sınıfsal, etnik ve dinsel etkenler kullanılarak yapılıyor.[51]

Redstockings için (kadın ve erkek arasındaki) aşk hem olası hem de gerekli bir amaçtı. Çoğu kadın aşık olmak istediğine ve kadınlar ne istediklerinin farkında olduklarına göre doğru, gerekli ve ulaşılabilir bir amaç olmalıydı. Kathie Sarachild'a göre,

> Sistemin içinde ya da dışında olmakla bir ilgisi yok bunun. Gerçekten istediğimiz birşey için gerçek arzularımız için çaba harcamamız gerek yoksa erkkelerin hoşuna gitmek için arzularımızı bastırıp kendimizden bile saklayıp yalan söylemeyelim. Bütün mesele bu...
>
> İş hayatımızda ve aşk hayatımızda (kadınlar bu ikisinin birbiriyle yakından ilişkili olduğunu çok iyi bilirler) gerçekten istediklerimizi yapacak mıyız? ...Ancak güç sahibi olursak istediklerimizi gerçekleştirebiliriz... Güç sahibi olduğumuzda sonunda erkekler bizi sevmeye başlayacak, yıllarca beklediğimiz ve hep bizim verdiğimiz gerçek aşkı bulacağız ve bütün bunlar kadınlarla ilişkilerimizi de etkileyecek.[52]

Sarachild, kadınlar güç sahibi olduğunda erkeklerin onları daha çok seveceğini düşünüyor. Bu nedenle de kadınlar kadar erkeklerin de temelde akılcı olduğunu; (başkalarının) onlara bağımlı olması yerine özerk ve güçlü olmalarını ve eşitliğe dayanan ilişkileri tercih ettiklerini öne sürüyor. Bu görüşler, kadınları karşılaşabilecekleri tepkilere hazırlıyor mu? Erkekler bağımsız kadınları gerçekten de daha çok sevebilecekler mi? Onlardan nefret edemezler mi? Nefret ederlerse özerkliğin önemi azalır mı? Hangi amaç aşk mı özerklik mi öncelik taşıyor?

Redstockings'e göre, politik baskı yoluyla erkeklerin yalnızca ev işi yapması değil, daha derinden ve kendilerini vererek sevmeleri de sağlanabilir.

Redstockings üyesi Barbara Lean için aşk meşrudur ve erkeklerin sevme kapasitesi olduğu halde bunu reddetmişlerdir. Bir şekilde erkeklerin yeniden sevmesi sağlanmalıdır:

> Erkek egemenliğinde kadınlara karşı işlenen en büyük suçlardan biri de, kadınların duygusal açıdan yalnız bırakılmasıdır... Yapılan bütün diğer baskıların da ön koşulu olan temel bir gerçek bu.[53]

Lean kadınların erkeklerden bu sevgiyi geri alabilmek için savaştıklarını öne sürer.

> Feministlerin ortaya koyduğu gerçek istediğimiz şeyi (bu tekeşlilike sevgi ve bağlılık oluyor) elde etmenin yolunun istediklerimizi inkar etmek olmadığıdır. İstediğimiz şeye zaten sahip olduğumuzu öne sürerek de kazanamayız. Sadece savaşarak elde edebiliriz istediğimizi.[54]
>
> Erkeklerden aşk talep etmenin bu uğurda herşeyi feda edebileceğiniz anlamına geldiği düşünülüyordu. Aksine erkeklerden aşk, gerçek aşkı talep etmek demek artık hiçbir şeyi feda etmeyeceğiniz anlamına gelir...[55]

Erkeklerin daha fazla sevmeye nasıl ikna edileceği ise açıklanmıyor. Acaba kadınları kaybedecekleri korkusuyla gerçekten sevmeleri sağlanabilir miydi?

1979 tarihli bir yazısında heteroseksüel radikal feminist Ellen Willis cinsel aşkın mutluluğun koşullarından biri olduğunu söyler. 'Cinsel aşk bence en tutkulu haliyle mutluluk için şarttır, tıpkı yaşamak için yemek gerektiği gibi..."[56]

Aşk mutluluk için şartsa özerkliğe ne olacak peki? Sevilen kişi ölür ya da terk edip giderse? O zaman mutluluk olanaksız mı olacak?

Willis'e göre cinsellik düşmanlıktan ya da hükmetme arzusundan değil sevgiden kaynaklanır.

> Bence (Wilhelm) Reich'ın en yenilikçi görüşü aslında en basitiydi de: doğal cinsellik aşkın fiziksel olarak ifadesidir.[57]

Willis için aşk ve cinsellik, erkek egemenliği altında üstlendikleri görevlerden arındırılabilir. Ama eşitlik sağlansa dahi Willis 'e göre aşk acı verebilir.

> Aşkta değişmez bir risk söz konusudur: bağımsızlığı ve denetimi feda etmemiz; sevdiklerimize sevgilerini esirgeyerek (bizi terk ederek ya da başka birini severek) bize acı çektirme gücünü vermemiz.[58]

Aşk ve tam bir özgürlük birlikte yaşanamaz ama aşkın gerektiğinde özgürlüğü feda etmeye değeceğini düşünür Willis. Kendini heteroseksüel olarak tanımlasa da günümüzde heteroseksüel aşkın kadınlar için tehlikeli olduğunu savunur.

> Günümüz koşullarında heteroseksüellik kadınlar için tehlikelidir. Çünkü hem gebelik söz konusudur; sömürülmeye zemin hazırlar ve geçici bir nitelik taşır hem de boyuneğme ilkesine dayanır.[59]

Robin Morgan evli olduğu sıralarda, 'aşk talep etme hakkı'nı daha da ileri götürerek her kadının bir büyük aşk yaşama hakkı olduğunu söyledi.

> Hepimizin bir Büyük Aşk yaşamaya hakkı var.. Bununla Holywood'a özgü romantik bir aşkı kastetmiyorum. Şaka yapmaya ya da alay etmeye de çalışmıyorum. Büyük bir aşktan; sadık, güvenli, ilgili, tensel, estetik, devrimci, kutsal, coşkulu bir aşktan söz ediyorum. Bu gereksinim, bu hak feminist devrimin temelidir... Dişi ya da erkek hiç kimse hangi politik veya cinsel tercihlere sahip olursa olsun bu hakkı inkar edemez. İnkar etmek kabullenmek (bu sözcük evlenmek, yuva kurmak anlamlarını da çağrıştırır) olacaktır. İnkar etmek gerçek düşmanın dilini konuşmak olacaktır.[60]

Büyük Aşk hakkı ne anlama gelebilir? Başka bir bireyin sevgisini, ilgisini bir hak talep etmek kendi içinde bir karşıtlık barındırır. Toplumsal engellerden arınmış bir aşk talep edilebilir ama bir başka insanın sevgisi üzerinde 'hak' iddia edilemez. Yine de bu sevgiye gereksinim duyulabilir. Bu gibi gereksinimlerin karşılanması ise bir hak olabilir. Ama bu gereksinimin karşılanması konusunda toplum ataerkinin koyduğu engelleri kaldırmaktan fazlasını yapamaz.

'Kabullenmek' inkar etmektir. Bir kişinin 'kabullenmek' ya da 'bekar kalmak' arasında seçim yapmaya zorlanmayacağı bir toplum

yaratılabilir. Ama hiçbir toplum her üyesine uygun bir sevgili bulma garantisi veremez. Büyük Aşk genelde arzulanan, bir amaç da olsa daha az mükemmel bir aşkı kabullenmeyi ya da bekarlığı seçmek de mümkün olmalıdır. Yaşanılan aşkın 'Büyük Aşk' olması beklendiği için de gerçek ilişkiler ile başa çıkmak güçleşmektedir.

Büyük Aşk'ın çoğumuz ya da hepimiz için mümkün olduğunu söyleyerek feministler acaba bizi hayal kırıklığına mı hazırlıyorlar? Amacımız bu Büyük Aşk ise, insanlar özgür bir toplum için çalışabilir mi? Toplumsal değişime mi önem verirler yoksa 'insan avı'na mı?

YALNIZCA LEZBİYENLER SEVEBİLİR

İlk lezbiyen dergilerinden *The Ladder*'ın yazarlarından Rita Laporte erkeklerin sevemediğini öne sürer. Üstelik Firestone'un aksine buna inanır. Laporte aşkın varolduğunu; olumlu ve yaratı olabileceğini ama erkeklerin aşk kapasitesi olmadığını savunur. Bu görüşlerini dünyamızı ziyaret eden bir uzaylının bakış açısından dile getirir.

> Sizin erkekleriniz cinselliğin en ilkel evresinde takılıp kaldıkları, cinselliği hâlâ cinsel organlarıyla yaşadıkları için aşkın ne olduğundan habersiz.[61]
>
> Sadece lezbiyenler gerçek aşkın anlamını biliyor. Cinsel davranışların duygusal açıdan zenginleştiği, cinselliğin birbirine derin bir sevgiyle bağlı iki insan arasında mükemmel bir bütünlüğe dönüştüğü, hayvansal Şehvetin ötesinde bir bağımlılık bu. Bütün lezbiyenlerin bu aşkı bulduğunu iddia etmiyoruz tabii...[62]

Laporte'un yazdıkları şaşırtıcı ve tartışmaya açık da olsa yaklaşımı öfkeli değil.

> En çok üzüldüğümüz konu, 'heteroseksüel' kadınlarımızın böyle bir aşk yaşayabilecekleri, doğdukları andan itibaren bir erkeği sevmeleri gerektiği konusunda şartlanmamış olsalar... Kadınlarımızın büyük bir bölümü hâlâ heteroseksüel aşk masalına inanıyor.[63]
>
> Üreme, yani spermin yumurtayı döllemesi açısından erkek ve dişi birbirine çok iyi uyuyor ama cinsellikleri açısından durum böyle değil.[64]
>
> Erkeğin çok kullanışlı marifetli bir organı var: hem idrarını boşaltıyor hem de kadının içine girip zevk alıyor. Kadınların üç ayrı organı var. Bu son derece karmaşık, evrimsel bir gelişme: idrar kesesinin çıkışı, vajina (ya da sperm yolu) ve küçük ama olağanüstü bir organ olan klitoris... Dişide organların bu şekilde farklılaşmasının psikolojik etkileri var. 'Sevişmek'... kadınlar için erkeklerinkinden çok

daha farklı bir deneyim. 'Gerilimin azaltılması' bazı erkek Davranışçıların pek hoşlandığı ve erkeklerin cinsel davranışlarını çok da iyi betimleyen bir söz...[65]

Laporte'a göre daha iyi sevememek erkeklerin suçu değil. Erkekler sevemez zaten.

> Gerçek anlamda sevişmek, yalnızca cinsellikleri ve varlıkları aşk içinde bütünleşmiş iki kadının yapacağı bir şeydir.[66]

Laporte için lezbiyenlik aşkın en doğal ve tam ifadesidir.

Birçok heteroseksüel feminist, evliliğin geçmişte kaldığını söylüyor. Heteroseksüel evliliği kastediyorlarsa onlara katılıyorum. Zaten ekonomik açıdan rahatlık getirip erkeklere güç sağlanmaktan başka bir işe yaramıyordu. Kadının hem cinsel hem de duygusal ihtiyaçlarını, cinselliğinin bütün duygusal ihtiyaçlarını hiçbir zaman karşılayamadı. Kadın aslında lezbiyen olduğuna göre nasıl karşılayabilirdi ki zaten?[67]

(Tabii evliliğin lezbiyen ilişkileri anlatmak için kullanılmasını bütün lezbiyenler onaylamayabilir ya da tekeşliliğin lezbiyenler için uygun olduğunu. Bu konuda lezbiyenlerin çeşitli görüşleri var.)

POLİTİK BİR BAĞ YA DA ARKADAŞLIK OLARAK AŞK

İlk lezbiyen feminist eylemcilerden olan Rita Mae Brown 'aşk'ın yalnızca bireyler arasında olumlu bir etkileşim olmakla kalmayıp bir toplumsal değişim biçimi olduğunu da savunur.

> Aşk eşitliksiz toplumsal yapıların düşmanıdır. İnsanlar gerçekten sevdiklerinde başkaldırırlar. Aşktan kastettiğim yalnızca cinsellik de değil çünkü yaşayabildiğimiz bütün aşkların çok küçük bir parçasından ibaret cinsellik.[68]

Bu yaratıcı, toplumsal-değişken aşk ile Brown sanırım lezbiyen aşkı kastediyor. Ancak bu aşk kadınlar arasındaki sınıf ayrımını ve diğer engelleri aşabiliyor. Bu görüş biraz tuhaf, çünkü feministler çoğunlukla aşkın eşitliksiz toplumsal yapıların temelinde olduğunu savunur. Şayet aşk toplumsal cinsiyetin aşama düzenini güçlendiriyorsa lezbiyenler arasında dahi ırk ve sınıf düzenlerini etkileyebilir mi?

Mary Daly *Beyond God the Father*'da aşkın, gerçek aşk ve politik bir araç olarak sınıflandırılabileceğini savunur. Gerçek aşk olumludur.

> Gerçek aşk hükmedenlerce politik güç kullanılarak biçimlendirilemez. kişinin bölünmüş/parçalanmış benliğini iyileştirerek bu politik gücü yenmeye çalışır. Cinsiyetçi toplum, insan ruhu üzerindeki denetimini onu bölerek sürdürür...[69]

Başkaları ile bütünleşme arzusu da olumludur.

En üst ontolojik düzeyde aşkın bir bütünlük arayışı olduğu görülür. Fakat bu bütünlüğün sonuçları ataerkinin felsefesini yapanlar tarafından anlaşılamamıştır. Bu bütünlük sonucu yeni insanlar oluşur; başkalarını değil de kendilerini dünyaya getirmeyi amaçlayan, ruhsal açıdan androjin kadınların engel tanımayan enerjisinden doğarlar.[70]

Daly, *Gyn/Ecology*'de kadın-odaklı (lezbiyen) aşk ile arkadaşlığın birbirinden ayrı olmadığını aksine içiçe geçtiklerini söyler. Aşk ve arkadaşlık dikotomisi söz konusu değildir. Erkekler için erotik aşk ve arkadaşlık geçicidir ve kimlik yitimine yol açar. (Erkekler için erotik aşk) tıpkı ordudaki gibi (ya da sadomazohist ilişkilerdeki gibi) bir aşama düzeni, farklı düzeylerde farklı roller demektir ve arkadaşlıktan ayrıdır.

> Kadın-seven kızkuruları/lezbiyenler kadın estetiğinin (jinestetik) bütünlüğünü yaşadıkları için erotik aşk ile arkadaşlığın bu şekilde ayrılıp asker-yoldaş ilişkisine benzetilmesini bölünme hastalığının bir belirtisi olarak nitelendirirler... Kadın-odaklı erotik aşk ise arkadaşlıktan ayrı değildir; hatta arkadaşlığın önemli bir ifadesidir.
>
> Kadınları seven kadınlar kimliklerini yitirmez, aksine ifade etmeye, bulup açıklamaya ve yaratmaya çalışırlar bu kimlikleri. Bir kızkurusu/lezbiyen başka bir kadın ile aşığı olmadan da çok yakın ve sevgi dolu bir arkadaşlık kurabilir. Ama arkadaş ve kızkardeş olmadan kadınların sevgili olması imkansızdır.[71]

Daly bu bağlılık ya da arkadaşlığın bağımsız ve bütünlüğünü sağlamış benlikler arasında olması gerektiğini vurgular. Atkinson gibi özerkliği bir amaç olarak görür fakat özerk kadınlar arasında ilişkiler konusunu daha ayrıntılı biçimde ele alır.

> Kendini merkez alan bu bağlılıktan hayal ettiğimiz o fiziksel boyutlar doğabilir. Daha yolculuklarının başındaki kadınların kararsızlığını yansıtan, kadınlara yer açma amacındaki o ilk çabalara benzemeyecek bunlar... Kadınlar yalnız olmaktan hâlâ korktukları için zayıflıktan kaynaklanan sözde bağlılıklar kuruluyor. Bu sözde bağlılıkların yaşandığı boyutlar kadınları güçlendirmek yerine zayıflatıyor... Kocakarılar biraraya gelecekler çünkü güçlüler. Yalnız kalmayı/gezmeyi seviyorlar. Bu tecrübeli kızkuruları evcilliğin rahatını aramayacaklar. Yollardayken bulacaklar aradıkları huzuru.[72]

Daly'nin aşka ve arkadaşlığa yaklaşımı varoluşçu fikirlerden kaynaklanıyor. Aşk tanımı bazı kadınlara rahatlatıcı olmaktan çok zorlayıcı gelebilir.

Ateşleme kadınların içindeki o kutsal ateşi yakmak demektir. Yaratmak ve hareket etmek için gerekli olan ışık ve sıcaklık bu ateşlemeden kaynaklanır. Ateşleme, bir benliğin, kendilerini yaratan öteki benliklerle buluşabileceği kendisine ait bir oda, kendisine ait bir zaman/uzay gemisi yaratmaktır.

Ateşleme dişilerin arkadaşlığını mümkün kılar. Bu erkek yoldaşlığından tamamen farklı bir arkadaşlıktır.... Erkek yoldaşlığı/bağlılığının enerjisi (gizli tutkalı) kadınlardan sömürülür. Kocakarıların arkadaşlık kurması ise kadınlar için enerji ve jinerji sağlar...

Yoldaş (comrade) sözcüğü, eski Fransızca bir sözcükten türetilmiştir. Aynı odayı paylaşan bir grup asker anlamına gelir. Buradaki oda uzamsal bir kavramdır, bir seçim sonucu olması gerekmeyen fiziksel yakınlığı belirtir. Uzam fiziksel dir, tinsel değildir ve kesinlikle kendine ait bir oda da değildir... Yoldaşlar birbirlerini bazı zihinsel/tinsel özelliklerinden dolayı seçmezler. Her ne kadar bu uzamsal ve rastlantısal oda arkadaşlığı baskı görüp mülk edinildiklerinden bütün kadınlar için geçerli de olsa oluşum sürecindeki kocakarıların yoğun ve bilinçli arkadaşlığına uygulanamaz. Böyle güçlü bir bağlılığın kıvılcımı arkadaşlık olduğuna göre varlığı ve oluşuşu için düşmana ihtiyacı yoktur.[73]

Kadın arkadaşlığı ilk kez böyle vurgulanıyordu. Simone de Beauvoir'ın kadın arkadaşlığı görüşü ise tamamen olumsuzdu.

Genç kızlar çabuk bıkarlar. Ortak çıkarları için... grup kurmazlar. İşte bu nedenle erkek çocuklar ile arkadaşlık etme ihtiyacı duyarlar.[74]

Kadınların birbirlerine karşı duydukları nadiren gerçek arkadaşlığa dönüşür. Kadınlar arasında dayanışma daha çabuk oluşur ama bu dayanışmada bireyler birbirlerine karşı dururlar.[75]

En yakın arkadaşının ihanetine uğrayan kadın konusu, yalnızca edebiyata özgü değildir. İki kadın ne denli yakın bir arkadaşlık kurarlarsa ikilikleri de o denli tehlikeli olur.[76]

Radikal feministler Beauvoir'dan daha kadın yanlısı bir yaklaşımı benimsedikleri halde arkadaşlık konusuna pek değinmediler. Shulamith Firestone ve Kate Millet gibi yazarlar kadınlar arasında arkadaşlık konusuna hemen hemen hiç yer vermezler. Redstockings grubu kızkardeşlik, Ti-Grace Atkinson da kadınlar arasındaki sınıf bilinci konularında yazdıkları halde arkadaşlığa değinmezler. Susan Brownmiller da ilgilenmez bu konuyla. Rita Mae Brown ise arkadaşlıktan çok aşk sözcüğünü kullanır.

Yine da 1970'lerin ortalarından itibaren Mary Daly, Adrienne Rich, Marilyn Frye ve Janice Raymond gibi feministler arkadaşlık konusuna yer vermeye başladılar. (bkz.11.Bölüm) Belki birçok feminist kuramcının bu konuyu gözardı etmiş olmasını bu kadar vurgulamaya gerek yok, çünkü bu kuramcılar da kızkardeşlik gibi başka terimler kullanıp bilinçlendirme grupları ve öteki politik gruplarda kadınlar arası bağları güçlendirmeye çalıştılar. Yine de lezbiyenlerin ortaya attığı bu feministler arası arkadaşlık kavramı dikkate değer.

Sorulması gereken zor sorular var. Arkadaşlığın sınırları, kadınların baskı yapıp yapamayacağı, yalnızca politik açıdan uygun kadınların mı arkadaşlık kurmaya yatkın ve değer olduğu, arkadaşlığın bazı zorunlulukları beraberinde getirip getirmediği ya da arkadaşlıkların düzenek ve yapıların oluşumuna neden olup olmadığı gibi sorular hakkında yapılan ciddi bir tartışma, bağlılık konusunda hevesli yorumlarla bir tutulamaz.

ANNE-ÇOCUK İLİŞKİSİ MODELİ

Arkadaşlık dışında sevgiye dayalı bir iliiki daha var: anne-çocuk ilişkisi. Anaerkici olduklarını söyleyen feministler, bu anne-çocuk ilişkisinin sevgiye dayalı bütün ilişkilerin modeli olduğunu savunuyor. 1970'lerin sonunda *The Matriarchist* adlı bir gazete çıkaran Barbara Love ve Elizabeth Shanklin anne-çocuk ilişkisinin örnek alınması gerektiğini ve bu türden ilişkiler üzerine kurulu bir anaerkiyi amaçladıklarını söylüyor. "Anaerkiden kastettiğimiz bütün ilişkilerde anne ve çocuk arasındaki ilişkinin örnek alındığı bir toplum."[77]

Ti-Grace Atkinson gibi başka feministler ise annenin çocuğuna duyduğu sevginin örnek alınmasına şiddetle karşı çıkıyorlar. Atkinson, annenin çocuktan çok daha güçlü olduğunu ve bunun güç-odaklı bir ilişki modeli olduğunu öne sürer.[78]

İnsanlar arasındaki sevginin anne-çocuk ilişkisinden kaynaklandığını söylemek anne-çocuk ilişkisindeki sevginin bütün sevgiler için mükemmel bir model olduğunu savunmak demek değil. İlişkiler hiçbir zaman tamamen eşit ya da karşılıklı olamaz. Çocuk annesini sevip, yaşlandığında ona baksa bile, annesinin onun için yaptıklarına tam bir karşılık vermesi olanaksız.

7- CİNSELLİK: DEVRİMDEN SONRA DA OLACAK MI?

RADİKAL feministler sadece aşkı değil cinselliği de sorguladılar.

Radikal feminist Anne Koedt 1968 tarihli makalesi 'The Myth of the Vaginal Orgasm' *(Vajinal Orgazm Masalı)*'da cinsel etkinliğin merkezinin klitoris olduğunu öne sürer. Standart heteroseksüel ilişkide kadınlar için pek de tatmin edici olmayan bir pozisyonun benimsendiğini söyleyen Koedt, yine de erkeklerin kadının taleplerine yanıt vermesi halinde heteroseksüel ilişkilerin düzelebileceği görüşünde.

> Standart kabul edilen bazı cinsel ilişki pozisyonları orgazma ulaştırmıyorsa artık standart olarak tanımlanmamalılar. Yeni yöntemler kullanılmalı ya da bulunmalı ki kadınların cinsel yönden sömürülmesine son verebilelim.[1]

CİNSEL İLİŞKİ ERKEKLER İÇİNDİR

1968'de yazdığı 'The Institution of Sexual Intercourse' *(Cinsel İlişki Kurumu)* adlı yazısında 'vajinal orgazm masalı'na farklı bir yorum getirir. Onun öne sürdüğü teze göre cinsel ilişki erkeklerin egemenliklerini sürdürmek için yarattıkları bir kurumdur. Klasik tanımıyla cinsel ilişkide, kadınları orgazma ulaştıracak kadar klitoral uyarı sağlanamadığı gerçeği, bu ilişkinin kadınları gözeten bir kurum olmadığını gösterir.

> Cinsel ilişki kurumunun amacı/toplumsal işlevi insan türünün devamını sağlamaktır.
>
> Evlilik düzeni bu kurumun güvencesiydi... Evlilik tehlikeye girdiğinde ise vajinal orgazm kuramı kurgulandı.

Başka bir deyişle, vajinal orgazm evlilik kurgusunun yerini aldı. Ne yazık ki politik bir kurgu olan vajinal orgazm, bu değişikliği kabul eden kadınlara evlilikten daha az yarar sağlar...

Bu iki kurgunun (evlilik ve vajinal orgazmın) en önemli özelliği erkeğin çıkarlarına hizmet etmeleri ve erkekler tarafından yaratılmış olmalarıdır. İki kurgu da kadının insani imkanlarını kısıtlar. (Bu çifte standart iki ayrı rolü birleştiren her kuramda vardır.) Her iki kurguda da kadınlara verilen cinsel rol için mazaretler/açıklamalar bulunur...[2]

Atkinson'a göre,

...Annelik içgüdüsü, özgür bir kadına cinsel ilişkiyi haklı göstermek için kullanılabilecek, pek yeterli bir sebep değil... Dış kaynaklı yaptırımlar gücünü yitirdikçe baskının kurbanın kendisinden kaynaklanması sağlanmalı...[3]

CİNSEL DÜRTÜ KAYBOLACAK

Atkinson kadınların özgürlüğe kavuşmaları, gerçek birer insan gibi yaşayıp toplumun (erkeklerin) emirlerine uyan piyonlar olarak kalmamaları için tek çıkar yolun, kadınların türü devam ettirme işlevinden kurtulması olduğunu söylüyor. Başka üreme yöntemleri bulunmalı ki kadınlar birer araç olarak kalmasınlar. (Fakat kadınlar yine de eski yöntemle üremeyi seçebilir. Atkinson kadınların bunu isteyebileceğini düşünmüyor belli ki.)

Cinsel ilişki toplumun üreme yöntemi olmaktan çıktığında cinsel ilişki politik konumu açısından yalnızca bir pratik olacaktır. Hem biyolojik hem de psikolojik kuramlar da kurumsal amaçlarıyla birlikte önemlerini yitireceklerdir. Cinsel dürtü ve gereksinimler işlevlerini yitirince kaybolacaklar. Fakat her pratiğin bir yapısı olması gerektiğine ve toplumsal bir işlevi olmayan cinsel ilişkiler bireysel seçimlerle belirlenip toplumsal açıdan tutarlık taşımadıklarına göre cinsel ilişki de bir pratik olamayacaktır.[4]

Atkinson üreme için gerekli olmadıkları zaman cinsel dürtülerin ortadan kalkacağını düşünse de karşıt olasılığı da göz ardı etmez. Ancak zorunlulukları getiren sistem ortadan kalkınca varolan cinsel dürtüler belirlenebilir.

Politik işlevlerini yitirdikleri zaman, insanların duyumsal özelliklerini bireylere sağladıkları faydalar açısından değerlendirebiliriz. Halbuki şimdi cinselliğimiz adeta psikolojik bir askerlik düzenine benziyor.

(Bu iki cinsel sınıf artık varolmadığında) cinsel organlar... artık bu adla betimlenmeyecek çünkü bu cinsel sınıfların belirlediği iki ayrı cinsiyet olmayacak.[5]

Atkinson'ın cinsel organlar sayesinde alınan zevk ve üreme arasında kurduğu bağlantı heteroseksüellere özgü bir yaklaşım. Örneğin klitorisin üreme ile ilgili bir işlevi yok. Atkinson cinsel ilişkinin çarpık yönlerini tartışırken klitorisin üreme amacı taşımadığı halde zevk verebildiğinden söz eder. Ama cinsel organların üreme işlevlerini yitirdikleri anda yok olup gideceklerini savunurken klitorisin bu özelliğini dikkate almaz.

Atkinson üreme işlevi ortadan kalktıktan sonra, fiziksel arzular devam etse bile, bu arzuların başka bir kişiye yönelmesinin gerekip gerekmeyeceğini de sorgular. Bağımsız, kendine yeten bir kişi, bir başkasıyla cinsel ilişki kurmak ister mi?

> Başka bir kişiyle dokunarak temas kurmak, neden kendine dokunmaktan daha çok zevk veriyor? İki kişi arasındaki bu fiziksel temasın kime yararı var ve bunun nedenleri ne? Şayet mastürbasyon konusunda teknik açıdan kolay, rahat ve ben-merkezci olması gibi olumlu görüşler öne sürülüyorsa (cinsel organların bir tür duyu organı olduğu varsayılıyor) başka bir kişinin katılmasının nedeni nedir?
>
> Bu zevk mutlaka paylaşılmalı mı? Neden? Başkalarına dokunma arzusunu kamçılayan ne?... Dokunmanın zevk verdiği tartışmasında, kişinin karşısındakine dokunmaktan mı, yoksa dokunduğu kişinin aldığı zevki izlemekten mi, zevk aldığı sorusunu da dikkate almak gerekmiyor mu? Parmakların da vücudun öteki erojen bölgeleri kadar duyarlı olduğu söylenebilir mi?[6]

Atkinson nedense iki kişinin sıra ile birbirlerine dokunarak aldıkları zevkin karşılıklı olmadığını düşünüyor. Dokunan ve dokunulan kişiler arasında, bu roller kurumlaştırılmadığı sürece, dengesiz bir güç dağılımı olduğu söylenemez.

Atkinson başka birine duyulan olumlu duyguları aktarmanın daha iyi yolları olduğunu öne sürer. "Bu gibi olumlu duygular sözle anlatılmak varken neden dokunarak ifade edilsin ki?"[7]

BEKARLIK DA BİR SEÇENEK

1960 ve 70'lerde Boston'lu radikal feminist grup Cell 16 tarafından yayımlanan bazı makalelerde bekarlığın da kadınlar için iyi bir seçenek olduğu, böylece geçmişteki saplantılarından kurtulup yaşamlarını ve işlerini sürdürebilecekleri öne sürülür.

Dana Densmore 'Independence from the Sexual Revolution' (1971) (Cinsel Devrimden Kurtuluş) adlı yazısında bu görüşleri savunur. Densmore'a göre 'arzular hatta gereksinimler dahi yaratılabilir.'[8]

Bireyci ideoloji zoruntulu bir sevilme arzusunun oluşmasına yol açar.

> Bireyci ideolojinin bizi içine ittiği yalıtım, daha çok sevilme ve onaylanma arzusu duymamıza ve sevilememekten korkmamıza neden olur.[9]

Öte yandan bu zoruntulu sevilme ihtiyacı her ne kadar bireyci de olsa, kadının bireysel özelliklerinin geliştirilmesine değil de bireysiz bir 'bireyciliğe' bireyin kendini kurban etmesine dayanır.

Bu durumda önerilen çözüm genellikle benliğinizi unutuncaya dek kendinizi başka birine açarak onunla bütünleşmektir. Bu da çoğu kez seks demek.[10]

Densmore'a göre, bu eğilim ne birey ne de bir grup olarak kadınlar için yararlı değil.

> ... Birçok kız, kadınların özgürlük hareketinde çalışabilecekken o değerli enerjilerini boşa harcıyorlar... Yeteneklerini, duygusal güçlerini erkeklere cazip görünmek, aşkın aşağılayıcı olmaması için sevgilileriyle ilişkilerini düzeltmek uğruna feda ediyorlar. Çoğunlukla da ellerine geçen moral çöküntüsü, duygusal bir yorgunluk ve zarar görmüş egolar oluyor.[11]

Densmore orgazmın bir çözüm olmadığı görüşünde.

> 'Cinselliğimizi inkar etmeyelim' diye ve kadınların geçmişte cinsel zevkten mahrum bırakılmış olmalarını, bu konuda gördükleri baskıyı sebep göstererek günümüzde hiç düşümeden cinselliğe, cinselliği yaşamaya sarılıyoruz. Adeta bu aşırılık geçmişteki eksikleri kapatabilecekmiş gibi. Tam bir cinsel doyum herşeyi değiştirebilecekmiş gibi... Karşılıklı ve suçluluk duygusuna yer vermeyen tam bir cinsel doyumu yaşasak bile baskı görmeye devam ediyoruz.[12]

Erkekler cinsel açıdan daha verici de olsalar bu kadınlara, özgürlüklerini kazandırmaya yetmeyecek. "Erkekler üstün kast olup kadın ve erkek arasındaki sınıf ilişkilerinde politik gücü ellerinde bulundurdukları sürece bu sevgilinizin size bir iyiliği olacaktır sadece."[13]

Densmore, 'cinsel devrim' bağlamında tanımladığı biçimiyle, cinsel özgürlüğün kadını daha da baskı altına aldığını söyler.

> Bir hak ama aynı zamanda görev de. Cinsel ilişkiye, cinselliğiniz ile tanımlanmaya hayır deme hakkını size tanımayan bir cinsel özgürlük. Dört bir yanınızda seks, boğazınıza kadar...[14]

Densmore, cinsel dürtülerin biyolojik kökenli olduğu konusunda Atkinson'dan daha karşılı.

> Şüphesiz doğuştan gelen bazı ihtiyaçlar, eğilimler var. Ama böyle bir eğilim kültür yoluyla bir saplantıya dönüşebilir ya da hiç des-

teklenmediği için kaybolabilir. Bence bir çeşit cinsel dürtü doğuştan kaynaklanıyor olabilir...[15]

Bu dürtü o kadar güçlü olmasa dahi şayet insanlara fiziksel zevk ya da yakınlıktan alınan zevkleri tattırıyorsa bu dürtünün korunması (güçlendirilmesi) iyi olabilir. Yalnız her iki tarafa da zevk verdiğini varsaymamız gerek. Hiçbir zaman yasal ya da kültürel bir kuruma dönüştürülmemeli. Şayet hem kadın hem de erkeğin paylaştığı temel bir dürtü ise sürekliliğini sağlamak için kurumlaştırmak gerekmez zaten.[16]

(Lezbiyen feminist yazarlar, heteroseksüelliğin kurumlaştırılmış olmasının doğal olmadığını gösterdiğini savunurlar.)

Densmore, insanların gerçekte neye gereksinim duyduklarını sorgular.

Aslında gereksinim duyduğumuz ne? Orgazm mı? Cinsel ilişki mi? Başka bir insanla yakınlık kurmak mı? Okşanmak mı? Dostluk mu? Şefkat mi? Bu gereksinim fiziksel mi yoksa psikolojik mi?

Endişe dolu hesapların ve bir sürü düşüncenin tek amacı olan fiziksel anlamda cinsel ilişki, asıl arzuladığımız şey değil...[17]

Seksin zevk verebileceğini yadsımadan asıl aradığımızın yakınlık, bütünleşme belki de bireyciliğin o ürkütücü yalnızlığından kurtulmak için benliğimizi unutabilmek olduğunu düşünüyorum...[18]

Densmore kadınların ilgi ve sevgilerini kadınlara yöneltmeleri, insana özgü gereksinimlerini kadınlarla gidermeye çalışmalarını önerir. Bu yakınlaşmanın büyük bir bölümü lezbiyenlik olmayacaktır. (Lezbiyenliğin cinsel organlarla, fiziksel ilişki ile ilgili olduğunu düşünür.)

...Baskıya karşı mücadelenizde kadınlarla birlikte çalışarak onlarla iletişim kurup birlik oluşturarak, birbirinize şefkat gösterip ortak amaçları paylaşarak yalnızlık duygusunu yok etmeyi başarabilirsiniz..[19]

Densmore, erkekler ile daha iyi cinsel ilişkiler kurmaya çalışmanın politik açıdan bir yararı olmayacağını düşünüyor.

İdeal bir toplumda yaşamıyoruz. Devrim sonrası kişilikler ya da yaşam biçimler, devrimin gerçekleşmesini güçleştirebilir, hatta tamamen engelleyebilir. İyi bir toplumda en azından yapay rahim geliştirilinceye dek kadınların çocuk doğurmak isteyecekleri gerçeği benim çocuk doğurup, feminist hareketten elimi eteğimi çekmemi gerektirmez. İyi bir toplumda cinselliğin de olacağı görüşü kendimizi şimdi cinselliğe vermemizi gerektirmez.[20]

Densmore kadınların yine de cinsel ilişkiden vazgeçmesinin gerekmediğini söyler.

> Şayet belli bir cinsel ilişki biçimi tatmin edici ve uygun ise, aşağılayıcı, baskıcı ya da sömürücü bir nitelikte değilse, benliğinizin birazını bu işe ayırabilirsiniz.[21]

İlişkinin yapıcı olduğuna dair kanıtlar, ilişkinin kendisindedir.

Densmore, seksin yaşamın öyle pek de önemli bir parçası olmadığını savunur. Bütün enerjimizin cinsel kaynaklı olduğu ya da öteki eylemlerin cinselliğin yerini aldığını kabul etmez.

> Sadece ve sadece cinsel varlıklar, salt cinsel varlıklar olsaydık enerjimizi başka tarafa yönlendirmek bir çeşit yadsıma olurdu. (Bütün enerjisini çalışmasına veren bilimadamı ya da yazar hiçbir şeyi yadsımaz ki!)[22]

Bir ihtiyaç salt olmadığı zaman yadsınabilir, şeklindeki bu görüş pek de inandırıcı değil. Pek az feminist kadınların, salt akıllı varlıklar olduklarını, kişiler arası ilişkilere önem vermediklerini öne sürecektir. Ama hepsi de kişilerarası ilişkileri vurgulayanların akıl ile ilgili gereksinimleri yardsıdıklarını söyleyecektir.

Mary Daly cinsel etkileşimlerin ve seksin böyle vurgulanmasını kadınları özgürleştirmediğini belirtir. *Beyond God the Father*'da Daly, Marksist Herbert Marcuse'den bir alıntı yaparak salt bir cinselliğin vurgulanarak nasıl' statükoyu güçlendirmek ve insanları sindirip basit yaşamlarında mutlu etmek' amacıyla kullanılabileceğini gösterir.[23]

Atkinson ve Densmore gibi yazarlar her ne kadar lezbiyenlikten çok bekarlığı savunmuş da olsalar birçok bakımdan lezbiyen feministlerle benzerlik taşırlar. Erkekler ile cinsel ilişkiye giren kadınların ezildiğini (ve belki de hep ezileceklerini) söyleyerek erkeklerle cinsel ilişkiye girilmesini reddederler. Kadınların erkekler ile değil de kadınlar ile ilgilenmelerini önerirler. Ataerkinin cinsel politikalarının temelinde bağımlılık ya da kendine yeterli olamamanın bulunduğunu savunurlar.

1980'lerde bazı feministler tartışmalarına *The Journal of Celibate Women* adlı dergide devam ettiler.

8- LEZBİYENLİK POLİTİKALARI

LEZBİYEN feministlerin politikalarında ayrılıkçılık benimsenir. Lezbiyen feministler, lezbiyen feministliğin ne olduğunu yalnızca lezbiyen olan kadınların anlayabileceklerini, bunun kuramsal anlayışı geliştiren bir deneyim olduğunu söylerler. Birçok lezbiyen feminist aynı zamanda lezbiyen olmayan kadınların da lezbiyen feminist politikaları anlayıp, heteroseksüellik kurumunu eleştirebilecekleri görüşündedir.

Bütün lezbiyenlerin feminizmi benimsediği de söylenemez. 1960'larda, ikinci feminist hareketin başlamasından önce lezbiyen olan birçok kadın, lezbiyen feministlerin aslında lezbiyen olmadıklarını, yalnızca politik görüşleri doğrultusunda hareket ettiklerini düşünüyor ve lezbiyen feministlere de bu nedenle güvenemiyordu. Fakat birçok lezbiyen feminist için kadınlara duydukları ilgi ile yeni görüşlere açık olmak içiçeydi.

Radikal feminist grubun lezbiyenlik ve heteroseksüellik konusundaki tartışmaları yalnızca kişisel görüş ayrılıkları ya da farklı taktikler ile sınırlı değildir. Tanımlar, amaçlar, stratejiler gibi hemen her konudaki felsefi farklılıklardan kaynaklanır bu tartışmalar. Kadının kendini nasıl tanımladığı ile kuramsal bakış açısı arasında ilişki olsa da kadınların kuramsal yaklaşımlarındaki farklılıklar mutlaka lezbiyen ya da heteroseksüel olmalarına bağlı değildir.

Lezbiyenlik ve heteroseksüellik tanımları birbiriyle ilişkilidir. Şayet bir kadın lezbiyenliğin politik bir yaklaşım, kadınlar için yapıcı bir strateji ya da amaç olduğu görüşündeyse heteroseksüellik kurumunun baskıcı olduğunu söyleyecektir. Heteroseksüelliğin baskıcı

olmadığını, düşünen bir kadın için de lezbiyenlik, kadınların gördüğü baskıya kayda değer bir çözüm değildir.

Lezbiyenlik ve heteroseksüellik tanımları kadının, kadın ve erkek arasında kaçınılmaz biyolojik farklılıkların olup olmadığı konusundaki görüşlerine de bağlı olabilir. Kadın ve erkek arasındaki davranış farklılıklarının biyolojik nedenlere dayanmadığını savunan bir kadın, lezbiyenliğin de genetik olarak ya da bebeklik döneminde ortaya çıktığı görüşünü benimsemeyecektir. Öte yandan kadın ve erkek arasında önemli ve kalıcı biyolojik farklılıklar olduğunu düşünen bir kadın, lezbiyen ve heteroseksüel kadınlar arasında da biyolojik farklılıklar olduğuna ya da erkek ve kadın arasındaki biyolojik farklılıklardan dolayı her kadının imkanı olduğunda lezbiyenliği seçeceğine inanacaktır.

Lezbiyenliğin kadınlar için politik bir çözüm olduğu görüşünü, genellikle, lezbiyenliğin genetik olarak ya da bebeklik döneminde belirlendiğine inananlardan çok, lezbiyenliğin bir seçim olduğunu düşünenler benimser.

Homoseksüel erkekler arasında cinsel eğilimlerin genetik olarak ya da bebeklik döneminde belirlendiği inancı daha yaygındır. Lezbiyenliklerinin önceden belirlendiğini düşünenler, genellikle lezbiyen feministler değil, kendilerini homoseksüel kadınlar olarak nitelendiren ve politik bir gruba katıldıklarında radikal ya da lezbiyen feminist gruplar yerine homoseksüel grupları tercih eden kadınlardır.

Lezbiyenliğin önceden bir şartlandırmanın gerekmediği bir seçim olduğunu düşünen lezbiyen yazarlar arasında Charlotte Bunch, Rita Mae Brown, the Furies grubu, Mary Daly, Adrienne Rich, Kate Millet, Audre Lorde, Barbara Smith, Jill Johnston, Rita Laporte, Del Martin, Phyllis Lyons, CLIT grubu kadınları, Marilyn Frye, Cheryl Clarke ve Janice Raymond sayılabilir. Bu kadınların çoğu lezbiyenliğin politik bir yönü olduğuna ve radikal feminist stratejilerin ya da erkekler yerine kadınları tercih eden bir yaşam biçiminin bir parçası olduğuna inanırlar.

Lezbiyenliğin isteğe bağlı bir seçim olduğunu vurgulayan öteki yazarlar ise Ti-Grace Atkinson, Robin Morgan ve Shulamith Firestone'dur. Bazıları, Firestone hariç, lezbiyenliğin feministler için önemli bir politik potansiyel taşıdığını düşünür.

Lezbiyenliğin feminist politikaların önemli bir parçası olduğu görüşünü benimsemeyen heteroseksüel radikal feministler de vardır. New York Redstockings grubunun bazı üyeleri bu görüştedir.

Heteroseksüel kadınlar hem çalıştıkları feminist kuruluşlar düzeyinde hem bireysel olarak birçok lezbiyene karşı saldırgan bir tavır almış; bu da lezbiyenlerin kuramlarını büyük ölçüde etkilemiştir. Öte yandan bazı heteroseksüel feministler, heteroseksüelliği seçtikleri için çalışmalarının dikkate alınmadığından ve özel hayatlarının didik didik edildiğinden yakınırlar.

LEZBİYENLİK İLE İLGİLİ OLUMSUZ GÖRÜŞLER

Çağdaş kadın hareketi içinde Simone de Beauvoir'a dayanan lezbiyenlik karşıtı bir akım var. Beauvoir'ın *The Second Sex*'teki lezbiyenlik ile ilgili görüşleri hiç de olumlu değil.

(Lezbiyen) onaylanmak istediği için dişilik potansiyelinin tamamını gerçekleştirememek ona acı verir... cinsiyetinin getirdiği kısıtlamaları yadsıyarak aslında kendini başka açılardan kısıtlar. Frijid bir kadının cinsel doyumu reddettiği halde, aynı zamanda doyuma ulaşmak istemesi gibi lezbiyen de aksini seçtiği halde normal ve tam anlamıyla bir kadın olmayı arzular.[1]

Beauvoir'ın 'frijid' kadınlara yaklaşımı, yalnızca lezbiyen cinselliğini eleştirmekle kalmadığını gösteriyor. Frijidlik, Beauvoir'ın bir kurum olarak nitelediği cinselliğe karşı gerçek bir tepki de olabilir. Şayet bir lezbiyen 'normal ve tam' bir kadın değilse o zaman normal ve tam olmanın koşulu da bir erkeğin cinsel nesnesi haline gelmek olmalı.

Lezbiyen feminist Claudia Card 'Lesbian Attitudes and *The Second Sex*' adlı bir makalesinde Beauvoir'ın lezbiyenliği bir seçim olarak nitelediğini söyler. "Lezbiyen kendini lezbiyen yapar."[2] Card sözlerine şöyle devam eder:

> Şayet homoseksüellik bir seçim ise heteroseksüelliğin de bir seçim olacağını Beauvoir fark etmiyordu. Beauvoir'ın lezbiyenliği tartışırken kullandığı dille anlatırsak, heteroseksüellik fizyolojik, ekonomik ya da psikolojik olarak belirlenen bir tavır değildir; yapay olup olmadığına göre değerlendirilebilir.[3]

Card'a göre, Beauvoir lezbiyenlik konusunda biraz daha düşünmüş olsaydı baskının kökenleri ile ilgili görüşleri çok daha farklı olabilirdi.

İnsan ilişkilerini heteroseksüel ilişkilerle özdeşleştirip bir bilinç için önemli olan 'diğeri'nin karşı cinsten bir 'diğeri' olduğunu varsaymak yerine (Beauvoir), Hegel'in öne sürdüğü insan bilincinde 'Diğerleri'ne karşı temel bir düşmanlık olduğu görüşünü sorgulayabilirdi... Bir bilincin bir başkasını önsel olarak bir düşman biçiminde niteleme eğiliminin baskıya yol açan durumlardan biri olmaktansa baskıcı kurumların bir sonucu olup olmadığını irdeleyebilirdi...[4]

Shulamith Firestone'un homoseksüellikle ilgili görüşleri biraz aşağılayıcı.

Onları, rollerini kabullenmeye zorlayan aşırı baskı nedeniyle bazı kadınlar, cinsel rollerini tamamıyla reddedip lezbiyen olsalar da bu, söz konusu kadınların erkekler ile olan ilişkilerinde cinsel yönden doyuma ulaştıkları anlamına gelmez...

Günümüzde homoseksüeller ailede gelişen o kısıtlı cinsellik sisteminden zarar görmüş uç örneklerdir yalnızca. Fakat homoseksüellik en az heteroseküellik kadar kısıtlı ve hastalıklı da olsa sağlıklı bir transseksüelliğin norm olacağı günler de gelecek...[5]

Firestone'un transseksüellik ile kastettiği ameliyatla cinsiyet değiştirenler değil de biseksüeller olmalı.

LEZBİYENLİK KONUSUNDA ATKINSON'IN GÖRÜŞLERİ

Ti-Grace Atkinson önceleri eleştirdiği lezbiyenler hakkındaki görüşlerini zamanla değiştirdi. Atkinson 1969'da şunları yazdı:

Lezbiyenlik kadın sorununa politik olmayan bir çözüm getirmek, sorundan kaçmaktır.[6]

Atkinson o sıralarda National Organization for Women (NOW) kuruluşundaki lezbiyenlerin, hızlı değişimlerin ve afişe edilmenin korkusuyla tutucu bir grup oluşturduklarını düşünüyordu.

1970'de tutumunu değiştirdi.

Lezbiyenliğin erkekler açısından kadınların alabileceği en uç politik tavır olduğunu düşünüyorum: Tabii bu lezbiyenliğin gerçekten de böyle bir tavır olduğu demek değildir. Erkeklerin kadınlara karşı kullandıkları enerjinin kaynağı cinsellik olduğu için hiçbir, kadını cinselliğinden ayrı düşünemezler.[7]

Bazen lezbiyenliğin de en az siyahların milliyetçiliği kadar apolitik olduğunu düşünüyorum.[8]

Fakat Atkinson hâlâ radikalliğin ölçütünün cinsellik değil radikal gruplarda çalışarak çeşitli risklere girmek olduğu görüşündeydi.

Lezbiyenlik ile ilgili kavramların karşıt sınıfın yani erkeklerin nasıl tanımlandığına bağlı olduğu doğru. Burada belli bir yadsıma söz konusu, bu nedenle de lezbiyenliğin politik bir davranış olduğu söylenebilir.

Yine de lezbiyenlik hem bir kavram hem de bir eylem olarak erkek egemenliğine bağımlıdır. Bu gerçek bile tek başına feministleri rahatsız etmelidir.[9]

Atkinson, büyük bir olasılıkla lezbiyenliğin erkek egemenliğine bağlı olması ile, insanların erkek ve dişi olarak sınıflandırılmasına bağlı olduğunu kastediyor. Adrienne Rich gibi bazı lezbiyenler lezbiyenlik kavramının erkek egemenliğine bağlı olmadığı görüşünde.

Atkinson sözlerini şöyle sürdürür;

> Lezbiyenlik ideolojik olarak erkek egemenliğine, cinsel ilişki düzeneğine dayanır. Lezbiyenler, insanların öncelikle cinsel varlıklar olduğunu öne sürerler. Gerçekten de böyleyse o zaman kadınların bir açıdan yetersiz olduğunu kabul etmek gerek.
>
> 'Cinsellik' cinsiyetler arasındaki farklılıklara dayanır. Cinsel ilişkide bu iki sınıf arasındaki ilişki ve kadınların çıkarları gözetilmez.
>
> Cinsel ilişki kurumunun feminizm karşıtı olmasının iki nedeni var: öncelikle kadını uyaran, doyuma ulaştıran vajina değil klitoristir. İkinci neden de cinsel ilişkinin karılık ve annelik rolleri arasında bağ kurmasıdır...
>
> Lezbiyenliğin hatta cinselliğin bir bütün olarak bir tepki, feminizmin de bir devrim olduğu öne sürülebilir.[10]

Atkinson, lezbiyenler arasındaki 'cinsel ilişki'nin bir kadın ile erkek arasındaki 'klasik' ilişkiden farklı olduğunu dikkate almaz. Lezbiyenlerin cinselliği klitorise yöneliktir. Atkinson, cinsel arzunun yalnızca kadının üreme amaçlı kullanımını sürdürmek için varolduğunu ve kadının bu işlevi yerine getirmesi gerekmediği zaman bu arzunun da kaybolacağını düşünür. Bu nedenle her tür cinsel ifadenin erkeklerin kadınları daha da ezmesine yaradığını söyler. (Bu bağlamda, mastürbasyonun da bir tepki olduğu ve kadınların özgür kalması halinde kaybolacağı da söylenebilir). Atkinson 'The Institution of Sexual Intercourse' adlı yazısında heteroseksüel ilişki kurumundan sözettiğinin yeterince bilincinde değil.

Atkinson'a göre erkekler acaba hangi anlamda kadınlardan cinsel açıdan daha üstündü? Daha çabuk orgazm oldukları için mi? Halbuki

Masters ve Johnson'ın bulguladıkları, kadının da peşpeşe birçok kez orgazm olabileceği gerçeğini de biliyordu.

Atkinson'ın lezbiyenlik ile ilgili tutumu feminist hareket bünyesinde karşılaştığı güçlükleri yansıtır.

> Baskı gören grubun en önemli ortak sorunlarından biri de kendilerinden nefret etmeleridir. Feministler için lezbiyenlik bir bakıma kendileriyle özdeşleşmek demekti. Şayet bir kadın zamanının çoğunu ait olduğu sınıfın üyelerinin nasıl sömürüldüğünü anlamaya harcarsa ne kendine ne de öteki kadınlara karşı olumlu bir tutum içinde olamaz.[11]

Atkinson'ın bu sözlerinden sora kadınların birbirlerine yakınlaşması konusuna çok daha fazla önem verildi. Fakat kadınlarla yaşanan olumsuz bireysel ya da politik deneyimlerin lezbiyen feministlerin hayatların güçleştirilebileceği olasılığı sorun olmaya devam ediyor.

Atkinson'a göre;

> Kadının kimliği ona baskı yapanın gözlerinden okunmalıdır. Egolarımıza destek aramak için başka kadınlara dönmek karanlık bir aynada aksini aramaya benzer.[12]

Belli ki Atkinson, bir kadının ancak erkek onu bir özne olarak tanımladığında özne olabildiğine inanıyor. Ama kadının özneliği erkeğin görüşüne bağlıysa bu onun hâlâ bir nesne olduğu anlamına gelmez mi? Bence bir kişinin ya da bir grubun kendisi özne olmayı talep edip bunu gerçekleştirebilir.

1970lerin sonunda Atkinson, lezbiyenliğin politik yönünü daha iyi anlayıp feminizmin temel bir sorunu olduğunu savundu.

> Lezbiyenlik feminizm için herhangi bir sorun değildir... Lezbiyenlik 'özerklik' ya da yalnızlık ile de ilgili değildir... Lezbiyenlik birlik ile ilgilidir... Baskı gören bir grubun üyelerinin bireysel seçimleri ile birleşmesi güç toplaması demektir. Bu da direniş için şarttır... Bir kadının kendi sınıfından öteki kadınlara sürekli bağlı olmayı seçmesidir lezbiyenlik.. Her türlü kişisel meselenin ötesinde tam bir bağımlılıktır lezbiyenliğin politik önemini belirleyen.[13]

Atkinson önerdiği stratejik modelde lezbiyenlerin 'feminist devrimciler'e dahil olmadıklarını, bir 'tampon bölge' oluşturduklarını söyler:

> Lezbiyenlik dişi ve erkek sınıfları arasında bir tampon bölgedir.[14]

Erkekler arada kalan lezbiyenlere saldırdığında lezbiyenler kadın sınıfını koruyabilir de korumayabilir de. Atkinson yine de feministlerin lezbiyenleri desteklemeleri ve kendi saflarına kazanmaları

gerektiği görüşünde. (Lezbiyenler ile feministlerin ayrı gruplar olduğunu düşünüyor tabii.)

> Komünist parti işçi sendikaları hareketi için ne demekse lezbiyenlik de feminizm için aynı önemi taşır. Her feminist lezbiyenlik uğruna hayatı pahasına savaşmalıdır çünkü lezbiyenliğin stratejik açıdan büyük önemi vardır.[15]
>
> Atkinson'ın lezbiyenler ya da herhangi bir kadın için ölçütü kadın sınıfı uğruna tehlikeye atılmaya hazır olup olmadıklarıdır.
>
> Kiminle yattığınız değil kiminle birlikte ölüme gitmek istediğiniz önemli benim için.[16]

Atkinson aynı konuşmada daha da ileri giderek lezbiyenliğin politik bir güç olduğunu öne sürdü. Lezbiyen terimini feminizm hareketine kendini adayan bütün feministler için kullanır oldu.

Başka kadınlar ile cinsel ilişkisi olmamış ama feminist harekete kendini adamış birçok kadın var. Bu kadınlar da politik açıdan lezbiyendir.[17]

Atkinson bütün feministlerin üzerinde 'ben bir lezbiyenim' sloganı bulunan iğneler takmaları gerektiğini öne sürüp, kendini politik bir lezbiyen olarak tanıttı. Daha sonraları lezbiyenler O'na bu terimin lezbiyenlik deneyimini tam anlamıyla ifade edemediğini söylediler.

Atkinson feminist hareket içinde lezbiyenliğin politik açıdan önemini vurgulayan ilk lezbiyen olmayan feministti.

LEZBİYENLER KENDİLERİNİ NASIL TANIMLIYOR

1970'lerin başında radikal lezbiyen feministler dahi lezbiyenlik de dahil olmak üzere bütün, cinsel kategorilerin, erkeklerin yönetimindeki toplumun birer ürünü olduğu görüşündeydi. NewYork'lu grup Radicalesbians'ın 'The Woman-Identified Woman' (Kadınla Özdeşleşmiş Kadın) adlı bildirisinde şöyle denir:

> ... Erkek homoseksüelliği gibi lezbiyenlik de ancak erkeklerin egemen olduğu ve kesin cinsel rollerin tanımladığı cinsiyetçi bir toplumda varolması olası bir davranış biçimidir... Erkeklerin kadınlara baskı yapmadığı ve cinsel deneyimi duyguların yönlendirdiği bir toplumda homoseksüellik ve heteroseksüellik kategorileri ortadan kalkacaktır.[18]
>
> 'Lezbiyen' erkeklerin insanlığı ayırdıkları cinsel kategorilerden biridir.[19]

Lezbiyenler doğuştan kaynaklanan biseksüellik varsayımından rahatsız olmaya başladılar. 1980'de Adrienne Rich, bu varsayımın ka-

dınların heteroseksüel olarak doğduğu varsayımının bir uzantısı olduğunu, kadınlar hakkında pek olumlu bir görüş yansıtmadığını yazdı. "Böylece kadınların hemcinslerini seçme nedeninin erkeklerin baskı yapmaları ve duygusal ilişkilerden kaçmaları olduğu da varsayılır..."[20]

Bir lezbiyenin ya da lezbiyenliğin çeşitli tanımları vardır. Bazıları bir lezbiyenin öteki kadınlardan daha üstün olduğunu, diğerleri öteki kadınlar gibi bir kadın olduğunu, başkaları ise 'kadın' sözcüğünün hiçbir tanımına uymadığı için lezbiyenin kadın olmadığını öne sürerler. Kadınlar bu görüşlerden herhangi birini benimseyip aynı zamanda da bütün kadınların lezbiyenliği seçmesi olasılığını kabul edebilirler. Kuramsal açıdan lezbiyenleri üstün görenler ile lezbiyenlerin kadın olmadığını ileri sürenlerin bütün kadınların lezbiyen olamayacağı görüşünü benimsemesi beklenebilir.

The Ladder'ın eski editörü ve şu anda Naiad Yayınevinde yayımcılık yapan Babara Grier 1977'de *Sinister Wisdom*'da yayımlanan bir makalesinde şunları söyler;

> Bence (bir lezbiyen) üstün bir varlık demektir ...Bir kadın ...ama üstün bir kadın, diğerlerinin ötesinde ve üzerinde ...neredeyse ulaşılması gereken bir amaçtır...[21]

Yine de lezbiyenliğin dış kısıtlamaların üstesinden gelebilecek bütün kadınların ulaşabileceği bir amaç olduğunu düşünür.

> Gerekli toplumsal seçenek tanındığında bütün kadınların lezbiyen olacağını düşünüyorum. Öylesine tercih edilecek bir yaşam tarzı ki gerçeklerin farkında olan birinin başka bir seçeneği bir an bile olsun düşünmeyeceğinden eminim. İşte çoğunluğun elinde olamayan da bu bilgi... bu coşku duygusu.[22]

Radicalesbians'ın 'The Woman-Identified Woman' adlı makalesi lezbiyenliğin feminist politikaların bir ifadesi ve politik bir strateji olabileceğinin vurgulandığı ilk yazıydı.

> Kadınlar, kendi aralarında cinsel sevgiyi de içeren bir bağlılık ilişkisinin kurulabileceğini fark edinceye dek hiç düşünmeden erkeklere sundukları sevgi ve değeri kendilerinden esirgeyecek ve böylelikle de ikinci sınıf olmaya devam edecekler.[23]

Rita Mae Brown "o özel bağlılığınızı erkeklere saklıyorsanız eğer kadınların bağlanmaya değer olmadığını, önem taşımadıklarını söylüyorsunuz demektir" diyor.[24]

Lezbiyenliği bir strateji olarak nitelendiren bu görüş heteroseksüellik kurumunun da bir eleştirisiydi aynı zamanda. 'The Woman-Identified Woman' da şunlar söyleniyor:

Bu nedenle kaçmayıp birbirimize destek olmalıyız. Birbirimize bağlanmalı, sevmeli; feminist hareketi sürdürebilmek için gereken duygusal desteği vermeliyiz. Enerjimiz bize baskı yapanlara değil, ileri doğru kızkardeşlerimize doğru akmalı. Kadın hareketi, bizi ezenlerle birebir bir ilişki içinde tutmaya yarayan temel düzeni hedef almadığı sürece bir erkek ile ilişkilerimizi düzeltme yolunda daha çok enerji sarf edeceğiz... o erkekten 'yeni bir insan' yaratmaya çalışarak böylelikle 'yeni bir kadın' olabileceğimizi düşünerek.[25]

1972-73'de Washington DC'li bir lezbiyen feminist grup olan The Furies, The Woman-Identified Woman'daki görüşleri geliştirmeye devam etti. Eski Radicalesbians üyesi Rita Mae Brown Furies grubuna katıldı.

Furies üyesi Charlotte Bunch lezbiyenliğin politik bir seçim olduğunu söyler:

> Kadınla özdeşleşmiş bir lezbiyenlik cinsel bir tercihten öte politik bir seçimdir. Politiktir çünkü kadın ve erkek arasındaki ilişkiler temelde politiktir. güç ve egemenliğe dayanırlar.[26]

Charlotte Bunch gibi bazı lezbiyenler, lezbiyen feminizmin yalnızca erkeklere karşı bir tepki olmadığını vurgular. Halbuki birçok kadın başlangıçta öne sürülen politik görüşlerin bu amacı yansıttığını düşünmüş olabilir.

> Bir lezbiyen yani kadınla özdeşleşmiş bir kadın yalnızca baskıcı kadın-erkek ilişkilerine bir seçenek oluşturmak için değil, kadınları sevdiği için kadınlara bağlıdır. Bilinçli ya da bilinçsizce olsun, bir lezbiyen davranışları ile, erkeklere destek ve sevgi vermenin kadınları ezen baskıcı düzenin sürekliliğini sağladığını gösterir. Şayet kadınlar birbirlerine bağlanmazsa (buna cinsel sevgi de dahildir) geleneksel olarak erkeklere verdiğimiz sevgi ve değerden kendimizi mahrum bırakırız. İkinci sınıf olduğumuzu kabullenmiş oluruz.[27]

Lezbiyen yazarlar lezbiyenliğin avantajlarından ve politik yararlarından söz eder.

Wilda Chase (takma ad) *The Ladder*'a yazdığı bir makalede şunları söyler:

Lezbiyenlerin heteroseksüel kadınlara göre belli avantajları vardır. Erkeklerle yakın ilişki kurmamaları sayesinde fazla zarar görmezler.

Yine de kendilerini bu rahatlığa kaptırmamaya dikkat etmeliler. Erkeklerin egemen olduğu bir dünyada doğup büyüyen bütün dişiler gibi lezbiyenlerin de kimlik sorunları vardır.[28]

1969'da Martha Shelley şöyle yazıyor;

Diğer kadınlarda sevgi ve cinsel tatmin bulabilen lezbiyen sevgi, ve para için erkeklere bağımlı değildir. Erkekler için (en azından evde) adi bazı işleri yapmak zorunda kalmaz... İstemediği bir gebeliğe ve doğum sancılarına katlanmaktan, çocuk yetiştirmenin güçlüklerinden kurtulmuştur.[29]

Shelley sorunların da bilincindedir.

> Öte yandan lezbiyenin ödediği karşılıklar da var. Çocuk yetiştirmenin getirdiği mutluluk elinden alınır. Bu durum bazı kadınlar için diğerlerine nispeten daha büyük bir kayıptır.
>
> İş piyasasında erkeklerle rekabet etmesi gerekir. İşseçimi ve ücret konularında heteroseksüel kızkardeşleriyle aynı ayrımcılığa hedef olur.
>
> Son olarak da bir toplumun kadına yapabileceği en ağır hakarete uğrar, aşağılanır ve alay konusu olur.[30]

(1980'lerde yapay döllenme ile birlikte lezbiyenler arasında bir 'bebek patlaması' yaşandı. Lezbiyenler artık çocuk doğurup doğurmamaya karar verebiliyor.)

Mary Daly, lezbiyenliğin 'diğeri' olmayı reddetmek olduğu görüşünde. *Gyn/Ecology*'de birbirlerine açık olan kadınların 'diğeri' işlevi görecek, kullanılmaya hazır boş kaplar olamayacağını söyler.[31]

Daly lezbiyen yazar Marilyn Frye'ın şu sözlerini anımsatır, "erkeklerin kadınları sömürebilmek için onları el altında bulundurması gerekir. Bu ataerkinin getirdiği bir zorunluluktur. Feministlerin tepkisi sonucu yalnızca hizmetlerin ve ürünlerin dağılımı değişmekle kalmaz. Erkeklerin dişilere ulaşmasını engellemek, erkeklerin çıkarlarını zedeler ama asıl önemlisi dişilerin bu tepkisi bir güç ifadesidir.[32]

Kadınlar bu şekilde güç sahibi olduğunda nesne ya da 'diğeri' olmak yerine özne olacaklardır. Onu bir nesneye dönüştüren toplumsal düzeni reddetmediği sürece kadın nasıl özne olabilir ki? Erkeğin kendine ait bir nesne biçiminde tanımladığı kadın bu tanımı değiştirmeden özne olabilir mi?

Jill Johnston da 'diğeri' rolünün reddedilmesi konusuna değinir.

Kadınlar, kendilerini 'diğeri'ne göre 'diğeri' olarak değerlendirmekten vazgeçtiklerinde ve kendi türleriyle bütünleştiklerinde artık feminizme ihtiyaç kalmayacaktır.[33]

Johnston'a göre bütün bu değişim, erkeklerin hiçbir tepkisini görmeden kadınların bilinçaltında ve özel hayatlarında gerçekleşecektir.

Lezbiyen feministler her ne kadar lezbiyenliği politik bir seçim ve strateji olarak görseler de lezbiyenliğin gereken tek politik davranış biçimi olduğu izlenimini vermemeye özen gösterdiler.

'Lesbians in Revolt' da Charlotte Bunch'ın yazdığına göre;

> Erkek egemenliğini sorgulamanın bir parçasıdır lezbiyenlik ama yolun sonu değildir. Lezbiyen ya da homoseksüel kadın için baskıya tek bir çözüm bulunamaz.
>
> Lezbiyen erkek/dişi ilişkilerindeki bireysel baskıdan kaçabildiği için özgür olduğunu düşünebilir ama toplumun gözünde hâlâ bir kadındır... (Kurbanın lezbiyen olduğunu anlayınca saldırmaktan vazgeçen bir tecavüzcü duymadım hiç!)[34]

Politik lezbiyenlik heteroseksüel feminizme bir tepki, bir seçenek olarak ortaya çıktı. Furies ve Olivia Records üyesi Ginny Berson şöyle diyor:

> Lezbiyenlik bir cinsel tercih sorunu değildir. Kadınlarla özdeşleşmek ve böylelikle de erkek egemenliğine son vermek isteyen her kadının yapması gereken politik bir seçimdir.[35]
>
> 'The Shape of Things to Come' da Rita Mae Brown şunları söylüyor:
>
> Şayet kendinizde başka bir kadına verebilecek sevgi (fiziksel sevgi de dahil buna) bulamıyorsanız kadınların özgürlüğüne gerçekten önem verdiğinizi söyleyebilir misiniz?[36]

Heteroseksüel feministler lezbiyen feminizmin gelişmesiyle birlikte lezbiyen feministleri 'lezbiyen şovenistler' olmakla suçlamaya başladılar. Lezbiyenler de bu suçlamaları yanıtladı. Örneğin Jill Johnston şunları yazdı:

Bir lezbiyeni şovenistlikle suçlamak, sorundan (bir heteroseksüelin kendi cinselliğini tanımlamaktan) kaçmak demektir.[37]

Öte yandan Furies'in bazı üyeleri kendilerini lezbiyen olarak nitelemeyen kadınlarla ortak noktalar belirlemeye çalışıyorlardı. 1975'te yayımlanan *Lesbianism and the Women's Movement*'da (Lezbiyenlik ve Feminizm Hareketi) yazarlar Charlotte Bunch ve Nancy Myron şöyle diyor:

> Kadınlar ile lezbiyenler arasında yeni bağlar kuruluyor. Ekonomik ve psikolojik bir gerçeği paylaşıyoruz. Kendi hayatımızdan sorumluyuz. Erkeklerin malı olmayı ve dolayısıyla da ekonomik desteği red dediyoruz. Heteroseksüelliğin koruması olmadan yaşam mücadelesini

sürdürüyoruz... Ekonomik, duygusal, ve örgütlendiğimiz takdirde de politik açılardan hem kendimize hem çocuklarımıza hem de birbirimize destek olmalıyız.[38]

Lezbiyen feminizm kuramının mimarlarından olan Rita Mae Brown, kadınların birbirleriyle olan ilişkileri söz konusu olduğu için, lezbiyenliğin kadın sorunu açısından büyük önem taşıdığını savunur. Erkek ile kadın arasındaki ilişkiler yerine kadınlar arasındaki ilişkilerin vurgulanması ile feminist hareket yön değiştirdi. Daha önceleri kızkardeşlik vurgulanıyordu ama bu erkeklere karşı bir tepki, bir birlik çağrısı niteliğindeydi. Brown sözlerini şöyle sürdürür:

> Lezbiyenlikte, kadınlar öteki kadınlara olumlu bir biçimde yaklaşır. Onların bağlılığı hak ettiği, yarım insan olmadıkları görüşü benimsenir. Erkeklerin giremeyeceği tek alan lezbiyenliktir.[39]

LEZBİYEN: ASIL KADIN MI YOKSA KADIN ÖTESİ Mİ?

Jill Johnston Lesbian Nation *(Lezbiyen Ulus)* adlı kitabında bütün kadınların doğuştan lezbiyen olduğunu ve kökten bir değişim için lezbiyenliğin önem taşıdığını ısrarla vurgular.

Kadın olarak gördüğümüz baskıyı lezbiyen olduğumuz için gördüğümüz baskıdan ayırmak imkansız. Bütün kadınlar lezbiyendir...

> Politik açıdan tanımlandığında bir lezbiyen, bir kadının kendini kadınlara adamasının mükemmel bir şeklidir. Feminist devrimin amacı da budur.[40]

Johnston 'a göre;

> Feminizm özünde çok kapsamlı bir şikayettir. Çözüm de lezbiyenliktedir. Bütün kadınlar lezbiyen oluncaya dek gerçek bir politik devrim yapılamaz.[41]

'Çözüm lezbiyenliktedir' sloganı örgütlü politik eylemlerin gerekliliğini savunan Radicalesbians ya da Furies gibi grupların görüşlerinden çok daha farklı birşeyi vurguluyor.

Johnston'a göre tam bir kadın olan aslında lezbiyendir. Bir dişilik ilkesi, doğuştan gelen bir 'kadınlık' vardır ve bunlara asıl sahip olan lezbiyendir. Bu görüş, The Woman-Identified Woman'dakinden ya da insanlar arasında 'erkek' 'dişi' 'lezbiyen' 'homoseksüel' gibi ayrımların egemenliklerini sürdürebilmek için erkekler tarafından belirlenmiş kategoriler olduğunu savunan Furies grubunun fikirlerinden çok farklı.

Johnston şöyle diyor;

> Asıl kadın olan lezbiyendir. Dişillik ilkesiyle yeniden bütünleşip bir kadın olarak bütünlüğünü koruyan veya yeniden kazanandır. Anne ve kızın gerçek kızkardeşlik ilkesinde bütünleşmesidir. Heteroseksüel kadın, kadınlığının elinden alınmasıyla ne büyük bir kazık yediğinin farkına varacaktır....
>
> Baskı gören kadının örnek alması gereken en çok kadın olan kadındır. (Johnston' a göre lezbiyenler)[42]

Bu görüşün tam karşıtı bir savı da Fransız lezbiyen yazar Monique Wittig ortaya atar. Lezbiyen 'kadın' değildir çünkü 'kadın' düşüncesi ya da toplumsal kurgusu erkekler ile cinsel ilişki kuran demektir.

'One is not born a Woman' adlı yazısında Wittig şunları söyler;

> Heteroseksüelliği reddetmek erkek ya da kadın olmayı, bilinçli ya da bilinçsizce reddetmek demektir.[43]

Wittig bir lezbiyenin kadın için saptanan toplumsal rolü oynamadığı için kadın olmadığı görüşünde.

Jill Johnston da sonraları Wittig'e yakın bir bakış açısını benimseyerek lezbiyenin kadın olmadığını söyler.

> Bu bağlamda özgür bir (politik) lezbiyen artık kadın değildir. Kadın ile baskı gören bir kişiyi, erkeklerin tanımladığı birini kastediyorum. Bu özgür cinsiyeti belirtmek için dil artık yeterli değil. Asıl kadınlığa ulaşmış lezbiyeni en iyi tanımlayan kadınla özdeşleşmiş kadın sözüydü. Bu söz lezbiyeni öteki kadınlardan, erkeğin yatağını ve evlenerek, erkeklerle arkadaşlık kurarak erkeklerin ayrıcalıklarını paylaşan kadınlardan ayırıyor. Yine de 'kadın' sözü erkeklerin denetleyip sürdürdüğü cinsiyete erkekler tarafından verilmiş bir ad. Benim bu sözü kullanmamın amacı 'gerçek kadın' palavrasını gözler önüne sermek ve kadın adı verilen belli organlara sahip cinsiyetle lezbiyenliğin ayrılığını ortaya koymaktı.[44]

CLIT'e göre (1974) bir lezbiyen;

> Yüzyıllardır süregelen ataerkinin kargaşasından sıyrılıp kadın denilen mükemmel ve (duygusal ve zihinsel açılardan gelişimini tamamlamış) bir türün, başka aşağı bir tür tarafından esir alındığını, ilişki kurmaya zorlandığını ve bu aşağılık türün, mahkumlarının aptal ve yetersiz olduklarına inandırarak kendi sömürüsünü haklı çıkarmaya çalıştığını farkeden bir kadındır...[45]

1977'de *Sinister Wisdom*'ın editörü Harriet Desmoines lezbiyenlerin cinselliği ve üreme biçimini değiştirme güçleri sayesinde ayrı bir tür olmaya doğru gittiklerini öne sürdü.

DEVRİM ASLINDA YENİ BİR TÜRÜN YARATILMASI OLACAK. BU TÜR; *CİNSELLİĞİ VE ÜREMEYİ, KULLANILACAK DEĞERLERİN ÜRETİMİNİ VE DEĞİŞTOKUŞUNU, BİLİNÇ VE BİLİNÇDIŞININ DİLLERİNİ YENİDEN TANIMLAYACAK.*

BU YENİ TÜR ŞİMDİDEN OLUŞUYOR... 'LEZBİYEN' KADINLARLA CİNSEL İLİŞKİYE GİREN KADIN ANLAMINA GELİRDİ. OLUŞMAKTA OLAN 'LEZBİYEN KADIN' İSE BU ESKİ ANLAMLA YENİ BİR ANLAMI BİRLİKTE İFADE EDİYOR: *LEZBİYEN* ATAERKİYE BAŞKALDIRMIŞ BİR KADIN DEMEK.[46]

Lezbiyen yazar Bertha Harris de Monique Wittig gibi bir lezbiyenin ne kadın ne de erkek olduğu görüşünde.

> Lezbiyen yeni bir yaratıktır. Ne erkektir ne de kadın. Hem anadan hem de babadan birşeyler alan böylece de toplumsal cinsiyetin sınırlarının ötesine geçen bir varlıktır.[47]
>
> Bir kadından doğar, kadın 'olmayı' ise reddeder. Çünkü ölmek istemez. Çalışamamak ölmek demektir. 'Erkeğinin kadını'mn, belden aşağıda olanlardan ötürü, belden yukarısı ölüdür.[48]

Tabii lezbiyenlerin çoğu heteroseksüel kadınların bu sözlerden neden rahatsız olduğunun farkında.

Harris'e göre 'kadın' demek erkeğe bağımlı olmak demek. Bir dişi özgürlüğünü kazanınca yani başka şeylerin yanısıra ev dışında çalışmaya başlayınca erkeklerin 'kadın' tanımının dışına çıkar.

> ...Bir kadın ne kadar çok çalışır birşeyler yaratırsa o kadar az 'kadın' ve o kadar çok lezbiyen olur...
>
> Ataerki lezbiyenlik korkusunu güçlendirerek kadınların çalışmaktan korkmasını sağlar.[49]
>
> (Belirlenen dişi rolünün gerektirdiklerinin dışında) işler yaparak kadın olmaktan çıkar. Toplumun çalışmama konusundaki kararının dışına çıkar.[50]

Peki ücretli olarak çalışan birçok heteroseksüel kadın ne olacak? Onlar da lezbiyen mi? Yoksa Wittig'in dediği gibi erkeklerle cinsel ilişki kurdukları için hâlâ kadın mı onlar?

Wittig, 'One Is Not Borna Woman'da erkek ve dişi kategorileri olmadan da lezbiyen olunabileceğini savunur.

> Cinsel kategorilerin (kadın ve erkeğin) ötesindeki tek kavram lezbiyenliktir. Çünkü lezbiyen ne ekonomik ne politik ne de ideolojik açıdan kadındır... Kadını kadın yapan erkek ile girdiği belli toplumsal ilişkilerdir... bu ilişkide bazı kişisel ve fiziksel zorunluluklar söz konusudur... lezbiyenler bu ilişkiye girmekten kaçınır..[51]

The Straight Mind'da Wittig ataerkil toplumdaki temel tabunun homoseksüellik ile lezbiyenliğe karşı olduğunu öne sürer. Erkek egemenliği, kadın ve erkek homoseksüel ve heteroseksüel kategorilerinin belirlenmesine dayanır.

> Bu açıdan cinsel birleşme zorunluluğunun ve bu zorunluluğun yarattığı kurumların toplumun oluşumu için gerekli olduğunu yadsımak olanaksız... Bu nedenle lezbiyenlik, homoseksüellik ve kurduğumuz toplumlar, hep varolmalarına rağmen kabul edilemezler.
>
> Heteroseksüel toplumun varlığı, farklı olanın, diğerinin toplumun her düzeyinde varolmasına bağlıdır. Bu kavram olmadan varolamaz... Bu 'diğeri', baskı görenden, hükmedilenden başkası olabilir mi? Heteroseksüel toplumda yalnızca lezbiyenleri ve homoseksüel erkekleri değil bütün 'diğeri' olanları ezer...
>
> Bizim için bu, kadın ve erkeklerin artık 'varolamayacağı; ne düşüncelerimizde ne de dilde politik, ideolojik ve ekenomik açıdan var olamayacakları anlamına gelir. Lezbiyenler ve homoseksüel erkekler olarak biz, kendimizi kadın ve erkek olarak görmeyi ve nitelemeyi sürdürürsek heteroseksüelliğin sürekliliğine katkıda bulunmuş oluruz.[52]

Fransa ve Quebec'deki başka lezbiyenler de Wittig'in lezbiyenlerin kadın olmadığı görüşünü benimser. Bu lezbiyenler kendilerini 'radikal lezbiyen' olarak niteler. Quebec'li radikal lezbiyenler Ariane Brunet ve Louise Turcotte şunları söyler (1982): Aslında heteroseksüellik de bir çeşit cinsiyetçilik... Erkek egemenliğini yaratan, sürdüren ve destekleyen de o."[53] Feminizmin yeterince lezbiyen olmadığını savunup 'feminizm ne politikamız ne de tarihimiz olabilir' diyorlar.[54]

Bu görüşler Amerikalı bazı lezbiyen kuramcıları da etkiledi. Sarah Hoagland 1988'de şunları yazdı: "...'kadın' kavramı da dişil kavramı gibi sonradan yaratılmış bir kategori ve bir palavra."[55] "Kadın' kavramı dişilerin gerçek gücünü hiçbir şekilde temsil etmiyor."[56] *Lesbian Ethics* "Lezbiyenlik Ahlakı" adlı kitabında Hoagland, 'lezbiyenler ve kadınlar ya da kadınlar ve lezbiyenler' sözleriyle lezbiyenleri lezbiyenleri ve lezbiyen olmayan kadınları belirtiyor.

Johnston, Wittig, Hoagland ve radikal lezbiyenlerin görüşlerine bakarak lezbiyenlerin öteki kadınlarla özdeşleşip birlikte çalışmalarının ancak bu kadınların da lezbiyen olmasıyla mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

Lezbiyenlerin kadın olmadığı ya da öteki kadınlardan çok farklı oldukları görüşü, yüzyılın başında Avrupalı ve Amerikalı sek-

sologların öne sürdüğü 'üçüncü cinsiyet' savıyla bağıntılı olabilir. Bu dönemde yapılan çalışmalarda lezbiyenlerin üçüncü cinsiyet olarak nitelendiği görülür. Örneğin Aimée Duc'ün 1903 tarihli lezbiyenlikle ilgili romanı *Are These Women*? "Bunlar Kadın mı?" ya bakalım:

> ...Erkeklerin 'dişil' bulduğu kadınların gerçekten de öyle olduğunu düşünüyorsanız sebeple sonucu karıştırıyorsunuz demektir. Aksine bu kadınlar hiç de dişil değil çünkü yalnızca erkeklerin arzuları ve hayalleri için yaşarlar. Böylelikle de gerçekten 'dişil' olanlar bireyselliklerini koruyan ve hem fiziksel hem de psikolojik açıdan ayrı bir tür oluşturandır.[57]

'The Woman-Identified Woman' daki görüşlerle benzerlik, ayrı bir türden söz edilinceye dek, şaşırtıcı.

Lezbiyenlerin sayıca ne kadar az olduğunu düşününce lezbiyenlerin öteki kadınlarla birlikte çalışmaması gerektiği görüşünün ne denli tehlikeli olduğu ortaya çıkar. Baskıcı sınıf hâlâ egemenliğini sürdürürken daha kaç devrimci grup çıkıp da kendi sınıflarını aştıklarını ilan edecek acaba? Asıl amaç bu olsa dahi kadın sınıfı gibi bir sınıfın bilincini kazanmaya çalıştığı bir zamanda son derece tehlikeli bir strateji.

Kadın olmamaktan (bazı kadınların 'kadın' kategorisinin ötesine geçtiğinden) söz etmek, birçok kadının, hemcinslerinin toplum tarafından tanımlandığı biçimde bir sınıf oluşturduklarının farkında bile olmadığı bir zamanda pek de etkili bir taktik gibi görünmüyor. Wittig kadınların bir sınıf oluşturdukları görüşünü benimsiyor.

'Kadın' birçok açıdan tanımlanabilir. Kadınların tecavüze uğrayan, çocuk doğurmaya zorlanan ve erkeklerin cinsel sömürüsüne maruz kalan bir sınıf olduğu söylenebilir. Bu tanım, lezbiyenleri, hatta siyah karate kuşaklı lezbiyen ayrılıkçıları dahi kapsar. (Tabii bazı erkekler de erkeklerin tecavüzüne uğruyor kadın olmadıkları halde. Ama bu erkekler bir sınıf oluşturmuyor. Homoseksüel erkekler bir sınıf olarak şiddete maruz kalıyor, çünkü erkek sınıfına ihanet ettikleri düşünülüyor.)

LEZBİYENLERİN ÜSTÜNLÜĞÜ GÖRÜŞÜNE GETİRİLEN ELEŞTİRİLER

Feminist hareketteki bütün lezbiyenler, lezbiyenlerin heteroseksüel kadınlardan üstün olduğu görüşünü paylaşmaz. Martha Shelley 1977'de *Sinister Wisdom*'da yayımlanan bir tartışmada şöyle der:

> Kendimizi erkeklerden ve heteroseksüel kadınlardan ayrı bir tür, yeni bir 'übermensch' (üstün insan) olarak görürsek politik açıdan ne Nazi Partisinden ne de Klu Klux Klan'den farkımız kalır... Yıllardır lezbiyen bir feministim ve Gay Liberation Front (Homoseksüel Özgürlük Cephesi) nin kurucularındanım. Ayrıca Yahudiyim de. Bu ırktür üstünlüğü palavrasını duyduğum zaman midem bulanıyor. Bunu lezbiyenlerden duyduğumda 1) kusmak 2) heteroseksüel olup çocuk doğurmak 3) insan ırkını terk edip inzivaya çekilmek istiyorum. İsrail'de Arap karşıtı ırkçılıkla ilgili bir haber duyduğumda midem bulanıyor. Her iki durumda da kendimi sorumlu hissediyorum ve kendime soruyorum: ne için, ne uğruna savaşıyoruz biz?[58]

Radikal bir feminist ve lezbiyen olan Brooke 1975'te feminist hareketle ilgisi olan her lezbiyenin gerçek bir feminist olmadığını iddia etti:

> Kültürel feminizmin lezbiyenlere özgü yorumu şu iki önerme ile betimlenebilir: 1) lezbiyen olmak feminist olmak için yeterlidir 2) feminist olmak için lezbiyen olmak gerekir. Lezbiyenlik ya feminizmle karıştırılır ya da feminizmden üstün tutulur.
>
> Bunun olumlu yanı politik olmaması... Olumsuz yanı da kadınların özgürlüklerine kavuşması yerine evrensel lezbiyenliğin amaç olarak belirlenmesi ve lezbiyenliğin antipolitik bir biçimde ortadan kaldırılması... Feminizmin işlevi toplumsal değişimi sağlamaktır, toplumsal hayatı sürdürmek değil. Arkadaşlık vs. feminizmin bir sonucu olabilir ama amacı değildir.[59]

Brooke'un feminist hareket içinde lezbiyen feminizmin oynadığı role getirdiği eleştiri; bazı kadınların yalnızca lezbiyenlik heveslisi oldukları, kadınları sevdikleri için değil de çıkarları söz konusu olduğu için lezbiyen oldukları ve ilişkileri sona erdiğinde lezbiyen olarak kalmayacakları endişesinden kaynaklanıyor.

> Bir sürü lezbiyenlik heveslisi var ortalıkta. Hiç hoş değil bu. Bu kadınlar birçok ciddi lezbiyeni kullanmış, acı çektirmiş ve kadın hareketinin dışına itmiştir. Birçok heteroseksüel kadın (son derece dürüst ve cesur oldukları için) örgütlü kadın hareketini terketti. (Birkaç lezbiyenlik karşıtı dar kafalı da ayrıldı bu arada.)[60]

Brooke'un lezbiyen feministlere getirdiği eleştiri yalnızca politik bir çözümleme değil lezbiyenliğe gerçekten inanmayan kadınların vereceği zarardan duyulan korkunun da bir ifadesidir. Lezbiyen ayrılıkçılar da bu korkuyu dile getirdiler.

9- HETEROSEKSÜELLİĞİN ELEŞTİRİSİ

LEZBİYEN feminizmin en önemli katkılarından biri de bir kurum olarak heteroseksüelliğe getirdiği eleştiridir. Heteroseksüelliğin ilk kapsamlı çözümlemesini *"The Institution of Sexual Intercourse"* adlı yazısında Ti-Grace Atkinson yapmış olsa da heteroseksüellik hakkındaki en ayrıntılı çözümlemeleri lezbiyenler yaptı.

Atkinson'ın heteroseksüellikle ilgili tutumu uzlaşma yanlısı değildi. (Hetero)seksüel ilişki erkeklerin belirlediği ve erkek egemenliğini güçlendiren bir eylemdi.

> Erkek sınıfını tanımlayan cinsel özellikleridir... Bu erkeklerin cinsellik saplantısını da açıklayabilir. Cinsel ilişki, erkeğin sınıf olarak üstünlüğünü anımsatır. Ayrıca sınıf baskısı açısından dişiye de aşağı bir sınıfa ait olduğunu hatırlatır.[1]

Atkinson'a göre bir erkek ile bir kadın ne zaman cinsel ilişkiye girse erkek kadının vücudu üzerinde hak sahibi olduğunu ve erkeğin belirlediği cinsel eylemin de esas ilişki olduğunu hem kendine hem de kadına anımsatır.

Erkek cinselliğinde değiştirilmesi gerekenin tecavüz ya da fuhuş olduğunu düşünen bazı heteroseksüel feministlerin aksine Atkinson, daha fazla sayıda kadını etkilediği için evliliği hedef alır.

> Erkek-Kadın ilişkisi en çok evlilik yoluyla gerçekleştiği için esas hedef de o olmalı.[2]
>
> Evliliği tanımlayan yasaları incelediğimizde, en az köleliğin efendinin çıkarlarına hizmet ettiği kadar, evliliğin de erkeğin çıkarlarına hizmet ettiğini görürüz. Feminist hareketin amacı evlilik içi tacizlerin ortadan

kaldırılması, rollerin eşitlenmesi ama evlilik kurumunun korunmasıdır. Peki söz konusu rollerin birbirine karşıt olması gerekiyorsa bunları nasıl eşitleyebilirsiniz? Köle/efendi ilişkisini efendi/efendi ilişkisine dönüştürünce köleliği sürdürebilir misiniz?[3]

Tabii Atkinson evliliği düzeltmenin feminizmin amacı olmadığını düşünüyor. Atkinson belli ki NOW gibi gruplar ve belki de Redstockings gibi bazı radikal grupları eleştiriyor.

Atkinson kadınları şöyle uyarıyor:

Düşmanınıza sarılmanın bedeli hayatınız.
Kendini erkek rolünden mümkün olduğunca soyutlamış bir erkek ile dahi ilişkiye girmek tehlikeli olur.
Ama bunu yapmamış bir erkekle ilişki kurmak intihar demek.
Kadınlar hâlâ politik değil de bireyselbir yaklaşımı benimsiyor.
Sınıf bilincimizi erkeklerden ayrılarak o birebir birimlerden sıyrılarak kanıtlayacağız...
Bu gerçekleşinceye kadar kadınların durumu düzelmeyecek...
Ben şahsen toplumda bir erkekle arkadaş olduğumuzu düşündürecek hiçbir durumda birlikte görünmemeyi seçtim.[4]

LEZBİYENLERİN ELEŞTİRİLERİ

Lezbiyenler kısa bir süre sonra heteroseksüelliğe birçok açıdan Atkinson'ın görüşlerine benzer eleştiriler getirmeye başladılar. Halbuki lezbiyenler Atkinson'ın aksine kadınların daha çok cinsel ilişki arzusu duyduklarına inanırlar.

Kadın hareketi içinde kadınların kendi deneyimlerinden yararlanmaları gerektiği görüşünün vurgulanmasına rağmen lezbiyenlerin heteroseksüelliği bu şekilde betimleyip çözümleyerek eleştirebilmesini nasıl açıklayacağız? Aslında birçok lezbiyen lezbiyenliği seçmeden önce erkekler ile ilişkiye girmiştir. Ama birçok heteroseksüel kadının kadınlarlacinselilişkisiolmamıştır.

Rita Mae Brown'a göre "heteroseksüel kadınların bizim nasıl bir hayat yaşadığımızdan haberleri yok. Bizim düşündüğümüz gbi düşünmüyorlar. Heteroseksüel olarak yetiştirildiğimiz için biz onları anlıyoruz. Bu tek yönlü bir ilişki."[5]

Fakat Charlotte Bunch ve Nancy Myron'ın *Lesbianism and The Woman's Movement*'da yaptığı gibi bazı lezbiyen feministler heteroseksüellik kurumuna karşı sürdürdükleri kavgalarına bütün kadınları dahil etmeye çalıştılar.

Her kadının lezbiyen olup olmayacağından çok, erkek egemenliğinin bir uzantısı olan heteroseksüelliğin ortadan kaldırılması ile ilgileniyoruz. Feminizmin varlığını sürdüebilmesi için heteroseksüelliğin sorgulanması gerektiğini ilk fark edenler lezbiyenler oldu. Fakat hepimizi ezen bir ideoloji ve kurum olan heteroseksüelliğe karşı savaşımızda heteroseksüel feministler de yer alacaktır. Sorun şu ana dek çok az heteroseksüel feministin katılmış olması. Bu da erkeklere bağlı kalan kadınların heteroseksüelliğin işlevini fark edemediklerinden, buna karşı tavır alamadıklarından korkan lezbiyenlerin endişelerini haklı çıkarıyor. Kadınları politik ve bireysel açıdan bölenler lezbiyenler (kadınların hemcinslerine bağlı olması) değil kadınların erkeklere bağlı olmasıdır, başka bir deyişle de erkeklerdir.[6]

Atkinson gibi lezbiyen feministler de heteroseksüel ilişkinin yapısını eleştirir.

Furies üyesi Coletta Reid şunları söyler:

Heteroseksüelliğin temelinde dişilerin cinsel edilgenliği vardır... Gelişmiş ataerkilerde 'misyoner' pozisyonunun benimsenmesi bir rastlantı değil. Ekonomi ve politikada olduğu gibi yatakta da erkek üsttedir. Kadın yere çivilenir, hemen hemen hiç kıpırdayamaz ve orgazm olma şansı hemen hiç yoktur. Evlilik yasallaştırılmış, fuhuş ise heteroseksüellik de toplumun onayladığı bir tecavüz biçimidir.[7]

Heteroseksüellik yalnızca açıkça şiddet kullanıldığında değil bu şiddet gözlenemediğinde de baskıcıdır. Heteroseksüellik kurumu çeşitli şekillerde işler.

Furies üyesi Sharon Deevey'ye göre:

Her düzüştüğünüzde tecavüze uğruyorsunuz, hoşunuza gitmiş olsa bile. Çünkü her erkek kadın üzerinde güç ve ayrıcalık sahibidir. Bunları açıkça ya da gizlice kullanabilir. Benim 'özgür' kocam beni sindirmek için şiddet kullanmazdı ama kendimi suçlu hissetmemi sağlardı. Onun duygüları, sorunları ve gördüğü baskıyı ben kendime sorun edindiğim sürece güçlü bir kadın olmama izin verirdi.[8]

Jill Johnston, lezbiyenliğin ve erkekler için de homoseksüelliğin çok daha tatmin edici olduğunu savunur.

Bir kadın ile ilişkide, psikolojik ve duygusal açıdan tatmin olma olasılığınız çok daha fazla. Her erkek gibi her kadın da, başlangıçta annesine olduğu kadar kendine de bağlıdır. Üstelik bütün organizmalar en iyi kendilerine en çok benzeyen başka organizmaları anlayabilirler.[9]

Johnston Atkinson'a benzer bir bakış açısıyla, erkek biyolojisinin ve erkeklerin bu biyolojiye tarih boyunca getirdikleri açıklamaların ve penisin hükmetme amacıyla bir araç olarak kullanılmasının kadın ve erkek arasında eşit bir cinsel ilişkiyi zorlaştırdığını söyler.

> Taraflardan birinin 'biyolojik saldırgan' olduğu bir cinsel ilişkinin eşit olmasını beklemek çok zor... İşgalci organ erkeğinki.[10]

Johnston sözlerini şöyle sürdürür:

> Erkekle cinsel ilişki kuran her kadın her ilişkiye girdiğinde yenilgiye uğrar. Çünkü her ilişki kadın için işgale uğradığı, parçalanıp işgalcinin girişine hazır bir alıcı haline getirildiği o ilk ilişkinin, yeniden yaşanması demektir.[11]

Bu mantığa göre, penisin işgalinin tekrarını engellemek için heteroseksüel feministin önünde bir çözüm yolu vardır: başka bir cinsel ilişki biçimi denemek, oral seks ya da elle doyum gibi. 'Vajinal orgazm masalı' nın farkında olmalarına ve etkili, güvenilir doğum kontrol yöntemlerinin bulunmamasına rağmen heteroseksüel feministlerin bu yönteme pek değinmemiş olması erkekler ile ilişkilerinde söz hakkına sahip olmadıklarını ve bunun da bilincinde olduklarını gösterir.

ERKEK MODELİNİN REDDİ

Andrea Dworkin, 1974'te NOW konferansında yaptığı Cinsel Eşitliğe Karşı *(Renouncing Sexual Equality)* adlı konuşmasında cinsel açıdan kadınlarla erkeklerin eşit ya da aynı olması gerektiği görüşünü reddeder. Bütün egemenlik ilişkilerinin erkek ve kadın arasındaki cinsel ilişkilerden kaynaklandığını savunur.

> Erkeklerin cinsel modeli, insanlığın erkek/kadın, efendi/köle, saldırgan/kurban, etken/edilgen gibi kutuplara ayrılmasını gerektirir... Erkeklerin kimliği, toplumsal ve ekenomik güçleri, geliştirdikleri yönetim biçimleri, yaptıkları savaşlar hepsi birbirine bağlıdır. Her tür baskı ve itaat biçimi, (erkek ile kadın, beyaz ile zenci, zengin ile fakir arasında olsun) erkeklerin cinsel kimliklerine bağlıdır ve erkek cinsel modelinden kaynaklanır. Bu gerçeği anladığımız zaman erkeğin cinsel eyleme, cinselliği betimleyen dile, nesne haline dönüştürdüğü kadınlara gerçekten de egemen olduğu ortaya çıkar. Tasarladığınız her cinsel fantezinin, denediğiniz her cinsel ilişkinin senaryosunu erkekler yazmıştır. Dişi rolünü erkek rolü ile değiş tokuş ederek cinsel özgürlük ya da adalet sağlanamaz... Erkeklere özgü saldırgan, rekabetçi, niceliğe önem veren ve sahiplenmeye eğilimli bir cinsel duyarlığa sahip olmakla da ne özgürlük ne adalet, yalnızca eşitlik sağlanabilir.[12]

Kadın cinselliği bastırılmıştır ve daha çok ifade edilmesi gerekir, ama erkeklere özgü cinsel davranışlar değişime olanak tanımaz.

Dworkin erkeklerin cinsel ilişkilerini ve eylemlerini değiştirmeleri gerektiğini söyler. Lezbiyenlik de yeni cinsellik biçimlerinin modeli olacaktır.

> Sanırım erkeklerin o kıymetli ereksiyonlarından vazgeçmesi ve kadınların birbirleriyle sevişiği gibi sevişmeleri gerekiyor. Erkeklerin fallus-merkezci kişiliklerinden, anatomileri nedeniyle doğuştan kazandıkları ayrıcalık ve yetkilerden vazgeçmeleri, 'erkekçe' olduğu için değer verdikleri her özellikten kurtulmaları gerek. [13]

Bunun anlamı ne? Yani erkekler tamamen oral sekse ve elle doyuma mı dönmeli? Daha az orgazm mı olmalı ya da hiç orgazm olmamalılar mı? Dworkin en azından, erkeğin tatmininin asıl amaç, penisin girişinin de standart hareket olmaktan çıkacağı bir değişiklikten söz ediyor olmalı. Erkeklerin de lezbiyenler gibi kadınlara yaklaşabileceğini öne sürerken erkek cinselliğinin biyolojiye bağlı olmadığını varsayıyor.

HETEROSEKSÜEL KADINLARA TEPKİLER

Lezbiyenler ayrıca heteroseksüelliğin ayrıcalıklarını ve heteroseksüel ilişkinin ekonomik yönünü incelediler. Coletta Rich'e göre:

> Evlendiğimde satın alınmış olduğumu farkettim. İtaat etmeyi cinsel açıdan hizmete hazır bulunmayı ve evinin işlerini yapmayı, sınırlı bir ekonomik güvence ve toplumsal onay uğruna kabul etmiştim. Özgürlüğünü bir avuç mısır uğruna feda eden şişko bir tavuktum...
>
> İşin en üzücü yanı feministlerin hâlâ şişko tavuklar olmayı istemeleriydi. Yalnızca çiftçinin onlara biraz daha iyi davranmasını bekliyorlardı...[14]

(1980'lere gelindiğinde birçok lezbiyen feminist, şişman kadınların dileklerine karşılık olarak böyle şişmanlık karşıtı, olumsuz nitelemelerden sakınmaya başlamışlardı.)

Heteroseksüel feministler, lezbiyen feministlerin hoşgörülü olmadığını düşünürken lezbiyen feministler böyle bir hoşgörünün heteroseksüel 'kızkardeşleri'ne ihanet etmek olacağı görüşündeydi. Furies üyesi Barbara Solomon şöyle diyor:

> Heteroseksüellik erkek egemenliğini destekler. 'Herkesin sevgiye ihtiyacı var ve bir kadının bir erkeği düzmesi beni hiç ilgilendirmez' demek 'baskı gören her kişinin bu baskının sürdürülebilmesi için bir

biçimde ödüllendirilmesi gerekir; bir kadının ezilmesi özellikle de gördüğü baskı yüzünden o domuzla bir olup beni düzmeye kalkması hiç umurumda değil' demektir.[15]

Bazı lezbiyen feministler, heteroseksüel kadınlarla ilişkilerinde çok acı çektiklerini söylüyor. Lezbiyenler feminist hareketin aşırı ucunu temsil ettiklerinin, erkeklerin kendilerine çekidüzen vermelerini sağlayan bir tehdit unsuru olduklarının farkında. Barbara Solomon'a göre:

> Heteroseksüel kadınlar, erkeklerle savaşmamızı istemiyorlar. Hem kadınlardan hem de erkeklerden karşılık bekliyorlar... Kadınların özgürlüğü için suya sabuna dokunmadan ortada bir yolu seçen heteroseksüel kadın, erkeği ile bizi birbirimize düşürerek kendi çıkarlarını koruyabilir. Erkeği de davranışlarına dikkat etmek zorunda kalır...
>
> Her lezbiyen, heteroseksüel kadınların bizi nasıl sattıklarını bilir. Hepimiz, heteroseksüel bir kadına aşık olup, onun da bizi seveceğini umarak, ona iyi davranmaya, erkeklerden daha iyi olduğumuzu göstermeye çalışmışızdır... onun ise bize ihanet etmesi gerekti...[16]

1974 tarihli bir CLIT yazısında bu görüş daha da güçlü bir biçimde ifade edilir:

> ...(heteroseksüel kadınlar) görünüşte kadındır...lezbiyenler bu kadınlarla anlamsız ve tüketici ilişkiler kurarlar... heteroseksüel kadınlar lezbiyen değildir. Herşey olma potansiyeli taşıyan biri ile iletişim kuramazsınız. (Bazı lezbiyen feministler heteroseksüellerde lezbiyenlik potansiyeli olduğunu öne sürdü.)
>
> ...heteroseksüel kadın...baştan çıkarıcı davranır (davrandığını sanır)...sana yaklaşır...sen de ona aynı biçimde karşılık verirsin... sürpriz! aniden ilgisiz, soğuk, belki de aşağılayıcı bir tavır takınıp uzaklaşır...sen de geri çekilirsin...hepsi hayalmiş dersin...yine sürpriz! tekrar sokulur...aynı oyun tekrarlanır bir kez daha, bir kez daha ta ki sen sıkılana, çıldırana ya da o (yanında başka biriyle) çekip gidene kadar...[17]

CLIT kadınları, deneyimlerinin verdiği acıyı anlatmayı bırakıp o en büyük hakareti ettiler. Heteroseksüel kadınların erkeklerce tanımlanmış kadınlar değil de İmkansız da olsa düpedüz erkek olduklarını söylediler.

Kılık değiştirmiş erkekler (onlar)...

> Heteroseksüel kadınların tehlikesi gizliliklerinde. Kadına benziyorlar.[18]

CLIT üyeleri erkeklerle özdeşleşmenin erkekçe düşünmenin, lezbiyenler için bir sorun olduğunu kabul eder.

> ...asıl savaş sevicilerle çükler arasında. Seviciler hem kafalarının içindeki hem de dışarıdaki çüklerden kurtulmaya çalışıyor.[19]

ZORUNLU HETEROSEKSÜELLİK

Öte yandan Charlotte Bunch heteroseksüel feministlerin zorunlu heteroseksüellik kurumunu anlayıp bu kuruma karşı savaşlarında yardımcı olacak bir kuram geliştirmeye çalışıyordu. 1975'te şunları yazdı:

> Heteroseksüellik aslında erkeklere öncelik tanımak demektir. Hepsi o kadar. Her kadının heteroseksüel olduğu, erkek tarafından tanımlandığı ve erkeğe ait olduğu varsayılır. Kadının vücudu, hizmetleri, çocukları erkeğe aittir. Bu tanımı kabul etmezseniz sapık olursunuz, kiminle yatarsanız yatın...[20]

1980'de 'Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence' adlı makalesinde Adrienne Rich, heteroseksüelliğe getirilen eleştirilerin lezbiyen ve de feminist politikaların temel ve gerekli bir parçası olduğunu söyler.

> 'Kadınların doğuştan heteroseksüel olduğu' varsayımı feministler için hem kuramsal hem de politik açıdan bir tehlike oluşturur. Lezbiyenlik bir hastalık olarak bir kenara atılıp gözardı edildiği; doğuştan kaynaklanmadığı ve yalnızca bir istisna olduğu düşünüldüğü için bu varsayım hâlâ geçerli. Üstelik siz doğuştan heteroseksüel olduğunuzu düşünürken kadınlar için heteroseksüelliğin bir tercih olmadığını aksine zor kullanılarak kabul ettirilip, örgütlendirilip sürdürüldüğünü ve teşvik edildiğini kabul etmek de çok güç... Heteroseksüelliğin kadınların yaptığı bir tercih ya da seçim olup olmadığını sorgulamak ve gereken zihinsel ve duygusal çabayı göstermek için heteroseksüel feministlerin çok cesur davranması lazım ama bu cesaretin ödülü de o denli büyük olacak bence...[21]

Rich'e göre heteroseksüelliğe getirilecek eleştirinin amacı heteroseksüel kadınların bireysel ilişkilerini eleştirmek ya da savunmak olmamalı.

> Şu soru eninde sonunda karşımıza çıkacak. Baskın bir nitelik taşımayanlar da dahil bütün heteroseksüel ilişkileri suçlamamız mı gerek? Bence burada sorulması gereken soru bu değil. Kurumu bir bütün olarak değerlendirmemize engel olan bir sahte karşıtlıklar labirentindeyiz. İyiye karşı kötü evlilikler, aşk evliliklerine karşı görücü usulü evlilikler, cinsel özgürlüğe karşı fuhuş, heteroseksüel iliş-

kilere karşı tecavüz var... tabii yaşananlar birbirinden çok farklı fakat en önemli ama farkına varılmayan gerçek seçme özgürlüğünün olmaması. Seçim hakkı olmayan kadınlar da belli ilişkilerde şansa ya da kadere güvenmek zorunda kalıp cinselliğin yaşamlarındaki yerini ve anlamını anlamak için kolektif bir güce sahip olamayacaklar.[22]

Rich birbirini seven, birbirine bağlanan bütün kadınlardaki lezbiyenlik unsurunu vurgular. Lezbiyenlik sadece kadınlarla cinsel ilişki kuranları kapsamaz. Rich 'lezbiyenliğin çok geniş kapsamlı olduğunu' çok güzel bir biçimde açıklar.

Lezbiyenliğin çok boyutlu olduğunu söylerken her kadının hayatında ve zaman içinde kadınla özdeşleşmiş deneyimlerin çeşitliliğini kastediyorum. Belirtmek istediğim bir kadının başka bir kadınla bilinçli olarak cinsel ilişki kurması ya da kurmak istemesi değil. Lezbiyenliği kadınlar arasındaki çeşitli boyutlarda yaşanan yakınlaşmaları, kadınların erkek zulmüne karşı birleşmelerini, birbirlerine hem pratik hem de politik destek sağlamalarını da kapsayacak biçimde genişletebiliriz...[23]

Rich heteroseksüelliğin zor kullanılarak sürdürülen bir kurum olduğunu öne sürer. Çoğu kadının hep heteroseksüel kalacağı görüşünü ve 'The Woman-Identified Woman' ın yazarları ile Furies grubunun da desteklediklerı erkek egemenliğinin ortadan kaldırılması ile herkesin biseksüel olacağı savını lezbiyen feministlerin onaylayamayacağını savunur.

(Dişilerin heteroseksüel olduğu) varsayımının bir uzantısı da tam bir eşitliğin hüküm sürdüğü, erkeklerin baskı yapmadığı ve sevgi dolu oldukları bir dünyada herkesin biseksüel olacağı görüşüdür. Böyle bir görüş, kadınların cinselliği algılama biçimlerine aşırı duygusal, gerçek dışı bir nitelik kazandırır...[24]

Rich'e göre heteroseksüellik kurumu şiddetin ayrılmaz bir parçasıdır. Catharine A. Mac Kinnon'ın[25] bu görüşü desteklediğini söyler.

MacKinnon cinsel taciz, tecavüz ve normal heteroseksüel ilişki arasında nitelik açısından ne gibi farklılıklar olduğunu sorgular. Susan Brownmiller'ı eleştirerek tecavüzün gündelik hayattan soyutlanmaması gerektiğini; tecavüzün şiddet cinsel ilişkinin de cinsellik olduğu görüşünün tecavüzü cinsellikten uzaklaştıran bir düşünce olduğunu savunur. Tecavüzü cinsellikten ayırıp şiddet bağlamında değerlendirmenin, heteroseksüellik kurumunda şiddetin bir ön oyun olarak tanımlanıp tanımlanmadığının sorgulanmasına

imkan tanımadan tecavüze karşı tavır alınmasına neden olduğunu öne sürer. Erkek egemenliğinde, izin vermenin, bir anlam taşıyıp taşımadığı da sorgulanmaz.[26]

Ariane Brunet ve Louise Turcotte Rich'in heteroseksüelliğe getirdiği eleştirinin aslında heteroseksüelliğe karşı son derece hoşgörülü olduğunu öne sürerler. Rich, zorunlu heteroseksüellik ile lezbiyenliğin paralel olduğunu düşünmektedir. Heteroseksüelliği benimsemiş bir sistemde lezbiyen olabilmiş olsaydık onların heteroseksüelliği 'seçtiğini' kanıtlamak için bizim varlığımızı kullanabilirlerdi... Heteroseksüelliğin bir zorunluluk olduğunu fark eden bir kadın bu zorunluluğu yerine getirmekten kurtulur. Artık isteyerek heteroseksüel olur...

"Egemen gücün elindeki politik kurum ile ezilenlerin sahip olduğu başkaldırı gücü arasında nasıl tercih yapılabilir ki?..."[27]

Aslında Rich, heteroseksüelliğin zorunlu olduğu bir toplumda heteroseksüellik ile lezbiyenliğin paralel olduğunu değil heteroseksüeliği tam anlamıyla seçmenin mümkün olamayacağını söyler.

LEZBİYENLER FARK EDİLMİYOR

Marilyn Frye 1983 tarihli *The Politics of Reality* "Gerçeklik Politikaları" adlı kitabında lezbiyenlerin ve lezbiyen olma olasılığının ne denli az fark edildiğinden söz eder ve lezbiyenliğin standart dilde yer almadığını anımsatır. Seks, sözlüklerde bir penisin vajinaya girmesi biçiminde tanımlanır.

> Sözlüklere göre 'cinsel' demek genellikle bir erkek ile bir dişi hayvanın cinsel birleşmesi ile ilgili olmak demektir...
>
> ...Erkekler olmadan kadınların 'seks yapmak' denilebilecek birşeyler yapması dil açısından anlamsız olurdu.[28]

Frye'a göre bir lezbiyenin, lezbiyen olmayan bir kadına gösterdiği ilgi, kadının kadınları algılama biçimini değiştirmesine yardımcı olabilir.

> Kadınlar için ne heteroseksüellik ne de lezbiyenlik yalnızca bir cinsel tercih sorunudur. İkisi de ilginin odaklanma biçimiyle ilgilidir. İlgi de bir çeşit tutkudur...
>
> Lezbiyen kadın bir kadın gördüğünde kadın da lezbiyenin onu nasıl algıladığını görür. Kadın görüldüğünü hissedince görülebildiğini ve bir kadının görebileceğini algılamayı yönlendirebileceğini anlar.[29]

Algılanabilmek, algılamayı öğrenmeye yani bir özne olmaya ne denli katkı sağlayabilir ki?

Lezbiyenlerin, heteroseksüel kadınlar hakkındaki görüşlerinin pek tutarlı olmadığını, hatta bazen olumsuz olduklarını gördük. Lezbiyenlerin heteroseksüel kadınlara gösterdiği ilgi her zaman sevgi dolu olmamıştır. Lezbiyenler tek yönlü bir sevgi kaynağı değildir; Frye da böyle bir görüş belirtmez.

BİLİNÇLİ BİR SEÇİM

Lezbiyen feminist Joyce Trebilcot, 1983'te kaleme aldığı bir makalede feministlerin cinsel tercihlerinin sorumluluğunu üstlenmeleri gerektiğini söyler. Heteroseksüel feministlerin cinsel tercihlerinin erkeklere karşı duydukları aşırı bir cinsel çekimden kaynaklandığını belirtirken bu tercihlerinin sorumluluğunu üstlenmediklerini belirtir.

Trebilcot'a göre en şaşırtıcı varsayım;

> ...cinsel tercihleri belirleyenin kişinin duyguları olduğu, (yani) kişinin lezbiyenliği, heteroseksüelliği ya da ikisini birden seçmesinin nedeninin içinin gıcıklanması olduğu. Bazı kadınların yalnızca erkekler tarafından uyarılabildiğini kabul etmek bu kadınların geleneksel bazı kimlikleri benimsemelerini gerektirmez. Bu kadınlar heteroseksüelliği reddedebilirler de... Bir kadın cinsel açıdan uyarılmış olmasa dahi bir kadınla sevişmeyi seçebilir. Bir kadının kadınlara değil de yalnızca erkeklere tepki göstermesi kadının lezbiyenlik, heteroseksüellik, biseksüellik, bekarlık arasındaki seçimlerini sınırlamaz. Cinsellik toplum tarafından belirlenir. Cinselliği yeniden kurgularken erotik duyguların cinsel ilişkiye götürdüğünü ya da yalnızca erotik duyguların beraberinde sevişebileceğini varsaymak gerekmez.[30]

Trebilcot acaba cinsel açıdan uyarılmadan da ilişkiye girilmesi gerektiğini mi söylemek istiyor? Bir lezbiyen cinsel açıdan uyarılmamış bir kadınla ilişki kurmayı ister mi?

Yine de Trebilcot cinselliklerinin sorumluluğunu üstlenen feministlerin heteroseksüel olamayacağını iddia etmez. Bu sorumluluğu üstlenmek demek heteroseksüel ilişkilerin sürdürülmesine neden olan toplumsal, ekonomik ve cinsel bütün etkenlerin bilincinde olmaktır. Lezbiyenliğin olası bir tercih olduğunu kabul eden heteroseksüel kadınlar heteroseksüellik yanlısı cinsiyetçilikten de kaçınırlar.

...(Heteroseksüel ilişkinin verdiği) fiziksel zevk, ekonomik, duygusal, toplumsal ve öteki avantajlardan ayrı tutulamaz...

Bunun bilincinde olan bir kadın...kendi cinselliğinin sorumluluğunu üstlenir... böylece kadın topluluğunda da yakınlaşma sağlanır ve heteroseksüellik yanlısı cinsiyetçilik gücünü yitirir...[31]

Başka bir deyişle cinsel tercihleri ne olursa olsun bu tercihlerin kaçınılmaz olduğunu düşünmektense kişinin bu konuda bilinçli olması cinselliğinin sorumluluğunu üstlenmesi demektir.

HETEROSEKSÜEL FEMİNİSTLERİN TEPKİSİ

Çoğu radikal birçok heteroseksüel feminist, hem lezbiyen feminizmden hem de heteroseksüelliğin bir kurum olduğu görüşünden rahatsız oldu. Bazı heteroseksüel feministler hemen Atkinson'a ve lezbiyen feministlere karşı savunmaya geçtiler.

Radikal feminist yazar Anne Koedt, 'The Woman-Identified Woman' dan kısa bir süre sonra yayımlanan 'Lesbianism and Feminism' (Lezbiyenlik ve Feminizm) adlı makalesinde lezbiyen feministlere göre "cinsel ilişki kurduğunuz kişinin cinsiyetinin önemli olduğunu"[32], bu görüşün baskıcı bir nitelik taşıdığını söyler.

Feministlerin birbirlerinin cinsel yaşamlarını böyle yargılamaya başlaması büyük öfke uyandırdı.

Koedt şunları söyler:

> Kadınlarla yatmayan bir feminist iseniz şu suçlamalarla karşılaşmanız mümkün: 'kadınlarla yatmadığın zaman bana baskı yapmış oluyorsu'; 'kadınlarla yatmadan radikal bir feminist olamazsın'; 'kadınlarla yatmıyorsan onları sevmiyorsun demektir.' Bazı lezbiyenler kadınlarla yatmadığı için bir kadının feminizme getirdiği çok farklı bir yorumu görmezlikten geldiler... Kadınlara özel yaşamları ile ilgili korkunç bir baskı uygulanıyor.[33]

1970'lerde heteroseksüelliğe getirilen eleştirilerden hiçbiri, ne kadar nazik bir dil kullanılsa da (ki bazıları oldukça kaba bir dille yazılmıştır) heteroseksüel radikal feministlerin kabul edebileceği türden değildi.

1971'de yapılan bir söyleşide Simone de Beauvoir, bazı radikal ve lezbiyen feministlerin erkekler ile her türlü cinsel ilişkiyi yadsımasına ve 'her düzüşmenin tecavüz olduğu' görüşüne tepkisini dile getirdi.

> Bir kadın ile erkek arasındaki bütün cinsel ilişkilerde kadının ezildiği söylenebilir mi? Bu gibi ilişkileri reddetmek yerine baskıcı niteliklerini ortadan kaldırmaya çalışılamaz mı? Bana cinsel ilişkinin tecavüz olduğunu söylediklerinde donup kalıyorum. Bu erkeklerin uydurduğu mitleri benimsemek; erkek organının gerçekten de bir kılıç,

bir silah olduğunu kabul etmek demek. Sorun yeni ve baskıcı olmayan cinsel ilişki biçimlerinin bulunması.[34]

1972 tarihli *All Said and Done* adlı kitabında Beauvoir vajinal orgazmı savunarak bu orgazmın bir masal olduğunu söyleyen feministleri eleştirdi.

> Klitoris doğrudan vajinaya bağlıdır. Böylece de vajinal orgazm gerçekleşebilir. Fakat vajinaya girilmesi yoluyla gerçekleştirilen cinsel birleşme kadına çok farklı bir zevk verir ve kadınların en tatmin edici bulduğu da bu birleşme biçimidir. Vajinanın iç duyarlılığını gösterdiği tepkilerden ayırmaya çalışan deneyler hiçbir şey kanıtlamaz. Birleşme iki ayrı cinsel organ arasında ya da iki vücut arasında bir ilişki değildir. Birleşme iki insan arasındadır ve orgazm da kelimenin tam anlamıyla psikosomatik bir olaydır.[35]

(Beauvoir, psikosomatik demekle zihin ile vücudu birleştiren bir olayı kastediyor olmalı.)

Redstockings grubuna (heteroseksüel, radikal feministler) göre, kadınların her davranışı hayatta kalma amacı taşıyan akılcı bir strateji olarak kabul edilmeli. Kadınların yaptıklarını eleştirmek kadın-karşıtı olmak demektir.

Redstockings'in *Feminist Revolution* "Femînist Devrim" adlı kitabında yer alan 'The Marriage Question' (Evlilik Sorunu) adlı makalesinde Pat Mainardi şöyle diyor:

> Amerikalı kadınların çoğu evlidir, evlenecektir ya da evlenmek ister. ama kadın harekctinin rağbet gören yaklaşımına göre erkeklerle yaşayan kadınlar özgürlüklerine kavuşamamış ikinci sınıf feministler. düşmanla işbirliği yapan hainlerdir.[36]

Bilinçlendirme gruplarındaki çalışmalar birçok kadının ne istediğini ortaya koydu. Bu kadınların istediklerini inkâr etmek kadınlara karşı tavır almak demekti.

> (Feminist hareketteki) solcular, evlilik kurumuna saldırırken lezbiyenler daha da ileri gidip erkeklerle her türlü ilişkiye karşı çıktılar İki grup da ne kendi yaşamları ne de başka kadınların yaşamları hakkındaki gerçekleri bulmaya çalışmadı. Bu gerçekleri bildiklerini varsaydılar...[37]

Mainardi belli ki lezbiyenlerin kendi yaşamlarına getirdikleri açıklamaları (başka kadınları sevebilmek konusunda öğrendiklerini, erkekleri tercih eden kadınların verdiği acıları, heteroseksüel ilişkilere girdikten sonra nasıl değiştiklerini) göz önüne almaz.

Aslında Redstockings üyeleri, erkeklerle yaşayan kadınların hain olduğunu söyleyen Atkinson'a da en az lezbiyen feministlerin politikalarına gösterdikleri kadar tepki gösterdiler.

Mainardi sözlerini şöyle sürdürür:

> Güya 'erkeklerle yaşayan kadınlar düşmanla işbirliği yapan hainler'miş ve erkeklerden ayrılarak özgür olmalıymışlar. Kadınlar istemedikleri halde ve sonuçlarını düşünmeden kocalarından ayrılmaya zorlandılar... Ti-Grace Atkinson tarafından kurulan The Feminists grubunda erkeklerle yaşayan kadınların sayısı toplamın üçte biriyle sınırlıydı çünkü bu kadınların radikalliğe ve militanlığa daha az eğilimli oldukları ve grubun saflığını bozacakları düşünülüyordu. Kimse evlilik hayatıyla ilgili gerçekleri söyleyemiyordu çünkü herhangi bir olumsuzluk karşısında 'onu terket' denecekti.
>
> Bu sırada hâlâ bir erkekle yaşayan feministler seçimlerinin nedenlerini gizlemeye başladılar ve hiçbir şeye çözüm getirilemez oldu.[38]

Bu gizlilik feminist hareket içinde ciddi bir sorun olmaya başladı. Farklılıkları ortadan kaldırmanın koşullarından biri de dürüstlüktür. Ama tepki almamak için susmak politik açıdan doğru bir karar değildir.

Mainardi evliliğin geliştirilebileceğine ve gerekli olduğuna inanıyor.

> Başka bir insana duyduğu sevgi nedeniyle evlendiğini, bu ilişkiye değer verip sürdürmek istediğini, ama yine de evlilik içinde varolan her türlü eşitsizlik ve baskıya son vermeye kararlı olduğunu söyleyen biri, alaya ve suçlamalara maruz kalıyordu...
>
> Bence kadınlar (ve erkekler) sevgiyi, güvenliği, arkadaşlığı, saygıyı ve birbirlerine uzun bir süre için bağlanmayı arzuluyorlar. Kadınlar evlilikte aradıklarını pek bulamıyor ama yine de bunu istiyorlar.[39]

Mainardi kadın ve erkeklerin sonuçta aynı şeyi, birbirlerine karşılıklı destek verdikleri iyi bir ilişki istediklerini öne sürer. Kadınların çoğu (erkekler ile) böyle bir ilişkiye girmek istedikleri için Mainardi, kadınların istediklerine kavuşmaları gerektiğini ve kavuşabileceklerini belirtiyor.

Lezbiyenler heteroseksüel kadınlar tarafından, heteroseksüel kadınlar da lezbiyen kadınlar tarafından kullanılmaktan korkuyordu. Lezbiyenleri, kadınların birleşmesi için yaptığı çağrı ise bazı kadınların dışlanması biçiminde değerlendirildi. Mainardi'ye göre:

Solcu kadınlar için kendi dogmalarını destekleyecek yoldaşlar, lezbiyenler için de olası yatak arkadaşlarıydık. Bu iki görüş birlikte

erkeklerin kadınlara yaklaşımı (taraftar, yoldaş ve yatak arkadaşı olmak) ile aynı.[40]

Mainardi belli ki öteki kadınların lezbiyen olmasını istemenin ilgi ve sevgiden kaynaklandığı görüşünde değil. Lezbiyenlerin 'yatak arkadaşı'ndan çok arkadaş ve politik ortaklar arıyor olabileceğini de düşünmüyor.

1975'e gelindiğinde (*Feminist Revolution*'ın yayımlandığı yıl) Charlotte Bunch ve Lucia Valeska gibi lezbiyen feministler, heteroseksüellik kurumuna karşı savaşlarına katılmaları için heteroseksüel feministlere çağrı yapıyordu. Fakat Redstockings üyeleri heteroseksüelliğe getirilen eleştirilere katılmadılar.

1970'lerin ortasında lezbiyen ve heteroseksüel feministler arasındaki tartışma şiddetini yitirdi, çok az kadın bu konuda yazmayı sürdürdü. Lezbiyenler ya lezbiyenliği vurgulayıp ya da lezbiyen feminizm veya cinselliğe önem vermeyen gruplarda çalıştılar. Çok az sayıda heteroseksüel feminist bu tartışmayı sürdürdü.

Birkaç yıl sonra heteroseksüellik tartışması yeniden alevlendi. New York Üniversitesi profesörü Jessica Benjamin 'Starting from the Left and Going Beyond' (Sol ve Solun Ötesi) adlı makalesinde (1979) şöyle diyor:

Bir erkekle birlikte özgür olabileceğimi sanmıyorum. Aşkta aradığımız özgürlüğü bulmak, olduğumuz gibi tanınmak, hayallerimizi paylaşmak yalnızca bir kadınla birlikte mümkün bence.[41]

Ama Benjamin heteroseksüel olması gerektiğini ve heteroseksüel kadınların örgütlenmeye ihtiyacı olduğunu da söyler.

> Erkeklerle olan ilişkilerimizin kişisel ve politik yönlerinin görmezlikten gelinmesi (heteroseksüel kadınların reformistliği) zayıflıkların ortaya çıkmasından, belirsizliklerle karşılaşmaktan ve özgürlüğe kavuşamadan güvencelerini yitirmekten korkulmasından kaynaklanıyor[42]

Özgürlüğü kaybetmekten mi yoksa kazanmaktan mı korkuluyor? Benjamin'e göre:

> Bizi ezen ve reddedenlere sevgi bağlarıyla bağımlıyız...bu bireysel politik sorunumuzu hep korku yoluyla yani ahlak kuralları öne sürerek ya da kaçarak yani ilgisiz kalarak çözmeye çalıştık...Bu iki yöntemin de temelinde utanç duygusu var. Katıldığım son feminist grup bu utanç nedeniyle erkeklerle ilişkilerimiz, onlara bağımlılığımız konusunda, açıkça konuşamamamız nedeniyle dağıldı. Heteroseksüel kadınlar bu konuda tek başlarına mücadele etmeyi seçtiler. Ne bilinçlendirme

gruplarından ne de kolektif yaşam biçimlerinden destek alıyorlar. Ama bu kadınların eski esaret koşullarına geri dönmekten hoşnut olduklarını değil bundan utandıklarını gösteriyor.[43]

(Benjamin'in erkeklerden ayrılmak olarak tanımladığı) özgürlük çok ağır bir sorumluluk ama eleştirilere göğüs gerip özgürlüğü reddetmek de öyle.

Kanadalı sosyalist feminist Mary O'Brien seksi heteroseksüellik açısından değerlendiriyor. Feminist hareketi üreme özgürlüğü yerine cinsel özgürlüğü vurgulamakla suçluyor. Kadınların erkeklerle cinsel ilişki kurmamasını beklemek onların cinsel doyumdan vazgeçmesini istemek demek.

> Erkeklerin, kadınların cinsel ilişkiye izin vermemeyi politik bir silah olarak kullanmasından duyduğu korku genel grev mitiyle aynı kavramsal kategoriye girer. Akılcı işbirliğinden böylesine uzak olması anarşik bir nitelik taşıyor. Kadınların cinsel doyumdan kolaylıkla vazgeçebileceği de son derece ön yargılı bir varsayım.[44]

O'Brien demek ki, kadınların cinsel açıdan erkeklerle işbirliği yapması gerektiğini, kadınların bu yöndeki arzularına karşı koyamayacaklarını savunuyor.

Robin Morgan *The Anatomy of Freedom* "Özgürlüğün Anatomisi" adlı kitabında (1982) heteroseksüelliği savunur.

> Heteroseksüellik aslında bir feministin insan türünün erkek olan öteki yarısını ortadan kaldırmak istemediğini gösterir.[45]

Morgan'ın sözleri erkeklerin varlığını tanımanın tek yolunun onlarla cinsel ilişkiye girmek olduğu anlamına geliyor. Üstelik erkeklerle kardeşlik, ana-oğul, baba-kız, arkadaşlık ve politik müttefiklik ilişkileri içindeki birçok feministin varlığını da göz ardı ediyor.

1989'da Morgan kocasından ayrılıp lezbiyenliği seçtikten sonra heteroseksüellik ve lezbiyenlik hakkındaki görüşleri değişti. The *Demon Lover* "Şeytan Seven" adlı kitabı hakkında *off our backs ile* yaptığı bir söyleşide şunları söyler:

> ...bir kadına aşık oluncaya dek cinselliğe başka yönlerden yaklaşılabileceğini, kendi kendini yok etmeyen bir erotizmin mümkün olduğunu bilmiyordum...
>
> ...günümüzde her ne kadar prensip sahibi de olsalar bir kadınla bir erkeğin aynı dili konuşması olanaksız.[46]

1979'da feministlerin yayım organı *off our backs* gazetesinde heteroseksüel bir radikal feminist (Vickie Leonard) ile lezbiyen bir ra-

dikal feministin (ben) karşılıklı görüşleri yayımlandı. Yazarların yakın arkadaş ve görüşlerinde de samimi oldukları belirtildi.

Vickie Leonard'a göre:

Erkeklere karşı duyduğum güvensizlik ve nefret, en az kadınlara duyduğum sevgi ve bağlılık kadar derin... Erkek kardeşlerim olması nedeniyle hem erkeklerden nefret ediyor hem de onlarla birlikte olmayı seviyorum.

> Bazı feministler için erkeklerin kadınlara duyduğu nefretin farkına varmak çok ürkütücü olabiliyor. Ben bu nefretle büyüdüğüm için beni korkutup sindirmiyor. Üstelik kadınların erkeklere yaltaklanması da şaşırtmıyor beni. Ataerkil bir dünyanın gerçekleri bunlar.
>
> Erkeklerin ıslah edilebileceği konusunda pek ümitli değilim. Bir erkeği 'adam' etmeye çalışan bir feministin yaşayabileceği hayal kırıklığı ve yalnızlık acısını duymayacağım bu nedenle... Feministler uzun süreli ve huzurlu bir ilişki yaşadıkları ve bu ilişki feministliklerinden önce geldiği için heteroseksüelliği seçebilir. Cinselliği ve romantizmi karıştırarak başka feministlerle olan kişisel ve politik ilişkilerini zedelemekten korkabilirler. Bazı kadınların hâlâ erkeklerin onayına ihtiyacı vardır. Doğrusu ben, kadınların bu onayı özel hayatlarında aramaları; katıldıkları feminist grubu erkek egemenliğinde bazı ilişkilere zorlamamaları gerektiğini düşünüyorum.[47]

Leonard, heteroseksüelliğe başka heteroseksüel radikl feministlerin yapmış olduğundan çok farklı bir savunma getiriyor.

Bu savunmaya karşılık olarak yazdığım bir makalede ben şu görüşleri dile getirdim:

> Ben de heteroseksüel bir feministtim. 'Heteroseksüel bir kadın feminist olamaz' diyen lezbiyenler beni de rahatsız ediyor. Tabii ki hem heteroseksüel hem de feminist olunabilir, tıpkı Elizabeth Cady Stanton'dan günümüze binlerce kadının olduğu gibi. Heteroseksüel bir kadın, kadınların gördüğü baskının farkına varıp, bu baskıya son vermek amacıyla başka kadınlarla birlikte çalışmayı secebilir. Diğer bütün feministler gibi o da bağlılığı ve çabalarından dolayı da saygı görmeyi hak eder.
>
> Kendilerini heteroseksüel olarak tanımlayan kadınların değişmeye zorlanmaması gerektiğini düşünüyorum... Her kadın kararlarını kendi verebilmeli...
>
> Heteroseksüel ilişkilerde kadınlar gerçekten özgür olabilseydi doğum kontrol hapı kullanarak kanser olmayı, spiral takıtarak rahimlerini yırtmayı, veya başka bir kürtaj şeklini göze alıp onları tatmin et-

meyen bir ilişkiyi sürdürürler miydi? Erkekler güç ilişkilerini değiştirmeyi gerçekten isteseydi, her iki tarafı da doyuma ulaştıracak başka cinsel ilişki biçimleri aramazlar mıydı?
Neden kadınlardan çok erkekler cinsel açıdan çekicidir? Neden güçlü olanlar daha çekicidir? Uzun boylu güçlü erkekleri beğenirim sözü de gücün cazibesine kapılmak anlamına gelmez mi? Neden kadınlar erkek arkadaşlarını seçerken kadın arkadaşlarını seçerken kullandıklarından farklı eğitimsel ve politik standartları benimsiyorlar? Hiçbir erkek aynı standartlara uymadığı için mi?[48]

DEĞİŞEN DÜZEN

Kendilerini ısrarla lezbiyen feminist olarak tanımlayan ve heteroseksüelliğe karşı bir lezbiyen feminist kuram ve biçem geliştiren kadınların hepsi tutarlı bir politik yaklaşımı sürdüremediler. Bazıları artık lezbiyen değil (ama bu kadınlarla ilişkilerinin samimi olmadığı anlamına gelmez) Rita Mae Brown ve Jill Johnston gibileri ise lezbiyen olarak kalmalarına rağmen politikalarını değiştirdiler.

Jill Johnston'ın lezbiyenlik ve feminist politikalar hakkındaki tutumu, huzursuz bir alaycılığa dönüştü, 1979'da Village Voice'da yayımlanan bir makalede Johnston şöyle diyor: "cinsel kimliğim ile ilgili sorunum böyle bir kimliğimin olmaması."[49]

1981'de Rita Mae Brown hem kadınlarla hem de erkeklerle ilişki kurulabileceğini söyledi. Aynı yıl *Washington Post*'ta yayımlanan bir söyleşide Brown, "Şayet insan soyunun sadece yarısına karşılık verebileceğimi bilseydim kahrımdan ölürdüm. Kadınları seviyorum. Erkekleri de seviyorum. Herkesi seviyorum. Bence aksi kanıtlanıncaya dek herkes panseksüel olmalı,"[50] diyor.

Bu iki yazar da sık sık saygısızlığa varan bir biçem kullandı; bu nedenle lezbiyen feminist politikalara karşı da saygısız bir yaklaşımı benimsemelerine şaşmamalı.

Toplumumuzda lezbiyen olmak ya da radikal bir politik yaklaşımı sürdürmek çok zor. Lezbiyenler ya da radikal politikaları benimseyen gruplar haricinde hiç kimse destek verip ödüllendirmiyor.

Aslında bu kitapta görüşlerine yer verdiğimiz öteki yazarlar da zamanla cinsellik konusunda ki düşüncelerini değiştirdiler. Örneğin, heteroseksüel feministlerin bazıları heteroseksüellikten vazgeçtiler. Erkeklerle hiçbir kişisel ilişkisi olmadığını söyleyen Ti-Grace Atkinson'ın

bir erkekle yakın bir ilişkisi oldu ve bu ilişkiden çektiği acıları *Amazon Odyssey*'de[51] dile getirdi. Bildiğim kadarıyla söz konusu yazarların çoğu cinsel tercihlerini değiştirmediler. (Kişisel cinsel tercihleri değiştirmeden de kuramsal yaklaşımları değiştirmek mümkün. Bir kadın bir erkekle ilişkiye girip aynı zamanda lezbiyenliğin ya da bekarlığın daha yapıcı bir seçenek olduğunu düşünebilir. Fakat genellikle düşünceler davranışlara uyum sağlayacak biçimde değişir.)

(Cinsellik ya da başka bir politik sorun hakkında) anarşist bir tutum benimsendiğinde belki ama bu yaklaşım ömür boyu sürdürülebilir mi? dişe düşünebiliriz. Militanlık ile tutarlılık her zaman birlikte yürümez.

Heteroseksüel ilişkilerle ilgili görüşlerin bazıları gerçekdışı olabilir. Heteroseksüelliğin yapısı baskıcı bir nitelik taşısa da ilişkiler çeşitlilik gösterir. Lezbiyenliği seçmeye neden olarak erkeklerin hep kötü davranacakları ve her düzüşmenin tecavüz olduğu görüşü gösterilirse bir kadın saldırgan olmayan, kişisel ilişkilerde karşısındakini düşünen erkeklerle karşılaştığında lezbiyenliğe olan bağlılığını kısmen de olsa yitirebilir. Her düzüşmenin tecavüz olduğunu söylemektense cinsel ilişkinin birçok erkeğin kadınlara tecavüz ettiği gerçeğinden etkilendiğini söylemek daha inandırıcı olabilir. Gerçekleri çarpıtırsak farklı deneyimler geçirmiş kadınlar bize inanmayacaklardır: Biz de kendimize olan inancımızı yitirebiliriz. Her düzüşmenin tecavüz olduğunu söyleyen ilk kadınlardan biri daha sonra evlendi.

RENKLİ DERİLİ FEMİNİSTLERİN CİNSELLİK ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ

Renkli derili feministlerin cinsellik konusunda farklı görüşleri vardır. Özellikle Afrika kökenli Amerikalılar yalnızca kadınlardan nefret eden bir yaklaşıma maruz kalmamış ayrıca beyazların egemen olduğu ve beyaz kadınların siyahilerden daha güzel kabul edildiği bir toplumda aşağılanmışlardır.

New York Radical Women hareketinin kurucularından Celestine Ware'e göre:

> Siyahi erkeklerin siyahi kadınları reddetmesinin nedeni erkeklerin siyah olmaktan duydukları nefret ve erkek-dişi ilişkilerinin temelindeki hükmetme ihtiyacıdır.[52]

Ware 1970 tarihli kitabı *Woman Power* "Kadınlık Gücü"'nde "kadını baskı altına aldıkları için erkeklerle ilişkilerin, evliliğin ve anneliğin ortadan kaldırılması"[53] gerektiğini söyleyen feministleri eleştirir. The Feminists grubunun cinsel rolleri ortadan kaldırma amacı taşıyan politik bir örgüt olmaktan çok, cinselliği ve duyguları yok etmeye çalışan bir örgüt olduğunu öne sürer. "Biz biyolojinin biçimlendirdiği canlılarız" diyen Ware cinsel yaşamın gerekli olduğunu söyler.[54]

Siyahi feministler cinsel baskılara bazı çözümler önerdiler. 1969 tarihli bir yazısında Toni Cade (Bambara) şöyle diyor:

> Bekarlığın en azından bir süre için tercih edilebileceğini kabul ediyorum. Bütün amaç, bir erkeği ele geçirmek, bir kadını elde etmek, birinin elinden zorla birşeyler almak, bir erkek ya da kadın olduğunu kanıtlamak için birbirinin gururunu zedelemekse cinsellik gerçekten de kötü.[55]

Bazı siyahi feministler çözüm olarak lezbiyenliği önerdi. Bu görüşü ilk dile getirenlerden biri de Anita Cornwall. *Ladder* dergisine yazdığı 'Letter to a Friend' (Bir Arkadaşa Mektup) adlı makalesinde Cornwall şunları söyler:

> Çünkü canım, bir daha renkli derili bir erkekle yatmayacağım. Bu bir erkekle son kez düzüşmem oldu. Bir erkekle düzenli olarak yatan her kadın bence hem aklını hem de vücudunu hem de ruhunu satıyor demektir, ilişkinin adı ne olursa olsun. İster evlilik ister birlikte yaşamak olsun hiçbir şey değişmiyor. Erkek kral kadın da bir köle.[56]

Cheryl Clarke, 1980 tarihli *This Bridge Called My Back* adlı seçkide lezbiyenliğin politik bir eylem olduğu görüşünü geliştirdi.

> Kuzey Amerika gibi erkeklerin egemen olduğu, kapitalist, kadın düşmanı, ırkçı, insan düşmanı ve emperyalist bir kültürde bir kadının lezbiyenliği seçmesi bir direniş biçimidir.[57]

Clarke heteroseksüellik kurumunu da sorgular:

> Lezbiyenliği kadınları heteroseksüelliğin zulmünden kurtaracak ideolojik, politik ve felsefi bir yol olarak gören bir kadının, dünya çapında sürdürülen erkek egemenliğine ve zulmüne son verme çabasına katılması gerekir. Bence kendini feminist olarak nitelendiren her kadın, kadınların hem aile içinde hem de bir devlet politikası olarak heteroseksüelliğe zorlanmasına son vermeye çalışmalıdır.[58]

Pat Parker 1980'de yaptığı bir konuşmada heteroseksüellikle ilgili eleştirisini çekirdek aileyi de kapsayacak biçimde geliştirdi.

> ...sol kesim çekirdek aileye olan bağlılığından vazgeçmeli. Orta ve üst sınıflara mensup kadınların çekirdek aileye olan bağlılıklarından vaz-

geçmesi çok zor. Halbuki bu çekirdek aile kapitalizmin temel birimi ve devrimi gerçekleştirebilmek için de yok edilmesi şart.[59]

Audre Lorde, 1978 tarihli *'Uses of the Erotic: The Erotic as Power'* adlı makalesinde lezbiyenlikle ilişkili olduğunu söylediği erotizmden kadınların alabileceği enerjiden söz eder. (Erotizmin yalnızca lezbiyenlikle ilişkili olduğunu iddia etmez.) Lorde'a göre kadının erotik duygularının bastırılması kadınlara yapılan baskıların başında gelir.

> Sürekliliğini korumak için her baskı şekli, ezilenlerin kültüründe yer alan güç kaynaklarını bozmalı ve yok etmelidir. Kadınlar için bu, bir güç ve bilgi kaynağı olan erotizmin bastırılması demektir.[60]

Lorde, Atkinson gibi erotizmin yalnızca erkeklere güç sağladığını düşünen feministleri eleştirir. Kadınların erotizminin yadsınmasını erkeklerin egemenliğindeki toplumun bir yansıması olarak görür.

> Batı toplumlarında aşağılanan, horlanan ve bastırılan bu kaynaktan şüphe duymaya şartlandırıldık...
>
> Böylece kadınların ancak hayatlarındaki ve bilinçlerindeki erotizmin bastırılması ile güçlenebileceklerine de inanmamız kolaylaştı. Ama bu güç bir yalandan ibaret çünkü erkeklere özgü güç modellerine göre oluşturulmuş.[61]

Lorde erotizmin bir güç kaynağı olduğunu, kadınların yaşamlarını çeşitli yönlerden zenginleştirmelerine yardımcı olabileceğini savunur.

> O doyum ve bütünlük duygusunu tadabileceğimizi anladığımızda bu doyum ve bütünlüğe nasıl ulaşabileceğimizi de belirleyebiliriz...
>
> Bütün çabalarımızda erotizmi kutlamaya başladığımızda benim çalışmam da bilinçli bir seçime dönüşür...[62]

Lorde, cinsel ilişkilerin baskıcı ya da eşitliksiz olduğu görüşünde değildir. Karşılıklı ilişkilerin mümkün olduğunu savunur.

> Mutluluğun fiziksel, duygusal, tinsel ya da zihinsel açıdan paylaşımı, paylaşanlar arasında bir köprü kurulmasını sağlar... Böylece paylaşılamayanların da anlaşılması kolaylaşır ve aradaki farklılıklar bir tehdit unsuru olmaktan çıkar.[63]

(Tabii bir kişi ötekinin efendisi olmak niyetindeyse gerçekten paylaşılan mutluluk aralarındaki farklılığın ya da benzerliğin bir tehdit oluşturması olasılığını arttırabilir.)

Barbara Smith 1977'de yazdığı bir makalede başka kadınlarla ilişkileri olmasına rağmen neden birçok siyahi kadının lezbiyen olmadığını sorgular. Bunun nedeninin, siyahi kadınların zaten birçok baskı altında ezilmekte olmaları olduğunu söyler:

> Heteroseksüelliğin getirdiği ayrıcalık genelde siyahi kadınların sahip olduğu tek ayrıcalık. Hiçbirimiz ırksal ya da cinsel ayrıcalıklara ya da sınıf ayrıcalıklarına sahip değiliz. Bu nedenle tek şansımız heteroseksüellik... Son yıllarda birçok beyaz kadının, özellikle de yazarların attığı adımı siyahi kadınların göze alabilecek güce ve ayrıcalıklara sahip olmadığını düşünüyorum.[64]

Tabii bütün Afrika kökenli Amerikali feministler lezbiyen değil. *Black Macho and the Myth of the Superwoman*'ın yazarı Michelle Wallace 1978 tarihli bu kitabında lezbiyenlikten yalnızca bir kez söz eder; yapılan gönderme de zaten pek olumlu değildir.

> Bazı siyahi kadınlar koca bulamadıkları için biraraya gelirler. Bazıları erkek arkadaşlarına sinirlenir. Lezbiyenler cinsel tercihlerinin toplum tarafından kabullenilmesini ister.[65]

Bell Hooks (Gloria Watkins) *Ain't I a Woman* (1981) adlı kitabında kadınları kısıtlayanın cinselliklerinin erkekler tarafından tanımlanması olduğunu söyler. Kadınlar önce cinsel baskı nedeniyle kısıtlandı; şimdi ise giderek artan bir sömürü ve düşmanlığın baskısı altındalar.

> Artık doğum kontrol hapı ve öteki doğum kontrol yöntemleri sayesinde erkekler kadınların vücuduna hükmedebiliyorlar. Bu nedenle kadınlara ilgi ve saygı gösterme gereği duymuyorlar. Bütün kadınları 'kötü', 'fahişe' olarak nitelendirip duydukları nefreti açıkça dile getirebiliyorlar. Beyaz erkekler kadınları çeşitli ürünlerin pazarlanmasında cinsel birer nesne olarak kullanarak ve pornografi ve tecavüzü var güçleriyle destekleyerek grup halinde nefretlerini kusuyorlar. Siyahi erkekler ise ev ortamında giderek daha çok şiddet kullanıyor (bunu beyaz erkekler de yapıyor) ve siyahi kadınları anaerki yanlısı, erkek düşmanı fahişeler biçiminde nitelendirerek sözlü bir aşağılama yöntemi uyguluyorlar.[66]

Yine de Hooks, lezbiyen feministlerin heteroseksüelliğe getirdikleri eleştirilere katılmıyor.

> Erkeklerle olmak isteyen onca kadının benliklerini güçlendirmeye hiçbir katkısı yok heterosesüelliğe saldırmanın.[67]

Ain't I a Woman'da Audre Lorde ve Barbara Smith gibi Afrika kökenli Amerikalı lezbiyenlerin çalışmalarına yer verildiği halde lezbiyenlik konusu ayrıca ele alınmıyor.

Hooks, *Feminist Theory:From Margin to Center* (1984) adlı kitabında ise kadın, bütün bir grubun, genellikle de bir grup olarak er-

keklerin malı kabul edildiği zaman cinselliğin baskıcı bir nitelik kazandığını söyler. Halbuki lezbiyenler için de mal niteliği taşımanın baskıcı olması gerekir. Hooks'a göre cinselliğin daha az baskıcı olması için cinsel ilişkilerin belli bir kişiyle kurulan belli bir ilişkinin bir parçası olduğunun; başka bir deyişle belli bir erkeği seçtiği için bir kadının bütün erkeklerin malı olmadığının kabul edilmesi gerek.

Hooks'a göre cinsel arzunun belirli bir kişiye yönelik olduğunun; başka bir bireyle olan etkileşimlerle bağıntısının belirlenmesi ile cinsel baskıya karşı savaşımız hız kazanacaktır.

> Birçok kadın bir erkekle cinsel birleşmeden zevk aldığı için heteroseksüelliği seçer. Feminist hareket lezbiyen cinselliğine yeni boyutlar kazandırdı. Aynısını heteroseksüellik için de yapmaması için hiçbir neden yok...
>
> Özgürleştiren bir cinsellikte kadının vücudu bütün erkeklere ya da kadınlara ait bir nesne değildir.
>
> *Cinsel tercih düşüncesinin beraberindeki bir varsayım da tercih* edilen cinsiyetten herkesle cinsel ilişkiye hazır olunmasıdır. Bu varsayım kişinin cinsel bir nesne haline gelmesine yol açar... Cinsel arzunun belirliliğini ortadan kaldıran kural ve tanımlardan vazgeçildiğinde cinsellik de değişecektir.[68]

Lezbiyenlerin öteki lezbiyenlerin cinsel ilişkiye hazır olduklarını düşündüklerini sanmıyorum.

Hooks 1989 tarihli kitabı *Talking Back*'de feministlerin erkekler hakkında daha çok yazmaları gerektiğini söyler. "Dört kızdan biri ensest kurbanı olurken, üç kadından biri tecavüze uğrayıp evli kadınların yarısı şiddete maruz kalırken, feministlerin ele alması gereken konulardan biri de günlük hayatta kadın ve erkekler arasındaki ilişkiler olmalıdır"[69] Fakat Hooks sözlerini şöyle sürdürür; "Sevgi ve ilgiye dayalı ilişkiler kadın ve erkekler arasında iletişim kurulmasını sağlıyor böylece de erkekler kadınlara hükmedip onları ezmiyor. Ataerkiye ve cinsiyetçiliğe rağmen akılcılık ve değişim potansiyeli de mevcut."[70]

Talking Back'de Hooks heteroseksüellik yanlısı cinsiyetçilik ile ilgili görüşlerini de dile getirir.

> Heteroseksüelliğin eleştirisi zaten cinsiyetçilik kavramının içindedir. Cinsiyetçilik kavramının ayrılmaz bir parçası olan 'heteroseksizm' cinsiyetçiliğin çocuğudur adeta.[71]

Feminists of Color grubu, beyazların egemen olduğu ataerkil düzende yaşanan şekliyle cinselliğin onlara ne denli zarar verdiğinden söz eder.

Barbara Omolade'in 'Hearts of Darkness' (Karanlık Kalpler) adlı makalesinde kölelik döneminde siyahi kadınların topluca tecavüze uğramasının tarihsel ve süregelen etkileri irdelenir.

> Beyaz erkek sürdürdüğü ırkçı ataerkil düzen sayesinde kadının iyilik, saflık, masumiyet ve zayıflık özellikleri ile günahkâr, kötü ve şehvet dolu yanı arasındaki kültürel ayrımı, hem olumlu özellikleri taşıyan beyaz kadınla hem de olumsuz özellikleri taşıyan zenci kadınla cinsel ilişki kurarak devam ettirdi.[72]

Omolade baskının siyahi kadının cinselliğini yok edemediğini de sözlerine ekler.

> Beyaz erkek ile siyahi kadın arasındaki cinsel ilişki, hükmetme eylemini bir ritüel gibi yeniden canlandırmış olsa da bu baskı siyahi toplum içinde siyahi kadının cinsel davranışlarını tamamen bastırmayı başaramadı. Siyahi kadının cinselliği onun özgürlüğünü ve mutluluğunu ifade etmesini sağladı...[73]

Latin kökenli lezbiyen Cherrie Moraga *Loving in the War Years* "Savaş Yıllarında Aşk" adlı kitabında Meksika göçmeni kadınların, İspanyolların Aztekleri ele geçirmesine yardım eden Malinche adında bir yerli kadının soyundan gelmekle suçlandıklarını söyler. Lezbiyenliğin ise beyazlardan öğrenildiği düşünülür.

> Hiçbir kadın yoktur ki Malinche'nin adı ile damgalanıp yargılanmasın, bir zamanlar Aztekli bir prenses olan bu kadının adını duymamış olsa bile...[74]
>
> Kocasının, babasının, ağabeyinin ya da oğlunun egemenliğini reddedip cinselliğini kendisi yönlendirmeye başlayan her kadın 'ırkına ihanet etmek'le, çocukları olsa da olmasa da halkının soykırımına neden olmakla suçlanır. Kısaca bu başkaldıran kadın, lezbiyen olmasa da bir lezbiyen olarak görülür. 'Una Malinchista' dır o, herkesin kafasındaki o lezbiyen gibi. Meksika tarihindeki malinche gibi, dış etkenlerin sonucu kendi halkını yok edecek kadar bozulmuş bir kadındır.[75]

Juanita Ramos, *Companeras: Latina Lesbians* adlı seçkide "lezbiyen olmak kendi (Latin) kültürel değerlerimize ihanet etmektir" der.[76]

ELEŞTİRİ SÜRÜYOR

Bazı feministler cinsellikle ile ilgili eleştirilerini 1980'lerde de sürdürdüler. Örneğin Andrea Dworkin 1983 tarihli Rihthsing women (sağ kanadın kadınları) adlı kitabında cinsel ilişkinin erkek egemenliğinin

temel taşı olduğunu söyledi. 'Reonuncing Sexual Equality' bildirisindeki görüşlerini geliştirmeye devam etti.

> Kadınların cinsel bir sınıf olarak cinsel sömürüye uğramaları nedeniyle zorunlu cinsel ilişkilere değinmeden kadın cinselliğinden söz edilemez...
>
> Bu zorlama zaten 'seksi'dir. Romantik bir değer kazanmış, bir erkeğin kadına duyduğu arzunun ölçüsü haline gelmiştir...
>
> Erkekler cinsel ilişki yoluyla kadınlar üzerindeki egemenliklerini sürdürürler...[77]

Dworkin, Right-Wing Woman'daki bir makalesinde kadının cinsel özgürlüğe kavuşmak için önünde bazı imkânlar olduğunu söyler. Ama bunun daha fazla sayıda orgazm olmakla bir ilgisi yoktur.

> İnsanda cinsel bütünlüğünü belirleyip ifade etmesine ve bu bütünlüğü oluşturmasına yarayan bir güç, bir cinsel akıl da olabilir. Bu akıl orgazm sayısı ile belirlenemez... Hapsedilmemiş, dünya ile ilişkisi kesilmemiş bir vücutta bulunabilir... Cinsel akıl daha çok ahlaksal akla benzer...[78]
>
> Kadınlarda cinsel akıl, yani erkek egemenliğindeki bir dünyada en nadir rastlanan akıl tür: kadınların algıladığı biçimiyle dünyayı yeniden canlandıran pornografiye, sömürüye, mazoşizme, kendinden nefret etmeye ve 'iyi kadın' ve 'kötü kadın'a karşıdır. Erkeklerin dünyasında fahişe olduğu zaman dışlanmaz kadın; kendine sahip olduğunda kendi vücuduna sahip olup denetleyebildiğinde dışlanır...[79]

Kadınların ne istediklerini bildiklerini savunan Redstockings grubunun aksine Dworkin, kadınların erkek egemenliği altında kendi arzularının bile akılcı bir değerlendirmesini yapamayacağını düşünüyor. Dworkin'in cinselliğe yaklaşımı Atkinson'nunkine benzer. Tabii Atkinson cinsel aklın mümkün olmadığını söyler.

Dworkin kendine sahip olan bir kadının cinselliğini betimlemez. Bu denetimi biraz olsun yitirmeden başkalarıyla cinsel ilişki kurması (şayet kuracaksa) mümkün mü?

Intercourse "Cinsel İlişki" (1987) adlı kitabında erkeklerle girilen cinsel ilişkiyi eleştirmeyi sürdüren Dworkin daha iyi bir cinselliğin nasıl gerçekleşebileceğinden söz etmez; lezbiyenliğin daha iyi bir seçenek olacağını da iddia etmez. Cinsel ilişkiyi ve etkilerini acımasızca lanetler.

Dworkin cinsel nesne olarak kullanılan kadınların hiçbir zaman kendilerini toparlayıp erkekler ile eşit bir konuma gelemeyeceklerini

öne sürer: "Eşitlik fiziksel bütünlük, bekaret demektir. Kadın için eşitlik, erkeğin arzusuna ve cinsel tatminine hiç alet olmamasını, cinsel bir nesneye dönüştürülmemesini gerektirir. Cinsel bir nesne olduktan, düzülünce de bu konumu onaylandıktan sonra kadın artık kaybettiklerini geri kazanamaz."[80] Hiç şüphesiz bir nesne olarak kullanılmak hem acı hem de zarar verir ama kadınların hiçbir zaman kurtulamayacakları düşüncesi de son derece ürkütücü.

Feministler yalnızca kendilerinin değil öteki kadınların da cinsel bütünlüğü ile ilgilenmeliler. Dworkin *Right-Wing Woman*'da bazı kadınların fuhuş ve pornografi sektörlerinde çalışmasının onaylanmasının baskıyı desteklediğini söyler.

> Bazı kadınların cinsel açıdan sömürülmesini desteklemek kadınları cinsel tacize kurban etmek; feminizmin temeli olan cinsel sınıf bilincini inkâr etmek demektir. Feminizm karşıtı bir harekettir.[81]

Dworkin ile birlikte çalışan Catharine A. MacKinnon 1982 tarihli bir makalesinde şunları söyler:

> Marksizm için iş ne demekse feminizm için de cinsellik o demektir. Kişinin kendine ait olan ama elinden alınandır.[82]
>
> Cinsellik arzuyu yaratan, yönlendiren, ifade eden ve denetleyen toplumsal bir süreçtir; kadın ve erkek dediğimiz toplumsal canlıları yaratır. Kadın ile erkek arasındaki ilişkiler de toplumu oluşturur.[83]

Dworkin gibi MacKinnon da cinselliğin erkek egemenliğinin temeli olduğunu söyler.

> Erkeklerin cinsel egemenliği ve kadınların sömürülmesini kurumlaştıran heteroseksüelliğin getirdiği toplumsal koşullara göre kadın ve erkek birbirinden ayrılıp bildiğimiz cinsiyetlere bölünür. Başka bir deyişle cinsellik toplumsal cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin temel taşıdır.[84]

Bu görüş Atkinson'ın düşünceleri ile benzerlik taşır. MacKinnon'a göre;

Dişi toplumsal cinsiyetini betimleyen her stereotip özellik aslında cinsellikle ilgili gösterilir. Edilgenlik, alıcı olmak, direniş gücünü yitirmek, hassaslık da cinsel açıdan kullanılmaya açık olmak demektir.[85]

MacKinnon'ın kadın tanımı Monique Wittig'in öne sürdüğü tanıma benzer.

MacKinnon'a göre yabancılaştırılmış bir cinsellik kadın tanımının bir parçasıdır.

> Kadın, cinselliği başka biri, toplumsal açıdan erkek olarak tanımlanan biri için varolan, kendini bu biçimde betimleyen bir varlık olarak tanımlanır. (Bu cinselliği erkek yerine erkek egemenliğini paylaşan bir kadın da kullanabilir.) Kadının cinselliği bu kişide cinsel arzu uyandırma yeteneğidir.[86]

MacKinnon, kadın cinselliğinin yapay olarak kurgulandığını bu nedenle de ne baskı ortadan kalktığında ne de cinsellik varolduğu şekliyle daha çok ifade edilebildiğinde özgürlüğe kavuşulabileceğini söyler.

> Kadının cinselliği başka biri için varolmak demekse ne buna izin verilerek ortadan kaldırılabilir ne de ayrılıkçılık (yani erkeklerin dışlanması) ile çözüm bulunabilir...[87]

MacKinnon'a göre bir kadının cinselliği başka bir kadın için var olabilir; bu durumu yaratmak gerçek bir kaçış yolu değildir.

off our backs ile 1983'te yaptığı bir söyleşide MacKinnon hiçbirimizin cinsellikle ilgili duygularımıza güvenemeyeceğimizi öne sürer.

> Kadın ve erkeklerin, toplumsal cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin (kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik ya da erkeklerin kadınlara baskı yapmasının) bir parçası olarak kendilerini nasıl tanımladıklarını, cinselliği nasıl yaşadıklarını anlamazsak; toplumsal cinsiyeti erotikleştirdiğimizi fark etmezsek 'bana zevk veriyorsa bunun nesi yanlış' gibi sözler söylemeye, ahlaksal bir eleştiri yaptığımızı düşünmeye devam edeceğiz.[88]

MacKinnon erkek egemenliğindeki bir toplumda cinselliğin zor kullanma ile içiçe olduğunu söyler. Tecavüz olanla olmayanı ayırdetmek çok güçtür. Tecavüz hem şiddettir hem de cinsellik:

> Tecavüzün seks değil de şiddet olduğu görüşü ile kadınlar, sanırım, zor kullanıldığı zaman uyarılmadıklarını söylemeye çalışıyorlar...
>
> Cinsellik sorunu günümüzde algılandığı biçimi ile zor kullanıldığını kabul etmez... Erkekler de bence, her türlü hükmetme biçimini cinsel yönden uyarıcı buluyor...[89]

1987 tarihli *Feminism Unmodified* adlı kitabında MacKinnon, günümüzde baskıcı olmayan cinsel ilişkilerin yaşanabileceği konusunda kötümser bir tavrı benimsiyor.

> (Konuşmalarında) seyirciler sürekli hükmetme isteğinin hükmetmediği, cinsiyetlerin eşit olduğu, kişinin kendi cinselliğini başka biri ile paylaşabildiği cinsel ilişkiler istediklerini belirtiyor... Mesele... birçoğunun buna zaten sahip olduklarını düşünmesi... Seyirciler, cinsel eşitlik üzerine kurulu bir toplumun ve böyle bir cinselliğin zaten varolduğunu, yalnızca ortaya çıkarılması gerektiğini onaylamamı bekliyor...

> Cinsel ilişkinin tatmin edici olması kişinin sömürülmekten zevk aldığı anlamına gelebilir. Ya da kişinin özgürlüğü bir an için de olsa tatması anlamına da gelebilir. Günümüz koşullarında özgürlük nadir rastlanan, değerli ve içinde zıtlıklar barındıran bir olaydan başka ne olabilir? İnsanlar arasında olası ilişkiler, duyumdan alınan zevk ya da yakınlık hissi olsun, seksin kadınlar için olumlu, yapıcı bir deneyim olmasını gerektirmez.[90]

MacKinnon'ın görüşlerinin büyük bir kısmı, uzun süreli bir çalışmanın ürünü belli ki. Fakat seksin kadınlar için yapıcı bir deneyim olmayacağı savı feminizmin başlagıcında yapılan genellemeleri çağrıştırıyor.

10- FEMİNİZMİN CİNSEL POLİTİKALARINDA GELİŞMELER

CİNSELLİK ve aşk gibi kişisel sorunların yeterince tartışılmaması birçok feministi rahatsız etti. Yapılan tartışmalar da bazı radikal feministlerin beklentilerinden çok uzaktı. Tartışmalar aşktan çok cinsellik üzerindeydi. Bu eğilim feminizmin başlangıcından beri mevcuttu.

Bu yeni tartışmada elle doyuma ve oral sekse (bu iki yönteme lezbiyenlerin ve cinsel tercihleri farklı başka kadınların yaklaşımları oldukça farklı); cinsel ilişki sıklığında eşler arasındaki farklılıklara; eşlerin birbirinden uzak kaldığı ilişkiler ve bu ilişkilerin cinselliğe etkilerine; boş zamanı az olan kadınlar arasındaki ilişkilere ve diğer yaygın cinsel sorunlara çok az değiniliyordu.

1980'lerde feminizmle ilgili tartışmalar daha çok sadomazoşizm ile lezbiyen ilişkilerdeki erkeksi kadın/vamp kadın rolleri üzerinde yoğunlaştı. Çünkü bazı lezbiyenler bu rollerin feminist hareket tarafından tanınmasını istiyordu.

Bu konuda 1970'lerde bazı görüşler öne sürülmüştü ama feminist hareket çapında asıl tartışma 1980'lerde başladı.

Bu kadınlar, heteroseksüelliğe aşırı bir eleştiri getirildiğini düşünen heteroseksüel feministleri destekliyor, onlar da bu kadınları destekliyordu. Tabii bütün heteroseksüel feministler aynı görüşte değildi. Bazıları, özellikle de pornografiye ve kadınlara şiddet uygulanmasına karşı mücadele edenler, lezbiyen feministlere katılarak bazı cinsellik çeşitlerinin eleştirilmesi gerektiğini söylüyordu.

Erkeksi kadın/vamp kadın rollerini özellikle tarihsel bir bağlam içinde vurgulayan bütün lezbiyenlerin sadomazoşizmi desteklediklerı de söylenemez. Erkeksi kadın/ vamp kadın tarihinin önemli bir bölümünü ve kadınları sevmeye çalışan birçok cesur kadını yargılamak olur.

ERKEKSİ KADIN/VAMP KADIN İLİŞKİLERİ

1981'de Lesbian Hestory Archives'ın kurucusu Joan Nestle erkeksi kadın/vamp kadın aşkını savunarak bu konuda daha sonra yayımlanacak birçok makaleye öncülük etti.

> Erkeksi kadın/vamp kadın ilişkisi erotik bir ortaklıktır. Hem bir isyan biçimidir hem de kadın cinselliğinin en samimi ifade şekillerinden biri...
>
> Bu deneyimin karmaşıklığı ve gerçekliği nedeniyle bu gibi ilişkileri anlatmada kullanılan rol yapma sözünü yeniden gözden geçirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Bu terimin bu aşk deneyimini betimleyemediği görüşündeyim. Bir vamp kadın olarak bana doğal, doğru gelen neyse onu yaptım. Herhangi bir rol ezberlemedim, yalnızca bir tür aşkı mükemmel hale getirdim.[1]

1982'de Barnard College'da yapılan yıllık feminizm konferansında lezbiyen feministlerin cinselliğe, örneğin heteroseksüellik ve hükmetme ilişkilerine getirdikleri eleştiriler eleştirildi.

Konferansta sadomazoşizmin politikaları ile erkeksi kadın/ vamp kadın ilişkileri konusunda grup çalışmaları düzenlendi. Belli başlı konuşmacılar 'cinsel riskler'e atılma konusunda (buna sadomazoşizm de dahil olabilir) olumlu görüşler dile getirdiler.[2]

Konuşmacılar, Ti-Grace Atkinson, lezbiyen ayrılıkçılar (isim belirtilmiyor), Adrienne Rich, Andrea Dworkin, Susan Brownmiller ve Kathleen Barry (Female Sexual Slavery/Dişilerin Cinsel Köleliği adlı fuhuşa zorlanma konusunda bir kitap yazdı) gibi kuramcıların cinselliğe getirdikleri eleştirileri eleştirdiler. Bu kadınlardan bazıları lezbiyen, diğerleri ise heteroseksüeldir.

Cinsellik konusunda lezbiyen-heteroseksüel ayrımının ötesinde bir birlik söz konusu. Bir yanda (genellikle radikal ya da lezbiyen) feministler birçok normu sorgulayan bir eleştiri getirdiler cinselliğe. Bu normlar arasında heteroseksüellik kurumu, tecavüz eyleminin erkek/dişi ilişkileri üzerindeki etkileri, (erkeğin tecavüz etmediği durumlarda buna dahil), erkeklerin tanımladığı bir eylem olarak cinsel ilişki kurumu ve cinsel ilişkilerde hükmetme/boyun eğme yer alır.

Öte yandan bu eleştirilere karşı çıkan, cinselliğin bireysel bir sorun olduğunu, eleştiri yapanların kadınların özgürlüklerini ve tutkularını (boyuneğme arzusunu da) görmezlikten geldiklerini savunan kadınlar da var. Belki de bu tutuma cinsel özgürlükçü bir yaklaşım denebilir.

Cinsel özgürlükçü bir yaklaşımı benimseyenlerin çoğu, kadınların sorunlarına radikal feminist değil de sosyalist feminist bir çözümleme getiriyor. Başka bir deyişle kadınların ezilmesinin temelinde cinselliğin değil de işin olduğunu savunuyorlar. Bütün sosyalist feministlerin özgürlükçü olduğu da söylenemez tabii.

SADOMAZOŞİZM

Sadomazoşistler kendilerine 'cinsel kanun kaçakları', diğer lezbiyenlik türlerine de 'cici' ya da 'güvenilir' diyorlar. Yine de bütün lezbiyenler bir çok eyalette suçlu durumunda. (Belki de bu, lezbiyenlerin arasıra 'kanun kaçağı' olarak alkışlanmasının bir sonucu. Kimin daha kanundışı olduğunu anlamaya çalışıyorlar.)

Hiçbir feminist, kadınlar arasındaki, güç kullanılması ya da zarar görmenin söz konusu olmadığı sadomazoşist ilişkilerde suç işlendiği görüşünde değildir. Bazıları sadomazoşizmin feminizme ait bir uygulama olmadığını söyler. Başkaları üzerinde ne biçimde olursa olsun güç kullanılmasının ahlaksal açıdan yanlış olduğunu ve/veya politik egemenliği güçlendireceğini (bu çok yaygın bir feminist-düşüncedir) savunan biri için sadomazoşizmi onaylamak bu inanca ters düşmek olacaktır.

1980'lerin başında lezbiyen ve feminist yayınlarda sadomazoşizm ve hükmetme konularına büyük önem verildiği halde birçok lezbiyenin özel hayatında sadomazoşizmin yeri yok. Karla Jay ve Allen Young'ın 1979'da yayımlanan The Gay Report "Homoseksüellik Raporu" adlı kitabında, sadomazoşizm konusunda lezbiyenlerin %2'sinin son derece olumlu, %7'sinin ılımlı görüşleri olduğunu; bağımlılık konusunda ise %4'ünün olumlu, %7'sinin de ılımlı görüş belirttikleri söylenir.[3]

Risk ya da tehlike gibi bazı terimler belli bir tarafın kullandığı şifre sözcüklerdir. Diğer terimler her iki tarafça da kullanılır.

1980'lerde birçok feminist Fransız seksolog Michel Foucault'nun önerdiği terimleri kullandı. Cinsellik belli bazı dönemlerde kurgulanır ve evrensel, değişmez bir davranış biçimi değildir. Ama cinselliğin

tarihsel bir kurgu olduğu görüşü her anlama çekilebilir. Cinsel özgürlükçülere göre "Cinsellik kurgulanır; sadomazoşizm gibi davranış biçimlerinin özde hiçbir amacı yoktu ve davranışı yapanlar hangi amacı taşıyorsa o anlama gelirler."

Öte yandan cinselliğin eleştirilmesi gerektiğini düşünen feministlere göre "sadomazoşizm gibi davranışlar birer oyundan ibaret değildir. Gördüğümüz baskının bir sonucudurlar; bu baskı ile ilişkilidirler. Bu nedenle de bu davranışları baskının bir yansıması olarak eleştirebiliriz."

CİNSEL ÖZGÜRLÜKÇÜ GÖRÜŞLER

1981'de Amber Hollibaugh ve Cherrié Moraga birlikte yazdıkları bir makalede lezbiyenliğin cinselliğini yitirdiğinden ve lezbiyenlere sunulan modelin çok kısıtlı olduğundan şikayet ettiler. Cinselliğini yitirmiş lezbiyenlik ile kastedilen Furies gibi grupların geliştirdiği politik lezbiyenlik ile Adrienne Rich'in zorunlu heteroseksüellik konulu yazısında söz edilen lezbiyenlik biçimidir.

> Cinsel olmayan bu kuramın sonucunda cinselliğin 'aşkın' bir tanımı yapıldı ve lezbiyenlik (heteroseksüellik kurumunun dışında olduğu için) feminizmin uygulaması olarak görülmeye başlandı. Heteroseksizmin şartlandırmasından sıyrılıp hiçbir çekişmenin yaşanmadığı, sorunsuz ve doyuma ulaştıran bir cinselliğe, eşitlikçi bir cinselliğe ulaşılabileceğini düşünmeye başladık. Bu rüyanın hem yanıltıcı hem de zararlı olduğu görüşündeyiz. Böyle bir ideale kim ulaşabilir ki?[4]

Ann Snitow, Christine Stansell ve Sharon Thompson, The Powers of Desire "Arzunun Gücü" adlı (1983) girişinde lezbiyenliğe politik bir nitelik yüklemenin cinselliği yok ettiğini öne sürdüler.

> Lezbiyenliğin kaynağında eros'un değil de öfkenin olduğunu söyleyerek (The Woman-Identified Woman) bildirisi lezbiyen kimliğinin cinsel niteliğini yitirmesine neden oldu.[5]

Lezbiyenler, lezbiyenliğe politik bir nitelik kazandırmasa mıydı? Yazarlar bunu mu söylemeye çalışıyor? Yani lezbiyen feministlerin başka kadınları erkekleri terk etmeye çağırması yanlış mıydı? Bu lezbiyenler yalnızca lezbiyenlerin daha iyi orgazm olduğunu mu ileri sürmeliydi yoksa?

Furies grubu gibi eski feministler , böyle cinsellikten soyutlanmış bir lezbiyenlik istediklerinin farkında değildi. Hem Radicalesbians hem de Furies üyesi Rita Mae Brown'ı düşünün. Brown kadınların ho-

moseksüelliklerini ilan etmelerini ilk isteyenlerdendi. Brown'ın cinselliğe önem vermediğini kimse söyleyemez. Furies üyesi Joan E.Brien 1988'de lezbiyenlik konulu bir konferansta şöyle dedi: "bizim (Furies grubunun) cinsel olmadığımız görüşü son derece abartılı."[7]

Alice Echols 1982 tarihli Barnard Konferansında bazı feministlerin, özellikle de Adrienne Rich'in hiç cinselliği olmayan bir lezbiyenlik yorumu getirdiklerini öne sürdü.

> ...Lezbiyenlik cinsellikten uzaklaştığı ve dişiler arası bağlılık olarak tanımlandığı zaman kabullenildi...[7]
>
> ...Kadınların cinselliğinin daha çok tinsel olduğu, cinselliğin kadınların yaşamında pek önemli bir yeri olmadığı varsayılır. Örneğin Adrienne Rich dişi cinsellliğini şöyle tanımlar: "vücudun herhangi bir parçasıyla ya da yalnızca vücutla sınırlı olmayan bir enerji."[8]

Echols acaba cinsel ilişkilerin tamamen fiziksel bir nitelik taşımayan deneyimlerden geliştiği ya da bu gibi deneyimlerle ilişkili olduğu görüşünü mü eleştiriyor? İnsan cinselliği nasıl vücudun tek bir parçası ile sınırlanabilir?

Echols'a göre Rich'in lezbiyenliğin geniş kapsamlı olduğu görüşü hem lezbiyen hem de heteroseksüel kadınların cinselliğini yok ediyor.

> Rich'in önerdiği kapsamlı lezbiyenlik tanımı, heteroseksüelliğin çekiciliğini göz ardı eder. Bütün erotik ve cinsel eğilimlerin böyle kapsamlı bir tanımda yer alması gerekmez mi?[9]

Acaba bu kadınların birbirlerine karşı duyduklarına değinen bir makale onaylanmayacağı anlamına mı geliyor? Erkekler arasındaki bağlılığın gizli homoseksüel duygular barındırdığından da söz edilemeyecek mi? Rich'in öne sürdüğü heteroseksüelliğin bir kurum olduğu düşüncesi kadınların heteroseksüel arzuları olmadığı anlamına gelmez.

SEKSİ ROLLER

Özgürlükçü yaklaşım benimseyenlerden bazıları rollere ya da belli güç ilişkilerine dayanmayan bir cinselliğin seksi ya da erotik olmayacağını öne sürer. Atkinson da çok önceleri bu görüşü savundu ve cinsellik olmadan daha rahat edeceğimizi söyledi.

Amber Hollibaugh'a göre:

> Bu rollerin, fantazilerin ya da her türlü cinsel farklılığın var olduğunu reddederseniz yalnızca nötr bir cinsellik kalır geriye. Herkesin eşit olması gerekir çünkü herhangi bir farklılık işin içine gücü ve sapkınlıkları karıştırır ve tehdit eder.[10]

Başka bir görüş de güç kullanılması ile ilgili baskı kuramıdır. Güç sahibi olma arzusu mevcuttur ve bu arzuyu onaylanan bir biçimde ifade etmezseniz uygun olmayan başka biçimlerde ortaya çıkar.

Cherrié Moraga'ya göre:

> ...bu gibi fantazileri bastırmanın tehlikesi bilinçsiz kalmaya zorlanmalarıdır. Ama cinsel ilişki sırasında bir de bakarsınız sevgilinize psikolojik ya da başka açıdan hükmetmeye çalışıyorsunuz. Bu güç arzusu bu denli gizli ve yasak olduğunda karşınızdakini yönlendirirken ortaya çıkması kaçınılmazdır.[11]

Güç konusuna karşıt bir açıklama da getirilebilir: bir kişi ne kadar çok güç sahibi ise bunu ne kadar sık kullanırsa o kadar çok güç sahibi olmayı arzular. Tıpkı şarkı söylemek ya da tenis oynamak gibi güç kullanmak da yapıldıkça daha çok arzulanır.

Moraga ve Hollibaugh da öteki özgürlükçüler gibi heteroseksüelliği savunur.

> Feminizmin aracılığı ile heteroseksüellik kurumunu çözümleyerek bu kurumun hangi açılardan baskıcı olduğunu öğrendik ...ama hangi açılardan cinsel olduğunu belirleyemedik. Örneğin bunca baskıya rağmen kadın ve erkeklerin neden birbirlerini çekici bulduklarını bilmiyoruz. Heteroseksizmin dışında da bir heteroseksüellik var.[12]

Kadın ve erkeklerin birbirlerini çekici bulmaları heteroseksüellik eleştirisine ters düşmüyor. Atkinson'ın dediği gibi bu çekim gücünde eşitlik yok. Heteroseksüelliğe getirilecek daha doğru bir savunma ılımlı ve şefkatli heteroseksüel ilişkilerin mümkün olduğudur.

Bazı özgürlükçüler, lezbiyen feministlerin cinselliğe getirdiği eleştirinin, renkli derili ve işçi sınıfından kadınları kapsamadığını ve yalnızca beyaz orta sınıfa ait bir eleştiri olduğunu öne sürerler. Moraga ve Hollibaugh da bu görüştedir.

> Ait olduğumuz ırk ve sınıfın kendimizi cinsel açıdan nasıl tanımladığımız üzerinde büyük etkileri var... Beyaz orta sınıfa mensup kadınların yönlendirdiği bir harekette çalışırken onların kültürel değerlerinin (Amerikan usulü bir püritanlık) bize zorla kabul ettirildiğini gördük.[13]

Siyahi feministler Audre Lorde ve Alice Walker da sadomazoşizmi eleştirdiler ama bu eleştirinin beyazlara özgü olduğu söylenemez.[14] Cinsel ilişkilerin eşitlik üzerine kurulması gerektiği düşüncesi de, üstelik, beyaz Amerikalıların püritanlığından kaynaklanmaz.

Cinsel normlara karşı çıksalar da özgürlükçü feministler, başkalarıyla cinsel ilişki kurmanın bir normallik ölçütü olduğu görüşünde. Ellen DuBois 1982 Barnard konferansında "cinsiyetsiz yaşamlar sürmek zorunda kalsaydık ne kötü bir yenilgi olurdu" diyor.[15] Bekarlığın yenilgi olduğunu düşünen pekçok feminist olduğu gibi, bu görüşe katılmayan feministlerde var.

Özgürlükçü yazarlar cinsel uyarının ya da heyecanın iyi birşey olduğunu, hatta belki de öteki değerlerden daha önemli olduğunu öne sürerler. Snitow, Stansell ve Thompson şöyle der:

> ...Cinsel tabu ve cinsel uyarı arasındaki psikolojik ilişki nedir? Utanç erotik heyecanı azaltır mı? Yoksa arttırır mı? Cinsel heyecan çeşitli tabuların tekrar tekrar yaratılmasına mı bağlıdır? Tabuların geliştiği söylenebilir mi?[16]

Feministlerin ya da feminizmin amacı cinsel uyarıyı arttırmak mı? Ya da orgazmı? Neden? Böyle bir görüşe açıklama getirilmesi lazım. Maksimum uyarının da en iyi şey olduğunu belirtmek gerek bu arada.

Sosyalist feminist Gayle Rubin ve öteki özgürlükçü feministlere göre sadomazoşistler korunması gereken bir azınlık oluşturuyor. Homoseksüel özgürlük akımı başlamadan önce lezbiyenlerle homoseksüellerin içinde bulundukları durumdalar. Rubin, sadomazoşizmi eleştiren feministlerin lezbiyen cinselliğini yanlış tanıdıklarını, ayrı rollerin olmadığı şefkat dolu ilişkiler düşündüklerini söylüyor.

> Feministlere yakışan cinsel davranışlarla ilgili yaygın düşüncelere baktığımız da S/M'in (sadomazoşizm) bunun tam karşıtı olduğunu görürüz. S/M karanlıktır; aşırıdır; kutuplara bölünmüş bir ritüeldir. Asıl önemlisi de gücü ve farklılığı kutlar... Bu cinsel davranışların eleştirilmemesi gerektiği demek değil. Cinsel bağlamda insanların birbirlerine nasıl davrandıkları önemli. Ama cinsel davranışlardaki kültürel farklılıkları yargılamak başka şey. Uzun süreli ve tekeşli birçok lezbiyen ilişki var. Bu ilişkilerde her iki taraf rollerini değişebiliyor ya da aynı şeyi yapabiliyor. Bütün dokunuşlar nazik ama taraflar birbirine zalimce ve kötü davranabiliyor.. S/M'de taraflar kutuplaşmış roller üstlenebilir, dokunuşlar sert olabilir ama birbirlerine karşı saygı ve şefkat doludurlar.[17]

Sadomazoşizmi benimseyen lezbiyenlenlerin sevgi dolu, ötekilerin de kaba olabileceği şüphesiz doğru. İlişkilerin rahatlığını belirleyen hiçbir zaman cinsellik normları olmuyor. Kapitalist bir şirkette yönetim aşama düzenine dayanabilir ama çalışanlar arasındaki

ilişkiler de sözde eşitlikçi bir kolektifte olduğunda çok daha samimi olabilir. Kolektifteki ilişkilerin daha uyumsuz olduğu dahi söylenebilir. Eşitliği sağlamak hiç de kolay değil.

Sadomazoşist cinsel roller, cinsellik dışındaki rollerle uyuşmayabilir. Rubin'e göre:

> Üst ve aşağı konumlardakiler arasındaki toplumsal ilişkiler, erkek ve kadınlar, siyah ve beyazlar, homolar ve heteroseksüeller arasındaki toplumsal ilişkilerle eş değildir... Sadistler sistemli bir biçimde mazoşistleri ezmez... S/M oyunlarında benimsenen roller sınıf, ırk ve toplumsal cinsiyete bağlı değildir.[18]

Rubin (heteroseksüeller, homoseksüeller ya da lezbiyenler arasındaki) sadomazoşist ilişkilerin politik bir konumla ilgili olmadığını öne sürer. Amacı sadomazoşizmin antifeminist ve/veya faşist olduğu şeklindeki eleştirileri yanıtlamaktır. Homoseksüelleri faşistlerin komünistlikle, komünistlerin de faşistlikle suçladıklarını da hatırlatır.

> S/M'in feminist ya da feminist olmayan hiçbir tarafı yok. Sadomazoşistler de aynı lezbiyenler, homoseksüel erkekler, heteroseksüeller gibi anarşist, faşist, demokrat, cumhuriyetçi, komünist, feminist, homoseksüel özgürlükçü ya da cinsel karşıtlıkçı olabilir. Cinsel tercih ve politik görüşler arasında doğrudan bir ilişki olduğu düşüncesi artık terk edilmelidir.[19]

Söze dökülen politik görüşler söz konusu olduğunda Rubin haklı. İnsanların cinselliği ve belirttikleri politik görüşleri çeşitli birleşimlerde olabilir. Kişinin cinsel ilişki politikalarının toplumsal politikaları üzerinde (bilinçdışına) bir etkisi olup olmadığı ya da aksine toplumsal politikaların cinsel ilişkileri etkileyip etkilemediği ise açıklanmıyor. Acaba Rubin, bir kişinin cinsel ilişkilerinde tamamen ataerkici ama iş ve politika açısından demokrat olabileceğini mi söylüyor? Kişisel politikalar az da olsa etkili olmaz mı?

Eşit cinsel roller isteyen feministler cinsel ilişkilerdeki hiyerarşi ile öteki ilişkilerdeki hiyerarşi arasında bir ilişki olduğu görüşünde. Doğru, hiyerarşi sadomazoşizm de olduğundan çok daha farklı, yatak odasının dışında da olsa, yine de hiyerarşidir.Hükmetmeyi eleştiren feministlere göre, Yalnızca sadomazoşist ilişkilere girenler değil bütün herkes hiyerarşik düzenlere katılabilir.

PORNOGRAFİ

Feministlerin pornografi karşıtı hareketi özgürlükçü feministlerin belli hedeflerinden biri:

Alice Echols'a göre; "lezbiyen feministin tutuculuğu cinselliğini bastırır, bu da heterofobiye ve dolayısıyla da pornografi karşıtı bir tavra dönüşür."[20] Echols pornografi karşıtı hareketin ideolojik ve yapısal açıdan lezbiyenliğe dayandığını söyler. Belli ki Echols Dworkin gibi iyi tanınan yazarları dikkate alıyor. Aslında pornografiye karşı çıkan eylemcilerin çoğu heteroseksüel (örneğin Susan Brownmiller) ve pornografiye heteroseksüelliğe bağlı nedenlerden dolayı karşı çıkıyorlar.

Washington'lu grup Feminists Against Pornography (FAP) 1970'lerde kuruldu. Üyelerinin çoğu heteroseksüel. FAP ve New York Women Against Pornography gibi gruplar hem kadınlara hem erkeklere pornografi ile ilgili bildiriler sunup erkeklerin sekse pornografik olmayan bir bakış açısıyla yaklaşmalarını sağlamaya çalışıyorlar. Doğrudan erkekleri değiştirmeye çalışan grupların başında bu pornografi karşıtı hareket geliyor.

FAP kurucularından heteroseksüel bir feminist bana pornografi karşıtı harekete karşı çıkanların lezbiyen şovenistler olduğunu çünkü lezbiyenlerin algılan pornografiyle oluşmuş (çevrlenmiş) (pornografi eğitimi) almış erkeklerle cinsel ilişki kurmadığını söyledi. Pornografi karşıtı hareketi desteklemeyen lezbiyenlerin, heteroseksüel kızkardeşlerinin erkeklerle ilişkilerinde başlarına neler geldiğini önemsemediklerini öne sürdü.[21]

Catharine A. MacKinnon bu tartışmayı daha da ileri götürdü: Bazı lezbiyenler pornografi sektöründe çalışan kadınların gördükleri zararlar ile ilgilenmiyor çünkü pornografi ürünlerini kendilerini uyarmak için kullanıyorlar.

> Kadınları temsil ettiklerini söyleyen bu kişiler (pornografinin ifade özgürlüğü olduğunu savunan kadın avukatlar) bu işlerde kullanılacak bir kadın sınıfının hep varolacağına böylece ifade özgürlüğünün korunacağına karar verdiler. Özgürlük kadınları rahatça elde edebilmeleri demek. İfade ise kadın vücutlarının onlar ne istiyorsa öyle davranması.
>
> Neden kadın avukatlar, feministler pornografiyi destekliyor?... Kadın avukatların, feministlerin sokakta dolaşıp kendilerini sattıklarını ya da elinde kamera olan bir pornocu peşinde koştuklarını görmedim...[22]

Snitow, Stansell ve Thompson heteroseksüelliği ve pornografiyi eleştiren lezbiyenler ile öteki feministler üzerinde durduktan sonra bu feministlerin ve özgürlükçülerin aşırılıktan suçlu olduklarını öne sürerler.

> ...Modern feminizm bir uçtan diğerine gidip geliyor. Yeni cinsel fayda olanakları yaratmaktansa eskisiyle yenisini değiş tokuş ediyoruz: vajina yerine klitorisi, heteroseksüellik yerine lezbiyenliği, cinselliğini yitirmiş bir lezbiyenlik yerine sadomazoşizmi koyduk. Bu aşırılık bazı dilsel alışkanlıklarımızı da yansıtmıyor mu? Bazı benzetmeleri doğru ve kapsamlı betimlemeler olarak kabul ediyoruz: erkeklerle cinsel ilişkiye tecavüz, kadınlarla cinsel ilişkiye arkadaşlık, kurban olmaya da zayıflık diyoruz. İki bakış açısı arasında gidip geliyoruz. Bir yanda dürüst bir sansürcülük öte yanda ise biraz kibirli bir özgürlükçülük var.[23]

Güç ilişkilerini eleştirenlerle savunanların aşırıya kaçtığını söyemek inandırıcı mı acaba? Geriye ne kalıyor ki?

CİNSEL ÖZGÜRLÜKÇÜ DÜŞÜNCEYE TEPKİLER

Cinsel özgürlükçü düşünceyi eleştiren feministlerin çoğu özellikle sadomazoşizm konusuna değinir. Erkeksi kadın/vamp kadın ilişkileri genellikle sadomazoşizmden ayrı değerlendirilir. (Öte yandan her türlü lezbiyen ilişkinin heteroseksüel ilişkilerden iyi olduğunu savunan lezbiyenler de vardır.)

Birçok feminist ilişkide güç dağılımının eşit olamayacağı olasılığını kabul eder, bu olasılığın arzulanmayan bir durum olduğunu belirtirler. Güç ayrımının bir kurum halini alması ya da desteklenmesi birçok feminist için önemli bir sorundur.

1982'de birkaç radikal feminist Against Sadomazochism "Sadomazoşizme Karşı" adlı bir kitap yayımladılar. Ti-Grace Atkinson'ın 1975'te homoseksüel erkeklere hitaben yaptığı bir konuşma da bu kitapta yer alır. Atkinson bu konuşmada şöyle der:

> S/M düzenin ortaya çıkmasını istemediği bir sırdır. Kan akrabalığımız anlaşılmadığından değil güce dayalı ilişkilerin anlamını kadınların böyle açık ve şiddet dolu bir biçimde kavramaları istenmediği için gizlenir. Ayrıca kadınların düzenin gerektirdiği biçimde bir cinselliğin doğasını ve işlevini kavramaları da istenmez.[24]

Aynı seçkide yer alan bir yazısında feminist felsefeci Bat-Ami Bar On şunları söyler:

Cinselliğin kişisel bir sorun olduğunu ya da olması gerektiğini vurgulayarak cinselliğe mistik bir hava verenler ile işbirliği yapmış olursunuz...

Sadomazoşist ilişkilerin artık daha hoşgörüyle karşılanması gerekiyor. Ama bu tür ilişkileri savunan feministlerin istediği hoşgörü değil onlar sadomazoşizmin toplum tarafından onaylanmasını bekliyor.[25]

Mazoşizmin onaylanmasının zor olduğunu söyler. Hiç kimse özgürlüğünden vazgeçmeyi, aşağılanmayı ve hor görülmeyi kolayca kabullenmez. Sadomazoşizmin kuralı mazoşistin zarar görmemesini gerektirir ki gelecek sefer tekrar kullanılabilsin.

Bat-Ami Bar On mazoşistin elindeki denetim gücü, sadistin yetkisini ve davranışlarını kısıtlama imkanı verir ona...

Anca bu kurallar deneyimin gerçek doğasını değiştirmez. Mazoşistliğin denetim mekanizmasına uymayan bir sadistin ilişkiye girecek bir mazoşist bulması çok zordur...

S/M ilişkilerinde tarafların ilişkiyi sürdürmeyi istediği söylenemez... [26]

Gayle Rubin ise bir mazoşist olarak şu görüşü dile getirir:

S/M hakkındaki en gülünç fikirlerden biri de insanların böyle bir ilişkiyi kabullenemeyecekleridir.. insanların bu ilişkilere girmesi engellenir... [27]

Fakat sadomazoşist ilişkileri deneyen bazı kadınlar sonraları bu ilişkileri eleştirmeye başladılar. Şimdilik eleştirenler yalnızca mazoşist olanlar. Against Sadomasochism'de eskiden mazoşist olan bir kadın ilişkiyi bırakmaması için nasıl korkutulduğunu ve tacize uğradığını anlatır.[28]

Audre Lorde da sadomazoşizmi eleştirir. Susan Leigh Starr ile yaptığı bir söyleşide Lorde şunları söyler:

İnsanlar arasındaki ilişkileri inceleyeceksek bu ilişkileri bütün farklı açılarından ele almamız gerekir. Devrimin özü bizleriz, bizim yaşamlarımız.

S/M hükmeden ile boyun eğen arasındaki ilişkilerin kurumsallaştırılıp onaylanması demektir. Bizi ya hükmetmeye ya da boyun eğmeye hazırlar. Güçsüz olan üzerinde güç kullanmanın, bir oyundan da ibaret olsa, erotik olduğunu, insanı güçlendirdiğini söylemek bu ilişkinin politik, toplumsal ve ekonomik açıdan devam etmesini sağlayacak duygusal ortamı hazırlamak demektir.[29]

Çeşitli politik görüşleri benimseyen birçok feminist, Lorde'un erotik olanın güçlü olduğunu savunduğu yazısının izinden gider. Di-

ğerleri ise Lorde'un S/M ile ilgili görüşlerini reddedip sadomazoşizmi eleştirenlerin püriten ve beyaz olduğunu öne sürerler.

Bazıları sadomazoşist ilişkilere giren kadınların feminist harekete dahil edilemeyeceğini savunur. Mary Daly Pure Lust'da, S/M ile pornografi konusundaki tartışmanın feminist hareket kapsamında değerlendirilemeyeceğini çünkü sadomazoşizmi ya da pornografiyi desteklemenin feminizm karşıtı bir tavır olduğunu öne sürer.

Heteroseksüel ya da lezbiyen kadınlar, bilinçlerini böylelikle yitirdikleri için S/M ve pornografi yanlısı olurlar... (ifade özgürlüğü) denebilir buna ama bu görüşleri ne feminist olarak ne de feministler için dile getirirler. Tavırları esasen feminizm karşıtı olduğu için de feminist hareket içinde bir görüş 'ayrılığını'ya da 'çatışmayı' temsil etmezler. Aksine dişilik bilincini yok etmeye çalışan sado-toplumun elinde birer kukladır bu kadınlar.[30]

Daly sadomazoşizm, pornografi ve erkek kadın/vamp kadın rollerinin feminist hareket tarafından benimsenmesini isteyen kadınların, Rubin gibi feminist harekete başka açılardan katkıda bulunmuş feministler olduğu gerçeğini dile getirmez. Bazı konularda feminist bir yaklaşımı benimseyip başka konularda feminizm karşıtı ya da feminist olmayan görüşleri savunmak mümkündür. Buna bir diğer örnek de üreme ile ilgili hakları reddedip bazı ekonomik konularda feminist bir yaklaşımı benimseyen kadınlardır.

1980'lerin sonunda cinsellik ile ilgili tartışma pornografi üzerinde yoğunlaştı. Catharine A. MacKinnon ve Andrea Dworkin gibi feministler, kadınların gördüğü baskının temelinde pornografinin olduğu görüşünde. Cinsel özgürlükçü bir tutumu benimseyen feministler ve lezbiyenler ise pornografinin izlemeyi seven kadınlar için bazı yararları olabileceğini savunurlar.

MacKinnon ve Dworkin pornografiden zarar gören kadınların pornografi sektöründe çalışanları medeni haklarına tecavüz ettikleri gerekçesiyle dava etmelerini sağlayacak pornografi karşıtı bir kanun taslağı hazırladılar. 1984'te Indianapolis şehrinde kabul edilen bu kanun, temyiz mahkemesinde reddedildi ve ABD Anayasa Mahkemesi tarafından da bu karar onaylandı.

New York'da ve başka şehirlerde Feminist Anti-Censorship Task Force (FACT) (Sansür Karşıtı Feminist Örgüt) adıyla bu pornografi karşıtı kanuna karşı çıkmak amacını taşıyan gruplar kuruldu. Cinsel

özgürlükçü bir tutumu benimseyen FACT grubu Indianapolis kanununa karşı pornografiyi şöyle savundu:

> Geleneksel erkek dilinin gücüne kavuşabilmek için kadınların toplumun onayladığı bir özgürlüğe ihtiyacı vardır.[31]

Adrienne Rich gibi tanınmış bazı feministler, bu FACT bildirisini imzaladı. Bazıları pornografinin kadınlar için yararlı olduğu görüşüne de katılmıyordu. Rich gibi diğerleri ise pornografi karşıtı bir kanunun hükümet tarafından çarpıtılabileceğini farklı amaçlarla kullanılabileceğini öne sürdü. Bazıları da pornografiye gösteri yapılarak karşı çıkılması taraftarı.

FACT bildirisi hakkındaki bir yazısında Rich şöyle diyor:

> FACT bildirisini hemen onaylamadım. Bazı bakımlardan karşı bile çıkıyorum. Cinsel sömürüye yönelik eylemlerin kadınlara nelere maloldugu dikkate alınmadan sorunun eylemler olduğu, imajın önem taşımadığı öne sürülüyor...
>
> ...Devlete baskı yetkilerinin verilmesi konusunda Dworkin ve Mackinon kadar olumlu düşünmüyorum.[32]

Pornografi karşıtı hareketle doğrudan ilgisi olmayan feministler dahi bu özgürlükçü tutumu eleştirdiler Radikal feminist Karen Lindsey bu tartışma nedeniyle feminist hareketten uzaklaştığını söylüyor. Lindsey'e göre sadomazoşizmi ve pornografiyi savunanları eleştiren pornografi karşıtı kadınlar bu eleştirilerini fazla abartıyorlar. Yine de Lindsay de S/M ve pornografiyi savunanlardan rahatsız oluyor.

> Ülkenin neresinde olursam olayım feminizm sayesinde politik görüşleri ne olursa olsun her zaman yakın ve önemli ilişkiler kurabileceğim kadınlar bulabileceğimi düşündüm.
>
> Pornografiyi ve S/M'i böylesine şiddetle savunan feministleri gördükçe bu görüşüm değişti. Politik açıdan birlikte çalışabiliriz ama amaçlarımız farklı... Adrienne Rich'in o 'ortak dil rüyası' benim için yok artık.[33]

Cinsel özgürlükçü feministler, feministlerin cinsellik ile ilgili eleştirilerinin (hem heteroseksüellik hem de hükmedici cinsel ilişkiler ile ilgili görüşlerinin) 1970'lerde benimsenen, kadın ve erkeklerin birbirine zıt olduğunu savunan ve kadınlık özelliklerini üstün tutan yaklaşımın ürünü olduğunu ileri sürer. Ancak böyle bir görüş sayesinde kadınlar şiddet dolu ve hükmetme amacı taşıyan cinsel ilişkileri eleştirebilirler. Gayle Rubin kadınlık değerlerine önem veren bu yak-

laşıma 'femininizm' diyor.[34] Alice Echols bu yaklaşımın cinsel baskı ve farklı cinsel rollerin eleştirilebilmesi için şart olduğunu savunur.

Halbuki cinsel baskı ve farklı cinsel roller konusundaki eleştiriler ise 1960'larda Atkinson gibi radikal feministlerin öncülüğünde başladı. 1968'de The Feminists grubu kendilerini cinsel rollere karşı savaşan bir örgüt olarak tanımladı. Anne Koedt gibi bazı heteroseksüel radikal feministler ise, erkeksi kadın/vamp kadın rollerinin cinsel rolleri kutuplaştırılmasına neden olduğunu öne sürerek lezbiyenlere karşı şüpheci bir tutumu benimsiyordu. Bu feministler Atkinson ile birlikte kadın ve erkekler arasında biyolojik farklılıklar olduğu görüşüne karşı çıkıp insanlar arasında toplumsal cinsiyetlere göre ayrım yapılmasını engellemeye çalıştılar. Ayrıca hem politik hem de ahlaksal nedenlerden dolayı cinsellikte ve başka alanlarda hükmetme amaçlı ilişkilerede karşı çıktılar çünkü bu gibi ilişkilerde boyun eğen hep kadınlar oluyordu.

Demek ki lezbiyen sadomazoşizmin bir sorun olarak ortaya çıkmasından, kadın kültürünün farklı değerler taşıdığı görüşünün ortaya çıkmasından ve lezbiyen feminizminin ayrı bir politika olarak öne sürülmesinden çok önce cinsel rollere ve baskıya karşı çıkılıyordu.

Öte yandan cinsel özgürlükçü tavrın Redstockings grubunun görüşlerinden geliştiği de söylenebilir. Redstockings grubu, her kadının cinsel deneyimlerine getirdiği yorumun önemli olduğunu ve kabul edilmesi gerektiğini savundu. Bu görüşü savunanlar ile cinsel rolleri eleştirenler arasındaki tartışma feminist hareket içinde en uzun süreli tartışma oldu.

'Eşit ölçüde geçerli' yaklaşımı ise hem erkeksi kadın/vamp kadın ve sadomazoşist ilişkilerde hem de lezbiyen ilişkilerde bu sorunu ortaya atar: Bir cinsel deneyimi, birden çok kadın paylaştığında yorumları farklı olabilir. Bazı kadınlar cinsel deneyimlerini eğlenceli ve zevkli olarak değerlendirirken başkaları benzer deneyimleri çok farklı yorumlayabilirler.

11- AŞK VE ÖZGÜRLÜK

FEMİNİSTLER özne durumundaki kişiler için aşk, seks ve özgürlüğü birleştirmenin ne denli güç olduğu konusuna yeni yeni değinmeye başladılar. Bir kişinin, karşısındaki kişi özne olduğunda, eylemlerinde tamamen özgür olması mümkün müdür?

AŞK VE SEKS HÂLÂ SORUN MU?

Bir kişinin başkasından (ikisi de kadın olsalar dahi) daha çok ilgi ve arzu duyması çok sık rastlanan bir durum. Birisi cinsel ilişkilerine son vermek isterken karşısındakinin bu ilişkiyi sürdürmek istemesi de öyle. Birlikte olan iki kişinin farklı cinsel deneyimler ya da farklı sıklıklarda cinsel ilişkiye girmek istemeleri de mümkün. Feministler bu sorunları yeni yeni ele almaya başladılar. Tricia Lootens off our backs'de yayımlanan 1984 tarihli bir makalede artık sevişmek istemeyen ama ilişkilerini sürdürmek isteyen lezbiyenlerin ne yapması gerektiğini sorgular.

...sevgilinizle birlikte mutlu iseniz ama biriniz sevişmeye cesaret ettiğinde öteki uyuma numarası yapıyor ya da ağlamaya başlıyorsa ne olacak?...

Cinsel yaşamları sona ermiş sevgililer ne kadar mutlu olabilir? Seks bizi birbirimize ne kadar yakınlaştırabilir? Birbirimizden ne denli ayırabilir?[1]

Audre Lorde'un savunduğu gibi erotizmin kişiyi güçlendirdiği söylenebilir. Fakat cinsel ilişkiler hiç de yapıcı olmayan bir gerilime

de neden olabilir. İlişkiler sona erdiğinde ya da zor dönemler yaşandığında erotik enerji çok acı verebilir.

Lezbiyen feminist terapist Joyce Lindenbaum 1985 tarihli bir Feminist Studies makalesinde lezbiyen çiftlerin bilinçsiz bir birliktelikten korktuğunu, benliklerini yitirdiklerini hissedince cinsel ilişkilere son verdiklerini öne sürer.

Kadınlardan biri ötekinin içinde kaybolduğunu hissettiğinde sorun başlar...

> Toplumumuzda asıl ilgi ve şefkat kaynağı kadınlar olduğuna göre kadınlar arasındaki aşk ilişkilerinde anne-çocuk ilişkisinin bazı yönleriyle yaşanması mümkün... lezbiyen çiftlerin yeniden yaşadığı anne-çocuk arasındaki bu temel sevgi kaybetme korkusunu da beraberinde getirir...
>
> Bu sevgiyi yeniden canlandıran ve aralarındaki sınırları ortadan kaldıran lezbiyen çift cinsellikten vazgeçer... Haftalar, aylar hatta bazen yıllar da sürse bu kadınlar sonunda sevişmekten vazgeçerler.[2]

Lindenbaum'un söylemek istediği, lezbiyen ilişkilerde heteroseksüel ilişkilere göre daha çok sorun yaşandığı değil. Böyle bir yakınlığın kurulduğu heteroseksüel ilişkilerde de benzer sorunlar yaşanabilir.

Simone de Beauvoir karşılıklı kabullenmeye dayalı cinsel ilişkileri savunduğu halde The Second Sex'de bu ilişkilerin böylece cinselliklerini yitireceklerini de söyler. (Sartre ile ilişkisinde de böyle olmuş, Sartre bir zaman sonra cinsel ilişkilerini bitirmiştir.)

> ...Karşılıklı saygı ve arkadaşlık söz konusu olduğunda erotik ilgi hemen hemen yok olur. Çünkü aşkınlıklarını paylaşan iki insanın... artık cinsel birleşmeye ihtiyacı yoktur...[3]

Birçok feminist aşk ve cinselliğin bu şekilde ayrılacağını kabul etmese de genellikle böyle oluyor. Aşk kazandığında cinselliğin kaybolması olgusu erotik olarak nitelenen herşeyin gözden geçirilip yeniden belirlenmesini isteyen feministlerin görüşlerini destekliyor.

Tabii çok yakın bir ilişkide cinselliğin yaşanmasını güçleştiren yalnızca bütünleşme korkusu değildir. Birçok kadının cinsel yaşamları üzerinde, çocukluk ya da yetişkinlik dönemlerinde cinsel tacize uğramış olmalarının (şimdi bu taciz bitmiş ya da olumlu bir ilişki yaşıyor da olsalar) büyük etkisi vardır. Lesbian Ethics adlı dergi 1987'de bir sayısını bu konuya ayırdı.[4] Jo Ann Loulan'ın yaptığı bir araştırmada lezbiyenlerin %38'inin çocuklukta tacize uğ-

radıkları görüldü. Bu oran Diane Russel'ın genel kadın nüfusu üzerinde yaptığı araştırmada ortaya çıkan sonuçla aynı.[5]

(Jo Ann Loulan'ın 1980'lerde *Lesbian Sex and Lesbian Passion* adlı kitaplarda (Lezbiyen Cinselliği ve Lezbiyen Arzusu) cinsel ilişkilerini sürdürmekte zorluk çeken lezbiyenlere yardımcı olabilecek öneriler de var.)[6]

NASIL DAHA İYİ SEVİLİR?

Lezbiyen feministler cinsel ilişkilerin nasıl düzeltilebileceğinin yanısıra nasıl daha iyi sevilebileceği sorusuna da yanıt aramaya başladılar.

Marilyn Frye iki kişinin birbirini sömürmeden de sevebileceği görüşünde. Hem sevip hem de özerkliği korumak mümkün.

> Seven kişi benliğini yitirmez. Seven gözler ilgisini kaybetmişse bu görenin benliğini ya da ilgisini yitirdiği, karşısındakinin ilgisini reddettiği anlamına gelmez. Bunlardan herhangi biri algılama gücünü büyük ölçüde azaltacaktır. Kölenin ya da efendinin aksine sevgi dolu kişi karşısındakini algılarken onun bir tehdit unsuru ya da hizmet etmeye hazır biri olduğunu varsaymaz; algıladığı kişinin gözleriyle değil kendi gözleriyle görür. Gören ile görülen birbirine karışmaz ne korku yoluyla ne de kibirli gözlerin önsel olarak belirlediği kavramsal ilişkiler aracılığıyle. Seven gözlerle gören biri gördüğü diğer kişiden ayrıdır. Aralarında bir sınır vardır. İki ayrı kişidir onlar. Amaçları farklıdır. Parazitler gibi birbirlerinden yararlanmak amacıyla birleşmezler.[7]

Fakat Frye bu insanların neden bir ilişkiye girmek istediklerinden söz etmez. Atkinson'ın metafiziksel yamyamlık tartışmasını çıkış noktasını dikkate almadan benimser.

Aşkın, özgürlükten bir kaçış yolu değil de geçerli ve yapıcı bir deneyim olup olamayacağını sorgulayan feministler, aşk duygusunun ya da aşkla ilgili birçok eylemin sadece insanlara duyulan sevgiye özgü olmadığını dikkate alabilirler. İnsan bir kuşu ya da ağacı, bir kitabı ya da politik bir akımı da sevebilir. Başka bir deyişle insan onları sevip anlamaya çalışabilir ve onların iyiliği için çabalayabilir. (Bir ağacın ya da bir ağaç türünün korunması, kitabın yeniden yayımlanması için ya da politik bir hareket için çalışır.) Böylece aşkın azımsanmaz aksine aşkın zorla elde edilen bir duygu bir durum ya da eylem olmadığının anlaşılması kolaylaşır.

Baskı görmeden de sevmek mümkündür. Birçok feminist feminist hareketle sevgiyle bağlıdır ama ne buna zorlanırlar ne de şartlandırılırlar.

Peki ya insanlar arasındaki sevgi?

Aşkta bazen başka birinin çıkarlarını gözetmeniz gerekir. Ancak bu durum süreklilik taşır ya da tek yönlü olursa ilişki baskıcı bir nitelik kazanır. Bazen eylemlerin tek yönlü olması da gerekir; örneğin bir ebeveynin çocuğuna bakması gibi. Bu gibi eylemler özerkliğe öncelik tanıyan bir ahlak kuralıyla açıklanamaz belki ama bireylerin birtakım sorumlulukları (en azından başkalarına karşı belli sorumlulukları) üstlenmesini gerektiren bir kuralla açıklanabilirler.

Aşk yalnızca duygular ile değil eylemler ile de ifade edilir. Destekleyici nitelikte bir dizi tutarlı eyleme 'aşk' denilebilir.

1984'te Hypatia'da yayımlanan 'Love, Knowledge and Transformation' "Aşk, Bilgi ve Değişim" adlı makalesinde Caroline Whitbeck, lezbiyen olmayan bir feminist eros modeli ortaya atar. Bu model, karşıtlığın ya da karşı koymanın erotik sevgi için bir gereklilik olmadığı, aksine iki kişinin birbirini gerçekten tanımasını engellediği şeklindeki düşünceye dayanır.

Whitbeck'e göre bu feminist eros'ta bir benliğin 'diğeri' ile ilişkisi toplumsal cinsiyetler arasındaki farklılıklarla (bu iki kişi kadın ve erkek de olsalar) betimlenemez. "...Farklılık karşıtlığa bağlı değildir."[8] Farklı demek karşıt demek değildir.

Whitbeck sözlerini şöyle sürdürür:

> Feminist erotizm bağlamında erosun özelliği, benlikle benzerlik taşıyan bir diğeri ile kurulan bir bağ olmasıdır... Bu diğeri, erilci ontolojide veya erotizmde olduğu gibi bir karşıt değildir. Bu nedenle benliğin özelliklerini diğeri'nde de görmek mümkün olmalıdır. Ama bu kişinin kendi özelliklerini diğeri'ne yüklemesinin tam tersi bir durumdur...[9]
>
> Seven ve sevilen karşıt yapılarda olsaydı birbirlerini oldukları gibi görmeleri çok zor olurdu.[10]

Tıpkı Frye gibi Whitbeck de aşk ile bilgiyi özdeşleştirir. Fakat Whitbeck diğeri'nin eylemlerinden, tavırlarından ya da sözlerinden şaşkınlık duymanın erosa bir katkısı olduğuna inanır.

> Claudia Card'ın da dediği gibi şaşkınlık erotiktir. Diğeri'nin diğeriliğini vurgular. Diğeri'nin diğeriliği en yoğun olarak beklenmeyen ani eylemlerinde yaşanır.[11]

Whitbeck'e göre kişinin benliğinden soyutlanmış bir erotizm, (ki Whitbeck bunun bir feminist eros bağlamında tercih edildiğini söyler) yalnızca cinsel ilişkilerde görülmez.[12] Anne-çocuk ilişkisinde ya da

arkadaşlar arasındaki ilişkilerde de görülebilir. Kişinin böyle kendi dışına çıkmasının tehlikeli olmadığını söyler ama kişiler birbirlerini oldukları gibi görebilmelidir. (Kendini olduğu gibi görebilen ama dürüst olmayan bir kişi de zarar veremez mi?)

Whitbeck yakınlığın diğeriliği susturduğunu söyler.

> Arkadaşlık ortak amaçlara ve görüşlere dayandığı için bir benlik ve diğeri arasında karşıtlığa göre belirlenen bir ontoloji bağlamında sorun çıkarır. Buna karşı arkadaşların ayrı varlıklar oldukları reddedilebilir. Aristo, örneğin, arkadaşların iki ayrı bedende tek bir ruh gibi olduklarını söyler.[13]

Bu arkadaşlık kavramında en az erotik bir ilişki olduğu kadar benlik/diğeri sorunu ile karşılaşılır. Aslında arkadaşlar zaten çok yakın olduklarından korktukları için cinsel ilişkiye girmekten kaçınırlar. Lindenbaum ve Lootens'ın da belirttiği gibi lezbiyen çiftler iyice yakınlaştıktan sonra ilişkiye girmekten vazgeçerler.

Sürprizlerin eros için önemli bir etken olduğunu ve arkadaşlık ilişkilerinde farklı bir yakınlığın yaşandığını varsayarsak arkadaş ve sevgilinin ayrı kategoriler olduğunu söylemiş olmaz mıyız? Whitbeck erosun arkadaşlıktan kaynaklanmasını tercih ederken sürprizlerin de erotik olduğunu söyler.

Sürprizler iyi ya da kötü olabilir ama sürprizin erotik olduğu savı, günümüz toplumlarında sık yaşanan gerilim ve düşmanlık üzerine kurulu bir erotizmde endişenin de erotik olduğu düşüncesini çağrıştırır.

Bir feminist erosun geliştirilmesi demek acaba sürprizlerden ya da endişeden kaynaklanmayan bir erosun geliştirilmesi olamaz mı? Güvenilirliğin, ortak deneyimlerin ve bakış açılarının sağladığı bir yakınlık üzerine kurulamaz mı?

DİŞİLERİN ARKADAŞLIĞI

Mary Daly gibi lezbiyen feministler kadınlar arasında arkadaşlık konusunu bir süredir tartışıyor. Bu konudaki ilk kitap, 1986'da yayımlanan Janice Raymond'ın A Passion for Friends adlı kitabı. (Radikal feminist Karen Lindsey daha önce Friends as Family[14] adında bir kitap yazdı. Bu kitapta arkadaşlığın önemini irdeledi ama ayrıca kadınlara değinmedi.)

Raymond'a göre aşk ve arkadaşlık içiçedir. Arkadaşlık içinde sevgi, sevgi içinde de arkadaşlık olmalıdır.

Aşkın kadınlara vermiş olabileceği zararlardan değil de kadınlar arasında aşkın ve arkadaşlığın güçlendirici etkilerinden söz eder. Kadın ve erkek arasındaki aşk ve arkadaşlık ilişkilerine değinmez, bu ilişkilerin mümkün olup olmadığını sorgulamaz. Feminist kuram kadınların erkeklerle olan ilişkileriyle ilgilenmemelidir." Bu tanım feminizmi yanlış yönlendirmektedir. Kadını kadınlarla değil de erkeklerle ilişkili olarak tanımlar."[15]

Raymond'a göre kadınlara yapılan baskının en yıkıcı sonuçlarından biri kızkardeşinin maruz kaldığı zulmü ve ne kadar az sayıda kadının kurtulduğunu görünce, "kadınlar kendilerinin ve başka kadınların sevgisine layık olmadıklarını düşünmeleridir... kadınlar arası sevgi unutulup gider."[16]

Raymond, kadınların dişilerin arkadaşlığı için savaşmaları gerektiğini, bu arkadaşlığın kadınların ezilmediği bir dünya için önemli bir koşul olduğunu söyler. "Kadınlar yalnızca neye karşı savaştığımızı değil ne için savaştığımızı da sorgulamalı. Dişilere yapılan baskıya son verilmesi ile dişiler arası arkadaşlık birbirine bağlıdır[17] Feminist harekette arkadaşlık bir amaç ve yaşam biçimi olarak yeterince vurgulanmamıştır[18]

Arkadaşlık hem kendi içinde olumlu birşeydir hem de feminizm için sürdürdükleri çalışmalarda kadınlara gereken gücü sağlar. Raymond'a göre:

> Arkadaşlık bir devlete ya da coğrafi vatana sahip olmayan kadınlara bu dünyada sürdürebilecekleri bir yaşam biçimi ve sağlam bir konum sağlar. .. Arkadaşlık sayesinde kadınların daha büyük bir dünyada yerlerini belirleyecek ortak bir dünyaları olur... Böylece özel hayatların paylaşımı toplumsal ve politik varlıkları için temel oluşturur.[19]

Raymond kadınların yakın arkadaşlıklarda hayal kırıklığına uğrayabileceklerini fark eder ama bütün kadınların ya da bütün feministlerin arkadaş olmasını bekleyip hayal kırıklığına uğramanın, dikkatle seçilmiş yakın arkadaşların neden olacağı hayal kırıklıklarından daha kötü olduğunu söyler. Hayal kırıklığına uğrayan kadınların bağışlayıcı olup kadınlardan uzaklaşmamalarını ister. "Nihilist bir ilgisizlik işin kolayına kaçmaktır" deyip "dişiler arasında arkadaşlığın aşırı duygusallaştırılıp beklentilerin gerçekleştirilmemesi halinde arkadaşlığın bitmesini" eleştirir.[20]

Raymond kadınların arkadaşlık kurarken iyi düşünmelerini ve dikkatli davranmalarını ister. Arkadaşlık bağlamında hem cinsel hem de cinsel bir nitelik taşımayan arkadaşlıklardan söz eder.

> Arkadaşlık bir tutkudur ama bana göre düşüncenin yönlendirdiği bir tutkudur. Düşünen bir kalp gerektirir.[21]

Raymond'ın 'düşünen kalp' kavramı Marilyn Frye'ın 'seven göz' kavramı ile benzerlik taşır; başka birini sevme ve ona ilgi gösterme yetisini ifade eder. Tıpkı Frye ve Lorde gibi Raymond da ne kendine ne de öteki kadına zarar vermeden sevmenin mümkün olduğunu düşünür.

> Aşk ilişkisindeki tutku unsuru çok tartışıldı ama aşk içindeki arkadaşlık pek ele alınmadı. Bence, cinsel açıdan tutkulu bir ilişkide bir sevgili başka bir kadına olan yakınlığı ve bağlılığı arttıkça kendi benliğini yitirdiğini görürse bu arkadaşlıkta bir sorun var demektir. Ya başlangıçta arkadaşlık bağı yeterince güçlü değildi ya da aşk ilişkisinin cinsel tutkuları içinde kayboldu.[22]

Raymond'a göre aşk, cinsellik ve arkadaşlık birbiriyle ilişkilidir. Cinsel ilişki olmadan da tutkulu bir arkadaşlık kurulabilir ama tutkulu bir arkadaşlık olmadan cinsellik yaşanamaz.

> Kişilerin birbirine bağlı olduğu bir aşk ilişkisinde sevgililer iyi arkadaş da olmalı. Bir kişinin en iyi arkadaşı aynı zamada sevgilisi de, arkadaşının en büyük tutkusu da olmalı.[23]

Tabii bu feminizmin ya da başka amaçların geri plana itilmesi anlamına gelmez.

Raymond aşk ve arkadaşlığın arzulanan ve gerekli şeyler olduğunu, birbirlerine karşıt olmadıklarını aksine birbirlerini tamamladıklarını söyler. Aşkın olası yıpratıcı etkileri, kişilerin yeterince –ve düşünerek– sevememelerinden kaynaklanır; aşkın kendisinde bir sorun yoktur.

Feminist hareket erkeklerin kadın cinselliği üzerindeki denetiminin reddinden ve kadınların birbirlerini sevme hakkının onaylanmasından yeni ilişki biçimlerinin geliştirilmesine doğru yöneldikçe hayat, aşk ve cinsellik ile ilgili sorunlar daha da karmaşık bir hal alıyor.

Feministler cinselliğin ya da aşkın kadınların yaşamlarında oynadığı ve oynayacağı rollerin ne olduğu konusunda görüş birliğine henüz varmış değiller. Belki de tek ortak nokta, cinselliğin ve aşkın yaşamlarında oynayacağı rollere kadınların kendilerinin karar vermesi ve erkeklerin kadın cinselliğini artık denetlememesi gerektiği.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AMAÇLAR, STRATEJİLER VE TAKTİKLER: RADİKAL FEMİNİZMİN ZAYIF YÖNLERİ

12- AMAÇ NEDİR Kİ ZATEN?

RADİKAL feminizmin amaçları nelerdir? Tartışmayı başından, gerçekleşmesi mümkün amaçlarla sınırlamaktansa kuramsal açıdan olası bütün amaçları, bütün farklı kuramların amaçlarını gözden geçirmek daha yararlı olur kanısındayım. Neyin pratikte gerçekleşebileceği de her zaman belli değildir. Yüzyıl önce, komünizm, faşizmin geçici zaferi, ulusal kurtuluş hareketleri gibi yüzyılımızın bütün politik hareketleri imkânsız görünürdü herhalde.

Kuramsal açıdan gerçekleşmesi olası amaçlar arasında şunlar sayılabilir: kadın ve erkekler arasındaki toplumsal farklılıkların ortadan kaldırılması; insanların toplumsal cinsiyetlerine göre tanımlanmasına son verilmesi; her tür erkek egemenliğine, sınıfçı ve ırkçı baskılara son verilmesi; kadın ve erkeklerin tamamen bütünleşmesi; kadınlara ekenomik ve/veya politik özerklik tanınması; kadınlar için ayrı ulusların, ulus içinde ulusların kurulması; kadınların yönettiği karışık toplumların oluşturulması ve diğer amaçlar.

Radikal feministler erkek egemenliğine son verilmesi konusunda hemfikirler. Kadınların kendi vücutlarını denetleyebilmesi; kadınlara karşı her türlü şiddet kullanımına, tecavüze son verilmesi; cinsel

ifade özgürlüğü ve kadınlara ekonomik özerklik tanınması gibi başka amaçlar konusunda da görüş birliği vardır.

Bazı amaçlar birbirine karşıttır. Örneğin kadınlarla erkeklerin bütünleşmesi, kadınların erkeklere hükmetmesi ya da kadın uluslarının kurulması amaçlarına ters düşer. Fakat bu karşıt amaçlar uzun vadeli olarak benimsendiğinde kısa vadede işbirliği yine de mümkün olacaktır.

Liberal ve radikal feministler arasındaki temel farklılıklardan biri zamanlamadır. Kadın-erkek eşitliği günümüzde mi yoksa uzak bir gelecekte mi gerçekleşebilir? Erkek egemenliğinin ve diğer baskı biçimlerinin çok köklü olduğunu düşünen radikal feministler, bu eşitliği uzun vadeli bir amaç olarak benimseyecektir. Şu anda erkeklerle birlikte çalışmak istemeyen kadınlar, kadın ve erkeklerin bütünleşmesi ya da toplumsal siyasetin ortadan kaldırılmasını uzun vadeli amaçları olarak göreceklerdir.

Toplumsal cinsiyetin ortadan kaldırılması yalnızca kadın ve erkeklerin eşit olduğu bütünleşmiş toplumların kurulmasını isteyen feministlerin amacı değildir. Marksistlerin öne sürdüğü işçi sınıfının yönetiminde sınıfların ortadan kalkacağı görüşüne paralel bir görüşü de kadın egemenliğini destekleyen feministler ortaya attı. Sınıflara karşıt bir bakış açısını benimseyen bu feministler kadın egemenliğinde toplumsal cinsiyetin ortadan kalkacağını öne sürerler. Önceleri baskı gören sınıfların egemenliğinde sınıf sisteminin sona erip ermeyeceği tartışılır. Bazıları kuramsal açıdan bunun gerçekleşeceği görüşünde. Zaten çok az feminist kadınların erkeklere hükmetmesi taraftarı.

Ayrı kadın toplumları ile kadın-erkek eşitliği üstüne kurulu toplumlar birbirine karşıt değil; aynı ülke içinde dahi birlikte varolabilirler.

Amaçları tartışırken tarihsel kaçınılmazlık sorusuda karşımıza çıkıyor. Marksistler gibi, toplumda bütün ilerici unsurların belli bir sınıfta toplandığını kabul edersek bu, söz konusu sınıfın bir gün mutlaka egemen olacağı anlamına mı gelir?

Devrim olasılığı her zaman için mevcut. Ama tarihe bir göz attığımızda bu en ilerici güçlerin her zaman kazanmadığını görebiliriz. Radikal görüşler her zaman sürekli olmayabilir, radikal bir sınıf egemen de olsa. 1930'larda İspanya'da olduğu gibi, radikal gruplar açık bir çatışmada kaybedebilir, hatta Sovyetler Birliğinde olduğu gibi radikal özelliklerini de yitirebilirler.

Tarihsel kaçınılmazlığa inanınca amaç belirlemenin de bir anlamı kalmıyor. Devrimciler genellikle planlar yapıp amaçlar belirleyerek olayları yönlendirmeye çalışırlar. Bu nedenle de tarihsel kaçınılmazlığa inandıkları söylenemez.

Amaçlarımız, feminizmin çeşitli kollarının amaçları arasında çok büyük farklılıklar var mı? Yoksa bu amaçlar pek belirgin olmadıkları için bunu söylemek çok mu zor?

BEAUVOIR : BAĞIMSIZLIK

Simone de Beauvoir'ın kadınlar için belirlediği amaç bağımsızlık. The Second Sex'te sosyalist düşünce doğrultusunda kadınların ekonomik bağımsızlığa sahip olmasını vurgular.

> Gelir getiren bir iş sahibi olmakla kadın erkekle arasındaki farkın büyük bir kısmını kapatmış oldu... başka hiçbir şey de kadını özgürlüğe kavuşturamaz...[1]

Beauvoir, kapitalist bir düzende çalışmanın özgürlük olmadığını ancak sosyalist bir düzende kadının biri ile ötekini elde edebileceğini (çalışarak özgürlüğünü) elde edebileceğini söyler.[2]

Fransa'da örgütlü bir feminist hareket henüz yokken The Second Sex'i yazan Beauvoir, sosyalist bir düzenin nasıl kurulacağı ya da öteki amaçlara nasıl ulaşılacağı konusunda birşey söylemez. Fakat 1970'lerde birçok feminist eyleme katılır.

Beauvoir'ın varoluşçu amacı ise "kadın ve erkeklerin birbirlerini özne olarak tanımalarıdır."[3] Bu amaç daha önce belirttiği ekonomik özgürlüğün sağlanması amacına ters düşer. Ekonomik özgürlük insanların birbirlerini özne olarak görmelerine yeter mi, özellikle de, Beauvoir'ın da öne sürdüğü gibi, insanlar birbirlerini 'diğeri' olarak görme eğiliminde iseler?...

HÜR İRADE VE BÜTÜNLEŞME

Shulamith Firestone'un belirlediği amaçlar şunlar:

1) Her yolu deneyerek kadınların biyolojilerinin baskısından kurtarmak ve çocuk doğurma ve büyütme rolünün topluma, erkeklere ve çocuklara da paylaştırılması... (Firestone bu bağlamda özellikle tüp bebek sahibi olunmasını vurgular)

2) Herkesin ekonomik bağımsızlığı ve seçme özgürlüğü. Sosyalizmde, para ekonomisi sürse de iş ve ücret birbirinden ayrılacak, üretim biçimleri herkesin ortak malı olacak, refah ihtiyaca göre dağıtılacaktır...

3) Kadınların ve çocukların toplumla tamamen bütünleştirilmesi.

4) Cinsel özgürlük, aşk vs.[4]

Firestone gibi başka radikal feministler de hem erkekleri hem de kadınları kapsayan amaçlar belirlediler. Seattle Women's Majority Union adlı örgütün 1969'da yayımladığı *Lilith* bildirisinde şöyle denir:

Bu devrimin yapması gereken hiçkimseye güç vermemek ve herkese güç vermektir. Herkese kendi hayatını, yalnızca kendi hayatını yönlendirme gücü vermektir.[5]

Chicago Women's Liberation grubunun 1969 tarihli bir bildirisinde de seçme özgürlüğü vurgulanır:

> Kadınların özgürlüğü ne demek? Seçme özgürlüğü, kendini geliştirebilme hakkı, kendi yaşamını özgürce yaşayıp amaçlarını bizzat belirleyebilmek ve başarılarının tadını çıkarabilmek demek. İş, aşk, eğlence ve annelikten oluşan bir yaşamda kendin olabilme özgürlüğü demek... kendini gerçekleştirme ve hayatta kendi payına düşeni tam anlamıyla yaşayabilme hakkı demek...[6]

Kate Millet'a göre ideal bir politika 'insan hayatının akılcı ve olumlu ilkeler doğrultusunda, başkaları üzerinde egemenlik kurmanın mümkün olmayacağı bir biçimde düzenlenmesidir.'[7]

Millet ayrıca cinselliğin de bir devrim biçimi ve bir amaç olduğunu öne sürer:

> Devrimin amacı, ekonomik nedenlerden duyarsız ve sömürücü bir nitelik kazanmış geleneksel cinsel birlikteliklerin yozlaştırmadığı tek bir cinsel özgürlük standartıdır.[8]

Radikal feministler, erkek egemenliğinin yanısıra ekonomik ve ırksal sömürünün de sona erdirilmesini de vurguladılar. Kathie Amatniek (Sarachild)'in New York Radical Women grubu için 1968'de yazdığı bir bildiride şöyle denir:

AMACIMIZ İNSANLIK!

BİZ, ZENCİ YA DA KADIN, FAKİR YA DA İŞSİZ İŞÇİLER VEYA UCUZ İŞGÜCÜ OLSUN BÜTÜN SÖMÜRÜLENLER, SINIRLARIMIZIN AYRICALIKLI KİŞİLER TARAFINDAN BELİRLENDİĞİNİ FARK ETTİĞİMİZDE ... VE BÖYLECE DE ZAYIFLARIN VE SÖMÜRÜLENLERİN ESARETTEN KURTULMAK İÇİN BİRLEŞMELERİ GEREKTİĞİNİ ANLADIĞIMIZDA, EVET ANCAK O ZAMAN BÜTÜN

İNSANLAR İÇİN BİREYSEL ÖZGÜRLÜK, KADIN VE ERKEK ARASINDA DA GERÇEK SEVGİ MÜMKÜN OLABİLİR. ÖZGÜR KADIN VE ERKEKLERİN BÜTÜNLEŞMESİ ÜLKÜSEL BİR AMAÇ DEĞİL BİYOLOJİK BİR ZORUNLULUKTUR. ÖZGÜR İNSANLARIN BÜTÜNLEŞMESİ İNSANLIK İÇİN TEK ÇÖZÜMDÜR.[9]

Amatniek (Sarachild) amacın erkeklerle kadınların bütünleşmesi olduğunu söyler. İnsan hakları hareketinde çalışmış olmasının da belki yaklaşımına etkisi olmuştur.

ATKİNSON: ÖZERK BİR YAŞAM

Ti-Grace Atkinson eşit hakların bir amaç olamayacağını söyler.

> Geleneksel feministler kadınlarla erkeklerin eşit haklara sahip olmasını ister. Neden? Şayet kadınların toplumda erkeklerden farklı bir işlevi varsa bu kadınların haklarını etkilemez mi? Örneğin bütün kadınlar çocuk doğurmama hakkına sahip midir? Geleneksel feminizm, eşit olmayan işlevler için eşit haklar talep etme ikilemine düşmüştür çünkü cinsiyete bağlı politik (işlevsel) sınıflandırmayı sorgulamaya yanaşmaz..[10]

Kadınlarla erkeklerin eşit olabilmesi için toplumun yapısı yeniden belirlenmelidir, biyolojik işlevler de öyle. Atkinson yine de insanların bir zaman gelip de eşit olacakları görüşünü reddetmez:

> Feminizmin bir anlamı varsa eğer bu cinsiyetsiz bir toplum için çalışması olmalıdır.[11]

Atkinson eşitlikçi bir toplum ütopyası geliştirir:

> Bir kendilik olarak bir toplulukta, insan toplumlarına özgü bazı eylemler görülür: çöp toplama, çiftçilik, çocuk bakımı gibi kamu hizmetleri; yasaların ve ayrıcalıkların belirlenmesi (para dolaşımının ve yatırımların düzenlenmesi.) Bir bütün, tek bir oy sahibi bir birey olarak bu toplum, ihtiyacı olan malları ve hizmetleri belirler. Bu kategorilere ait birimlerin üretimi, yaratıcılık gerektiren ve gerektirmeyenler olarak ikiye ayrılır. (Her üye boş zamanlarında bu görevi yapıp yapmayacağına karar verip oyunu ona göre kullanır.) Yaratıcı olmayan görevler kamu hizmeti kapsamına girer.[12]

Atkinson'ın asıl amacı çok daha iddialı: herkesin özerk bir yaşama kavuşmasını istiyor.

> Bu zamanda baskıya son verebilmek için yaşamı özerk bir hale getirecek ayrıntılı ve eksiksiz bir kurama gereksinim var.[13]

Atkinson'ın kadınların gördüğü baskıya yaklaşımı, Beauvoir'ın

geliştirdiği kişinin ölüm ve boşluk korkusunu yenmek amacıyla bir 'diğeri' arayışı içinde olduğu düşüncesinden kaynaklanır. Atkinson'ın önerdiği çözüm de bütün insanların özerk yaşamlar sürmeyi ve kendilerini tatmin etmeyi öğrenmeleri gerektiğidir. Başkalarına bağımlı olmanın köleliği desteklediğini ve haklı gösterdiğini düşünür.

> Bir estetik kuramının yararlı olabileceğini düşünüyorum... Yaratma ve değerlendirme eylemlerini birleştirirsek istediğimiz kendine yeterli, döngüsel yapıyı elde edebiliriz. Şu anda kimlik dış etkenler tarafından oluşturuluyor. Varlığımız tanınmamıza, kabul edilmemize bağlı. Peki ya bu kimlik kendi içimizde oluşursa? İnsanın yaşamı tıpkı bir sanat eseri gibi çevresiyle girdiği diyaloglarla yaratılırsa?...[14]

Atkinson'ın önerdiğinin aksine herhalde birçok sanatçı eserinin en azından birkaç kişi tarafından değerlendirilmesini ister. Belki de salt bir özerklik mümkün değildir. Üstelik insanlar özerk olmak istiyorsa devrimci bir toplumun ne çekiciliği kalır?

KADIN HAKİMİYETİ

Erkeklerle bütünleşmenin amaçlanması gerektiğini söyleyen Sarachild, Millet ile bunun gerçekleşeceğini varsayan Atkinson'dan başka birçok feminist farklı görüşleri benimser.

Valerie Solanis'in 1967 tarihli SCUM bildirisi ciddi bir eylem planından çok erkeklere karşı öfke dolu bir haykırıştan ibarettir.

> Bu toplumda yaşamak aşırı sıkıcı. Toplumun kadınlarla en ufak bir ilgisi bile yok. Uygar, sorumluluk sahibi ve cesur dişilere yapacak tek birşey kalıyor: yönetimi devirip para sistemini ortadan kaldırmak, tamamen otomasyon düzenine geçip erkekleri yok etmek.[15]
>
> SCUM, kendi bünyesindeki erkekler koluna grubuna katılmayan bütün erkekleri öldürecek. SCUM'ın erkekler kolundaki erkekler ise canla başla kendilerini yok etmeye çalışacaklar...[16]
>
> Para ortadan kalktıktan sonra erkekleri de artık öldürmek gerekmeyecek. Psikolojik bağımsızlığa kavuşmuş dişiler üzerinde kullanabilecekleri tek güç de ellerinden alınmış olacak...[17]

Bu amaca ulaşılınca:

> ...kadınlar ölümsüzlük ve ütopya ile ilgili planlarına başlamadan önce geriye kalan son birkaç sorunu çözecekler. Eğitim programları tamamen yenilenerek milyonlarca kadının birkaç ay içinde yüksek düzeyde zihinsel işlemleri yapabilecek duruma gelmesi sağlanacak..[18]

Elizabeth Gould Davis, amacın erkekleri yok etmek değil onların kadınlara tapınmalarını sağlamak olduğunu ileri sürer:

> Tarihöncesinde erkeklerin saygı duyduğu ve taptığı kadın... bir sonraki uygarlığın merkezi olacak, cinselliği ile değil kutsal kadın olarak bilinecek.[19]

Davis, tapınmanın iki yönlü olabileceğini, hem nefretten kaynaklanıp hem de nefreti körükleyebileceğini dikkate almıyor.

HÜR İRADE YANLISI LEZBİYENLER

Lezbiyen feminizm geliştirilirken belirlenen amaçlar radikal feministlerin daha önce saptadıkları amaçlarla benzerlik taşır.

Furies'in *Lesbianism and The Women's Movement* adlı kitabının giriş bölümünde şöyle deniyor:

> Biz (lezbiyen feministler) erkek egemenliğine son vermek ve dişilere bağımsızlık kazandırmak için çalışıyoruz...[20]

Bağımsızlık, feministlerin ortak amaçlarından biri.

1970'lerde radikal feministler eşitlikçi olmayan bir sistemde eşitliğin saçma bir amaç olduğunu söyleyerek yerine bağımsızlığı vurguladılar.

Beyond God the Father'da Mary Daly şunları söyler:

> Radikal feministler ataerkide yarı yarıya eşitliğin saçma bir beklenti olduğunu, gerçekleşemeyeceğini ve istenmediğini bilirler. Yarısı kadın olan bir ordu fikri radikal feminizmin esaslarına aykırıdır.[21]

Andrea Dworkin 1974 tarihli 'Renouncing Sexual Equality' adlı bildirisinde şöyle der:

> Başkalarına göre (ben de bu görüşü paylaşıyorum) eşitlik uygun, yeterli, ahlaki ve şerefli bir amaç değildir. Evrensel adaletin ya da evrensel özgürlüğün olmadığı bir yerde eşit olmak demek baskıcı konumunda olmak demektir.[22]

Beyaz kadınlarla beyaz erkeklerin eşitliğinden söz ediyor olmalı. Herkes eşit olduğunda baskı da ortadan kalkar.

SINIFLARIN ORTADAN KALDIRILMASI

Radikal feministler erkeklere hükmetmeyi değil erkek egemenliğine son vermeyi ya da kadınlardan ayrı ve üstün bir sınıf olarak erkek sınıfını ortadan kaldırmayı amaçlarlar. Monique Wittig 'One is not Born a Woman' adlı yazısında bu ortak amacı açıklar:

> Erkek sınıfını soykırım ile değil de politik bir savaş yoluyla ortadan kaldırmayı amaçlıyoruz. Bunu başardığımızda kadın sınıfı da yokolacak çünkü efendiler olmadan köleler varolamaz.[23]

Questions Féministes'te de anlatıldığı gibi ilk amaç hür irade, ikincisi ise cinsel kategorilerin ortadan kaldırılmasıdır.

> Öncelik özerklik hakkının elde edilmesinde (nesne ya da erkeklerin malı olmaktan kurtulmakta) daha sonra cinsel kimliğe gerek duymayan bir bireyselliğin kazanılması geliyor.[24]

Erkeklerin değil de 'erkek' kavramının ortadan kaldırılmasından söz ediliyor.

> ...Aynı zamanda 'kadın' düşüncesi ile birlikte 'erkek' düşüncesini de ortadan kaldıracağız.[25]

Eşitliği bir amaç olarak belirleyen feministler de eleştiriliyor. Yine de eşitlik radikal bir anlayışa göre belirlendiğinde önemli bir amaç olabilir.

> Baskıcı ile eşit olmak kendi içinde bir karşıtlık barındırır. İki varlık birbirine eşitse ortada baskı yapan ya da baskı gören yoktur... Peki neden bazı kadınlar eşitliğin erkeklerin şu andaki haline benzemek olduğunu düşünüyor?[26]

BÜTÜNLÜKÇÜ FEMİNİZM

1970 ve 80'lerde radikal feministler amaçlarını önceye nazaran daha abartısız ve barışçı bir biçimde ifade etmeye başladılar. Adrienne Rich de bunlardan biri.

Tıpkı Firestone gibi Rich de kadınların özgürlüğünün estetik, bilimsel, akılcı ve duygusal düşünce biçimlerinin bütünleşmesine bağlı olduğunu savunur. *Of Woman Born* adlı kitabında Rich, "kadınları gerçekten özgürlüğe kavuşturmak demek düşünce biçimlerini değiştirmek demektir" diyor. "Bu da bilinçdışı, öznel ve duygusal olanla yapısal, akılcı ve zihinsel olanın bütünleşmesi demektir."[27]

Rich'in 'yaşamın yapay olarak üretilmesinin' bir çözüm olduğu görüşüne tepkisi pek açık değil. Firestone'un aksine Rich, bu üretim biçiminin ataerkinin denetimi altına girebileceğini ve kadınlara daha fazla seçenek sunulması gerektiğini savunur.

> Kadınların yapay ve biyolojik üreme arasında seçim yapması gerekir... ama gelecekte bunun gerçekleşeceğini varsayamayız... Önce Havva'nın lanetinin, ondan kaynaklanan batıl inançların (kadının üreme ile ilgili özellikleri hakkındaki olumsuz görüşlerin) üzerimizdeki etkilerini incelememiz gerek.[28]

Rich'e göre Firestone "biyolojik gebelik ve doğum deneyimlerinin tamamen farklı bir politik ve duygusal bağlamda ne gibi etkileri olabileceğini dikkate almaz; gebelik konusunda erkeklere özgü (er-

keklerin suçluluk duyarak cinsel ilişkiden kaçındığını savunan) bir yaklaşımı benimser."[29]

Audre Lorde ise hem bağımsızlığın, hür iradenin ve sorumluluğun olduğu hem de insanların birbirlerine bağımlı olduğu bir dünya amaçlar.

> Kadınların kadınlarla, kadınların erkeklerle, erkeklerin erkeklerle paylaştığı; itaat, güzellik veya sevgi uğruna insanın ekmeğini ve benliğini feda etmesinin gerekmediği bir dünya için çalışıyorum. Bu dünyada çocuklarımız kendilerini en iyi nasıl gerçekleştireceklerine karar verebilecekler. Çocukların yetiştirilmesi insanlığın ortak görevi olduğu için de hepimiz çocuklarımıza bakmak ve yetiştirmekle yükümlüyüz.[30]

Lisa Leghorn ve Katherine Parker'ın *Woman's Worth*'de belirlediği amaç ise dişilik değerleri üzerine kurulu anaerkil bir ekonomi ve kültür; başka bir deyişle rekabetçi olmayan, paylaşımcı ve sevgi dolu bir kültür.[31]

> Dişilik değerlerine dayalı bir ekonomi annelik rolünde gözlenebilir. Temizlik, yaşam ve zaman standartları gibi yaşam kalitesini yükselten unsurlar, herhangi bir kazanç ya da güç sahibi olma amacı taşımadan, gelecekte –çocukların olduğu gibi– bağımsız olmaları için üretilirler. Yardımlaşma, paylaşma ve şefkat gibi kavramlar hayatta kalmak için kullanıldıklarında toplumsal ve ekonomik açıdan son derece etkilidirler. Anaerkil ekonominin temelinde, büyüme amacı taşımayan, üretim fazlasının paylaşılmasına dayanan bir değerler sistemi vardır. Herkesin maddi ihtiyaçları öncelik taşır; zenginliğin yanısıra karar mekanizmaları da ortaktır.[32]
>
> Anaerkil bir ekonomide herkesin eşit ölçüde sorumluluk ve güç sahibi olması için uzmanlık gerektirmeyen işlerin ya herkese bölüştürülmesi ya da makinelere yaptırılması gerekir.[33]
>
> Böyle eşitlikçi bir toplumsal düzende biyolojik nedenlerden ötürü insanlar arasında eşitliksiz bir güç dağılımının yapılmasına izin verilmez. Kamu ve özel sektörlerin bütünlüğü sağlanır.[34]

Leghorn ve Parker hem geleneksel ücretli işler hem de ev işi dahil olmak üzere bütün işlerde yapısal bazı değişikliklerin gerektiğini; bunun önemli bir amaç ve taktik olduğunu savunurlar.

Toplumsal ve ekonomik kurumlarda bir senteze varılması gerekiyor. Ev işi daha akılcı bir biçimde düzenlenmeli; endüstriyel üretim de daha insancıl bir biçimde paylaştırılmalı.[35]

Evişinin daha akılcı bir biçimde düzenlenmesi kolektif ya da ücretli olarak daha çok hizmetin sağlanması olabilir. İşlerin paylaşılması gö-

rüşüne benzer bir görüşü Atkinson da öne sürdü ama önerisine 'anaerkil' bir nitelik yüklemedi.

Kanadalı radikal feminist kuramcı Angela Miles, görüşlerini benimsediği 'bütünlükçü feministler'in amaçlarına değinir. ('Bütünlükçü', hem politik düzende hem de bireylerin özel hayatlarında aynı anda değişikliklerin gerektiğini vurguladıklarını ifade eder.) Leghorn ve Parker gibi Miles da amacın değerleri değiştirmek olduğunu söyler.

> ...Özel yaşamla sınırlanan ve yalnızca kadınlara atfedilen insani değerlerin ve sorunların bütün toplumun paylaşabileceği biçimde yayılmasını ve belirleyici toplumsal değerler ve sorunlar halini almalarını istiyoruz. Üretim düzenleri, insanların üreme ve kendilerini gerçekleştirme gereksinimlerine göre belirlenmeli, –endüstriyellik ve geç kapitalizm dönemlerinde yaşandığı gibi– bunun aksi olmamalı...[36]

Miles da tıpkı Leghorn ve Parker gibi üretim ve üremenin yapısının değişmesi gerektiğini savunur. Çocuk bakımıyla daha çok sayıda erkeğin ilgilenmesinin, ücretli işlerde daha çok sayıda kadının çalışmasının ve çocuk bakımı ve ücretli iş sistemlerinin daha esnek ve tutarlı hale getirilmesinin gerektiğini söyler.

Feministlerin dile getirdikleri bu gibi amaçları oluştururken birçok düşünce akımından etkilendiler. Baskının, sınıfçılığın ve ekonomik baskıların ortadan kaldırılmasını vurgulayan feministler Marksizm ve sosyalizmden; başkaları üzerinde güç sahibi olmaya son verilmesini isteyenler anarşizmden; bireysel özgürlük ve yaratıcılığı vurgulayanlar muhtemelen liberallik ve varoluşçuluktan etkilendiler. Hür iradeye önem verenler ise liberallikten ya da ulusal kurtuluş hareketlerinden etkilenmiş olabilir.

Feministlerin böyle farklı düşünce akımlarından bilinçli ya da bilinçsiz olarak etkilenmiş olması ilk başta aykırı gelebilir ama aslında bu akımlar birbirlerini tamamlar. Her amaç diğer amaçların varlığıyla değer kazanır. Sınıfçı ya da ırkçı bir toplumda bireysel özgürlüğün ne anlamı olabilir? Tepeden yönetilen otoriter bir toplumda ne tür bir özgürlükten ya da hür iradeden söz edilebilir? Bireysel özgürlük olmadan nasıl bir kolektif özgürlük, kolektif özgürlük olmadan da nasıl bir bireysel özgürlük olabilir? Radikal değişikliklerin amacı daha çok bireysel özgürlük mü yoksa kadınlarla daha yakın bağlar kurulması ve daha eşit bir toplum mu olur?

Doğrusu erkeklerin 'kadınların üstünlüğünü' kabul etmesinin gerekleşmesi mümkün bir amaç olmadığını düşünüyorum. Üstelik bu maç öteki amaçlarla da uyumlu değil. Radikaller hiç kimsenin hükmedilmeyi uzun bir süre için kabullenemeyeceğini unutmamalı.

Bu amaçlara kısaca göz attığımızda dahi bunların eylem planlarından çok değer yargılarıyla ilgili fikirler olduğunu gördük.

13- STRATEJİLER VE TAKTİKLER: HAKİMİYET Mİ?

RADİKAL feministlerin ve lezbiyenlerin strateji ve taktikleri en az amaçları kadar farklılık taşır. Bu farklılığın kaynağı da büyük bir oranda amaçların farklı olmasıdır.

Simone de Beauvoir strateji ya da taktiklere değinmedi. Ne yazık ki birçok feminist de daha sonra onun izinden gitti. *The Second Sex*'te kadınların gördükleri baskıya son vermek için birlikte çalışmaları gerektiğini öne süren Beauvoir, bunun nasıl yapılacağı konusunda ise pek birşey söylemez.

> ...Kadın için tek çıkar yol özgürlüğü için çalışmaktır.
> Bu kolektif bir özgürlüktür. Öncelikle de kadının ekonomik durumu gelişimini tamamlamalıdır.[1]

Beauvoir'ın belirlediği en önemli taktik ekonomik eşitliğe ulaşmaktı; bu eşitlik de ancak sosyalist bir toplumda gerçekleşebilirdi. Sosyalist ya da komünist partilerde çalışmanın dışında kadınların nasıl örgütlenmeleri gerektiğine değinmedi.

Beauvoir'dan sonra stratejiler arasındaki farklılıklar, doğrudan çatışma ve sorunun dolaylı yollardan halledilmesi arasında bir tartışmaya dönüştü.

FEMİNİSTLERİN GELİŞTİRDİĞİ GÜÇ KAVRAMLARI

Feministler çeşitli güç kavramları geliştirdiler ama başkaları üzerinde egemenlik kurmaya hepsi karşı çıkıyor. Feminizmin ilk yıllarında Ti-Grace Atkinson başkaları üzerinde egemenlik kurmanın tümüyle reddedilmesi gerektiğini öne sürdü.

> Yanıt güç kavramındadır; bütün politik düzenlerin temelindeki kavramsal yapıdır. Bu yanıtı sorgulamadan da hiçbir köklü değişim gerçekleştirilemez.
>
> Halbuki ne kadar az sayıda insan bu güçten vazgeçmeye hazırdır. Güçsüzler dahi bu ideolojiye sarılıyor; bu düşünce varolduğu sürece bir gün gelip de bir şekilde güçsüzlükten kurtulup güç sahibi olacaklarına inanıyorlar. Tabii bu güç kavramı değer taşıdıkça (özellikle de baskı görenler değer verdikçe bu kavrama) hiç şansımız yok![2]

Quest'in 1974 tarihli ilk sayısında sosyalist feminist Nancy Hartsock gücün başkalarını kontrol etmek değil de eyleme geçme ve yaratma kapasitemizi kullanmak biçiminde de açıklanabileceğini ileri sürdü. Hartsock sosyalizmi benimsemiş olsa da görüşleri birçok radikal feministinkilerle benzerlik taşır. (Hartsock artık sosyalizmi olduğu kadar radikal feminizmi de benimsediğini söylüyor.) Feministlerin amacı gücün eyleme geçebilme kapasitesi olarak tanımlanması. Hartsock, Bernice Carrol'ın şu sözlerini anımsatır; "güç öncelikle 'fiziksel, zihinsel ya da ahlaksal açıdan eyleme geçebilme yeteneği' olarak tanımlanır." Hartsock'a göre;

> ...Böyle bir güç anlayışı diğerlerine hükmedilmesini gerektirmez. Enerji ve başarı yeterince tatmin edicidir.[3]

Hartsock, hükmetme amacı taşımayan bir güç anlayışını vurguladığı halde başka türlü güçlerin de gerekli olabileceğini sözlerine ekliyor.

> Kapitalizm, ataerki ve beyazların egemenliği arasındaki ilişkilerin yalnızca bazılarına değindik. Kadınların gördüğü ekonomik baskının ve bağımlılıklarının bu yapılar ortadan kaldırılmadan sona ermeyeceğini de gördük. Ataerkinin, kapitalizmin ve beyazların egemenliğinin temelinde de gücün hükmetme amacıyla kullanılması var. Ancak gücü böyle tanımlayarak onları değiştirebiliriz.[4]

Feministler bugün hâlâ başkaları üzerinde güç kullanılmasını eleştiriyor. Hooks'un amacı "egemenlik politikalarının hükmettiği, üstün olanın aşağı olana hükmetmesini savunan bir ideolojiyi benimseyen bu dünyayı" değiştirmek ve "herkesin özgürce ve gönlünce yaşayabileceği bir dünya" yaratmaktır.[6]

Leghorn ve Parker'ın önerdiği 'anaerkil güç kavramı' başkaları üzerinde güç kullanılmasını reddeder ve gönüllü işbirliğini ve hür iradeyi vurgular.

> Bu anaerkil güç kavramı yaratıcılık ve işbirliği ile; zor kullanma ya da kontrol ile değil, başkalarına duyulan sevgiden kaynaklanan bir de-

ğişim gücü ile ilişkilidir... Böyle bir güç kavramını gerçekleştirmek için merkezi yönetimin ortadan kaldırılması, kararların kolektif olarak alınması gerekir.[7]

Tabii bütün radikal feministler bu güç kavramının 'anaerkil' olduğunu kabul etmeyecektir. Atkinson gibi bazıları anaerkinin herhangi bir gücün egemen olmaması durumu değil de annelerin egemenliği olduğunu öne sürecektir.

Radikal feminist Atkinson, sosyalist feminist Hartsock ve 'kadınlık değerleri'nin savunucuları Leghorn ve Parker başkaları üzerinde egemenlik kurulmasına son verilmesini istiyorlar.

Feministlerin politik yazılarında en çok vurgulanan hür iradedir. Peki bu hür irade 'gerekli her yol'a başvurularak mı sağlanacak? Radikal feministler de geleneksel liberal kuramcılar gibi herkes kendi çıkarlarını elde ettiğinde (bu çıkarların neler olduğunu anlayabilirlerse) uyum sağlanacağına mı inanıyorlar acaba? Çıkarlar arasında uyum yoksa, temel bazı çatışmalar varsa değişim peşinde koşanlar zor kullanmamayı nasıl başaracaklar? Kamuya açık yerlerde ayrımcılığın kaldırılması gibi barışçı, liberal önlemler dahi ancak zor kullanılarak gerçekleştirilebildi. Radikal feminist yazarlar erkeklerin, her egemen sınıf gibi, isteyerek güçlerinden vazgeçmeyeceklerine değinirken çoğu yazar erkeklerin vazgeçmeye zorlanmasına da karşı çıkıyor.

Bazı radikal feministler aşırı güç sahibi olmaktan duyulan korkunun çok saçma olduğuna dikkat çekiyorlar. Charlotte Bunch'a göre:

> Kadınların devrimle amaçladıklarından biri de egemenliğe son vermek, güç ilişkileri üzerine kurulu olmayan bir dünya yaratmak.. Belki de sonunda bu güç ilişkileri gerçekten de ortadan kalkacak. Ama bunu başarmadan önce kadınların ataerkinin egemenliğine ve dünyanın yıkımına son vermek için toplumu yeterince denetleyebilmeleri lazım. Böylece güç kavramını değiştirmeyi umuyoruz ama bu kavramdan kaçmamız ya da görmezlikten gelmemiz de imkansız.[8]

REFORM NEDİR?

Öte yandan radikal feministler taktiklerin esnek olabileceğini ve önceden belirlenmiş birtakım ideolojilere göre değerlendirilmemeleri gerektiğini savundular. New York Radical Women grubunun ilkeleri (1968) şöyle saptandı: "Bir şeyin reformcu, radikal, devrimci ya da ahlaksal olup olmadığını değil kadınlar için iyi mi yoksa kötü mü ol

duğunu sorguluyoruz."[9] Redstockings Bildirisi'nde de şunlar söyleniyor: "Neyin reformcu ya da devrimci olduğunu değil kadınlar için neyin iyi olduğunu sorgulayacağız."[10]

Charlotte Bunch 1974'de 'The Reform Tool Kit' *(Reformun Alet Çantası)* adlı makalesinde bu geleneği sürdürür. Bunch, reform ve devrim arasında bir dikotomi olduğu görüşünü reddeder ve reformların hangi koşullar altında radikal veya devrimci amaçlara ulaşabileceğini açıklar. (Bunch radikal devrim tartışmasını Gorbaçov'dan çok önce başlatmış.)

> Bu devrimci ya da reformcu stereotiplerini incelersek öncelikle bir tarz –bir insanın nasıl yaşadığını– ve yüzeysel bir içerik –mevcut durumdan ne denli farklı ya da uzak olduğunu– yansıttıklarını görürüz. Bu stereotipler asıl içeriği –eylemin farklı sınıflardan kadınları nasıl etkilediği ya da eylemi gerçekleştiren kadınlara ne olduğunu– ya da asıl amaçları –eylemin uzun vadeli sonuçları ve bu sonuçlara nasıl ulaşılacağını– ise göstermezler.[11]

Bunch'a göre, önerilen herhangi bir reform ya da değişiklik, muhafazakâr ya da devrimci bir ideoloji benimsemiş bir grubun programında yer alabilir... Yalnız reformculukta kadınların çıkarları ile Amerikan sistemi arasında önemli bir uyuşmazlık olmadığı varsayılır.[12]

Jo Freeman *The Politics of Woman's Liberation*'da kendilerini radikal olarak tanımlayan kadınların daha çok kendi özel hayatlarına ve kadının geleneksel rolünü çağrıştıran sığınma evleri gibi toplumsal ve kültürel yardım hizmetlerinin geliştirilmesine önem verdiklerini; kadınların aldığı ücretler gibi hususlarla ilgili yasaları değiştirmeye çalışan kadınları da reformist olarak niteliediklerini söyler.[13] Freeman zaman zaman radikalleri fazlaca alaya almış da olsa şu sorunsala da dikkat çeker: Radikal bir feminist ne yapar? Radikal bir eylem nasıl tanımlanır? Radikal feministlerin stratejileri nelerdir? Gösteri, yürüyüş ve oturma eylemleri herhalde radikallerin belli taktikleri arasında ama bunların tek başlarına bir strateji oluşturdukları söylenebilir mi?

Bunch bu konuda radikal feminizme karşı biraz daha ılımlı bir yaklaşımı benimsiyor.

> Radikallerin program belirlemede güçlük çekmelerinin bir nedeni de reformlarımızın erkek egemenliğini sona erdirmeyi başaramadan birçok kadını pasifleştireceğinden korkmamız.[14]
>
> Sorguladığımız şeyin çok büyük boyutlu olması nedeniyle cesaretimizi kaybediyoruz, gerçeklerden uzaklaşıp etkinliğimizi yitiriyoruz.

> Şimdi ise sıra feministlerde. Radikallerin başarısız olduğu yerlerde Reformistler kazandı. Reformist gruplar ve etkinlikler, iyi örgütlenmiş olmalarından; gözle görülür başarılı sonuçların hemen elde edilebildiği eylem programları sunmalarından dolayı birçok kadının ilgisini çekiyorlar.[15]

Bunch'a göre belli bir reformun radikal bir potansiyeli olup olmadığını ve desteklenmesi gerekip gerekmediğini belirlemek için radikallerin aşağıdaki ölçütleri kullanmasını öneriyor:

> 1) Bu reformun kadınların hayatına gerçekten bir katkısı oluyor mu? Oluyorsa hangi kadınlar ve kaç kadın bundan yararlanıyor? 2) Bir kadının güçlenmesine, kendine saygı ve güven duymasına yardımcı oluyor mu? 3) Kadınların bir grup olarak güçlenmesine, hayal güçlerinin gelişmesine ve ilerideki değişiklikler için zemin hazırlanmasına katkısı oluyor mu? 4) Kadınların politik açıdan bilgilenmesini, gelecekte sistemi değiştirebilecek biçimde eleştiri yeteneklerinin gelişmesini sağlıyor mu? 5) Ataerkinin toplumsal kurumlar üzerindeki etkisini azaltıp kadınların bu kurumları denetlemesine katkıda bulunuyor mu ?[16]
>
> Her reformun bu ölçütlerin hepsine de uyması beklenemez. Fakat bizim yapacağımız hiçbir reform bu koşulların birine bile ters düşmemelidir.[17]
>
> Reformlar kadınlar üzerindeki etkileri ile değerlendirilmeli. Bazıları kuramsal açıdan yeterli olsalar da kadınların asıl ihtiyaçlarını karşılamazlar.[18]

Başka bir deyişle kadınların gördüğü sınıf baskılarını ortadan kaldırmak yerine soyut bir 'cinsiyetçilik' kavramına karşı çıkmak amacı taşıyan reformların kadınlara bir faydası olmayabilir. Kadınların bazı özel haklara sahip olmuş olması ve erkeklerin de bu haklardan yararlanması gerektiği görüşü kadınların aleyhine kullanılabilir. Örneğin çocukların velayeti konusunda böyle bir durum yaşanmış, çocuklarının velayetini isteyen erkeklerin çoğu bu hakkı elde etmiştir. (Çocuklara bakabilme gibi bir koşul erkeklerin daha iyi yerine getirebilmelerinden dolayı kadınlar için yeni bir dezavantaj oluşturdu.)[19]

Birçok radikal feminist kadınların gündelik yaşamlarındaki gerçeklere öyle önem verir, pratik bir yaklaşımı öyle benimserler ki bazı solcuların zaman zaman ortaya attığı, reformların, kişilerin konumlarını kabullenmelerine yol açtıkları için tehlikeli oldukları görüşünü göz ardı ederler. Radikal feministler eşitliğin zaten sağlanmış olduğu düşüncesine karşı çıkarlar ama devleti güçlendireceği kor-

kusuyla bütün reformlara karşı tavır almazlar. (Yine de bazı feministler belli reformları sorguluyor. Örneğin, kadınlara pornografiden gördükleri zararlara karşı dava açma hakkını tanıyan MacKinnon-Dworkin yasa taslağı, bu reformun ya da yayınlara kısıtlama getiren herhangi bir reformun devlete büyük bir güç vereceği savına dayanıyordu.) Feministler sık sık, kadınların özgürlük sahibi oldukça daha da fazlasını isteyeceklerini ileri sürerler.

Reformlar kışkırtıcı politikalar içerebilir. Lobiciliğin saygıdeğer bir tarzı vardır. Ama aynı zamanda egemen sınıfla yüzyüze bir mücadele demektir. Birlikte yürüyüş ve oturma eylemleri de yapıldığında lobicilik daha kışkırtıcı bir nitelik kazanır.

Radikal feministler ve özellikle de lezbiyen feministler reformları gerçekleştirebilmek için egemen durumdaki erkeklerle yüzyüze mücadele etmekten hoşlanmazlar. Yasal değişiklikler talep etmek ya da saygılı davranmak zorunda kalmak, kuralları erkeklerin koyduğunu kabul etmek olacaktır. 1970'lerin ortalarında radikal ve lezbiyen feministlerin çoğu bu politik yaklaşımdan vazgeçtiler.

Radikal feministlerin liberallerle ilgili farklı görüşleri var: bazıları liberallerin ileride radikal olacağını düşünürken diğerleri de liberallerin bütün kadınlara hitap eden bir hareketin bir parçası olduklarını öne sürerler. Başkaları ise –en azından bazı– liberallerin feminizme yanlış bir yorum getirdikleri için kadınları feminist hareketten uzaklaştırdıkları görüşünde. *The Liberal Takeover of women's Liberation* (Kadın Özgürlüğünün Liberal İşgali) da Redstocking üyesi Carol Hanisch şöyle yazdı:

> Günümüzde kadın hareketi birtakım liberal fırsatçıların elinde yani solcu/liberal erkek egemenliği altında. Ms. dergisi, *Village Voice* yazarlarından bazıları, 'women's lib' hareketinin üyeleri, erkeklerin attığı birkaç ekmek kırıntısının peşinde koşarken biz radikaller gerçekleri ortaya çıkarıp değişiklik talep ediyoruz. Hem basın hem de para bu kadınların ellerinde. Kadının hareketinin güya liderleri bu kadınlar ama birkaç yararlı reform dışında hiçbir şey kazandırmayacaklar bize.
>
> ...Erkekleri düşman (baskıcı) olarak adlandırmaktan kaçınıyor, sorumluluğu hep topluma yüklüyorlar... Kadınların beyninin yıkandığından, yıpratıldıklarından ve baskı görmeyi kabul ettiklerinden söz ediyor: zavallı erkeklerin de toplum tarafından şartlandırıldıkları için kadınlara kötü davrandıklarını iddia ediyorlar.

...üstelik kadınlarının özgürlüğünü yasal bir sorun olarak görüyorlar sanki birkaç tane yasa çıkarmakla kadınların çektikleri son bulacakmış gibi... Gerçek ekonomik (kimin sahip olduğu), askeri (fiziksel gücün kimde olduğu) ve politik (kimin yönettiği) güçlerle ilgili bir güç sorunu değildir hiçbir zaman. Bu gücün alınıp herkese paylaştırılması ile de ilgili değildir.[20]

ÇATIŞMA YOK SEÇENEKLER VAR

1970'lerin başından itibaren radikal ve lezbiyen feministler yasal reformlar için çalışmaktan, gösteri ve erkeklerin egemenliğindeki yapılarla doğrudan bir çatışmaya girmekten vazgeçmeye başladılar. Bunch'ın 'Reform Tool Kit' adlı makalesi bir istisnaydı. Yayımcılık, kitabevleri, lokantalar, plak şirketleri, kredi merkezleri ve tecavüz olayları ile ilgili dernekler gibi bağımsız projeler, artık birçokları için sisteme karşı çıkmada daha yararlı oluyorlardı. Bu düzene doğrudan karşı çıkmak yerine alternatif bir sistem kurmak daha radikal bir çözümdü. Bu strateji 1960'ların karşıtkültür akımından olduğu kadar anarşist ve ütopyacı sosyalist ilkelerden de kaynaklanıyordu.

Bazı radikal feministler bu gibi alternatiflerin oluşturulmasını liberallerin zaferi olarak görüyor, radikallikten uzaklaşıldığını öne sürüyorlardı. Yine de bu feministler dahi alternatif bir basının gerekli olduğunu savunuyor ve alternatiflerin hepsine de karşı çıkmıyorlardı.

Radikal feminist yazar Brooke hem feminist kuruluşları hem de kültürel feminizmi eleştirir. Feministlere ait işyerlerinin kadınların çoğuna iş sağlayamadığını söyler.

> Alternatifler yaratmak pek işe yaramıyor. Çoğu çok az sayıda insana ulaşabiliyor...
>
> Alternatiflerin bu kadar çok vurgulanması, mevcut toplumun yıkılması yerine birlikte barış içinde yaşamanın tercih edildiğini gösteriyor.[21]

Brooke kültürel feminizme getirdiği eleştiride sanatçıların eserlerini değil de kültürel değişimin politik değişime yol açacağı görüşünü eleştirdi.

> Kadın hareketinin kaynağı, bu nedenle, kültür değil, erkek sınıfının sahip olduğu güçtür. Kadınların gördüğü baskı, bütün kadınları etkileyen politik bir sorun olduğu için kadınların ortak bir politik hareket ile erkeklerin egemenliğine son vermesi gerekir.[22]

Birçok devrimci hareket, 'kültürel devrim'in insanların politik etkinliğini arttırmada önemli bir rol oynadığını kabul eder. Günümüzde üretilen müzik ve sanat eserlerinin böyle bir amacı ne denli benimsedikleri ise tartışılır. Bernice Johnson Reagon, Alix Dobkin ve Holly Near gibi sanatçılar bilinçli bir biçimde politik bir mesaj iletmeye çalışıyorlar ama başka birçok sanatçının böyle bir amacı yok. Feminist hareketin öteki birçok kolunda olduğu gibi kültürel etkinliklere katılanlar da zaten kazanılmış olanlara sesleniyorlar.

Radikallerin üzerinde onları mevcut toplumda birlikte yaşamaya zorlayan yoğun bir baskı var. Feministlerin radikal tavırlarını sürdürmeleri ve birlikte yaşama, katılma ile ilgili baskıların ötesine geçmelerinin zorluğu radikal değişiklikler için çalışmanın son derece yorucu olması, insanı adeta tüketmesi. Lezbiyenliği ve radikal feminizmi onaylayan kültürel çalışmalar yabancılaşmayı azaltıp hiç olmazsa yeni eylemler için ilham kaynağı olabilir.

Lezbiyen feminist Susanna Sturgis, Christine Delphy'nin kültürel feminizme getirdiği bir eleştiriyi (1984) yanıtlamak için off our backs'e yazdığı bir makalede kültürel feminizmin feministler için tek çıkar yol olmadığını –kimsenin kendine kültürel feminist demediğini– söyler.

> Feministler ile lezbiyenlerin farklılığını sürdürmek önemli bir politik etkincilik şeklidir.
>
> Tabii bazı kadınlar sürekli feminizm ile lezbiyenlik arasındaki bu boşluğa çekiliyorlar... Bazıları da feminist etkinciliğin zorlu taleplerinden kaçmak için feminist kuramlar üretmeyi ve araştırma yapmayı seçiyor. Diğerleri ise yaptıkları konusunda düşünmemek için yedi gün yedi gecelik bir toplantı programı uyguluyor. Çevrenize bir bakın. En az kültür ve tinsellik kadar kuram ve etkincilik de bir kaçış yolu olarak kullanılabilir ve çok da zarar verebilirler.[23]

BAZI TAKTİKLER ERKEK EGEMENLİĞİNİ Mİ DESTEKLİYOR?

Bazı lezbiyenler, heteroseksüellik kurumunu destekleyen ya da güçlendiren strateji ve taktiklerin devrime hizmet edip edemeyeceğini sorguladılar. Örneğin kürtaj ve doğum kontrolü yöntemlerinin erkeklerin arzularına göre geliştirilmiş geleneksel cinsel ilişki kurumunun devamını sağladığı söylenebilir. Günümüzde kürtaj ve doğum kontrol yöntemlerinin bütün kadınlara ulaşmasının sağlanması gerekiyor ama kadınlar ileride cinselliklerini ne zaman ve nasıl yaşayacaklarını tamamen denetleyebildikleri zaman kürtaj ihtiyacı da azalacaktır.

Jill Johnston'a göre:

> Kürtaj, çocuk bakımı, fuhuş, politik temsil yetkisi, eşit ücret dağılımı gibi feminizm kapsamındaki sorunlar erkeklerle, başka bir deyişle de üreme amaçlı cinsellikle bağıntılıdır. Kadın bu cinselliğin içinde cinsel bir kendilik olamadan kıstırılıp kalır.[24]

Johnston'a göre kadınların cinsel ve diğer hizmetlerine son vermeleri en radikal strateji olacak, kadınların gerçek kolektif ya da bireysel bağımsızlığa ulaşmalarını sağlayacaktır. Mevcut düzende, kürtajın serbest bırakılması gibi bir reform, kadınların daha kolay birer cinsel nesne durumuna düşmelerine ve erkeklerin kadınları kürtaja zorlamalarına neden olabilir. Erkek egemenliği altında reformlar her zaman kötüye kullanılabilir.

Johnston sözlerini şöyle sürdürür:

> Çocuk bakım merkezleri kurulacak, kürtaj ucuz ve kolay olacak, kadınlara eşit ücret ve iş imkanı ile eşit temsil hakkı sağlanacak, peki ya sonra? Yine bir erkek olacak. Biyoloji de kaderimiz olarak kalacak. Erkek ile birlikte olduğunda kadın her zaman ezildi ve ezilecek.[25]

Bu görüş yenilgiyi kabulleniyor. 'Biyoloji kaderdir' sözü Firestone'un ve onu destekleyen radikal feministlerin yaklaşımının tam karşıtı.

Johnston'ın önerdiği çözüm bir lezbiyen ulusun ya da grupların kurulması.

> Lezbiyen ulus gibi kabile benzeri gruplar kurulmaya başladı. Bu gruplar harekete destek olmaya ve tinsel güç merkezleri oluşturmaya devam edecekler.[26]

Bir ulus ile kabile benzeri bir grup aynı şey mi? Gerçekten de bir ulus kurulacaksa bu nasıl yapılabilir? Amaç lezbiyenlere ya da kadınlara ait bir devlet kurmaksa bunu erkeklerden talep etmenin mümkün olmadığı ortada.

> ...kadınlar bu devleti erkeklerden talep ederek değil ancak gerekli desteği sağlayacak ve kimliklerini belirleyecek kurumlara sahip kadınlık gücüyle kurabilirler.[27]

Johnston anaerkiyi desteklediğini de söyler.

> Anaerkiden kastım, bir cinsiyetin diğerine hükmettiği ataerkil düzenden farklı, hem geçmişte hem de gelecekte varolan bir çeşit kadınlık gücü; kadınların hem vücutlarını, hem de kaderlerini kontrol edebildikleri, üretebildikleri bir toplum.[28]
>
> Bu anaerki terimi çok farklı anlamlarda kullanılabiliyor. Johnston'ın tanımı daha çok hür iradenin tanımına benziyor. Yalnız Johnston

geçmişteki bir döneme geri dönülmesinde de söz ediyor. "Artık geriye dönüyoruz. Ama yeterince hızlı gidemiyoruz."[29]

Bu geriye dönüş fikri, kadınların hep erkek baskısı altında yaşamış olduklarını düşünen radikal feministlerin lanetlediği bir görüş olmalı. 'Bir zamanlar anaerkil bir düzende herşeyin daha iyi olduğu' görüşü erkeklerin baskıcı olmasının biyolojik açıdan kaçınılmaz olduğunu savunan görüşle pek uyuşmadığı ortada. Baskı yapmaları biyolojik bir kaçınılmazlık olan bu yaratıklar neden anaerkinin gelişmesine izin versinler ki?

Johnston'ın biyolojinin kader olduğu savını ciddiye alırsanız hiçbir toplumun artık 'erkek' ve 'dişi' kutuplarına bölünemeyeceğini söyler. Değişikliklerin çoğunun da erkekler tarafından yapılması gerektiğini öne sürer. (Neden bir erkek de kadın gibi olamıyor?)

> Amacımız toplumun 'erkek' 'dişi' kutuplarının etrafında düzenlenmesine son vermek. Başka bir deyişle, cinsel ikilik ve iki cinsiyetli sisteme son verip homoseksüelliğin özgür bırakılması ile birlikte o asıl partenojen türe doğru evrim geçirmek amacımız. Bütün erkekler başlangıçta kadındı ve şayet bizi yok etmezlerse eninde sonunda tekrar kadın olacaklar.[30]

Kadınların ya da annelerin egemenliği erkeklerin kadına dönüşmesi fikri ile pek tutarlı değil sanırım.

Son olarak Johnston kadınların üstün olduğunu ve bu nedenle de egemen olmaları gerektiğini söyler.

> Kadınların en acil projesi yeniden insanlar arasında uyum olmasını sağlamak. Bunun için de asıl ebeveyn olarak sahip olduğu doğal biyolojik konumuna uyan toplumsal ayrıcalığı yeniden elde etmesi gerekiyor.[31]

Başka bir deyişle kadınlar egemenliği hak ediyor. Ayrıcalığı hak ediyorlar. Acaba Johnston erkeklik ve dişilik ilkelerini gerçekten ortadan kaldırmayı ya da dişilik ilkesinin üstünlüğünü kabul ettirmeyi mi öneriyor?

> Kadınların acil olarak yapması gereken tinsel partenojenezin sağlanması.[32]

Johnston tinsel açıdan erkeklerden bağımsız olmanın kadınlar arası bağlılıktan sonra değişimin en önemli koşulu olduğunu öne sürer.

Johnston'ın bütün görüşlerini benimsemeseler de birçok lezbiyen bu tinsel bağımsızlığın herşeyin temelinde olduğunu, öncelik taşıdığını kabul ettiler.

Kadının kendi benliği ve diğer kadınlarla ilişkilerini vurgulayan bu stratejinin cazip yanı şiddet unsuru taşımaması olabilir.

PEKİ YA ÖRGÜTLENME? ÇATIŞMA KARŞITI GÖRÜŞLER

Birçok radikal ve lezbiyen feminist yazar örgütlenme konusuna değinmedi.

Kate Millet, 1960'ların sonlarında bazı radikal feministlerin de savunduğu gibi değişimin koalisyonlarla sağlanabileceğini söyler ama bunun nasıl yapılacağını açıklamaz.

> Hükmedilen grupların (siyahlar, gençler, kadınlar, fakirler) kurduğu koalisyonların talep edeceği temel bazı değerlerin değişimi, cinsel devrim için olduğu kadar önceden belirlenmiş cinsel ya da diğer rollerin ve sınıfların ortadan kaldırılıp bağımsızlığın sağlanması için de şarttır. Yaşamın niteliğini değiştirmek kişiliği de değiştirmek demektir. Bu da (ırkçı kastların ve ekonomik sınıfların ortadan kaldırılmasının yanısıra) insanlığı cinsel-toplumsal kategorilerin kıskacından, cinsel stereotiplere uyma zorunluluğundan kurtarmadan sağlanamaz.[33]

Shulamith Firestone *The Dialectic of Sex* adlı kitabında stratejilere ya da taktiklere pek yer vermez. Radikal bir feminist olarak önceleri gösterilere katıldığı halde örgütlenme ya da gösteri yapma konusuna değinmez. Değişimin teknolojiden –çocuk doğurma sürecinin ve çalışma düzeninin değiştirilmesinden– kaynaklanacağını söyler.

(Birçok feminist, Firestone'un aksine yeni üreme tekniklerinin kullanılmasına karşı çıkıyor. 1980'lerde bazı feministler bu yeni tekniklerin üremeyi erkeklerin kontrol etmesine neden olacağını, kadınların üreme üzerindeki denetimini azaltacağını savundu.)[34]

Firestone kadınların yaptığı işlerin otomatikleşeceğini ve kadınların işsiz kalacağını öne sürer.

> Gençler, fakirler ve işsizler arasında huzursuzluk artacak: iş bulmak daha da güçleştikçe ve boş zamanların değerlendirilmesi konusunda insanlar eğitilmediği ve kültürel şokun etkisi de böylelikle azaltılmadığı sürece devrim gerçekleşemeyecek. Sibernasyon da kadınların şimdiden yaşadığı huzursuzluğu arttırıp onları devrime zorlayabilir.[35]

Firestone bu devrimin nasıl gerçekleşeceğinden söz etmez. İşsizlerin mutlaka radikal solcular olmalarının gerekmediğine de değinmez. Radikal sağcılar da olabilirler pekala.

Firestone'un devrim anlayışı, önerdiği 'Üçlü Devrim' planı bağlamında da eleştirilebilir. Bu planda 'Sosyalizmin Proletarya Diktatörlüğü'nü 'Hür İradenin Komünist Anarşisi' izler.[36] 'Proletaryanın diktatörlüğü'nün tarihte böyle geliştiği görülmemiştir. Bu diktatörlüğü izleyen en güçlü devrim partisinin ve bu partinin elit bürokrasisinin diktatörlüğüdür (tıpkı Sovyetler Birliğinin kuruluş yıllarında Bolşeviklerin diktatörlüğünde olduğu gibi.)

Firestone'un sık sık devrime değinmesinin nedeni bir çeşit çatışma ya da şiddet dolu değişim beklentisi olabilir. 1970'lerde başka feministlerin böyle bir çatışma beklentisi taşıdıklarını sanmıyorum. Böyle kışkırtıcı bir etkinliğe pek önem vermiyorlardı.

Adrienne Rich *Of Woman Born*'da hareketin radikal kolunun gelişimini şöyle anlatıyor:

> ...Ataerki karşıtı hareketin kapsamı ve etkilerini anlamak çok zor. Belli örgütler, gruplar ya da çeteler çok sayıda mevcut olmalarına rağmen bu hareketi tanımlamıyorlar. Feminist hareket, resmi ya da resmi olmayan bildirilerle ve gittikçe büyüyen bir çözümsel ve kuramsal birikimle tanımlanıyor...[37]

Rich örgütler hakkında hiçbir şey söylemez. 1970'lerin diğer feminist kitaplarında *Of Woman Born*'daki gibi stratejiler, taktikler ya da örgütlerden söz edilmez.

ERKEKLERİN BELİRLEDİĞİ POLİTİKALAR SORUNU

Mary Daly, geleneksel ya da erkeklerin yaptığı politika tanımlarını kabul etmenin ve feministlerin bütün enerjilerini kadınların kendi hayatlarını yönlendirebilmelerine faydası dokunmayacak uğraşlarda harcamalarının tehlikelerini vurgular. *Beyond God the Father*'da Daly şöyle diyor:

Kilise ve üniversite gibi güç odaklarıyla doğrudan çatışmaya girilmesi kadınlar arasında bölünmeleri arttırıyor. Birçok kadın enerjilerini nerede kullanacaklarını yeniden gözden geçirmeye başladı. Daha önce de belirttiğim gibi kadın, erkeğin dışsallaştırma sürecinin nesneleşmiş ürünlerinin gerçekten varolduğu yanılgısına kapılıp, aslında değişme bir 'doğa' ile çatışıyor. Bizi sınırlayan bu ürünleri içselleştirdiğimizi fark edip kendi varlığımızı nesnel toplumsal gerçeklikler ile dışsallaştırmaya çalışmalıyız. Başka bir deyişle kendimize yer açmak için hiçlikle yüzyüze gelip varolmanın gücünü keşfetmeliyiz.

> Peki politik güç düzeyinde savaşmanın bir anlamı yok mu? Böyle bir sonuca varmak sorunu basitleştirmek olur. Bence sonuçlar konusunda gerçekçi olmayan beklentilerden kaçınmak gerek. Cinsiyetçi kurumlarda kadınlara adil davranılması için kadınların gösterdiği çabalar küçümsenmemeli.[38]

Başka bir deyişle bizi ezen kurumlar dünyanın çoğunda egemen de olsalar dünyanın tümüne hükmetmiyorlar. Kendimizi, kiliselerin, üniversitelerin, politik sistemin onayladığı biçimde tanımlamayı sürdürürsek bu tanımların getirdiği kısıtlamaları göremez ve kendi kurumlarımızı oluşturarak değişmeyi başaramayız.

Daly, şöyle devam eder:

> Çatışmanın eğitici ve radikalleştirici bir etkinlik olarak değeri vardır ama amacın cinsiyetçi bir toplumda bir yer sahibi olmak olmadığı anlaşılınca buna sağlıklı bir alaycılık da eklenir... Bu sınırlar içinde savaşırken amaçlarımıza ulaşmak için harcadığımız enerjiyi kontrol etmelerine izin vermeyeceğiz. Bilişsel bir azınlık olarak savaşımız derinlerde gerçekleşiyor. Mevcut gerçeklik duygusu varlığımızı olumsuzluyor. Bu gerçekliği fazla ciddiye almayarak kendimizi bulabiliriz ancak. Başka bir deyişle, uğruna savaştığımız geleceği yaşamayı şimdiden öğrenmeli, sürekli ertelenen hiç gerçekleşmeyen bir gelecek için fedakârlıkta bulunmamalıyız. [39]

Daly'ye göre yeni düşünceler ve örgütler üreten radikal feministler olarak bizler yeni bir uzam ve zaman yaratıyoruz aslında. Hayatımızın merkezinde kadınlar olduğunda gelecekte yaşıyoruz demektir.

> ...Kadınlar için kendi uzam ve zamanımıza girmek bütünlük ve değişimin başka bir ifadesidir. Ataerkil uzamda kalmak geçmişte yaşamaktır.[40]

Diğer radikal feministler bu zaman ve uzam tartışmasını eleştirerek böyle bir bakış açısının kadınların, bütün kadınları kapsayacak değişimler gerçekleştirmelerini engelleyeceğini öne sürerler. Kadınlara ait bir zaman ve uzamda yaşamanın her kadının göze alamayacağı ya da ulaşamayacağı bir ayrıcalık olduğunu da iddia edenler olacaktır. Halbuki en azından bazı dar gelirli kadınların duygusal yaşamlarının merkezinde kadınlar vardır.

Daly, *Gyn/Ecology*'de hem radikal/lezbiyen hem de reformist yaklaşımları eleştirir. Radikal/lezbiyen grubun 1970'lerde ataerkiyi çok az eleştirdiğini öne sürer. 'Kadın hareketi' teriminin 'kadın toplum' olarak değiştirilmesinin azla yetinmek, kabullenmek ve işin kolayına

kaçmak olduğunu söyler.[41] (Başka feministler de bu terim değişikliği konusuna değinip benzer yorumlar getirdiler.)

Öte yandan Daly özellikle ataerkil düzenin feminizme getirdiği tanımları ve yalnızca yasal amaçlar için savaşılmasını eleştirir.

> ...Sözde feminizm, ataerkiciler tarafından destekleniyor.
> Gerçek isyancılar/kaçaklar, ataerkinin belirlediği güç sahibi konumlardan uzaklaştırılmış, yerlerini reformist kuklalar almıştır.[42]

Daly özellikle sözde bir itibar görerek kullanılmaktan, kuklalaştırılmaktan endişe duyuyor:

> (Ataerkil) mitler devam ettiği sürece ...toplumun %50'sinin dişi kuklalardan oluşacağı söylenebilir. Anatomik açıdan dişi gövdelerine sahip ama beyinleri ve ruhları erkekle birleşmiş, erkeklerin eline geçmiş kadınlar bunlar. Fallokratizmin büyüsü bozulmalı artık.[43]

Başka bir deyişle Daly yalnızca mitlere karşı çıkılmasını değil, dünyanın zihinsel ve politik yapısının tamamen değiştirilmesini istiyor. Kadınlara verilen bütün sözde itibarlara karşıdır Daly.

> Eşit haklar kisvesi altında gizlenen bu sözde itibarlar sözde zaferler kazandırır, jinerjinin yanlış yönlendirilmesine ve kısa devre yapmasına neden olurlar. Sahte bir kızkardeşlik sloganının kışkırttığı dişilik gücü de erkek kardeşler tarafından sömürülür... Başarının gölgesi peşinde koşup duran baskı altındaki kadınlar yorulunca bazı başarılara izin verilir. Bunlar kurban yeniden güçlenince kolayca elinden alınabilecek başarılardır. Böylece kadınlar zorlukla elde ettikleri kazançlara yeniden kavuşabilmek için tekrar tekrar uğraşıp dururlar. (Daly kürtaj hakkı, eşit haklar için sürdürülen savaşı anımsatır.)
> Bu nedenle sözde itibarlar kızkardeşlik için son derece tehlikelidir; Amazonlar arası bağlılığın savaşçı yanını hem abartıp hem de aşağılayarak yok ederler. Çatışmanın önemini öyle abartırlar ki kızkardeşliğin, aşkın oluşuşu yoldaşlığın bir taklidine dönüşür. Amazon savaşçısı özelliğini kısıtlayarak ortadan kaldırır, savaşı yanlış yönlendirerek sabote ederler.[44]

Daly bu sözde zaferlerin kadınları radikallikten uzaklaştıracağını, reformlar uğruna çok fazla enerji harcanacağını düşünüyor. Fakat eylemlerin ne zaman radikal bir nitelik taşıyacağını açıklamıyor. Kadınlar arasında bağlılığı ve bilinçlendirmeyi vurguluyor. Daha başka eylemler de tasarlıyor olabilir ama ne yazık ki bunlardan söz etmiyor.

Daly radikal bir değişim için çok sayıda kadının gerekmediğini öne sürer. Belki de örgütlenmeye değinmemesinin nedeni budur.

> Niceliksel düşünmeye şartlandırıldığımız için feministler yolculuklarına, zafere ulaşmak için çok sayıda kadının gerektiği yanılgısıyla başlıyorlar. Bu yanılgı dişiler arası bağlılığın gücünün/ateşinin hafife alınmasından kaynaklanıyor.[45]

Az sayıda kadınla ne gibi bir başarının elde edilebileceğini ise açıklamıyor Daly.

Öte yandan Daly, radikal feministleri desteklemeyen kadınların yokluğunu hisseder. Sürekli gerçekten radikalliği benimseyen kadınların, elde ettikleri sözde itibarlar sayesinde amaçlarına ulaşan kadınlar tarafından saldırıya uğradıklarından söz eder.

> Asıl gülünç olan cesur kaşif/kızkurularının feminizm uğruna savaşan sözde kızkardeşlerin tehdidi altında olmaları. Bu sözde kızkardeşlerin kendi korkaklıkları/eksiklikleri güçlü kadınları kahraman/şamar oğlanları durumuna düşürür.[46]

Herhalde başka hiçbir feminist, başka kadınları denetlemek ya da onlara acı çektirmek amacıyla erkeklerin kendilerini kullanmalarına izin veren kadınların ne denli acı verdiğinden bu kadar çok söz etmemiştir.

Amazon savaşçısı imgesini kullanmasına rağmen Daly'nin değişim görüşü şiddet içermez, çatışma da gerektirmez. Bunun nedeni radikallik korkusu ya da erkekleri suçlamama veya onlara yardım etme arzusu değil; radikallikten uzaklaşma korkusu ve erkeklerin bölgesinde yapılan bir savaşın kazanılamayacağı endişesidir.

Daly *off our backs* gazetesinde yayımlanan bir söyleşide strateji ve taktikler üzerinde düşünmediğini söyler. Yine de feminist eylemler konusunda çalışan kadınları eleştirmek istemez[47]

Daly, *Pure Lust*'da değişimin ortasında kesin amaçlar belirlemenin pek akılcı olmadığını söyler. '2000 yılı için nasıl bir toplum öneriyorsunuz' şeklindeki bir sorunun pek anlamlı olmadığını savunur.

> Böyle bir soru ile, doğa sevgisi ile dolu kadının diğeriliğinin, ataerkil 'gerçekliğin' bütün tasarlanmış ve tasarlanabilir şekillerine göre ne denli geniş kapsamlı olduğu göz ardı edilir. Böyle bir diğerilik soruyu soranın aşağılamasından, biçim değiştirmenin çok güç bir iş olmasından kaynaklanır. Biçim değiştirme sürecinin kendisi de bu gibi bir ataerkil sorgulmada bir kandırmacadan ibarettir.[48]

Daly belli ki yaşamın (özellikle de radikal değişimlerin olduğu bir yaşamın) önceden yapılan planlara göre yönlendirilen birtakım eylemler sonucu oluşturulamayacağını söylüyor.

Sonia Johnson *Going out of our Minds:The Metaphysics of Liberation* (1987) *(Aklımızı Kaçırıyoruz: Bağımsızlığın Metafiziği)* adlı kitabında Daly'nin öne sürdüğü varoluşun önem taşıdığı ve yalnızca erkeklere tepki gösterilmemesi şeklindeki görüşü geliştirir. Johnson Ulusal Kadın Örgütünde çalışmış, eşitlik yasasının değiştirilmesi için gösteriler düzenlemiş hatta 1984'de ABD başkanlığına aday dahi olmuştur. Fakat başkan adaylığı sonrasında etkinciliğe karşı bir tavır aldı.

> Sanırım kadınlara güvenebiliriz. Bütün bir ulusun kadınları protesto ve direniş konusunda istekli değilse bu tavrı ciddiye almamız gerek. Çünkü bu tepki göstermeye karşı bir tavırdır. Kadınlar tepki göstermek istemiyorlar... Kadınları gösteri yapmaya, direnişe ve protesto etmeye zorlayanların kadınların sezgilerine ne denli güvendikleri konusunda iyice düşünmeleri gerek bence...
>
> Tepki gösterdiğimizde, adaletsizliğe karşı çıktığımızda özgürlüğümüzü yitirir; suçlulara, onların her hareketine adeta birer kukla gibi bağımlı hale geliriz. Onlar iplerimizi çeker biz de oynarız. Sanki gizli bir anlaşma vardır arada. Fakat davranışlarımızla, duygularımızla bu anlaşmayı, misillemede bulunmayı reddeder, bizi bağlayan iplerden kurtulursak ne kadar uğraşsalar da bizi oynatamazlar artık. Özgür oluruz.[49]
>
> Bir hareketin özünde eylemler değil duygular vardır. Şu anda herşeyimiz duygularımız. Geleceğimiz onlara bağlı. Duygularımızı değiştirerek ataerkiyi de değiştirebiliriz ama bunun için değişmeyiz. Özbenliğimize kavuşmak istediğimiz için değişiriz. Bu bir süreç değildir. Orada olmaktır.[50]

Feminist hareket duygulardan ibaretse böyle bir hareket yok demektir. Belki de Johnson'ı etkincilikten uzaklaştıran yasama ve seçme süreçlerinde yer almış (bu nedenle de eylemlerin faydasız olduğu kanısına varmış) olması olabilir.

Johnson'ın öne sürdüğü gibi (çoğu) kadın birşeyler yapmak istemiyor diye eylemlerin yanlış olduğunu düşünmek kadınların önlerindeki seçeneklerin ne olduğunu ve davranışlarının ne gibi sonuçlar doğuracağını anladıklarını varsaymak olur. Kadınlara bu denli güveniliyorsa evkadını olmakla da doğru bir seçim yaptıkları da söylenemez mi? Evkadınlığını bizzat reddeden Johnson kesinlikle bu görüşte değil.

STRATEJİK BİR YAKLAŞIMI BENİMSEYEN FEMİNİSTLER

Ti-Grace Atkinson

Ti-Grace Atkinson strateji ve taktikler konusuna en çok değinen feministlerden biridir. Bunu bir nedeni de Atkinson'ın diğer yazarlara nazaran daha politik bir dil kullanmasıdır. 'Baskıcılar', 'ezilenler', 'sınıf', 'düşman', 'strateji' ve 'taktik' terimlerini sık sık kullanır.

Örneğin *Amazon Odyssey*'deki bir makalesinde şöyle der:

> Diplomasi yetersiz kalır yani düşmanınız size saldırmayı bırakmazsa onu vazgeçmeye zorlamalısınız. Bunun için de bir strateji gereklidir. Bu stratejide şu bilgiler bulunmalıdır:
>
> 1) Düşman kim?
> 2) Nerede?
> 3) Maddi destek alıyor mu? Nereden alıyor?
> 4) Güçleri nerede toplanmış?
> 5) Düşmanı yere serecek en iyi silah hangisi?
> 6) Düşman hangi silahı kullanıyor?
> 7) Bu silahlara nasıl karşı konulabilir?
> 8) Diplomatik uzlaşma sağlamak için nasıl bir saldırı planlıyorsunuz? Eylem teknikleri (ve ayrıcalıkları) neler?[51]

Atkinson kadınların erkeklere yeterince karşı çıkmayacağından korkuyor. Daly gibi Atkinson da reformların kadınları yoldan çıkaracağından korkuyor ama Daly'nin aksine karşıt bir strateji olarak çatışmayı öneriyor. (Tabii Atkinson'ın *Amazon Odyssey*'i Daly'nin önemli çalışmalarından önce yazdığını unutmamalı.)

> Efendi kölelikle ilgili birçok reformu hoşgörüyle karşılayabilir; bu reformları onun efendiliğini tehdit etmediği sürece. Kadınlar bunun farkında ve erkek ve toplum aynı anlama geldiği için erkeklerle çatışmaktan çekiniyorlar. Bu çatışma olmadan ve erkeklerin savaş stratejisi iyice anlaşılmadan ...kadın hareketi bir işe yaramaz. Erkeklerin tepkisini alır, kadınlar için de bir yararı olmaz.[52]

Atkinson reform peşinde koşmanın feminist hareketi taktik açıdan zayıflatacağını çünkü kadınların daha kapsamlı radikal çözümleme ve eylemlerden uzaklaştıracağını savunur.

İş dağılımında ayrımcılığa karşı savaşılması gibi medeni haklarla ilgili eylemlerin kadınların gördüğü baskıları yansıttığını, bu nedenle de ikincil bir konumda olduklarını, önemli cinsel kurumlarda kadına verilen rolleri gösterdiklerini söyleyebiliriz. İşyerindeki ayrımcılıkla savaşmanın kadınların gördüğü baskıya karşı çıkmanın

birincil yolu olduğu fikri, siyahların 1850'lerde gördükleri baskıya karşı çıkmak için iş ayrımına savaş açmalarına benziyor. Taktik açıdan bir intihar bu![53]

(Sonraları Afrika kökenli Amerikalı feministler beyaz feministlerin siyahların konumunu benzetmelerde kullanmalarından hoşlanmadıklarını, bunun bütün kadınların beyaz olduğu iddia etmek anlamına geldiğini ileri sürdüler.)

Atkinson, *Amazon Odyssey*'de birkaç bölümü stratejileri tartışmaya ayırır; tartışmasını isyancıların (radikal feministlerin) baskıcılara (erkeklere) karşı hareketlerini gösteren şemalarla süsler.

Bütün kadınların feminist olacağına inanmaz. İsyancılar, bir tampon bölge oluşturan lezbiyenler, erkeklerin saldırılarına maruz kalan kanun kaçakları ve fahişeler ile her zaman kazanılabilecek tarafsız kadınlar olacak. Ama hiçbir zaman kazanılmayacak feminizm karşıtı kadınlar da bulunacak.

Atkinson bazı feminizm karşıtı kadınların harekete katılmaya ikna edilemeyeceklerini; bu kadınların ancak, örneğin tarafsız erkeklerin yaptıkları baskı sonucu ihtiyatlı davranma gereği duyarak feminizmi benimseyeceklerini söyler. "Bu kadınları ancak erkekler etkileyebilir. Erkeklerle özdeşleşmiş olmaları kişiliklerini derinden etkiler."[54]

Başka bir deyişle Atkinson bazı erkeklerin bazı kadınlardan daha kolay taraftar kazanılacağı görüşünde. Atkinson'ın baskıcı sınıfın üyeleri olarak tanımladığı bu erkekler de bazen başka erkeklerin baskısı altında kaldıklarından radikal feministlerle beraber savaşabilirler.

> Gerçekten ne kazanabileceğimizi görmek için 'düşman toprakları' gözlemlememiz gerek...
>
> Önce baskıcı sınıfın içinde bazı grupların çeşitli haklardan yoksun bırakılmadıklarını belirlemeliyiz. Hareket özgürlüğü, ekonomik özgürlük, yaşam tarzını seçme özgürlüğü gibi bu haklar cinsiyete bağlı sınıf sisteminde baskı gören sınıfın elinden alınan haklarla benzerlik taşıyabilir... benzer çözümlerin bulunması gerekebilir... örneğin işsizlikten ve düşük ücretten kaynaklanan ekonomik sıkıntılara; elektrik ve telefon hizmetlerinin kamulaştırılması, bedava konut, gıda, ulaşım ve diğer temel hizmetlerin sağlanması ortak bir çözüm olabilir...[55]

Atkinson'a göre bir devrim kadınlardan oluşup kadınların liderliğinde gerçekleşebilir. Bu kapitalizm karşıtı, sosyalist bir devrimdir. Fakir ve baskı gören erkekler bu devrime katılabilirler.

İlk önemli saldırı baskıcı sınıfın bünyesindeki hizipleşmelerin yardımıyla bu sınıfın üçte birini etkisiz hale getirir... bazı kişiler açıkça isyan taraftarı olur. Bu üçte birin bir bölümü de bir ölçüde destek sağlar. Ötekiler ise hiç karşı koymaz.[56]

Atkinson radikal feministlerin diğer radikal gruplarla işbirliği yapması gerektiğini savunan ilk feministlerdendi. Tabii bu gibi koalisyonların sürekli gözden geçirilmesini istiyordu.

Çok farklı konularda sağlanan bu işbirliği başarılı oldu mu?...
Birlikte çalışma olumlu sonuçlar verdiyse...işbirliğinin güçlendirilmesi düşünülebilir. Artık bu noktada farklı 'sorunlarla ilgilenmektense bunları tek bir sorunda toplayabiliriz...
Böyle bir yol izlendiğinde cinsel sınıf sistemi içindeki kavga da bizim yararımıza gelişecektir.[57]

Belli ki Atkinson cinsel sınıf sistemine ve kapitalizme karşı mücadelelerin birbirinden ayrı tutulamayacağını düşünüyor.

Üçüncü saldırıda... isyancılar ortak bir parti kurarlar. Amaçları her bireye eşit insanlık hakkı tanınan bir toplum, insanlık için ortak bir gelecektir... Eksiksiz bir parti programında haklara ve sorumluluklara ayrıntılı olarak yer verilmesi gerekir...[58]

Atkinson böyle bir ortak partide birleşilmesinden söz ederken devrimden sonra bağımsız bir kadın gücünün gerekip gerekmediğine değinmez. Belki de böyle bir güç merkezinin zaten varolduğunu kabul ediyordu.

Devrimle gelen tipik bazı değişikliklerin yanısıra sistemin kadınların hayatı üzerindeki hükmü sona erecek biçimde değiştirilmesi de gerekiyordu. Firestone gibi Atkinson da tüp bebek gibi tekniklerin geliştirilmesini böylece de doğumun en azından isteğe bağlı olmasını istiyordu.[59]

Atkinson'ın önerdiği radikal eylemlerin çoğu (örneğin bir şirketin ele geçirilmesi) şiddet kullanılmasını gerektirmez. Atkinson çok daha klasik bir devrim anlayışına sahiptir; önerdiği eylemler başka feministlerin savunduklarından çok daha kışkırtıcı ve şiddet eylemlerine daha yakındır. Atkinson şiddeti yadsımaz. (bkz. 15. Bölüm)

RITA MAE BROWN

Rita Mae Brown da radikal feminizm ile ilgilendiği sıralarda strateji ve taktikler konusunda birçok yazı yazdı. 1970'te reformun hareketin asıl amacından uzaklaşmak olduğunu söyledi:

(Eşitlik) yasası, kadınların özgürlük hareketinin devrimci kanadını dağıtıp çalışan kadınlar için yeni iş imkânları yaratacak... ülke çapında çocuk yuvaları, kürtaj klinikleri kurulduktan sonra bile düzen sarsılmayacak. Kadınlar daha zengin erkekler için çalışma özgürlüğüne sahip olacak... göz açıp kapayıncaya dek de kadınlar sömürüde en az erkekler kadar becerikli olacaklar.[60]

1970'te Brown feminist hareketin politik bir partiye ihtiyacı olduğunu söyledi.

...örgütlenmeliyiz. Bir parti kurmalıyız. Güçlerimizi birleştirmeliyiz.[61]

1970'lerin ortalarında Brown, feministlerin ulusal bir örgüt kurmasını sağlayacak bir plan önerdi. *A Plain Brown Rapper* (Tokmak) adlı kitabında bu planı açıkladı.

Her eyaletteki feministler bir feminist meclis kurmalı ki birbirimizle sağlam bir iletişim kurabilelim. Eyalet sisteminin bazı olumsuz tarafları var ama yine de eyalet düzeyinde başlamamız gerek çünkü eyalet hakları kadınları ve homoseksüel erkekleri ezmek için kullanılıyor.

İlk meclis iki hafta süreyle toplanmalı. Temsilciler belli bir ücret almalı.

Eyaletteki her feminist grup bir temsilci seçmeli. İlk toplantıdan sonra temsilciler daha iyi bir temsil sistemi geliştireceklerdir. İlk toplantımız ABD'nin onsekizinci yüzyıl sonundaki ilk anayasa kongresine benzeyecek. Benzer sorunlarla uğraşmamız gerekecek. Seçtiğiniz temsilcilerin sayısı grubun büyüklüğüne göre mi belirlenecek yoksa her gruptan bir kadın mı seçeceksiniz? Bazı eyaletler bunlardan birini tercih edebilir; diğerleri de Kongre toplantısında alınan kararlara varabilir: nüfusa göre seçilen bir meclis ve her gruptan belli bir sayıda temsilcinin bulunduğu bir senato. Her eyaletin kendine uygun çözümü bulması lazım.

Bu feminist meclisin görevleri şunlar olmalı: feminist topluluğun isteklerini iletmek, çeşitli toplulukların sorunlarını çözmek, hem (seçimler, grevler, işdağılımında eşitlik, tüketici hakları vs gibi) ataerkil politikalar hem de (kadınların kendilerini toparlayıp yeniden başlayabilmeleri için onlara ayrı yerler sağlanması, feminist olmayan kadınlara yardım için programlar geliştirilmesi, üzerimizdeki ataerkil iftiradan kurtulmak gibi) feminist politikaların öncelikleri doğrultusunda eyalet düzeyinde politik önceliklerin belirlenmesini sağlamak. Bunları yapmak hiç de kolay değil. Kararların ittifakla alınması çok zor ama bir karara varıldıktan sonra temsilcinin ve topluluğun görevi meclisin kararlarını yerine getirmek.

Meclisin başka görevleri de var. Mevcut yönetimle fiziksel bir çatışma içine girmeden karşıt bir yönetim oluşturuyoruz. Bu onyıllar sonra da gerçekleştirilebilir. Ama şimdi asıl önemli olan biz halkı ya da ABD senatosunu temsil ediyoruz gibi çılgın bazı iddialardan kendimizi kurtarıp birleşmemiz. Bazılarımızın ataerkil yönetime seçilip içeriden çalışmasını sağlayacak becerileri de öğreniyoruz. İletişim, tartışma, uzlaşma ve çalışma yoluyla birbirimize saygı duymayı öğreniyoruz...

Her geçen yıl bu meclisin daha uzun süreli toplanacağını umuyorum... Feminist bir grubun ne olduğu sorusunu yanıtlama işini gruplara ve eyaletlere bırakıyorum. Bence bir feminist grup kadınların kavgasını sürdürmeye, özellikle de politik güç sahibi olmaya kendini adamış bir gruptur...

Eyalet meclisleri zamanla bölgesel meclislere, sonunda da ulusal bir meclise dönüşecek...[62]

Brown, feminist hareket içinde parlamenter bir düzenin kurulmasının, avukatların yönetimi ele geçirmesine yol açabileceğinden ve bunun olası sonuçlarından söz etmez. (Böyle bir düzen olmadığı halde avukatlar ön plana çıkmaya başladılar bile. Bunun nedeni Amerikan sisteminde avukatlara politikada daha çok fırsat tanınması. Pornografi tartışmasının karşıt cephelerindeki birinci isimler, Catharine A.MacKinnon ve Nan Hunter de avukat. Bu gibi tartışmalar, avukatlar tarafından hukuk bağlamında yapılmasalar daha dostça olmazlar mıydı acaba?) Brown gruplara üye sayılarına göre yetki verildiğinde NOW gibi şimdiden diğer feminist gruplara nazaran büyük bir politik güce sahip grupların egemen olma olasılığından da söz etmez.

Brown'a göre feminist hareket, parti kurmanın yanısıra daha çok hizmet sunmaya da önem vermeli.

Ekonomik ayrıcalıkları olan kadınlar... böyle ayrıcalıklara sahip olmayan kadınların hayatta kalmak için ihtiyaç duyduklarını sağlamalı. Bu da yiyecek dağıtım merkezleri, çocuk yuvaları, sağlık merkezleri, kendini savunma programları, sığınma evleri ve beceri kursları demek...[63]

Brown bu gibi hizmetlerin sağlanması ve tam gün örgütlenme alanında çalışanlara ücret verilmesi için feministlerin parasal destek sağlaması gerektiğini öne sürer. Şayet her feminist yedek akçesinin birazını verirse önemli bir miktarda para toplanabilir. Brown şahsen düzenli bir şekilde maddi yardım yapmayı sürdürdü.

Feministler paralarını feminist harekete verselerdi **Kazanabilirdik**.[64]

Brown artık kurgusal yazılar yazıyor ama hâlâ lezbiyenlikle ilgili konuşmalar yapıp kürtaj yanlısı ve eşitlik aleyhtarı çalışmalara katılıyor.

Diğer feministler strateji ve taktik konusuna şöyle bir değinmekle yetindiler. Bir tek Frederique Delacoste ve Felice Newman'ın yayıma hazırladığı 1981 tarihli *Fight Back! Feminist Resistance to Male Violence* (Erkek Zulmüne Karşı Feminist Direniş) adlı kitapta (Cleis Press yayını) feminist etkinlikçilerin projelerini ve karşılaştıkları sorunları dile getirdikleri kısa yazılar yer aldı. Bu yazılarda tecavüz yardım merkezleri ve sığınma evlerinden, kendini savunma tekniklerinin öğretilmesine, pornografi ve militarizm karşıtı eylemlere kadar birçok etkinlik tartışıldı. Bazı yazılarda kadınların dövüldükleri, cinsel tacize uğradıkları ve ikaz etmek, evi terk etmek ve silah kullanarak karşı koymak gibi çözümler denedikleri durumlardan söz ediliyor. Yayıma hazırlayanlar direnişin, kadınların hayatının ayrılmaz bir parçası olduğu görüşünde.[65]

Daha sonraları şiddete karşı direniş biçimlerinin tartışıldığı birkaç kitap daha yayımlandı.[66]

BİR STRATEJİ OLARAK CİNSİYET ORANLARININ DEĞİŞTİRİLMESİ

Erkeklerin şiddete daha yatkın olduğunu düşünenler farklı stratejiler benimseyebilirler; radikal feministlerin önceleri denediği gibi bu stratejileri gerçekleştirmek için koalisyonlar kurmayı tercih etmeyebilirler. Bazı lezbiyen feministler ancak toplumdaki kadın sayısının erkeklere göre oranının değiştirilmesi ile gerçek bir değişimin sağlanabileceğini öne sürdüler. Susan Cavin'in geliştirdiği bu görüşte kadın sayısının artması bir strateji ve amaç olarak belirlenir.[67] Cavin başka strateji ve taktikler de önerir.

> Kadınlar yalnızca bir tür baskı görmedikleri için kurtuluş için de tek bir yol olamaz. Kadınların gördüğü çeşitli baskılardan kurtulmanın da çeşitli yolları vardır.[68]

Cavin'in kadınların baskıdan kurtulması için önerdiği stratejiler şunlar:

> ...ataerkinin askeri yoldan devrilmesi için savaşacak kadınlardan kurulu ordular...dişi cinsiyetin ayrılması...Yalnızca dişilerden oluşan kolonilerin kurulması...Kadınların erkeklere 'baba'nın kim olduğunu söylemeyi reddetmesi...Kadınların erkeklerin kurduğu milliyetçi politik devletlerden topluca ayrılıp uluslararası bir kadın topluluğuna ka-

tılmaları...Dişilerin üremeyi protesto için toplu grevler düzenlemeleri...Ekonomik sabotaj...Dişilerin toplumsal/politik/ekonomik örgütlerinin güçlendirilmesi....Heteroseksüel dişilerde frijidliğin, bekârlığın ve lezbiyenliğin desteklenmesi...Ataerkil aileye, devlete, özel mülkiyete ve ataerkil dini kurumlara karşı direniş yapılması ve bunların ortadan kaldırılması...[69]

Cavin bu stratejilerin nasıl gerçekleştirileceğini açıklamaz. Farklı politik yaklaşımları benimseyen kadınlar uluslararası alanda kadınlar arası bir birlik görüşünü destekleyebilirler ama emperyalizme karşı savaşan Üçüncü dünya ülkelerinden kadınların şimdiki ülkelerinden ayrılıp ABD, İngiltere vs. gibi ülkelerden kadınlarla birlik kurduklarını düşünmek biraz zor. Tabii bu sınırları aşıp birliğe ulaşmak yine de çok büyük önem taşıyor.

Peki 'heteroseksüellerin frijidliği' ile Cavin kadınların erkeklerle girdikleri cinsel ilişkilerden aldıkları ya da alamadıkları zevkten vazgeçmeleri gerektiğini mi söylemek istiyor? Erkekler ile birlikte yaşamayı seçen feministlerin cinsel yaşamlarından zevk almaktan vazgeçeceklerini sanmıyorum.

Üstelik bu stratejilerin kadınların sayısını artırıp artırmayacağı da belli değil. Tabii dişilerin ayrı koloniler kurması halinde bu kolonilerdeki dişi/erkek oranları değişecektir.

Sally Gearhart Cavin'in cinsiyet oranlarıyla ilgili fikirlerini geliştirdi. 1982 tarihli bir makalesinde Gearhart şöyle diyor: *"Erkeklerin kadınlara oranı mutlaka azaltılmalı ve erkeklerin toplumun yalnızca yüzde onunu oluşturması sağlanmalı."*70 Gearhart dünyayı erkek egemenliğinin sebep olabileceği nükleer bir felaketten korumak için bunun şart olduğunu söylüyor.

> Asıl sorun erkekler arasındaki bağlılık... Erkek nüfusu azaltılırsa tehlike de o kadar azalacak...[71]

Gearhart erkek nüfusunun şiddet kullanılarak azaltılması taraftarı değil. (Cavin de öyle ama öte yandan dişilerden kurulu ordulardan sözedebiliyor.) Gearhart kadınların özgür kalınca daha az erkek çocuk sahibi olmayı isteyecekleri görüşünde.

> ...üreme ile ilgili kararı kadın aldığında ...dişilerin erkeklere oranı da doğal olarak yükselecektir.[72]

Bu planın uygulanması oldukça zor. Kadınların özgürlüğü uğruna erkek sayısının azaltılması gerekiyorsa eşit oranda kadın ve erkeğin

yaşadığı bir toplumda kadınlara daha az sayıda erkek çocuk sahibi olma özgürlüğü tanınır mı acaba? Üstelik Gearhart mevcut düzende çocukların cinsiyetinin belirlenebilmesinin ebeveynlerin daha çok erkek çocuk sahibi olmayı tercih etmeleri anlamına da gelebileceğini görmüyor. Yeni üreme yöntemlerini eleştiren feministler de zaten böyle bir sonuç bekliyorlar.[73]

Gearhart yanılmış olabileceğini kabul ediyor.

> ...yüzde onluk erkek nüfusunu korumamız gerek çünkü ben yanılmış da olabilirim. Şiddet erkek sayısı azalınca ortadan kalkmayabilir. Şu andaki %47'lik oranın insanlık için daha hayırlı olduğu ortaya çıkabilir.[74]

BİR STRATEJİ VE AMAÇ OLARAK ANNELİK VE SEVGİ

Kadınların erkeklerden –belki de fizyolojik açıdan– çok farklı olduğuna inanmak mümkün. Özellikle de kadınların değişim için barışçı stratejiler önerdiklerini gördükten sonra. 1970'lerin sonlarına doğru NewYork'lu feminist grup Matriarchs erkek egemenliği sona erdikten sonra kadınların annelik özelliğinin toplumu gerçekten değiştirebileceğini öne sürdü. *The Matriarchist* adlı yayınlarında yer alan bir yazısında Elizabeth Shanklin şu açıklamayı yapar:

> Bu annelik gücünü ve annelik yapanları savaşçı kurumlara hizmet etmekten kurtarmalıyız. Annelik ilkesinin, yaşam sevgisinin bütün kurumları yönlendirdiği anaerkil bir düzende yaşama arzusu ile hareket ediyoruz...
>
> Kadınlara annelik sevgisini yaşama hakkı tanınması için ataerkil düzendeki bütün ekonomik, politik, cinsel, eğitsel ve dinsel kurumların değiştirilmesi gerekiyor. Kadınlara annelik yapma özgürlüğünü kazandırmak uyumlu, sevgi dolu bir toplumun yaratılmasının ilk koşulu.[75]

Shanklin'e göre erkekler sevgiyi yeterince tanısalardı savaşmaktan vazgeçerlerdi.

> Ancak her birey güven duygusuna sahip biri olarak sevgi ile yetiştirildiği zaman savaşçı toplum ortadan kalkar.[76]

Shanklin, annelik yapma özgürlüğüne sahip, dış kısıtlamalardan kurtulan bir kadının annelik yapmama hakkına da sahip olduğunu dikkate almaz; erkeklerin oynayacağı politik rollere de değinmez, aksine erkekleri adeta sevgi ile yönlendirilen edilgen nesneler olarak görür. Bir kedi yavrusu dahi sevgiyi iade eder. Üstelik Shanklin kadınların er-

keklere uzun bir süredir sevgi verdiklerini ama şiddetin sona ermediğini de fark etmez. Sevgi verenlerden oluşan bir sınıf, baskı altında olmasa dahi saldırganlığın sona ermesi için yeterli bir koşul değil.

Erkek biyolojisinin erkekleri kadınları ezmeye zorladığını varsayan biri erkeklere acımaya ve 'ellerinde değil ki' diye düşünmeye başlayabilir. Bu nedenle dişilerin üstünlüğünü savunanlar soykırım yerine (biyolojik nedenleri benimseyenler bunun kadınların üstünlüğünün doğal bir sonucu olduğunu düşünüyorlar) biyolojinin baskıyla ilgisi olmadığını düşünen kadınların ileri sürdüklerinden daha ılımlı taktikler önerebilirler.

Lezbiyen yazar Laurel Holliday erkek hormonlarının saldırgan davranışlarla ilişkili olduğunu öne süren (erkeklerin yaptığı) birçok araştırmadan söz ettikten sonra erkeklerin bir şekilde değişebileceğini savunur. "ERKEKLER DEĞİŞMEK ZORUNDA... ONLARA YARDIMCI OLMALIYIZ."[77] Erkeklere yardımcı olmak pek de saldırgan bir tavır değil. Bu yardım fikri kadınların erkekler için enerji sarf etmesi gerektiğini ve kolektif, politik çözümlerin önemli olmadığını gösterir.

> Erkeklerin bu dünya üzerinde yaşama işini nasıl yüzlerine gözlerine bulaştırdıklarını görüp bundan bir ders almamız gerekiyorsa bu da erkeklere hükmederek ne kendimizi ne de onları kurtarabileceğimizdir... Başkalarına hükmetmek eninde sonunda uyumsuzluğa ve yıkıma yol açar. Erkeklerin değişmesine yardımcı olabilir ama onları zorlayamayız. Erkeklerin sınırlarını fark etmelerini sağlayabiliriz. Onlara örnek olabiliriz. Erkeklerin en yüksek ideallerine seslenmeli, anladıklarında onları ödüllendirmeliyiz. Erkeklerin yaptığı herşeyden nefret etsek bile değişmelerine yardımcı olurken onları sevmeliyiz![78]

Lezbiyenlere seslenen bir lezbiyen için garip bir reçete. Erkeklere iyi bir örnek olmak, kötü davrandıklarında dahi onları sevmek, iyi davrandıklarında da ödüllendirmek dişilerin geleneksel davranışlarına çok benziyor. Bu görüşlere göre erkekler kendi sorumluluklarını üstlenemiyor, yetişkin gibi davranamıyorlar. Kadınlar erkeklere böyle bakmayı sürdüreceksek neyin değişeceğini anlamak zor.

Holliday'in önerdiği çözümler arasında doğum öncesi bakımın iyileştirilmesi (böylelikle de erkeklerin beyin özürlü, saldırgan olmasının önlenmesi) çocukların iyi beslenmesi, erkeklerin alkolden uzaklaştırılması, marihuana kullanmalarının teşvik edilmesi (ma-

rihuana saldırganlığı köreltiyor) ile şeker ve et tüketiminin azaltılması var.[79] Biyolojik bir sorun için biyolojik bir çözüm.

Erkeklerin kadınlardan daha sınırlı ya da yetersiz olduğunu varsayarsak onları ciddiye almayabilir ya da Holliday'in yaptığı gibi onlara anne şefkati ile (anaerkil bir biçimde?) yaklaşabilir ve bu zayıflığın erkeklerin daha çok ilgiye ihtiyacı olduğu anlamına geldiğini varsayabiliriz. (Erkekler de zaten hep daha fazla ilgi gördüler.) Holliday'in önerdiği aslında erkek çocuklara daha çok ilgi gösterilmesi.

> Kısıtlı bir çevrede yaşıyorlarsa...erkek çocuklarda daha ciddi davranış bozuklukları görülebilir...
>
> Bakımda eşitlik sağlamak için annenin erkek çocuklarına daha çok ilgi göstermesi gerek.[80]

Holliday, kadın ve erkekler arasındaki farklılıkların korunması gerektiği görüşünde. Erkeklere özgü özelliklerin hepsinin de olumsuz olduğunu düşünmez.

> Erkek insanların kendilerine özgü fiziksel ve ruhsal davranışlar geliştirdiklerini biliyoruz... bu davranışlar dünyanın sinerjisi ve bilincin geçirdiği evrim ile uyuşmuyor. Bu davranışları ortadan kaldırabiliriz. Fakat doğa hiçbir zaman savurgan değildir; bu özelliklerin yalnızca zarar verebileceğini düşünmemize gerek yok.[81]

Hatta biyolojik farklılıklara göre yapılan iş dağılımının sürmesini önerir:

> Erkekler fiziksel açıdan kadınlardan çok daha güçlüdür. Bu güç doğru bir biçimde kullanılabilir. Artık yaratıcılarına egemen olmaya başlayan makinelerin bilinçsiz şiddetine terk edilen üretim işi yeniden erkeklerin eline bırakılabilir. Bu kadınların fiziksel işlerde çalışmayacağı anlamına gelmez...[82]

Peki kadınlar nasıl güç sahibi olacak? Holliday, erkeklerin çeşitli işleri denetlemeleri ile kadınlar üzerindeki egemenlikleri arasındaki tarihsel ilişkiyi gözardı eder. Neden birdenbire erkeklerin daha iyiliksever olduğunu varsaymamız gerekiyor? Holliday kadınların özgürleşmesine teknolojinin ne gibi etkileri olduğunu da dikkate almaz. Teknolojik gelişmeler fiziksel gücün önemini yitirmesine neden olup kadınlara daha çok iş imkanı yaratmıştır.

Holliday'in stratejisi politik değişimi göz ardı eder, örgütlenmeye yer vermez. Kadınların çıkarlarının nasıl korunacağından ya da temsil edileceğinden söz edilmez.

14- AYRILIKÇILIK: NE ZAMAN VE NEREYE KADAR?

FEMİNİSTLERİN amaçları, stratejileri ve taktikleri ile ilgili bir tartışmada özerk bir hareketin bir strateji olduğunu savunup erkeklerle uzun vadede bütünleşme sağlanabileceğini düşünenler ile ayrılıkçılığı amaçlayanlar arasındaki farklılıklara da yer verilmesi gerekir.

Bütün radikal ve lezbiyen feministler ayrılıkçılığın bir yere kadar gerçekleştirilmesi taraftarıdırlar. Bağımsız kadın gruplarının gerekli olduğuna inanırlar. Lezbiyen ayrılıkçılar erkeklerden tamamen ayrı bir yaşam sürmenin gerekip gerekmediği, ayrılıkçılığın sürekli bir amaç olup olmadığı, erkeklerle birlikte yaşayan kadınlardan ne derece ayrı yaşanacağı sorularını yanıtlamaya çalışırlar.

GEÇİCİ AYRILIKÇILIK

Redstockings grubu, kadınların erkeklerden ayrı yaşamalarının ancak kısa vadeli bir taktik olabileceğini savunur. Barbara Leon 'Separate to Integrate' (Bütünleşme için Ayrılıkçılık) adlı makalesinde. 1960'larda radikal feministlerin, kadınların toplumla tamamen bütünleşmesini talep etmek amacıyla kadınlar için ayrı politik gruplar kurduklarını öne sürdüklerini söyler. Yalnızca hemcinsleriyle çalışıp hemcinsleriyle yaşamayı seçen kadınların tepki gösterme amacı taşıdıklarını savunur.

> Eskinin kadın kulüplerine geri dönülüyor sanki. Birçok kadın grubu bütün amacın toplumsallaşmak, arkadaş edinmek ve kendini geliştirmek için grup kurmak olduğunu düşünmeye başladı.[1]

Bu görüşle yalnızca lezbiyenlerin çıkarları göz ardı edilmiş olmuyor, radikal feminizmi benimseyip hayatlarını değiştiren birçok kadının arkadaşlığa duyduğu gereksinim de küçümseniyor.

Leon, Redstockings grubunun görüşlerini daha da geliştirir. Kadınlar kadınlarla ilgili konular üzerinde çalışan kadın grupları dışında yalnızca kadınlardan oluşan gruplar kurmamalıdır. New York Radical Women grubunun şu sözlerini anımsatır Leon:

> Kadınların istedikleri haklar ve özgürlükler dışında bir konu üzerinde çalışmak amacıyla ayrı gruplar kurması bir tepki niteliği taşır. Kadınların ayrı, dışlanmış ve 'olmaları gereken yerde' olmaları erkek egemenliğinin çıkarlarına uyar. Bir kadın grubunun amacının, kadınların ayrı bir konum ve statüde bulunmasına karşı ve kadınların özgürlüğü için savaşmak olduğu açıkça ifade ediliyorsa ancak o zaman bu grup devrimci bir nitelik kazanır.[2]

Gettolaşmanın sakıncalarına dikkat çekilse de belli bazı sorunlar konusunda birlikte çalışan kadınların başka sorunlar üzerinde de beraber çalışmak isteyebilecekleri ancak birlikte çalışınca etkili olabilecekleri göz ardı edilir.

1960'ların sonlarında radikal feministler çözümün kadın ve erkeklerin bütünleşmesi olduğu görüşünü ortaya attılar. Militan Ti-Grace Atkinson dahi kadın ve erkeklerin bir gün gelip bütünleşeceğini kabul etti ama bazı koşullar da öne sürdü.

Ayrılıkçı, belli bir grup insan için ayrı bir devlet isteyen kişidir. Ben daha böyle birşey denemedim.[3]

Atkinson dişi 'milliyetçiliğinu' şiddetle eleştirip gerçekçi bir taktik olmadığını, siyahi harekete de zarar verdiğini söyler.[4]

Taktikler ile amaçlar arasındaki sınır her zaman kesin değildir. Bir kadının amacı başka bir kadının önerdiği bir taktik olabilir. Örneğin, kadınlar için ayrı bir toplumun kurulması bazı kadınlar için uzun ya da kısa vadeli bir amaç, diğerleri için de bir taktik olabilir. Bu kadınlar birlikte çalışabilseler dahi bir kadın bir projenin amaç olduğunu düşünürken ötekilerin bunu bir araç olarak görmesi çatışmaya da yol açabilir.

AYRILIKÇILIK KONUSUNDA LEZBİYENLERİN GÖRÜŞLERİ

Lezbiyenlerin ayrılıkçılık ile ilgili ilk yazısı, 1971 ve 1972'de *Spectre* adlı bir grubun gazetesinde yayımlandı. Kısa bir süre sonra kurulan *Furies* grubu da kendi gazetelerini çıkardı.

Ayrılıkçılık konusu, ayrı bir lezbiyen feminizm politikası oluşturulduğundan beri tartışılıyor. Bazıları 'ayrılıkçılık' terimini erkeklerden mümkün olduğunda ayrılmak anlamında; diğerleri ise lezbiyen olmayan kadınlardan da ayrı olmak anlamında kullanıyorlar. Bazı lezbiyenler, yalnızca lezbiyenlerle birlikte çalışarak heteroseksüel feministlerin lezbiyenlik karşıtı tavırlarından kaynaklanan sorunlardan uzak durmayı tercih ediyorlar. Başkaları ise feminist hareketten ayrılıp yeni bir grup kurmayı seçti.

Furies üyesi Ginny Berson şunları söylüyor:

> Lezbiyenler ciddiye alınmak, heteroseksüel kadınların baskısından kurtulmak ve heteroseksüellerin kendi lezbiyenlikleri ile yüz yüze gelmelerini sağlamak istiyorlarsa heteroseksüellerin hareketinden ayrılmalı ve kendi gruplarını kurmalılar.[5]

Yine de lezbiyen feministlerin ayrılıkçılık konusunda kararlı davranmadıkları söylenebilir. Rita Mae Brown 'Take a Lesbian Lunch' adlı makalesinde şöyle der:

> Bu lezbiyenler için ayrılıkçılığa bir çağrı mı? Hem evet hem de hayır. Hayır ...çünkü hiçbir kadından ayrı olmak istemiyorum. Evet, çünkü heteroseksüel kadınlar lezbiyenlere insan muamelesi gösterene dek başka seçeneğim yok...[6]

Brown, hem bir taktik olarak ayrılıkçılık hem de erkeklerden ayrılma konularında kararsızlığını dile getirir.

Egemen durumdaki zengin beyaz erkek ayrılıkçılık ister: dişiye karşı erkek, zenciye karşı beyaz, homolara karşı heteroseksüeller, fakire karşı zengin olmalıdır. Ben kimseden ayrı olmak istemiyorum çünkü o zaman Büyük Birader hepimizin tepesine çıkıyor. Ama beni aşağılayan, bana zarar veren davranışlara karşı çıkmayan ve ayrıcalıklarını benimle paylaşmayan insanlarla da birlikte çalışamam. Ayrılıkçılık istediğim en son şey. Ayrılıkçı olarak kalmaya devam edersek, kendi alt-grubumuz için ancak reformu değişiklikler gerçekleştirebiliriz.

Lucia Valeska *Quest: A Feminist Quarterly* dergisinin 1975 tarihli sayısında yayımlanan 'The Future of Female Separatism' adlı yazısında ayrılıkçılığı eleştirir. (Valeska daha sonra National Gay and Lesbian Task Force grubunun liderliğini yaptı.)

> Lezbiyen feministlerin kabullenmesi gereken en zor derslerden biri de heteroseksüel feministlerin kadınlara daha önemli katkıları olduğu...

Aynı zamanda heteroseksüelliğin kendisinin değil de erkek egemenliğine sağladığı ideolojik ve maddi desteğin ortadan kaldırılması gerektiği anlaşıldı...lezbiyen feministlerin yorumu:..bütün kadınların lezbiyen olmaları konusunda ısrar etmez.

Farklı bir yol izlemek yenilgiyi kabul etmek demek değildir. Ayrılıkçılık işe yaramaz çünkü kendinizi bütün güç kaynaklarından ayırıp hayatta kalamazsınız... ama lezbiyenlerin yorumunu reddedip tam aksi bir tavır almak ayrılıkçılık karşıtı bir görüşü benimsemek de tehlikelidir.[8]

Lucia Valeska ayrılıkçılığın bir kimlik kazanmalarına yardım ettiğini ama toplumsal değişim amacıyla kullanılacak tek taktiğin de o olmadığını söyler. Bütün değişiklikler ayrılıkçılık yoluyla gerçekleştirilemez. Ayrılıkçılığın bir amaç değil de uzun vadeli bir taktik olduğu görüşündedir.

Ayrılıkçılığa son vermek için nedenlerini ortadan kaldırmak gerek... Siz bu konuda ne düşünürseniz düşünün ayrılıkçılığın da en az erkek egemenliği kadar uzun bir geleceği olacaktır.[9]

Bu lezbiyenler diğer kadınlarla özdeşliklerinden dolayı ayrılıkçılık düşüncesini daha da çok eleştirir, bir taktik olarak da sakıncalı bulurlar. 1970'lerin başında Rita Laporte şunları yazdı:

Bir lezbiyen olarak heteroseksüel kadınlar ile lezbiyenler arasında bir bölünme olmasından korkuyorum. Birçok kadın lezbiyenlerden nefret ediyor ve korkuyor ama lezbiyenler heteroseksüel kızkadeşlerine olan sevgilerini yitirmiyorlar...

Ne lezbiyenlerin ne de heteroseksüellerin daha insanca bir dünya için tek başlarına yapacakları devrimde başarıya ulaşacaklarını sanmıyorum.[10]

Lezbiyen feminist yazar Adrienne Rich de ayrılıkçılık konusunda endişesini dile getirdi. *Sinister Wisdom* dergisi için yazdığı 1977 tarihli bir makalede Rich şunları söyler:

...bazı lezbiyenler, heteroseksüel kadınları yadsıyan ya da suçlayan feminizm dışında gruplara çekilmek zorunda kaldılar.[11]

Rich'e göre ayrılıkçı terimi bir olumsuzlama.

Bütün lezbiyenlere 'ayrılıkçı' denmesi bazılarının kolayına gelebilir. Üstelik de politikalarımızı ve kendimizi nasıl tanımladığımızı belirleyenin öncelikle başkalarından (erkeklere ya da heteroseksüel kadınlara) nefret edip onları yadsımamız olduğunu gösterir. Feminizm için kolay ama yıkıcı bir yaklaşım bu. Bizim de kendi karmaşıklığımızı reddetmemiz an-

lamına gelir. Kendimize ve başka kadınlara verdiğimiz olumlu yanıtlardan çok, neye hayır dediğimize önem verip vermediğimize dikkat etmeliyiz.[12]

Renkli derili kadınlar grubunun bazı üyeleri de hem bir amaç hem de bir taktik olarak ayrılıkçılık konusunu eleştirdiler. Ayrılıkçılığı benimseyen renkli derili feministler de mevcut ama (bazı lezbiyen yayınlara yazı yazan Anna Lee ve off our backs'e yazdığı bir yazıda 'kendine yeten bir lezbiyen ulus'[13] yaratmak için çalıştığını söyleyen Vivienne Louise hariç) yazarlardan çoğu kendini böyle tanımlamıyor. Anna Lee şöyle diyor; "Siyahi bir ayrılıkçı lezbiyen olduğumu büyük bir baskı altında söylüyorum. Bunu söyleyerek destek, yardım ve ilgi bekleyebileceğim her grupla da çatışmış oluyorum."[14] *For Lesbians Only* (Yalnızca Lezbiyenler İçin) adlı ayrılıkçılık yanlısı seçkiye yarım düzine kadar renkli derili lezbiyen katkıda bulundu.

Naomi Littlebear Morena bu kitapta yer alan bir yazısında beyaz lezbiyenlerin onu istemediği bir rolü benimsemeye zorladıklarını söyler.

> Bak, bilinçlendirme gruplarından birine katılacağım ve dışarı zenciyim ve gururluyum diye çıkacağım sen de o zenci maço gerçeği diye tutturmuş öfkeleniyorsun, bir tane tabiat ana lezbiyendir iğnesi istiyorum, bir de çıkartma. Neyse boşver. Al işte istediğin olsun: renkli derili kadın Karl Marx ile karşılaşır, renkli derili kadın doğru bir politik tavrı benimser ve kime ırkçı diyeceğine kimi boykot edeceğine karar verir.[15]

Bu seçkide Naomi Dykestein'ın ayrılıkçılık ve etnikliğe farklı bir bakış açısı getiren bir yazısı da var. Dykestein yahudiliğinin ayrılıkçılığı ve lezbiyenliği ile ilişkili olduğunu söyler. "Ayrılıkçılar öfkeli, ısrarlı, uzlaşmaz, erkek-düşmanı ve iğrenç. Susmayacağız, terbiyeli kadınlar değiliz biz. Ama bu eleştiriler garip bir biçimde tanıdık geliyor. Yahudiler ve özellikle de Yahudi kadınlar hakkında eleştirilere benziyorlar. Bence bu bir rastlantı değil, hele lezbiyen ayrılıkçıların çoğunun yahudi olduğunu –bu da rastlantı değil– dikkate alırsanız! Bizim tarihimiz ayrılıkçılıkla yazıldı. Benim halkımın hayatta kalmayı başarmasının nedeni, kültürümüzün (kültürlerimizin) önemli bir parçasıdır ayrılıkçılık."[16]

AYRILIKÇILIĞA GETİRİLEN ELEŞTİRİLER

Renkli derili kadınlar için cinsel ya da ırksal her tür ayrılıkçılık onları bölünmeye bazı özelliklerinden vazgeçmeye zorlayan bir baskı

unsurudur. Çoğu aynı anda hem siyah, sarı ya da beyaz derili, hem kadın, hem de lezbiyen olmak, öyle davranmak istediklerini söylediler.

> *This Bridige Called My Back* adlı kitabında yer alan 'Letter to Ma' (Anneme Mektup) adlı yazısında Merle Woo şöyle diyor:
> Sarı derili bir feminist olmak demek bir topluluğun bünyesinde etkinlikçi ve hümanist olmak demek. Kendimi Asyalı olmayanlardan ya da erkeklerden soyutlayarak 'ayrılıkçılık' yapmak değil.[17]

Puerto Riko'lu lezbiyen feminist sosyalist Juanita Ramos *Companeros: Latina Lesbians* 'da şunları söyler:

> Bütün yönlerimle beni kabul edecek bir 'hareket'i yıllarca aradıktan sonra bu (puerto Riko'lu, homoseksüel, feminist) hareketlerden hiçbirinin tek başına hiçbir baskının yaşanmadığı bir toplumun kurulmasını sağlayamacağını fark ettim. Çünkü her biri bizi farklı ayrıcalıkları benimsemeye, kimliklerimizin yalnızca bir yönünü vurgulamaya zorluyor. Bu grupların birbirleriyle etkileşim içinde olmaları lazım.[18]

Combahee River Collective grubunun *Black Feminist Statement* (Siyahi Feministlerin Bildirisi) adlı yazısında lezbiyen ayrılıkçılığı eleştirilir.

> Ayrılıkçılığın uygun ve ilerici bir politik tavır ve strateji olup olmadığını sorgulamalıyız. Ayrılıkçılık kadının gördüğü baskının yalnızca cinsel nedenlerini kabullenip öteki nedenleri inkâr etmek, sınıf ve ırk gerçeklerini reddetmek demektir.[19]

Barbara Smith, Beverly Smith ile birlikte kaleme aldığı *Across The Kitchen Table: A Sister-to-Sister Dialogue* (Kızkardeşimle Mutfak Sohbetleri) adlı yazısında yalnızca ayrılıkçılığa önem verenleri eleştirir. Combahee bildirisinin yazarlarından biri olan Smith, lezbiyenlerin tamamen ayrılmasını istemenin birçok kadını etkileyen sorunları ve daha çok sayıda kadınla birlikte çalışma yollarını inkâr etmek olduğunu söyler.

> Ayrılıkçılık nadiren gerçek bir politik değişikliğe yol açıp toplum içindeki kurumları doğrudan etkilemeyi başarabilir. Bazı sorunların heteroseksüel kadınlara ait olduğunu söylerseniz (örneğin üreme ile ilgili haklar, kısırlaştırma yoluyla taciz) o zaman bu cinsel/politik sorunlarla siz ilgilenmeyeceksiniz demektir. Kendi bölgemizdeki ayrılıkçıların politik örgütlenme için çalışmak yerine kısa vadeli eylemlere katıldıklarını gördük. Örneğin bir ya da birkaç toplantıya gelip sonra ortadan kayboluyorlar... Bazen ayrılıkçılığın pratiği olmayan bir politika olduğunu düşünüyoruz.[20]

Bazı feministler ayrılıkçılığın, ırk ve sınıf gerçeğini görmezlikten gelmek olduğunu öne sürdüler. Sara Bennett ve Joan Gibbs'e göre:

> ...lezbiyenlerin ayrılıkçılığında ırkçı ve sınıfçı baskılar çok az önem taşır ya da tamamen göz ardı edilir, üçüncü dünya kadınları ve erkeklerinin ortak kavgasının haklılığı yadsınır.[21]

Halbuki ayrılıkçı bir lezbiyen grup olan Furies ise feministler ve lezbiyenler üzerinde sınıfların etkileri ile ilgili ilk makaleleri yazdı. Bunlar Charlotte Bunch ve Nancy Myron tarafından *Class and Feminism* (Sınıflar ve Feminizm) adlı bir kitapta toplandı.[22]

Cathy McCandless *Top Ranking* adlı kitapçığında ayrılıkçılığa ekonomik açıdan bir eleştiri getirir.

> Erkekler ile ya da –daha doğrusu– beyaz erkeğin egemenliğindeki kapitalist ataerkil sistem ile ilişkilerini koparmak isteyen kadınlara kaç ekonomik seçenek sunabildik? Çok az... lezbiyen ayrılıkçılığının en büyük sorunu bu işte.[23]

Ayrılıkçılığa bunu isteyen bütün kadınlar ulaştığı zaman artık kimse karşı çıkmayacak mı? Mümkün olan tek ayrılıkçılık biçimi şehri terketmek mi? McCandless'a göre:

> Para size büyük mesafeler satın alabilir. Yeterince paranız varsa bir daha tek bir erkek görmemenizi dahi sağlayabilir. Mükemmel bir lükstür kimi göreceğinize karar verebilmek ama şunu da kabul etmek lazım, çoğu kadın günlük yaşamında hoşlansınlar ya da hoşlanmasınlar erkeklerle yüzyüze gelmek zorundadır.[24]

McCandless birçok kadının yalnızca kadınlarla birlikte yaşayıp çalışabilmek için ekonomik fedakarlıklarda bulunduğunu göz ardı ediyor. Bütün ayrılıkçıların zengin olduğu söylenemez. Bazıları işçi sınıfındandır. Erkeklerden ekonomik açıdan ayrılmak isteyenler yüksek gelir sahibi olma olasılığından ya da ayrıcalığından vazgeçmelidir.

Her kadının kırsal kesimde yaşayamayacağı doğru. Çoğunun bakması gereken çocukları var. Ama günde çifte mesai yapmak zorunda olan birçok kadın da politik eylemlere katılmaya zaman bulamaz. Peki bu her kadın yapamadığı için hiç kimsenin politik eylemlere katılmaması anlamına mı gelir? Şöyle söylemek daha doğru değil mi? Eylem ya da sanat yapmak, erkeklerden ayrı bir özel hayata kavuşmak isteyen her kadın bu isteklere başka kadınların da ulaşabilmesi için çalışmalıdır.

Ayrılıkçılığı eleştirenler, ayrılıkçılığın dereceleri olduğunu da her zaman kabul etmezler. Bir kadın özel hayatında ya da politik örgütlenme konusunda ayrılıkçılığı benimseyebilir ama aynı zamanda

erkeklerle birlikte çalışmasını gerektiren bir işe sahip olmadan da hayatta kalamayacağının farkındadır. Yine de benliğini erkeklere açmayabilir.

Adrienne Rich 1981'de Sinister Wisdom'a yazdığı *What does Separatism Mean* (Ayrılıkçılık Ne Demek) adlı makalesinde ayrılıkçılığın tarihini ve ırkçı olup olmadığı ile ilgili soruları değerlendirir.

> Belki de sorun ayrılıkçılığın kendisi değil. Asıl sorun bilinçli bir kimliğin ne kadar ve ne zaman etkili olduğu ve ayrılıkçı bir eylemin temelinde acılarını paylaşmak istemediğimiz kadınlardan farklı olmaktan kaçınmamızın olup olmadığı belki de.[25]

Her radikal feminist biraz da ayrılıkçıdır. Erkeklerden bağımsız politik çalışmalar yapmamız gerektiği konusunda hepimiz hemfikiriz. Birçok lezbiyen –kendi ayrılıkçılık tanımlarının ne olduğuna bakarak– erkeklerle yatmadıkları, romantik ilişkilere girmedikleri için ayrılıkçıdır. Bazı ayrılıkçılar ise işi, arasıra babalarını ya da erkek kardeşlerini ziyaret eden lezbiyenleri eleştirecek kadar ileri götürdüler. Böyle bir ayrılıkçılığın pek ilgi gördüğünü sanmıyorum.

Lezbiyen olmayan kadınların gördüğü baskıyı yadsıyan hatta (işçi, renkli derili bir insan olarak vs.) karşılaştıkları diğer baskılar konusunda çalışmak isteyen lezbiyenleri dahi reddeden bir ayrılıkçılığın açık kapı bırakmadığı ortada.

'Erkeklerle birlikte çalışmayacağım' demekle 'Siyahi kadınlar erkeklerle birlikte çalışmamalıdır' demek arasında; 'Üçüncü dünya Erkekleriyle çalışmanın gerekli olduğunu düşünüyorum' demek ile 'erkeklerle, üçüncü dünya ülkelerinden de olsalar, çalışmak istemeyen her kadın ırkçıdır' demek arasında fark var.

Öte yandan bir kadının her zaman çalıştığı projeler dışında, başka amaçlarla farklı projelerde çalışmaya ahlaksal ya da politik açıdan zorunlu olup olmadığını sorgulamamız doğru olabilir.

> Adrienne Rich şu soruyu soruyor: Klu Klux Klan'a karşı çalışma kararı lezbiyen/ayrılıkçı politika ve stratejileri nasıl etkileyecek? Güney'de yaşayan genç beyaz lezbiyenler olarak bu kadınlar Klan karşıtı bu eyleme katılmayı ya da katılmamayı seçebilirler mi?[26]

Acil bir durum söz konusu olduğunda bir kadın politik eylemlerini leğiştirmeyi seçebilir. Derisinin rengi ya da sınıfı nedeniyle öldürülme korkusuyla insanlardan kaçan bir erkeğe bir feminist sırtını dönebilir mi? Kesinlikle hayır.

Fakat Rich'in de dediği gibi ayrılıkçılık olumsuz bir politika olarak değil kişinin kendi (baskı altındaki) grubunu onaylaması şeklinde ortaya çıktı.

Bir ayrılıkçılık eylemi, bir ayrılık, bir birleşme de olabilir. Dişilere ait bir uzam, hiçbir erkeğin giremediği bir yer olarak tanımlanamaz.[27]

Baskı gören bir gruba ait olduğunuzda ayrılıkçı olmak radikal bir davranıştır. Beyaz erkek ayrılıkçılar ilerici bir hareket oluşturamadılar.

Birçok Afrika kökenli Amerikalı kendilerini siyahi milliyetçi (ya da ayrılıkçı) olarak tanımladılar. Lezbiyenler de onlardan öğrendi ayrılıkçılığı.

Ne feministlerle ne de siyahi gruplarla çalışmak istemeyen bazı siyahi feministler, yalnızca siyahi ya da üçüncü dünya ülkeleri kadınlarından oluşan gruplar kurmaya karar verdiler ama kendilerini ayrılıkçı olarak tanımlamıyorlar. Beyaz kadınlarla ve/veya siyahi erkeklerle de aynı gruplarda, hatta ilerici beyaz erkeklerle dahi birlikte çalışabiliyorlar.

Siyahi feminist Bell Hooks sadece siyahlardan oluşan feminist grupların ayrılıkçı olduğunu söyleyerek eleştirir.

> Kadınların özgürlüğü ile ilgilenen bazı siyahi kadınlar beyaz feministlerin ırkçılığına 'siyahi feminist' gruplar kurarak karşılık verdiler... Onları 'diğeri' olarak gösteren beyaz feministlere saldıracaklarına gerçekten de 'diğeri' imiş gibi davrandılar.[28]

Birçok siyahi feminist yine de bu gibi gruplara üye ya da destek oluyor, bu grupların ilerici ve haklı olduğunu düşünüyorlar.

Lezbiyenlerin ayrılıkçılığına 1980'lerde getirilen eleştiriler, daha önceleri Brooke'un, Rita Mae Brown'ın ya da Lucia Valeska'nın yaptığı eleştirilerle benzerlik taşıyor. Bu eleştirilerde ırk konusuna değinilmedi ama tam bir politik ayrılıkçılığın kadınların çoğuna ulaşılmasını ve kadınlar için bir özgürlük hareketinin örgütlenmesini güçleştirdiği öne sürüldü.

Ayrılıkçılıkla ilgili eleştiriler bazen ayrılıkçı avına dönüşebiliyor: bazı feministler (lezbiyenler de dahil) belli bir taktik konusunda kendileriyle hemfikir olmayanları ayrılıkçılıkla (engelleyici ve ırkçı olmakla) suçluyorlar. Bazen bir lezbiyen belli bir eylemin bütün kadınlara açık olmasını isteyen heteroseksüel bir feministi dahi ayrılıkçılıkla suçlayabiliyor.

BARBARA VE BEVERLY SMITH'IN AYRILIKÇILIK İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Afrika kökenli Amerikalı lezbiyen Beverly Smith'e göre "...erkeklerden ayrı olduğumuzu söyleyebiliriz. Bunun kaydadeğer yanları var."[29] Kızkardeşi Barbara Smith de sözlerini şöyle sürdürür:

> Bu açıdan birçok lezbiyen ayrılıkçıdır. Önünüzdeki seçimin farkındasınız. Bir lezbiyen olarak kendinizi ve cinselliğinizi tanımlamak, hayatınıza bir anlam kazandırmak ya da iyi vakit geçirmek için erkeklere ihtiyacınız yoktur. Erkeklerle bir takım baskıları paylaştığınızı da unutmazsınız. Sınıf ayrıcalıklarına sahip beyaz kadınların baskıyı beyaz erkeklerle paylaştıklarını görürsünüz. Bu kadınlar düşmanca ve eleştirel bir yaklaşımı benimserler. Halbuki renkli derili kadınlar, kendi ırklarından erkeklerle aynı baskıları yaşarlar...[30]

Barbara Smith 1983 tarihli Home Girls: A *Black Feminist Anthology* (Siyahi Feminizm Seçkisi) adlı kitabında beyaz kadınların önerdiği ayrılıkçılığın ırkçı erkeklerden ayrılmak olduğu savının ayrılıkçı politikaları savunmak için yeterli olmadığını söyler.

> Beyaz kadınların uyguladığı şekliyle ayrılıkçılığın tehlikelerine sık sık değindim. Bu ayrılıkçılık, uzaklık ve 'diğeri'nin (bu diğeri görünürde baskı yapan beyaz erkek de olsa) dışlanmasına dayanan bir ideolojidir.[31]

Smith'e göre ayrılıkçılık başka bir grubun, olası müttefiklerin bulunduğu bir grup değil de biyolojik özelliklerinden dolayı 'diğeri' olan bir grup biçiminde tanımlanmasıdır. Smith ayrılıkçılığın en çok ayrılmayı seçenlere zarar vereceğini söyler. "Ayrılıkçılığın en olumsuz etkisi bizim 'düşman' olarak belirlediklerimiz üzerinde değil, bizi birbirimizden soyutladığı için kendi üzerimizde olacaktır."[32]

Smith yukarıda beyaz kadınlarla birlikte çalışan siyahi kadınları reddeden siyahi kadınlardan söz ediyor. Ayrılıkçılık ile ilgili genel görüşü de aynı doğrultuda. Yine de Smith bazen bir sınıfa (toplumun belirlediği bir gruba) mensup kişilerin birlikte çalışmayı, bu birlikteliği farklı bir seçim yapanlara karşı kullanmadıkları sürece isteyebileceklerini de kabul eder.

> Siyahi kadınlar beyaz kadınlarla çalışmama hakkına sahiptir. Doğru olmayan aynı tercihi yapmayan siyahi kadınların dışlanmasıdır...[33]

Smith özerkliğin ayrılıkçılıktan farklı ve daha yapıcı olduğunu öne sürer.

> Özerklik ve ayrılıkçılık birbirinden farklıdır. Özerklik güçten ayrılıkçılık da korkudan kaynaklanır. tam anlamıyla özerk olduğumuzda başka insanlarla, farklı sorunlarla, farklılıkla başa çıkabiliriz çünkü aynı kimliği ve/veya politik görüşü paylaştığımız kişilerle güçlü bir birlikteliğimiz vardır.[34]

Barbara Smith'e göre ayrılıkçılık başka bir grubun her açıdan tamamen reddedilmesi demektir. Üyelikleri belli gruplara açık bağımsız örgütlerin kurulması ise ayrılıkçılık değildir. Marilyn Frye gibi diğer feministler ise Smith'ih özerklik dediği bu örgütlenme biçimini ayrılıkçılık olarak nitelendirirler.

BERNICE JOHNSON REAGON: KAÇACAK YER YOK...

Bernice Johnson Reagon, insan hakları, siyahilerin ve kadınların sorunları ve öteki politikalarla uzun bir süredir ilgileniyor. Reagon West Coast Kadınlar Müzik Festivalinde (1981) yaptığı bir konuşmada, kadınlara ayrı bir yer sağlama amacında bir ayrılıkçılığın dahi yapıcı olmadığını söyledi.

> Yalnızca kendinize ait bir yere sahip olabileceğiniz zamanlar sona erdi artık. Yalnızca kadınlara açık festivalleriniz olsa da artık kaçacak yeriniz yok. Gideceğiniz, kendinize benzer insanlarla birlikte olabileceğiniz hiçbir yer yok: Vazgeçin artık.[35]

(Bu festival Kaliforniya'daki Yosemite ulusal parkında yapıldı. Michigan'daki müzik festivali ise kadınlara ait bir arazide yapıldığı için daha kolay denetlenebildi. Bu festivale her yıl binlerce kadın katılıyor. Reagon Sisterfire adında başka bir müzik festivalinin de yaratıcılarından.)

Reaegon'a göre:

> ...kapısından giren herkesi kontrol ettiğiniz, pencereleri demirli o küçük odada, toplumu oynuyorsunuz. O odanın bir dünya olduğunu varsayıyorsunuz...
>
> Tabii orada size benzeyen insanlardan başkası yok, bu nedenle de dışarıdaki öteki insanlarla birlikte olduğunuzda ne yapacağınızı şaşıracaksınız. İşte bu milliyetçilik. Hem sevgi, hem de milliyetçilik Bir zaman gelir ki kendi çıkarlarınız için bir grup olarak etkili olmak istediğinizde milliyetçilik önem kazanır. Birçok insanla paylaştığınız bir dünyada yaşarken ise milliyetçilik düşmanca bir tepkidir. [36]

Reagon da birçok siyahi feminist gibi ayrılıkçılığı milliyetçilik olarak görür, her tür milliyetçiliğin da sınırlayıcı olduğunu savunur.

AYRILIKÇILIĞIN SAVUNMASI

Estelle Freedman *Feminist Studies*'de yer alan 1979 tarihli bir makalesinde bütünleşme stratejilerinin başarılı olması için ayrılıkçılığın şart olduğunu söyler. Ayrı kurumların, 'dişilere ait bir kamu düzeninin' güç merkezleri kadar gerekli olduğunu savunur.

> Bazı geçiş dönemlerinde dişilere ait bir kamu düzeninin kurulması kadınlar için yararlı tek politik strateji olabilir.
>
> (Ondokuzuncu yüzyılda) böyle ayrı bir kamu düzeninin kurulması kadınlara hareket serbestliği ve topluma genelde bir politik güç kazandırdı. Ayrılıkçı politik strateji (ki ben buna dişilere ait kurumların oluşturulması diyorum) ondokuzuncu yüzyıl orta-sınıf kadınlarının kültüründen kaynaklanır; günümüzde dahi kadın kültürünün feminist politikaların bir parçası olduğunu gösterir.[37]

Freedman'ın önerdiği kurumlar, dişilere ait 'destek grupları'dır. Başka bir deyişle, ayrılıkçılık ayrı politik örgütler, ayrı arkadaş grupları demektir. Barbara Smith'in kullandığı terimlerle açıklayacak olursak Freedman özerklikten söz etmektedir.

Marilyn Frye'a göre ayrılıkçılık birçok feminist etkinlikte karşımıza çıkan bir konudur. Frye ayrılıkçılığa olumlu ve geniş kapsamlı bir tanım getirir.

> Bütün çeşitleri ile ayrılıkçılık konusu boşanmadan lezbiyenlerin kurduğu ayrılıkçı toplumlara, sığınma evlerinden cadı evlerine, kadın araştırmaları programlarından kadın barlarına, çocuklar için gündüz bakımevlerinden kürtaj hakkına kadar her yerde mevcuttur... Ayrılıkçılık kişisel çözümlerin ya da yardım projelerinin söz konusu olduğu, fuhuşun yasallaştırılması, liberal evlilik sözleşmeleri, tecavüz kurbanlarına daha iyi bakım sağlanması gibi durumlarda ya değişik bir boyut kazanır ya da ortadan kalkar.[38]

Frye, heteroseksüellik kurumunun ve beyaz kadınların beyaz erkeklerle ilişkilerinin, beyazların egemen olduğu bir toplumda ırkçılıkla ilgili olduğunu söyler.

> Beyaz kadınların beyaz erkeklere bağlılığı ırkçı ayrıcalıklarla, ırkçılığımızla ve bunların farkına varmayışımızla yakından ilgilidir. Irk ve ırkçılık, ayrıca, beyaz kadının beyaz erkeğe olan bağlılığı ile de ilgilidir.[39]
>
> Frye, kadınlar ve erkekler cinsel ilişki kuracakları kişileri ırklarına göre seçmemiş olsalar (beyaz) ırk olmazdı diyor: ...kadınlar feminizmden ve lezbiyen feminizmden söz etmeye başlayınca işler bize

kalsaydı insan ırkının sonu gelirdi gibi bir görüş çıkıyor ortaya... Eleştirenlerin söylemek istediği aslında beyaz ırkın sona erebileceğidir.[40]

Beyaz erkeklere karşı bağlılık, bazı durumlarda beyaz kadınların renkli derili kadınlara bağlılığını zedeler. Özellikle beyaz erkekler renkli derili kadınlara baskı yapan politikaları destekleyip uyguladıklarında bu bağlılık zedelenir. Tabii beyaz bir çiftin renkli derili bir hizmetçisi olması gibi daha farklı durumlar da söz konusudur.

Frye ayrılıkçılığın kendi başına ırkçılığa üstün geldiğini açıkça söylemez ama beyaz erkeklerle birlikteliğin bir kadının uzak durması gereken birtakım ırkçı davranışlara katılmayı gerektirebileceğini öne sürer.

AYRILIKÇILIK DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİ

Lezbiyen ayrılıkçı Sidney Spinster 1982'de ayrılıkçılığın bir tarihçesini kaleme aldı. İlk ayrılıkçıların ırk ve sınıf meselelerini dikkate aldığını söyleyen Spinster'a göre:

Seattle'daki lezbiyen ayrılıkçı gruba göre, beyaz seviciler bizim ayrılıkçılığımızı, üçüncü dünya insanları arasında bölücülük yapmak amacıyla kullanmamalıdır, özellikle de renkli derili kadınlar erkeklerle ilişkiye girmeyi seçmişken. Bu grup daha sonra, üçüncü dünya ülkelerindeki kadınların, kadın ve erkek arasındaki temel farklılıkları görme yeteneğine sahip olmadıklarını söylemenin ırkçı bir tavır olduğunu belirtti.[41]

Spinster 1970'lerin başında ayrılıkçılığı benimseyenler ile 1970'lerin sonuna doğru ve 1980'lerde bu tutumu benimseyip Mary Daly ve Marilyn Frye gibi yazarlardan etkilenen kadınlar arasında farklar olduğunu söyler. Bu ilk ayrılıkçılardan bazıları Daly'nin ayrılıkçılık görüşünü eleştirirler.

> Bu ilk dönem ayrılıkçılardan çoğu, Daly'nin *Gyn/Ecology*'yi yazarken (kilise ile ilişkisi olan erkek) bir yayıncıyla çalışmasını ve ayrılıkçılıkların geliştirdiği bir sürü kavramı ve terimi yürütmesini eleştirirler. Çoğuna göre *Gyn/Ecology*'de savunulan radikal feminizm, ırk ve sınıf çözümlemelerine yer vermeyen sulandırılmış bir ayrılıkçılık yorumuydu.
>
> (Daly'nin) ayrılıkçılığa getirdiği yeni tanımla solculara özgü toplu hareket zihniyetinden geriye ne kaldıysa atılıp yerine değişim geçiren kadınlardan oluşan anakronik, kişiselleştirilmiş (kadınlaştırılmış?) bir ağ fikri benimsendi...[42]

Spinster'a göre birçok ayrılıkçının (özellikle de ilk dönem ayrılıkçılarının) yaşadığı 'saflaştırma' –yani ayrılıkçılığın en çok tartışılan özelliklerinden biri olan, eskiden sahip olduklarından vazgeçilmesi, akrabalarla ilişkilerin koparılması– işlemi salt bir ayrılıkçılıktan ayrı ve farklıdır. "Birçok lezbiyen bu saflık deneyimi yapıcı olmaktan uzaklaşınca ya standartlarını düşürür ya da artık kendilerini ayrılıkçı olarak tanımlamazlar".[43]

AYRILIKÇILARIN KARŞIT ELEŞTİRİSİ

Julia Penelope, *Lesbian Ethics* dergisinde yayımlanan bir dizi makalesinde (1985) lezbiyenlerin ayrılıkçılığını savunur. Artık kendini lezbiyen değil de lezbiyen feminist diye adlandıran Penelope bunun nedeninin, feminist harekette saygınlığa giderek daha çok önem verilmesi ve lezbiyenlerin sorunlarının geri planda kalması olduğunu söyler.

Penelope özellikle Combahee River Collective adlı grubun bildirisini eleştirir:

> ...Combahee River Collective'in lezbiyen ayrılıkçılığı ile ilgili bildirisinde, birtakım siyahi sosyalistler kendi görüşlerinin üstünlüğünü savunarak ayrılıkçıların çözümlemelerine karşı çıkarlar...
>
> Ayrılıkçı kadınların beyaz olduğunu ima ederek ayrılıkçılar arasında, her kadın grubunda olduğu gibi, ırksal ve kültürel farklılıklar olduğunu görmezlikten gelip kadınlarla birlikte ve kadınlar için çalışma ayrıcalığını kadının derisinin renginin belirlediğini öne sürerler. Kadın olarak gördükleri baskıya öncelik vermemelerini haklı çıkarmak için gerçekleri saklayıp çarpıtırlar.
>
> Ama bu dahi onları haklı çıkarmaya yetmez. Ayrılıkçılığın uygulanabilir bir çözümleme yöntemi ya da politik bir strateji olmadığını söylemekle yetinmeyip ayrılıkçılığın uygulayanlar için dahi uygun ve ilerici bir politik çözümleme yöntemi ve strateji olmadığını ileri sürdüler... Hiç olmazsa ayrılıkçılığın bizim için uygun olup olmadığına biz kendimiz karar verseydik...[44]

Mary Daly *Pure Lust* (1984) adlı kitabında ayrılıkçılığa getirilen eleştirileri yanıtlar:

> Kadın-Düşmanı-Toplum'da 'erkek düşmanı' nasıl kafanızı karıştırıyorsa ayrılıkçı teriminin de olumsuz anlamda kullanılması kadınlar arasında arkadaş-olma'nızı engelliyor.[45]

Daly'ye göre ayrılıkçılık sözü "hareketimizin yönünü, asıl amacını vurgulamaz...aksine ataerkinin getirdiği koşullar altında ha-

reketin gerekli bir koşuludur....feminist ayrılıkçılığın amacı doğa sevgisi ile yönlendirilen bir iletişim/oluşuşu yaşamaktır.[46]

Marilyn Frye ve şarkıcı Alix Dobkin gibi bazı lezbiyenler, 'lezbiyen bağlaşıkçı' teriminin içinde bulundukları durumu açıkladığı görüşündeler. Başka bir deyişle bu lezbiyenler erkeklerden ayrı olmalarını değil öteki lezbiyenlerle aralarındaki bağları vurguluyorlar.[47]

Sarah Hoagland 1988'de ayrılıkçılığın ya da geri çekilmenin ahlaksal ya da politik bir tercih olarak tanımlanması gerektiğini söyler:

> Geleneksel ahlakta ayrılık ya da geri çekilmenin yasal bir tercih olarak kabul edilmediğini gördüm. Egemenlik üstüne kurulu bir toplumda ayrılıkçılık diye bir tercih yoktur. Bu görüş lezbiyenler arasında da yaygındır. Birçok lezbiyen ayrılıkçılığın etkin olmadığını, ayrılıkçıların gerçeklerden kaçıp asıl meseleyi görmezlikten geldiklerini düşünürler. Bu görüş, ayrılığın bütün ahlaksal ve politik işlevinin yadsınması demektir.
>
> Bir değerler sistemi içinde, algıladıklarımızı 'gerçek' olarak kurgulayan bir düzende yaşıyoruz...bu sisteme katıldığımızda, bunun değerlerini hiç sesimizi çıkarmadan kabullenmiş oluyoruz. Reform istediğimizde, bu değerleri reddetmeye kalktığımızda dahi bu değerlere hizmet etmiş oluyoruz... geri çekilmek ya da ayrılmak ise sistemin kurallarına göre hareket etmeyi, temel değerlerini onaylamayı reddetmek demek...
>
> Ayrılıkçılık ahlaksal ve politik bir tercih olarak kabul edilmiz çünkü güç sahibi olanlar katılmanın da bir tercih olduğunu farketmemizi istemezler.[48]

Hoagland ayrılıkçılığın tek tercih olduğunu değil tercihlerden yalnızca biri olduğunu söyler.

> Belli bir durum ve zamanda her iki tercihi (ayrılıkçılığı ve doğrudan çatışmayı) seçmek için de iyi bir sebep vardır. Her iki tercih de belli riskler taşır, ikisinin de garantisi yoktur. Çatışma onaylamak anlamına gelebilir; geri çekilme de sorunun sürmesine yol açabilir.[49]

JANICE RAYMOND'IN SENTEZİ

Janice Raymond kadınlar arasında ayrı bağların kurulmasını önererek ayrılıkçılık taraftarları ile ayrılıkçılığa karşı olanlar arasında bir senteze varmaya çalışır. Raymond'a göre bazı ayrılıkçı feministler, "dünyadan kopmayı politik bir ideal ve gerçeğe dönüştürdüler...'Gerçek' dünyanın koşullarını bilmez hale gelmek...onların yaşamlarını tehlikeye sokabilir."[50]

Raymond feministler için en yararlı rolün, toplumun içinde çalışıp mevcut değerleri kabul etmemek olduğunu söyler. "Erkeklerin yarattığı dünyayı sorgular ama kendini bu dünyadan soyutlamaz; özümlenmeyi, bir kurban olarak tanımlanmayı kabul etmez. Bu dünyada kadınlara bağlı bir kadın olarak bir yere sahip olmayı talep eder."[51]

Raymond'a göre feministler kendi 'polis'lerini ya da politik dünyalarını yaratabilirler. Bunun kadınlar arasındaki arkadaşlıkla belirlenen coğrafi bir topluluk olması gerekmez. Bu topluluk feministlerin dış dünyada da etkin olmasını sağlar.

> Dişiler arası arkadaşlık...mutluluğun gerçekleşebileceği özel ve ortak bir boyut yaratır... [52]

KOALİSYONLAR

Renkli derili kadınların etkinciliği vurgulaması ile feminist hareket yeniden hız kazandı.

Bernice Reagon koalisyon politikalarının tek uygulanabilir politikalar olduğunu ama çok da güç olduklarını öne sürer. Taraflar arasında karşılıklı güvenin koalisyona girmek için yeterli olmadığını söyler.

> Her an şuracıkta düşüp ölebilirim. İşte koalisyona girdiğinizde kendinizi genellikle böyle hissedersiniz ...çok korkarsınız; korkmuyorsanız eğer ortada gerçekten bir birleşme yok demektir.
>
> ...canınız istiyor diye koalisyon kuramazsınız. Sizi öldürebilecek biri ile birlikte çalışmayı seçmenizin tek nedeni ancak bu şekilde hayatta kalmayı başarabileceğiniz olmalı.[53]

Barbara Smith, bir hareketin başarılı olması için koalisyon politikalarının gerekli olduğunu söyler.

> Bence asıl radikal olan sizden farklı birileri ile koalisyon kurmaya çalışmaktır. Bir kerede hem ırk, hem sınıf hem de cinsel kimlik sorunlarıyla uğraşmak radikal olmaktır.[54]

Atkinson ve Millet'in ilk çalışmalarından itibaren birçok radikal feminist, özellikle de 'klasik' grup üyeleri, koalisyon politikalarının bir noktada mutlaka gerekeceğini öne sürdüler ya da varsaydılar. Fakat çoğu feministlerin sorunlarının koalisyonlarda göz ardı edileceğinden endişeleniyordu aynı zamanda.

Cellestine Ware 1960'ların sonlarında siyahi feministlerin şimdi

düşündüklerinin aksine koalisyonların uygun bir strateji olmadığı görüşünü benimsediklerini söyler. Bu görüş ayrılığı sol düşüncenin gelişimi ile ilgili olabilir.

> (Boston'lu grup Bread and Roses'ın) öne sürdüğü kadınların baskı gören insanlar olarak fakir ve siyahi erkeklerle birlik olduğu görüşü ... bir grup olarak kadınların erkeklerden farklı çıkarları olduğu düşüncesi ile karşıtlık taşır.[55]

Ware, *Woman Power* (Kadınlık Gücü) adlı kitabında feministlerin koalisyonlarla artık pek ilgilenmediklerini söyler ve bundan duyduğu memnunluğu dile getirir.

İşin asıl iyi tarafı, yeni sol ile yapılan birkaç koalisyonun birçok feministte erkek gruplarından görecekleri destek konusunda bir hayalkırıklığı yaratmış olması.[56]

Ware'in koalisyonlara böyle temkinli yaklaşması, koalisyon fikrinin yanlış olmasından değil, katılan solcu erkeklerin koalisyonları kötüye kullanmalarından kaynaklanıyordu.

HEM AYRILIKÇILIK HEM KOALİSYON

Bazı lezbiyenler ayrılıkçılığı çok daha geniş kapsamlı bir biçimde tanımlıyorlar. Bazı ayrılıkçılar renkli derili kadınların getirdikleri eleştirilere karşılık ayrılıkçılık tanımlarını geliştirdiler.

Kendilerini ayrılıkçı olarak tanımlayan bazı lezbiyenler koalisyon politikalarını, özellikle de nükleer güç karşıtı hareketi benimsemiş olabilirler. Bu lezbiyenler, çatışma da dahil birçok taktik kullanabilirler.

Thrace *Fight Back* adlı kitapta yer alan bir makalesinde lezbiyen ayrılıkçıların kullanabileceği lezbiyen okullarının, lezbiyen merkezlerinin, kütüphanelerinin ve lezbiyen kliniklerinin kurulması gibi taktiklerden söz eder. Ayrıca eyalet çapında toplantılar düzenlenmesi gerektiğini. Michigan'da bu gibi toplantıların 1974'ten beri yapılageldiğini söyler. Yaşlı lezbiyenler için bakımevleri, klinikler ve savunma grupları kurulmasını da önerir.

Thrace'in lezbiyenler için önerdiği ekonomik seçenekler ise şunlardır:

> Gelirimizin %5'ini lezbiyenler ile ilgili kolektif etkinliklere, kurumlara, hizmetlere ve politik eylemlere...eğitime, lezbiyenlerin karşılıksız olarak birbirlerine sundukları hizmetlere bağışlayabiliriz... İş dağılımında ayrımcılığa karşı savaşmak için de lezbiyenleri des-

teklemeliyiz...[57]

Ayrılıkçı lezbiyen Susan Cavin ekonomik bir ağ kurulmasını önerir. Cavin'in önerdiği bu ağ, baskı gören öteki gruplarla gizli bazı ekonomik ilişkilerin kurulmasını da gerektirir.[58]

Thrace'in ayrılıkçı lezbiyen taktikleri arasında kışkırtıcı nitelikte protestolar da yer alır.

> Reform politikalarını desteklemiyorum, o nedenle seçme seçilme hakkından söz etmeyeceğim... ataerkinin bir parçası olmak, ataerkiye karşı imza toplamak yerine örgütlenme, toplu protesto gibi daha devrimci taktikler kullanmayı tercih ediyorum.
>
> Lezbiyenlerin karakollarda, okullarda, hastanelerde, ruh sağlığı endüstrisinde, hapishanelerde, bakımevlerinde, ıslahhanelerde maruz kaldıkları kötü davranışları protesto etmeliyiz.[59]

Thrace kendi politik yaklaşımını ayrılıkçı olarak nitelendirmese de 'lezbiyenlerin liderliğini kabul edecek kadın grupları' ile birlikte çalışabileceklerini de sözlerine ekler. Öyle pek herkesin söz edemeyeceği bazı eylemleri de ayrılıkçı eylemler listesine ekler: Nazi tehdidi, Klu Klux Klan ve Moral Majority, işçi sendikalarına saldırılar ...lezbiyen ve diğer kadın merkezlerinin ve kürtaj kliniklerinin bombalanması."[60]

Böyle bir ayrılıkçılık, koalisyon politikaları ile güçlü bir lezbiyenlik bilincini kaynaştırır.

Sidney Spinster ise daha farklı bir yaklaşımı benimseyerek bazı erkek gruplarının ataerkil düzen tarafından ezildiklerini belirtir. Bu erkeklerle radikal feministler arasında koalisyon kurulabileceğini söyler. Ama yine de bu erkeklere de "fallokrasi bir ölçüde çıkar sağlar."[61] Sonunda Spinster bu erkeklerle kurulacak koalisyonların kısa süreli ve bir tek konu ile ilgili olması gerektiği sonucuna varır.[62]

KİMİNLE KOALİSYON

Koalisyonların olup olmamasının yanısıra yanıtlanması gereken bir diğer soru da bu koalisyonların nasıl olacağıdır. Feministler koalisyonlara kimlerin katılacağını, ne gibi bir örgütlenmeye gidileceğini düşünmek zorunda.

Nisan 1981'de Johns Hopkins Üniversitesi'nde düzenlenen kadının sağa karşı savaşı konulu bir konferansta sosyalist feministler Zillah Eisenstein ve Barbara Ehrenreich, feminist örgüt ve koalisyonlar için çe-

şitli öneriler sundular. Eisenstein yaptığı araştırmalara ve deneyimlerine dayanarak liberal feministlerin de kadınların erkekler tarafından ezildiği varsayımından yola çıktıkları için radikallik potansiyeline sahip olduklarını söyledi. Radikal ve sosyalist feministlerin liberal feministlerle birlikte çalışmaları gerektiğini öne sürdü.

Barbara Ehrenreich bu görüşe karşı çıkarak sosyalistlerle ve radikallerle kurulacak koalisyonların daha etkili olacağını, liberallerin mevcut sistemde çıkarları olduğunu söyledi.

Bir bakıma bu tartışma da, radikal ve sosyalist feministler arasındaki bazı eski görüş ayrılıklarını anımsatıyor. Zillah Eisenstein daha çok radikal olarak nitelendirilen bir tavrı benimsiyor.[63] Toplumsal değişimi amaçlayan bir hareket cinsel sınıf üzerine mi yoksa ekonomik sınıf üzerine mi kurulmalı? İkisini birden benimseyemez miyiz yoksa mutlaka birini seçmemiz mi gerek?

Koalisyon politikaları başka gruplardan kişilerle doğrudan birlikte çalışmak değil, başka politik grupların önde gelen etkinlikçileri ile birlikte koalisyon kurmak demektir. Böyle bir birlikteliğin hem olumlu hem de olumsuz tarafları vardır. Önde gelen birkaç etkinci, gruplar arasındaki farklılıklara karşı duyarlılığın gelişmesini kolaylıkla engelleyebilirler. Farklı artyetişimleri olan çok sayıda insanın bunu başararak birlikte çalışması ise çok zordur. Irkçı ya da heteroseksist bir biçimde davranmayacak birkaç etkinlikçi bulmak; farklı ırklardan, farklı cinsel eğilimleri olan çok sayıda insanı biraraya getirmekten çok daha kolay olabilir.

Koalisyon politikalarının tehlikelerinden biri de herkese ulaştığınızı düşünürken aslında yalnızca birkaç lidere ulaşmış olmanız. Etkincilerin "tabii ki birçok insana ulaşıyoruz" dediklerini duyar gibi oluyorum. "Biz bir koalisyon kurduk. Her çarşamba gecesi siyahi ve hispanik grupların liderleriyle bir araya geliyoruz." Bu etkinlikçilerin kendi seçim bölgelerindeki henüz örgütlenmemiş insanlara ulaşmak için hiçbir çaba göstermemiş olmaları da mümkün. İlişki kurduğunuz diğer radikal gruplar da örgütlenmemiş insanları görmezlikten geliyorsa sorununuz katlanır.

Bu liderler arası koalisyonlar, baskı altındaki çeşitli gruplardan belli şahısların prestijini arttırırken aşağıdaki bir sürü insanı da yok sayar. Şayet siyahi bir kadının, beyaz bir lezbiyenin, beyaz ya da siyahi bir homoseksüel erkeğin kendi 'seçim bölgeleri'ni temsil ettikleri

kabul edilirse liderlerin birbirlerini stereotipleştirmesi ve yönlendirmesi kolaylaşır. 'Seçmen'lerin çoğu da böyle bir koalisyonun varlığından hiçbir şekilde etkilenmeden bir kenarda kalakalırlar.

Üstelik bu liderler arasında öteki grup üyelerine nispeten çok daha büyük ideolojik farklılıklar olabilir. Çünkü liderler ideolojiye daha çok önem verebilirler.

Koalisyonlarla ilgili başka bir soru da ne zaman uygun oldukları, her konuda koalisyon kurulup kurulamayacağı. Örneğin bazı feministler kadınlara karşı şiddet kullanılmasını protesto eden yürüyüşlere erkeklerin de katılmasının uygun olmadığını çünkü bu yürüyüşlerin amacının kadınların geceleri sokakta yalnız dolaşabileceklerini vurgulamak olduğunu savunurlar. Bu gibi yürüyüşlere katılan diğer kadınlar ise erkeklerin tecavüze ve dayağa karşı eğitilip örgütlenmeleri konusuna önem verilmesi gerektiğini, bu nedenle de erkeklerin yürüyüşlere katılmalarının doğru olduğunu öne sürerler. Bazı feministler ve lezbiyenler belli konularda (örneğin hükümeti protesto amacıyla) erkeklerle birlikte yürüyüş yapmaya hazır olabilirler ama diğer konularda (örneğin 'geceyi kazanma' yürüyüşlerinde) asla.

FEMİNİSTLER HANGİ SORUNLARLA İLGİLENMELİ?

1970'lerin sonundan itibaren birtakım sosyalist feministler ile bazı radikal feministler Afrika kökenli Amerikalı ve işçi sınıfından kadınları özellikle ilgilendirebilecek bazı toplumsal sorunlara da önem verilmesi gerektiğini savunmaya başladılar. Karen Kollias, ulaşım politikalarının öncelik taşıması gerektiğini savundu[64] Nancy Hartsock ise ulaşım ve belediye hizmetleri ücretlerinin feministler için önemli bir sorun olduğunu öne sürdü.[65]

Sara Bennet ve Joan Gibbs'e göre:

> Devlet hastanelerinde verilen hizmetler, zengin mahallelerinin ayrılması, polisin kaba kuvvet kullanması, sağın yeniden güçlenmesi gibi konuların lezbiyenliği ilgilendirdiği ve bu konular üzerinde çalışmayı, önemlerini kabul etmeyi reddetmenin ırkçı ve sınıfçı bir tutum olduğu görüşündeyiz.[66]

Başka bir deyişle feminist taktiklerin bu şekilde yönlendirilmesini savunanlar yalnızca yeni seçenekler önermekle kalmayıp radikal ve lezbiyen feministlerin bu seçenekleri benimsememelerinin nedeni olarak

da ırkçılığı ve sınıfçılığı gösterirler.

Barbara Smith'e göre feministler üzerinde çalışacakları konuları seçerken bu konuların hangi kadınların ilgisini çekeceğini de dikkate almalılar.

> Sorunların, çeşitli baskılar altındaki kadınları feminizme katılmaya yönelten özelliklerine bakmamız gerek. Örneğin, dar gelirli kadınlar, yardım derneklerinin kurulması, kiracı hakları gibi konularla ilgilendiler.[67]

Farklı bir bakış açısını benimseyen başka feministler ise sayımız az, zaman ve enerjimiz de kısıtlı olduğu için kadınları kadın olarak etkileyen, üreme hakları, kadınlara karşı şiddet kullanılması gibi konulara öncelik vermemiz gerektiğini savunurlar. Kadınların ya da lezbiyenlerin sorunlarının vurgulanmasının nedeni aksi takdirde bu sorunlarla kimsenin ilgilenmeyeceğidir ki bu da galiba doğru. Ti-Grace Atkinson gibi ilk radikal feministlerin de, feministlerin birçok konu üzerinde çalışması gerektiğini vurgulayıp kamu hizmetlerine değindiklerini de unutmamalı bu arada.

Bu feministlerin yaptığı çalışmaların fakir kadınlara bir yarar sağlamadığı anlamına gelmez. Örneğin kürtaj için fon ayrılması amacıyla lobicilik yapmak işyerinde cinsel tacize karşı çalışmak birçok fakir ve işçi kadına yarar sağladı.

Birçok feminist bütün kadınları etkileyen (üreme hakları) gibi konuları vurgularken orta sınıftan feministler yalnızca fakir kadınların sorunları üzerinde çalışmıyorlar. Dar gelirli kadınları çok güç durumda bırakan bütçe kısıtlamalarına karşı National Organization for Women gibi gruplar lobicilik yaptı ama radikal, lezbiyen ve sosyalist feministler yerel kamu hizmetleri konusunda gösteri düzenlenmesine yardımcı olmadılar. (1960 ve70'lere göre medeni haklar hareketi artık etkinliğini yitirdi ama bu eylem yapılmamasını haklı çıkarmaz.)

Beyaz feministler renkli derili kadınların sorunlarına değinmemekle kendi çıkarlarına hizmet etmiş olmuyorlar. Renkli derili kadınların ekonomik konumlarının daha düşük olması nedeniyle karşılaştıkları sorunlar beyaz kadınları daha sonra etkileyebilir. Cellestine Ware 1970'de, beyaz kadınların, gençler arasında gebelik ve bekar anneler sorunlarını beyaz kadınların sorunu olmadıkları için dikkate almamalarını eleştirdi. Ware'e göre "ev kadınlarının so-

runlarına kadın hareketinde çok az önem verildi."[68] Bekar beyaz annelerin ve gebe genç kızların sayısı giderek artıyor, bu nedenle de beyaz feministler bu konulara daha çok önem veriyorlar.

Afrika kökenli Amerikalı feminist June Jordan'a göre:

> Birçok Amerikalı siyahilerin yaşamını etkileyen sorunların devletin yanlış işlemesinden değil siyahilerin patojen özelliklerinden kaynaklandığını düşünür...
>
> Devletin gücü yalnızca güçlülerin elinde olduğu sürece bu demokraside insanlar giderek daha da güçsüzleşecek. Devletin koruduğu bu ekonomik sistem sürdüğü, ekonomik yıkımlara karşı devlet koruması olmadığı sürece sizin ve benim refahım göz ardı edilebilir.[69]

Bu tartışmanın temelinde birkaç soru var. Feminizm her türlü toplumsal sorunun çözümlenmesinde kullanılabilecek politik bir kuram ya da düşünce dizisi mi yoksa kadınlar üzerinde erkeklerden farklı doğrudan etkileri olan (üreme hakları, cinsellik, şiddet, kadın işgücü ve evkadınlığı gibi) sorunlar ile ilgili bir çözümleme yöntemi mi? Feminizmin genel bir kuram ya da bakış açısı olduğunu kabul edersek konut sorunu, ulaşım, militarizm ve başka her toplumsal sorunla ilgili feminist bir bakış açısına sahip olabiliriz. Radikal feministlerin bakış açısı ile, egemenliğe ve hiyerarşiye mümkün olduğunca az olanak tanıyan ve işbirlikçi bir karar mekanizmasıyla belirlenen çözümler aranacaktır. Örneğin, konut ve ulaşım konusunda eşitlikçi bir yaklaşımı benimseyen, kullananların yönetiminde bir konut ve ulaşım sistemi benimsenecektir; uygun olmayan konutların, ulaşım biçimlerinin kadınlara ne gibi zararlar verdiği belirlenecektir.

Yine de radikal feministlerin amaçlarını benimseyen ama pratik işlere daha az yer veren genel bir bakış açısı da mümkündür. Birçok kişi ancak bir tek önemli projeye ya da daha az yoğun başka projelerle ilgili bazı çalışmalara zaman ayırabilir. (Üstelik çoğumuz feminist harekete doğrudan bir katkısı olmayan işlerde çalışmak durumundayız.) Hemen hemen bütün projelerde eleman açığı var.

Kadınlar erkeklerden daha fakir olduğu için hemen her baskıcı ve zalim toplumsal politika kadınları fazlasıyla etkiler. Kadınlar, özellikle de erkeklerden ayrı yaşayanlar en kötü konaklama ve ulaşım hizmetlerinden yararlanır, gıda ve kamu hizmeti faturalarını ödemede güçlük çeker, yeterli korunma imkanları olmadığı ve ulaşım noktalarından yürümek zorunda oldukları için de erkeklerin saldırılarına

daha sık maruz kalırlar. Kadınların fakirliği, onları erkeklere sığınmaya zorlar ve heteroseksüellik kurumunu güçlendirir. Bir erkekle birlikte olmak ya da başka nedenlerden dolayı bir erkeğin korumasını istemeyen (fakir erkekler zaten böyle bir koruma sağlayamaz) kadınlar için hayat oldukça güçleşir.

1980'LERE TEPKİLER

1980'lerde feministler doğrudan ve çatışmaya yönelik taktiklerle daha çok ilgilenmeye başladılar. Atkinson ve Redstockings grubu gibi radikal feministler, Brunch gibi lezbiyen feministler zaten önceden de bu gibi etkinci politikaları savunuyorlardı. Alternatif kurumların kurulmasını vurgulayan birçok lezbiyen feminist artık gösteri yapmak gibi politik yöntemlerin kullanılmasının ve politik koalisyonların kurulmasının gerektiğinin farkında. Taktiklerini geliştiren bu feministler ne yazık ki çoğu kez yıllardır doğrudan eylem taktiklerini desteklemekte olan feministleri görmezlikten geliyorlar.

Eşitlik yasasının tehlikeye girmesi nedeniyle bu yasanın onaylanabilmesi amacıyla giderek daha çok sayıda radikal feminist çalışmaya başladı. Kürtaj karşıtı yasaların çıkarılması ise birçok radikal feministin yasalara karşı lobicilik ve gösteri gibi eylemlere katılmasına neden oldu. Radikal ve lezbiyen feministler ayrıca militarizme karşı ve lezbiyen ve homoseksüellere bazı medeni haklar tanınması için de gösteriler düzenlediler.

Etkinciliğe yeniden önem verilmesinin birkaç nedeni var. Bunlardan biri Ronald Reagan'ın başkan seçilmesiydi. Önceleri ayrılıkçılığı benimseyen bazı feministler dahi eşitlik yasasına ve kürtaja karşı çıkan, dar gelirli kadınlara yapılan yardım miktarını azaltan bu başkana karşı bütün feminist gruplarla birlikte çalışmak gerektiğine karar verdiler.

Ayrıca renkli derili feministlerin yayımladığı doğrudan eylemi. koalisyonları vurgulayan politik bildiriler birçok beyaz feministin strateji ve taktiklerini gözden geçirmelerine neden oldu.

Bunların yanısıra cinsiyetçi şiddet ve pornografi karşıtı hareketin hız kazanması da etkinciliğe yeni bir kaynak oluşturdu. Bu konuda çalışan feministler, geleneksel liberal koalisyonları yeniden kurma çabasında değiller. Zaten liberal koalisyonlardakiler pornografinin bir sorun olduğunu düşünmüyor, kadınların maruz kaldığı diğer şiddet

dolu davranışları da dikkate almıyorlar.

(Erkeklerin doğaları gereği şiddete daha yatkın olduğunu düşünenlerden pornografinin erkeklere zarar verdiğini, pornografinin etkisi ortadan kalkınca erkeklerle kadınlar arasındaki cinsel ilişkilerin iyileşeceğini savunanlara dek) farklı görüşleri benimseyen birçok feminist kadınlara yardım hizmetleri sağlamaya çalıştı ve şiddet karşıtı gösteriler yaptı. Bu gösteriler arasında geceyi kazanma yürüyüşleri, şiddeti kınayan yürüyüşler, kadınlara karşı şiddet kullanılmasını cazip hale getiren filmleri, porno ürünleri satan dükkanları protesto gösterileri yer alır.

Daha ılımlı eylemler arasında ise çocuklar ve yetişkinler için şiddet kullanılmasının yanlışlığını gösteren seminerlerin düzenlenmesi, şiddete maruz kalan kadınların mahkemeye başvurmaları halinde onlara kolaylık sağlamak için tecavüz, dayak ve pornografi ile ilgili yasaların değiştirilmesi yer alır. Bazen bu gruplarda erkekler de çalışır.

Etkinci stratejilerin yeniden önem kazanması, zaten feminizmin içinde yer almayan kadınların yeniden örgütlenmelerine pek bir katkı sağlamadı.

Bazı beyaz feministler ve örgütler, renkli derili feministlerin ortaya attığı sorulara karşılık olarak örgütlerinde renkli derili kadınlara yer verdiler. Bazı konferanslarda (Natronal Women's Studies Association'ın yıllık toplantılarında) renkli derili kadınların da konuşmacı, katılımcı ve planlamacı olarak çalışmalarına dikkat edildi.

Fakat örgütlenme konusunda çabalar yetersiz kaldı. Bu sadece, renkli derili kadınların örgütlerde yer almaması konusu değil. Genelde örgütlenme için pek çaba harcanmıyor.

En genel örgütlenme biçimi büyük çaplı bir yürüyüş planlandığında gerçekleşiyor. Bu yürüyüşten sonra ise kadınların feminist hareketle ilişkilerini sürdürebilmeleri için herhangi bir çalışma yapılmıyor.

Örgütlenme yerine bir iletişim ağının kurulmasının tercih edilmesinin nedeni akademisyen ve diğer meslek sahibi kadınların harekette önemli bir konumda olmalarıdır. Bu kadınların diğer kadınlarla iletişim kurabilmeye ihtiyacı var.

İletişim ağları kurulmasının örgütlenmeye tercih edilmesinin bir nedeni de birçok beyaz lezbiyen feministin renkli derili kadınlarla birlikte çalışmak, onların sorunlarıyla ilgilenmek istemeleri ama örgütlenme konusunda tecrübeli olmamaları ya da bu konuyla ilgilenmemeleri ve radikal feministlerin 1960'lardaki örgütlenme

çabalarına yabancı olmalarıdır.

Daha geniş bir iletişim ağı kurmak iyi ama örgütlenmenin yerini tutamaz.

'Ağ kurmak' birçok kadının benimsediği popüler bir taktik. Peki ne demek 'ağ kurmak'? Günümüzde ABD'de 'ağ kurmak', orta sınıftan meslek sahibi kadınların aralarında, mesleki ilerleme sağlamak amacıyla bireysel ya da toplu olarak iletişim kurmaları demek. Öte yandan 'ağ kurmak' yaşamak için birbirlerine ihtiyaç duyan ve lezbiyenlerin, üçüncü dünya kadınlarının, dar gelirli kadınların gördüğü baskıya karşı koymak için bu ağı kullanan kadınların durumunu anlatmak için de kullanılabilir. Bu terimin feminist olmayan kadınlarca benimsendiğini ve bu nedenle de kullanılmaması gerektiğini düşünüyorum.

Üstelik kadınların kurduğu bütün ağlar, radikalleşmeye katkıda bulunmaz. Yine de insanları biraraya getiren eylemler radikalleşme sağlayabilir. Tutucu kadın grupları ise radikalleşmeye herhangi bir katkıda bulunmaz.

MİLLİYETÇİLİK VE BÜTÜNLEŞMECİLİK

Diğer toplumsal hareketler gibi kadın hareketinde de hem milliyetçiliğin gelişmesini isteyenler hem de (kadın ve erkek arasında) bütünleşmeci politikaları benimseyenler var. (Bütün ırklardan feministler en azından ırklararası bütünlüğün sağlanması taraftarıdır.) Başka bir deyişle, kadınların erkeklerden ayrı ve bağımsız bir grup olmasını isteyen kadınlarla gelecekte bir gün kadın ve erkeklerin birlikte aralarındaki toplumsal farklılıkları ortadan kaldırıp yeni bir toplum kuracaklarını savunanlar kadın hareketinde yanyana yer alıyorlar.

Hem şiddete karşı çıkan kadınlar hem de toplumsal düzenin değiştirilmesi için biraz olsun güç kullanılması gerektiğini savunanlar erkekler konusunda bütünleşmeci bir yaklaşımı benimseyebilirler. Toplumsal değişim amaçlı bazı eylemlerde erkeklerle birlikte çalışmak isteyebilir ve/veya geleceğin toplumunda kadın ve erkeklerin eşit olmaları gerektiğini savunabilirler.

Aynı şekilde milliyetçiler da şiddete başvurulmadan direniş yapılmasını ya da çatışmanın kaçınılmaz olduğunu savunabilirler. (Fakat kadın hareketinde çoğunluk şiddete karşıdır.)

Militanlık ve radikallik farklı biçimlerde tanımlanabilir. Bazı kadınlar militanlık ve radikalliği şiddet yanlısı olmakla bir tutar, diğerleri ise ra-

dikalliği şiddet karşıtı olmak biçiminde tanımlayabilirler. Bazıları ise militanlığın ve radikalliğin (erkeklerle) bütünleşmeci bir yaklaşımla toplumsal cinsiyetler arasındaki farklılıkların ortadan kaldırılmasıyla ilgili olduğuna inanır. Diğerleri ise kadınların milliyetçiliğinin (bazı ayrılıkçılık biçimleri) gerçek radikallik olduğu görüşünde.

Karl Marx gibi bazı devrimciler, milliyetçi ideolojiyi reddetmiş olsalar da (hepsi olmasa da) birçok ülkedeki devrimci hareketlerde halkın desteğini sağlamak amacıyla bazı milliyetçi görüşler de benimsenir.

Ayrıca Avrupa, ABD ve Sovyetler Birliği'ndeki emperyalist hareket de başka halkları yabancı politik ve ekonomik sistemleri kabul etmeye zorlayarak milliyetçi duyguları körükledi.

Baskı gören insanlar da en az sosyalistler kadar milliyetçi duyguları benimser, baskıcıların hem yabancılığından hem de yaptıkları baskıdan nefret ederler. Aslında hem milliyetçi hem de sosyalist duyguları birlikte taşırlar.

(Nazilerin 'nasyonal sosyalizm' terimini kullandıklarını okurlar anımsayacaklardır. Sosyalist değil ama 'nasyonal' sözcüğü Nazileri çok iyi betimliyordu. Sovyetler Birliği'nde Josef Stalin, Hindistan'da Nehru, Çin'de Mao Zedung, Yugoslavya'da Tito, Tanzanya'da Julius Nyerere ve Küba'da da Fidel Castro gibi birçok politik lider hem sosyalizmden hem de milliyetçilikten yararlanarak halklarını değişmeye yönlendirdiler.)

Bazı beyaz Amerikalı feministler renkli derili etkinciler ve bazı siyahi erkek etkinciler ile sömürgeleştirilmiş ülkelerde politik yönden etkin birçok kadın ve erkek ne tamamen milliyetçi ne de tamamen bütünleşmeci/sosyalist politikaları benimserler. Bu politik görüşler farklı derecelerde etkindir.

Çok azımız salt milliyetçi ya da salt bütünleşmeci/sosyalisttir. Ama yine de böyleymiş gibi sürdürürüz politik ilişkilerimizi. Çoğumuz aynı zamanda hem milliyetçi hem de bütünleşmeci, hem ayrılıkçı hem de etkincidir. Kadınlarla birlikte çalışıp öte yandan koalisyon amaçlı bir stratejiyi de benimseyebiliriz. Hem kadınlar için düzenlenen müzik festivallerine katılıp hem de meslek sağlığı ile ilgili konferansları izleyebiliriz. Kadınlarla aynı evi paylaşıp barış ve medeni haklarla ilgili bir gösteriye erkeklerle birlikte katılabiliriz. Hem Mary Daly'yi hem de

Zillah Eisenstein'ı okumaktan hoşlanabiliriz. Politikamızın bazı karşıtlıklar barındırdığını fark etmeyebiliriz. Başka kadınların yaşamlarındaki karşıtlıkları belirlemek daha kolay olabilir.

Bir bakıma farklı kaynaklardan yararlanmak tutarsızlık olarak değerlendirilebilir. Bir kadın tek bir politik görüşü benimseyip hiç kopmadan salt bu görüşe bağlı kalabilir mi?

Belki de politikalarımızın tümünün de ne denli karışık olduğunu fark ettiğimizde birbirimize karşı daha hoşgörülü davranabileceğiz.

Farklı politik yaklaşımları savunan kitapları okumaktan kaçınmak, farklı politik görüşleri olan kadınlardan uzak durmak yerine böylesi kesinlikle daha iyi.

15- ŞİDDET YANLISI VE ŞİDDET KARŞITI TAKTİKLER

1980'lerde şiddetin radikallerin kullanabileceği bir taktik olup olmadığı pek tartışılmadı. Feminist harekete 1980'lerde katılan birçok feminist, 1960'larda sosyalist politikaları benimseyen radikal feministlerin şiddetin devrimci bir araç olarak kullanılıp kullanılamayacağı konusunu tartıştıklarını öğrenince şaşırmadan edemediler. Bu konu tartışıldı ama yine de şiddeti savunan feministlerde dahil şimdiye kadar şiddete başvurulmadı.

ŞİDDET KARŞITI GÖRÜŞLER

Birtakım radikal feministler şiddet kullanılmasına açıkça karşı çıktılar. Bunlardan biri de Kate Millet.

Demek ki kültürel bir devrimden söz ediyoruz. Geleneksel anlamda devrimin çağrıştırdığı politik ve ekonomik bir düzenlemenin dışında başka şeyler de olmalı. En kapsamlı değişimler, bazen kaçınılmaz olan silahlı çatışmaların getirdiği değişikliklerden çok insanların gelişimi ve yeniden eğitimi ile sağlanacak. Çok sayıda katılımcının varlığı, yapıcı bir zeka ile bağlılık, şiddet dolu taktiklerin kullanımını gereksiz kılabilir. Bunun için uzun bir evrim süreci de gerekmiyor. Öğrencilerin dahi birçok ülkede iki yıl gibi bir sürede örgütlenebildiği

bu çağda modern iletişim yöntemlerinin sağladığı sürat yeterli.[1]

Millet'in stratejisi şiddet karşıtı olsa da çatışmaya dayalı.

Lisa Leghorn ve Katherine Parker da şiddete karşı.

> ...değişim, dişilik değerlerine dayalı yöntemler ile sağlanmalı. Böylece de ataerkil güç düzeninin farklı biçimlerde yeniden kurulması önlenmeli... Ataerkil kurumlarla savaşırken ya da anaerkil kurumlar oluştururken merkezi, hiyerarşik toplumsal örgütlenme biçimleri veya şiddet gibi ataerkil yöntemlerin kullanılması kendi içinde bir karşıtlık taşır.[2]
>
> Şiddeti tercih etmek kadınlara aykırı bir davranıştır. Fakat kadınlar güç kazandıkça erkeklerin buna hem birey hem de grup düzeyinde şiddet kullanarak karşılık verdiği dikkate alınırsa bu ciddi bir sorun oluşturur. (Kadınlar) genellikle kendilerini savunmak, birey ya da grup olarak hayatta kalmak, kendilerini zalim kocalara karşı savunmak ya da şiddet dolu ve baskıcı rejimlere karşı savaşıp özgürlüklerini kazanmak için şiddete başvururlar.
>
> Kadınlar şiddet kullandığında bu genellikle insanlara değil mala yöneliktir. Kadınların hayata duyduğu saygı ona zarar vermelerini engeller. Mal ve mülkün çoğuna da erkeklerin sahip olması kadınların saygısını azaltır.[3]

Robin Morgan'a göre şiddet kullanımı ve diğer devrimci taktikler erkeklere özgü davranışlar. Morgan dişi vücudunun özelliklerini yansıtan taktikler öneriyor.

> Erkeğin devrimleri erken gerçekleştilerse zamansız gelip, gerçek değişiklikler sağlamayacak kadar verimsiz oldularsa kadının yapacağı devrimler şöyle olabilir:
>
> •Uzun, yumuşak ve ayrıntılı bir hazırlık dönemi. Bu hem kendine hem de partnerine saygı duymayı, neyin arzulandığını öğrenmeyi, neyin işe yarayacağını nasıl yaklaşılacağını ve nasıl geri çekileceğini öğrenmeyi, deneylere hazır olmayı gerektirir. İletişim sürecinden, uzak bir sonuç için değil de kendisi için zevk alınması demektir.
>
> •Sadece ilgili herkes kendini hazır hissettiğinde başlar...[4]

Morgan'ın önerdiği model gerçekleştirilemeyebilir. Şayet etkinciler 'ilgili herkesin kendini hazır' hissetmesini beklerse büyük çaplı değişiklikler gerçekleştirilebilir mi? Herkes kimleri kapsar? Bütün radikalleri mi? Bütün kadınları? Toplumdaki herkesi mi?

ŞİDDET KARŞITI GÖRÜŞLERE GETİRİLEN ELEŞTİRİLER

Öte yandan feministler kadınların doğaları gereği şiddete eğilimli olmadıkları görüşünü eleştirirler.

Bell Hooks'a göre "ABD'de birçok kadın emperyalizm ya da militarizm karşıtı değildir; şiddetin bir toplumsal denetim biçimi olarak kullanılmasına da karşı çıkmazlar. Bu kadınlar değer yargılarını değiştirmedikleri sürece tıpkı erkekler gibi hükmetmeye dayalı bir toplumsal düzeni benimsedikleri kabul edilmelidir."[5]

Andrea Dworkin *Our Blood*'da kadınların şiddete başvurmalarının boyun eğmeye dönüşmemesi gerektiğini söyler.

> ...gerçekten şiddet karşıtı olmak demek öncelikle toplumsal cinsiyeti erkek olanlar tarafından kadınlara uygulanan şiddet biçimlerini ve oranlarını bilmek demektir...
>
> Kadın olarak bizler şiddete karşı durmaya, tecavüzü, kurban edilmeyi reddederek başlamalıyız...
>
> Erkeklerin öne sürdüğü şiddet karşıtı yaklaşımları benimsememeliyiz. Bu yaklaşımlar kadınlara karşı şiddet kullanılmasına hiçbir zaman karşı çıkmadı.[6]

Fakat Dworkin kitabını tanınmış bir pasifist olan Barbara Deming'e ithaf etmiş. Demek ki şiddete başvurmamanın boyun eğmek olduğunu düşünmüyor.

Ti-Grace Atkinson şiddete karşı bir tavrı benimsemenin mazoşistlik olduğunu, kadınların karşı koymaksızın ne denli acı çekebileceklerini vurguladığını söyler. Kadınlar aksinin mümkün olduğuna inanmadıkları için de şiddetten kaçınabilirler. Yönetim feministlerden korkmaz çünkü bizim şiddete başvurmayacağımızı düşünür. Atkinson'a göre bunun olumlu bir yanı yoktur.

'Şiddet bizim yapabileceğimiz bir tercih değil. Her kadın şiddetle içiçe yaşıyor. Arkadaşlarımıza karşı şiddeti onaylıyoruz. Düşmanlarımıza karşı şiddet ise bizi kaygılandırıyor...

> Şiddet kullanma konusunu tartışıyoruz çünkü kullanacak şiddete sahip değiliz. Önce sokaklara dökülmeliyiz. Sonra da bir yön belirlemeliyiz. Sonra yapılacak tek şey ilerlemek.[7]
>
> 'Şiddet' bir sistemde ancak baskıcı sınıfın bir taktik olarak kullanabileceği bir enerji ve güç fazlasıdır. Burada herhangi bir yargıya varmak istemiyorum. Amacım politik kuramda 'şiddet'in sınıfsal bir işlevi olduğunu göstermek. Statükoyu sürdürmek için kullanılan örgütlü bir baskı biçimi. Bu nedenle baskı görenler 'şiddet'i bir kavram ya da taktik olarak kullanamaz...

> Bazıları, bu nedenle, şiddetin, ancak baskı görenlerin kendi sınıfları içinde kullanıldığında bir taktik olarak nitelendirildiğini öne sürecektir.[8]
> Her politik kuramda şiddete yalnızca baskıcılar ya da devlet tarafından başvurulabileceği söylenmez. Fakat radikal kuramda sık sık bu görüşe rastlanır.

Questions Feministes'in editörleri şiddetin bir araç olarak kullanılmasına karşı çıkmanın kadınların kapasitelerine anlamsız bir kısıtlama getirdiği görüşünde. Beauvoir'ın izinden giderek sözlerini şöyle sürdürürler:

> Haksız yere erkeklere maledilen, erkeklerin tekeline verilen bütün insani yeteneklerimize sahip çıkmalıyız... örneğin şiddet: nasıl ve hangi amaçla kullanacağımız bize kalmış ama baskının getirdiği şiddete karşı şiddet kullanılması şart.[9]

Ayrılıkçı lezbiyen Sidney Spinster pasifistliğin kadınlar için radikal bir çözümden çok kendini kurban etmek olduğu konusunda Atkinson ile hemfikir. Barışçı gösteriler düzenleyen kadınlara karşı erkeklerin neden bu denli düşmanca davrandıklarını sorguluyor. "...belki de hiç karşı koymadan erkeklerin bizi pislik yerine koymalarına izin veriyoruz. Kendimizi bir neden uğruna, kadınlara yaraşır bir biçimde kurban ediyoruz.' Bu tip bir kendini kurban etme de şiddet karşıtı savunma yöntemlerini doğuruyor."[10]

Lezbiyen feminist Jeffner Allen barışçılığın heteroseksüellik sisteminin yarattığı dişi rolünün bir parçası olduğunu, lezbiyenlerin de bu rolü reddetmeleri gerektiğini savunur. Şiddet konusuna başından geçen bir tecavüz olayı açısından yaklaşır.

> Kadına barışçı yöntemler sunan heteroseksüel erdemler, kadının gördüğü baskının nedeni olarak kadını gösterir, kurbanı suçlar, değiştirmeye çalışır ama kadını kurban olarak kurgulayan erkek egemenliği ideolojisini kesinlikle sorgulamaz.[11]

Allen, Beauvoir'ın şu sözlerini anımsatır: "Şiddet kişinin kendisine bağlılığının gerçek kanıtıdır..." (Beauvoir şiddet kullanmanın erkekler için olumlu, yokluğunun da kadınlar için zararlı olduğunu söyledi.) Fakat Allen sözlerini şöyle sürdürür; 'Beauvoir'ın yapmadığı bir ayrıma dikkat çekmek istiyorum. Şiddet ile barışı, etken ile edilgeni, güçlü ile güçsüzü birleştiren, erkeklerin tanımladığı biçimiyle ataerkil şiddet ve lezbiyenlerin özgürlükçü şiddeti arasındaki ayrım bu...

Lezbiyenlerin önerdiği şiddet yaşam karşıtı ya da ölüm yanlısı

değildir çünkü şiddet ve yıkım arasında bir ilişki öngörmez. *Narin ve değerli olanı tanımak ve sevmek, lezbiyenlerin yarattığı bir özgürlük biçimidir şiddet ...Lezbiyenlerin özgürlüğü şiddettir çünkü ataerkiye zarar verir, ataerki tarafından değiştirilemez...*[12]

Allen'ın şiddet olarak tanımladığı şeyi başkalarının şiddet olarak adlandırıp adlandırmayacağı belli değil. Belli ki Allen kendini savunmaktan ve onaylatmaktan söz ediyor.

Kendini savunmak konusuyla ilgilenen birçok feminist en az şiddet öğesi içeren savunma yöntemlerine öncelik veriyorlar. Bunlar aynı zamanda büyük beceri gerektiren ve bu nedenle de kadınlar için tehlikeli yöntemler.

Micheale Uccella ve Melanie Kaye/Kantrowitz *Women's capacity for Resistance* (Kadının Direniş Kapasitesi) adlı makalelerinde kadınlarda şiddet kapasitesi olmadığı şeklinde görüşü eleştirirler.

> ...çaresiz bir annenin neler yaptığını bilenler. Lezbiyen barlarına takılanlar, şehir sokaklarında gezinenler biz kadınların da şiddet kullanabileceğimizi bilirler.
>
> Peki bizim barışçı, onların da şiddete yatkın olduğu masalı nereden çıktı? ...Bizi idealleştiren doktrin aslında onların bize yükledikleri tanımı idealleştiriyor olabilir. Doğamız gereği sevgi dolu ve şefkatliyiz tabii ki... Böyle bir çözümleme bizi uygunsuz bir nezakete ve edilgenliğe mahkûm ediyor; şiddet kullanma kapasitemizi ve bu konudaki deneyimlerimizi, hatta hoşlanmadığımız her özelliğimizi görmezlikten geliyor...
>
> Şiddete başvuran bir kadın yalnızca işlerin dayanılmaz hale geldiğini söylemekle kalmaz (şiddet dolu davranışı onun hoşgörülü olmaya devam etmesini sağlayabilir) onların söyledikleri gibi olmadığımızı da ilan eder... Şiddet kadın için bazen yararlıdır bazen de zararlı.[13]

Birçok radikal feminist, şiddetin doğrudan fiziksel bir saldırıdan ibaret olmadığının farkındadır. İnsanların aç, işsiz ve hayatlarıyla ilgili temel bazı kararları veremeyecek bir durumda yaşamalarına neden olan bir düzen kurmak şiddet kullanmaktır. Radikallerin klasikleşmiş bir savı da baskı görenlerin uyguladığı şiddetin daha az şiddet içerdiği, daha az zarar verdiği, daha dar kapsamlı olduğudur. Fakat isyan edenlerin şiddeti çok daha belirgindir.

Kendini savunmak şiddet kullanmak mıdır? Kendini savunmak ne demek zaten? Eğer kişi şiddete maruz kalmıyorsa karşı saldırıya geçmek yine de kendini savunmak mı olur? Hiçbir radikal feminist,

bir kadının kendini yakalamış bir (olası) tecavüzcüye karşı savaşmaması gerektiğini söyleyecek kadar pasifist değildir. Fakat saldırıdan bir gün sonra kadınların karşılık verme haklarının olup olmadığı konusunda farklı görüşler öne sürülür.

Feministler başka birinin savaşına yardım etmenin de bir kendini savunma şekli olup olmadığı konusunda da farklı görüşler belirtiyorlar. Tecavüzcüler ve dayakçılara karşı yapılan eylemler konusunda görüş birliğine varabilmiş değiller.

Radikal ve lezbiyen feministler nadiren tam anlamıyla silahlı bir isyandan söz ediyor. Belki de çoğu, böyle bir isyanın aparteid dönemi Güney Afrikası veya Nazi Almanyasında meşru olduğunu kabul ediyor ama günümüz ABD'sinde uygun ya da mümkün olduğunu düşünmüyorlar.

STRATEJİLER NEDEN YETERSİZ KALIYOR?

Neden birçok radikal feminist amaç, strateji ve taktikler konusunu ayrıntılı bir biçimde tartışmıyor? Bu feminist hareket açısından gerçekten de bir kayıp. Böyle bariz bir konuda yazmayacak kadar dikkatliler mi yoksa? En iyi strateji suskunluk mu? Amaçlarımızı aklımızda pişirip yoğurup olgunlaştırıncaya ve insanlar da iksirin yarısını içinceye dek bu amaçları açıklamayacak mıyız?

Yoksa radikal feministler, stratejimiz yönetimin şiddet yoluyla devrilmesini de gerektirdiği için, hapse girmekten mi korkuyorlar? Zaten bu stratejiyi de çok az radikal feminist destekliyor.

Belki de işlerini kaybetmekten korktukları için bu sorulardan kaçıyorlardır? Yoksa radikal feministler aptal ya da ütopyacı görünmekten mi çekiniyorlar? Ya da fikirlerimizin olası sonuçları ve etkilerinin neler olacağını düşünemeyecek kadar tembeller mi?

Öte yandan radikal feministlerin strateji ya da amaçlar konusunda çok konuşmamış olmalarının nedeni bizim bu konuda çok düşünüp kötümser sonuçlara varmış olmamız olamaz mı? Belki de bu kötümserliğin yayılmasını istemiyoruz? Yoksa eskiye göre daha kötümser mi olduk artık?

Radikal feministlerin kötümserliği birkaç biçimde olabilir. Bazısı kadın ve erkeklerin doğaları gereği farklı olabilecekleri, erkeklerin değişmeyeceği ve kadınların da onları değişmeye zorlayamayacağı korkusundan kaynaklanabilir.

Başka bir korku da erkeklerin doğaları gereği farklı olmasalar da ızun bir süre egemen kalıp silahlar geliştirmiş olmalarından dolayı leğişmek istemeyecekleri, kadınların da onları değiştirmek is-emeyecekleri ya da bunu başaramayacaklarıdır. Bu korkunun de-ğişik bir biçim de erkeklerin değişebileceklerini ama bunu za-nanında, nükleer bir savaştan önce başaramayacaklarıdır. Bazı :adınlar radikal feminizmin yeterli zaman olsa başarılı olacağını dü-ünür ama zamanın az olmasından korkarlar.

16- NE İSTİYORUZ? İSTEDİKLERİMİZE NASIL ULAŞACAĞIZ?

FEMİNİSTLER kadınların ne gibi güç merkezlerine sahip olmaları gerektiği konusunu pek tartışmadılar. Örneğin feministler, kadınların toplumsal kararların alınmasında oynayacakları rolün bir grup olarak kadınların sonuçtan nasıl etkileneceğine mi bağlı olduğunu düşünüyorlar?

Feministler kadınları özellikle ilgilendiren tecavüz ve kürtaj gibi meseleler ile ilgili kararları alacak kolektif bir kadın gücü arayışında olabilirler. Fakat böyle bir kolektif gücün nasıl kurumsallaştırılacağı belli değil. Şu anda kadınları temsil edecek (1980'lerde Fransa'da birkaç yıl süreyle sosyalist hükümet bünyesinde çalışan Kadın İşleri Bakanlığı gibi) herhangi bir kurumun radikal feministlerin yönetiminde olmayacağı ve muhafazakâr ya da sağcı kadınların ele geçirmelerine müsait olacağı ortada.

Hiyerarşiden uzaklaşmaya çalışan demokratik, sosyalist bir toplumda dahi böyle bir kuruma sahip olsak bile kadınların çıkarlarının neler olduğunu belirleyip, bunları en iyi şekilde hangi örgütün savunabileceği belli değil.

SONUÇLARDA ÇOĞULLUK

Çeşitli baskıların yaşandığı bir toplumdan uzaklaşırken değişim için çeşitli stratejilere gerek vardır. Sosyalist Michael Albert ve Robin Hahnel'a göre demokratik bir toplumda farklı insanların farklı ama

baskıcı olmayan düşünce ve gereksinimleri varsa kararlarda ve bu kararları alanlarda çoğulluğun yanısıra sonuçlarda da çoğulluk olabilir.

> Sosyalizmde yaklaşımların yanısıra sonuçların da çoğul olması amaçlanır. Aaterkiye, ırkçılığa ve otoriteye özgü bir yaklaşım olan 'tek bir yol' olduğu görüşü terk edilir. Sosyalistlerin benimsediği değerler,... çoğulluk ve birden fazla geçerli politikanın bulunmasıdır.[1]

Feministler için sonuçların çoğulluğu, hem kadınlarla erkeklerin eşit olduğu, kadınların eşit güce sahip olduğu hiyerarşik ya da kapitalist olmayan bir toplum hem de kadınların ayrı toplumların kurulması gibi imkanlara sahip olması anlamına gelir.

Böyle çoğulluk taşıyan bir feminizmin, birçok kadının gereksinimlerini dikkate alan, çoğul sonuçlara ulaşamaması imkansız. Çoğul düşünce ve stratejilere istesek de istemesek de sahibiz. Böyle bir çoğulluk düşüncesi tamamen kabul görmeyecektir. Örneğin, radikal feminist yazar Brooke bu çoğulculuk düşüncesini eleştirir.

> (Kirsten Grimstad ve Susan Rennie tarafından The New Women's Survival Sourcebook'da önerilen bir terim olan) 'Militan çoğulculuk' yasal ABD ideolojisinin eskimiş bir yönünü çağrıştırmanın yamsıra herşeyin doğru olduğu, devrim karşıtı çabaların dahi doğru olduğu anlamına da gelir ...bir hareket içinde farklı görüşler ve iç çatışmalar sürerken hareketin 'hareket' özelliğini koruyabilmek için tek bir yön benimsenmesi gerekir. 'Militan çoğulculuk' daireler çizmek demektir. 'Doğru-yol karşıtı' olmak, bir durumu algılamanın hiçbir doğru, kesin yolu olmadığını varsaymaktır. Yani bir durum hakkında gerçeği söylemekle yalan söylemek arasında hiçbir fark yoktur... karmaşa ve amaçsızlıkla sonuçlanır ve amaç olmayan yerde hareket de olmaz.
>
> Bu tutumun esası şudur: parti karşıtı, doğru yol karşıtı olmak da bir amaçtır ve... bu yönsüzlüğün altında liberal partinin amaçları vardır...[2]

Çoğulculuk liberallik anlamına gelebilir ama radikalliğin de reddedilmesi gerekmez. ABD'de birçok radikal grup vardır. Herhangi bir ülkede de en az birkaç radikal grup bulunur. Bolşeviklerin diğer radikal grupları bastırması gibi bazı radikal gruplar ortadan kaldırılır. Batı toplumlarında çoğul baskılar vardır; bu baskılara son verilmesinde çoğul çıkarlar söz konusudur; çoğul gereksinimlerin karşılanması, çoğul yanlışlıkların düzeltilmesi gerekir.

TAKTİKLER AMAÇLAR İLE İLİŞKİLİ Mİ?

Taktiklerin uzun vadeli bir amaçla ilişkili olduğu söylenemez. Kadınların özerk örgütlenme gücüne sahip oldukları bir toplumda kadınlarla erkeklerin birlikte yaşayabileceğine inanan bir kadın ile, kadınlar ya da lezbiyenler için ayrı toplumlar kurulmasını isteyen bir kadının, kürtajla ilgili yasaklara tepkisi farklı mı olur? Belki. Ayrı toplumlar isteyen kadın, bir kadın merkezi değil de bir lezbiyen merkezinin kurulması için çalışabilir. Belki ama bu kadınlar daha farklı seçenekleri de benimseyebilirler. Bu kadınlardan biri ABD'nin Nikaragua'ya müdahale etmesine karşı öteki kadına nazaran daha sert bir tepki mi gösterir? Hayır. Irkçılık karşıtı bir gösteriye daha çok mu ilgi gösterir? Hayır. Kadınlara kendini savunma yöntemleri öğretme olasılığı daha mı fazladır? Hayır. İlk kadın, dayak yiyen kadınlar için bir sığınma evi açmayı tercih edeceğini, ötekinin de aksine kadınlara kendini savunma yöntemleri öğreteceğini söyleyebilir miyiz? Belki. Ama bu iki kadın, kuramsal yaklaşımlarının farklı olması nedeniyle farklı taktikler benimsemiş olsalar da davranışları sonuçta birbirini tamamlayacaktır.

Erkeklerin doğuştan şiddete daha yatkın olduğunu ve ayrı bir kadın ulusunun kurulması gerektiğini düşünen radikal ya da lezbiyen bir feministin, lezbiyen olmayı ve lezbiyenlerin örgütlenmesini vurgulama olasılığının daha fazla olduğunu varsayabiliriz.

Erkeklerin biyolojik açıdan kusurlu (şiddet eğilimli) olduğunu ve ayrı bir kadın ulusu ya da kadın egemenliğinin gerektiğini varsayan bir kadının erkeklerin eğitimi (örneğin, kadınlara dayak atmamaları gerektiğinin öğretilmesi) gibi reformları kapsayan taktikleri benimsemeyeceğini söyleyebiliriz. Fakat bu varsayım her zaman geçerli değildir. Erkeklerin kusurlu olduğunu düşünen Holliday dahi kadınların erkekleri değiştirmeye çalışmaları gerektiğini söyler. Farklı davranışların nedeninin kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklar olduğuna inanmayan birçok radikal feminist ise erkeklerin eğitilmesini değil de kadınların örgütlenmesini vurguluyor.

Tabii bazı taktikler bazı amaçlara diğerlerinden daha uygundur. Ayrı bir kadın ulusunun en uygun amaç olduğuna inanan bir kadın seçim politikalarıyla ilgilenmeyecektir. Ya şiddet kullanarak ya da militan pasifist eylemler yoluyla bir devrimin gerçekleştirileceğine inananlar da seçim politikalarıyla ilgilenmezler. Bu toplumda zaman

içinde feminist ve sosyalist bir değişimin gerçekleşebileceğine inananlar ise lobicilik ve seçim politikalarıyla ilgilenirler.

Fakat bu genel eğilimlerin istisnaları vardır. Çok farklı amaçları benimseyen radikal ve lezbiyen feministler, baskıcı idari önlemlere ve bu önlemleri destekleyen politikacılara karşı kampanyalara katılmayı seçebilirler. Feministler ırkçılığa karşı çıkmaya da büyük önem verebilir ve asıl amaçları ne olursa olsun ırkçı politikaların önlenmesi amacıyla reformcu koalisyonlarda geçici bir süre için de olsa çalışabilirler. Örneğin bazı lezbiyenler oy kullanma hakları ile ilgili yasanın genişletilmesi için etkinliklere katıldılar.

Lezbiyen olan radikal bir feministten ayrı olarak lezbiyen bir feminist için, lezbiyenlik kadınların yaşamını değiştirip erkek egemenliğine son verecek en önemli stratejilerden biri ve başlı başına bir amaçtır. Lezbiyenlik bir amaç, bir strateji, bir taktiktir. Lezbiyenleri desteklemek de bir taktiktir.

Lezbiyen feministler bu son taktiği farklı biçimlerde vurgularlar. 1970'lerin başında lezbiyen feministler tek bir strateji ve taktik olarak lezbiyenliği benimsediler. Günümüzde ise başka meselelere ve stratejilere de önem veriliyor. Tabii lezbiyenlik ve heteroseksüellik eleştirisi hâlâ lezbiyen feminizminin asıl vurguladığı konular.

Farklı amaçları benimseyen radikal ve lezbiyen feministlerin işbirliği yapmasının birçok nedeni var. Öncelikle, yukarıda da belirttiğim gibi, bu farklı amaçlar birbirini tamamlıyor. Ayrılıkçı ve karışık toplumlar birlikte varolabilir. Üstelik farklı amaçları olsa da birçok kadın benzer taktik ve stratejilerle ilgileniyor. Radikal ve lezbiyen feministler cinsellik ve kadınlara karşı şiddet kullanılması ile ilgili konulara önem verirler. Kadınlar aynı eylemlere katılmasalar dahi yaptıkları birbirini tamamlayabilir, örneğin sığınma evleri ve kendini savunma kurslarında olduğu gibi.

Kadın örgütleri ve merkezlerinin kurulması, kadınlara ait yayınların yapılıp gösterilerin düzenlenmesi gereklidir. Lezbiyenlere ait örgütler, merkezler, yayınlar ve gösteriler gereklidir. Ne yazık ki sayımızın çok az olması bu etkinliklerin rekabet etmesine yol açabiliyor.

Son yıllarda daha önceleri strateji ve taktikler konusunun en ateşli savunucuları olan Ti-Grace Atkinson ve Rita Mae Brown gibi feministler etkinliklerini yitirdiler. (Örneğin, Atkinson şu sırada kadınların feminist

hareketten neden uzaklaştıklarını belirlemeye çalışan bir araştırma ile ilgileniyor.) Kadınların etkinliklerini kaybetmelerinin bir nedeni belli bazı taktikler önerip bu önerilerin kadınlar tarafından benimsenmediğini görmeleri olabilir. Tabii daha birçok neden sözkonusu.

Kadınların feminist hareketten ayrılmalarının da birçok nedeni var. Kendilerini heteroseksüel olarak nitelendirenler feminist hareketin aşırı derecede erkek-karşıtı ya da heteroseksüellik karşıtı olduğunu düşünüyor. Lezbiyenler, heteroseksüel feministleri aşırı reformcu buldukları, lezbiyenlere de baskı yaptıklarını düşündükleri için feministliği reddediyorlar. Bazı kadınlar ise özel hayatlarına, kariyerlerine öncelik tanıyorlar. Diğerleri ise hareket içindeki çatışmalardan huzursuz oluyorlar. (Hâlâ etkin olan feministler de öyle.)

FEMİNİST ÖRGÜTLER: KÜÇÜK GRUPLARA KARŞI BÜYÜK ÖRGÜTLER

Anarşist olsun olmasın birçok kadını etkileyen anarşist eğilimler radikal ve lezbiyen feminist grupların yapılaşmasında belirleyici oldu. Tipik bir radikal ya da lezbiyen feminist örgüt, belli bir lideri olmayan küçük bir gruptan ibarettir. Sorumluluklar paylaşılır. Görevler dönüşümlü olarak yerine getirilir ya da bölüşülür. Birçok radikal ve lezbiyen böyle bir çalışma düzenini benimsemiştir.

Jo Freeman gibi başka radikal feministler de bu düzeni eleştirip sorumlu, güvenilir ve değişebilen bir lider olması halinde hareketin daha iyi örgütleneceğini ileri sürerler.[3]

Yine de feminist hareket fazla bir yapısal değişiklik geçirmeden sürüyor. *off our backs* gazetesinin kadrosu gibi bazı gruplar kolektiflere dönüştü. Küçük kolektif gruplar hâlâ çok yaygın.

Ortak feminist liderlerin olup olmaması gibi yapısal sorunlar, stratejik ya da daha temel sorunlar olarak nitelendirilebilir. Küçük gruplara ve kolektiflere bağlı olanlar bunun temel bir sorun olduğunu, diğerleri ise stratejik bir sorun olduğunu söyleyebilirler.

Radikal feminist hareketin ne gibi örgütlere ihtiyacı var? Rita Mae Brown gibi bazı feministler büyük bir ulusal partinin kurulması gerektiğini ancak bu boyutta bir örgütün yeterli 'nüfuza' sahip olacağını öne sürdüler.

Gerçekten de solcular da dahil olmak üzere çoğu erkek ancak

büyük örgütlerin yasal olduğunu düşünüyor. Böyle bir örgütün olmaması da bizleri yok farzetmelerini kolaylaştırıyor. Yönetim küçük gruplarla anlaşmaya yanaşmıyor; feminist hareket dışındaki solcular da öyle. Örneğin, sosyalistler ve diğer ilerici gruplar toplantılarına radikal feministleri değil de NOW örgütünün başkanı ya da Ms. dergisinden Gloria Steinem'i çağırabiliyorlar. Bazen sosyalist feministlere dahi yeterince yer verilmiyor.

Karışık bir sol grupla etkili bir koalisyon kurabilmek için özgürlükçülerin sayıca çok fazla olmaları gerek.

Ülke çapında, toplu üyeliğe açık gruplar da kadınların radikal feminist harekete katılmasını kolaylaştırabilir. NOW'dan daha radikal bir ulusal örgüt, radikal NOW üyeleri ile henüz herhangi bir örgüte katılmamış birçok feministe cazip gelebilir. Bu kadınlar küçük grupların eylemlere yeterince önem vermediğini, NOW'ın ise çok tutucu olduğunu düşünebilirler.

Yine de radikal feministler küçük gruplar kurmayı tercih ediyorlar. Bu gibi küçük gruplar ile esnek yönetim biçimleri, radikal feminizmin politik kültürünün önemli bir parçası oldular. Bu eğilimi değiştirmek de hiç kolay değil. Geçmişte ulusal radikal ve lezbiyen feminist bir örgüt kurma çabaları sonuçsuz kaldı. Yine de ABD'de birçok lezbiyen ulusal bir lezbiyen konferansı için çalışmalarını sürdürüyor. 1991'de yapılacak bir konferansta ulusal bir örgütün temelleri atılabilir.

Büyük grupların kurulmamasının bir başka nedeni de birçok kadının radikal feminizmi mi yoksa lezbiyen feminizmi mi benimseyeceğine karar verememesi. Radikal feminist lezbiyenler bir grup kurmak istediklerinde bu sorun ortaya çıkabilir ama küçük çaplı projeler yine de başarılı oluyor.

Radikal bir bakış açısını benimseyip radikal eylemlere katılmaya ve radikal feminist gruplar kurmaya hazır, mümkün olduğu kadar çok sayıda kadının mı kazanılması gerekiyor? Yoksa lezbiyenliğin tanınması için çalışıp lezbiyen feminist gruplar kurmak mı daha önemli? Kendilerini heteroseksüel olarak nitelendiren kadınlara mı yoksa feminist harekete henüz katılmamış ve 'lezbiyen' ibaresini taşımayan bir gruba katılmayı da düşünmeyen lezbiyenlere mi ulaşmak daha önemli? Bu sorunun yanıtı duygusal olacak. Bazı radikal feministler (ve lezbiyenler) lezbiyen örgüt için zaman ve çaba harcamak istemiyorlar. Bazı lezbiyenler ise lezbiyen olarak tanımlanmayan grup-

larda çalışırken kendilerini kullanılmış hissediyorlar.

Ulusal bir örgüt şayet kongre ya da federal hükümetle ilgilenmiyorsa ne yapar? Birçok ulusal örgüt yasama konusuna ağırlık verir. Radikal feminist ya da lezbiyen bir örgüt ise büyük bir olasılıkla yasamaya önem vermez ama baskıcı yasalara karşı, yararlı yasaları ise destekleyici bir tavrı benimser. Ulusal bir örgüt düzene hizmet eden medyada tanıtıma önem verip daha çok sayıda kadının harekete katılması için çalışır. Kadınları biraraya getirip, gösteri ve eğitim programları düzenler, yerel projelere yardım eder. Hareket içindeki tartışmalarda bir forum işlevi üstlenir.

Bununla birlikte yerel ve eyalet çapında radikal feminist ya da lezbiyen örgütler ya da mevcut feminist yada lezbiyen gruplar arasında koalisyonlar da gerçekleşebilir. Örneğin, 1977'de Washington DC'de bölgedeki birçok feminist grubun katılımıyla DC bölgesi Feminist İttifakı adında bir örgüt kuruldu. Her grubun toplantılara bir temsilci göndermesi gerekiyordu. Bireysel üyeliğe de izin veriliyordu. Birkaç yıl içinde grupların etkinliği sona erdi ve ittifak bireysel üyeliğe dayalı bir örgüte dönüştü. İttifak çok çeşitli gruplardan üyelere sahipti ama buna rağmen birkaç yıl içinde dağıldı.

Yerel ittifaklar ya da koalisyonlar sürekli olabilseydi bu gibi gruplar ulusal ya da bölgesel örgütlerin temelini oluşturabilirlerdi. Brown da böyle bir görüşü dile getirir. Bu ittifaklar da sonra daha büyük ittifaklar oluşturabilir. Ulusal bir ittifak böylece en ufak gruplardan gelişebilir; resmi ya da yarı-resmi bir nitelik taşıyabilir.

Koalisyonlar, ittifaklar ve büyük örgütlerin bir sorunu az da olsa parlamento niteliği taşımaları, yani resmi tartışmalara ve kesin bazı ilkelerin belirlenmesine önem verilmesidir. Parlamenterlikten eyleme geçmek pek kolay değil. Genellikle bu gibi gruplar bir toplantıda bir öneriyi kabul edip üzerinde çalışacak üyeleri seçtikten sonra bu önerinin gerçekleştirilmesi ile ilgili planların onaylanabilmesi için bir sonraki toplantıyı beklemek zorundadır. Tabii bu süre içinde eylem gerektiren koşullar değişebilir. Örneğin, yerel bir grubun protesto etmek istediği bir film gösterimden kalkabilir.

Üstelik büyük bir grupta, birlikte rahat çalışabilen küçük bir feminist grupta sık rastlanan samimi, uç noktalara yönelen politik tartışmalar yapılamaz. Resmiyetin olmaması ve anında katılım imkanının bulunması feminist hareketin en cazip özellikleridir belki de.

Küçük gruplar kurma eğilimini radikal feminizmin politik kültürünün, kendine ait bir değer taşıyan bir parçası olarak kabul edip bütün planlarımızı bu kültürel özellikler ve yapılar doğrultusunda mı yapmalıyız? Yoksa bu eğilimi eleştirip bu eğilim sonucu dışlanan ve desteklenen politikaların neler olduğunu belirleyerek yeni örgütlenme biçimleri mi aramalıyız? Yanıtın pek de açık olduğunu sanmıyorum.

Şayet radikal ve lezbiyen feministler büyük örgütlerde çalışmak istemiyorlarsa bu radikal ve lezbiyenlerde mi bir sorun vardır yoksa büyük örgütlerde mi? Kolayca tanıyıp rahat iletişim kurabileceği az sayıda insanla birlikte çalışmanın tercih edilmesi diğer örgütlenme biçimlerinin sınırlarının bilincinde bir anarşist eğilimin bir sonucu mudur? Yoksa gerçeklerden kaçmak mıdır? Belki de ikisi birden, kimbilir?

Küçük grupların oluşturduğu fedarasyon ya da ittifakların, güçlü bir merkeze sahip ve oldukça bağdaşık yerel örgütleri barındıran geleneksel büyük ölçekli örgütlere eş bir politik güce sahip olması, bu gücü arttırabilmesi mümkün müdür?

Küçük politik birimlerin bir araya gelerek daha büyük bir örgüt oluşturması bir bakıma 'hücre' örgütleri gibi bazı eski radikal gelenekleri çağrıştırıyor. Hücreler de politik destek ve kendini ifade olanağı sağlayabilir. Fakat birçok radikal partide, bir hücrenin üyeleri ne diğer hücrelerde neler olduğundan haberdardılar ne de üst düzeyde veya gizli örgütte söz sahibiydiler. Böyle bir gizlilik Sovyet tarzı yönetimleri doğurur ve feminist politik kültürünün en değer verilen, bilinçli bir tercihle belirlenen özelliği olan açıklığa ters düşer.

Peki en küçük radikal feminist grup bir parti hücresine mi yoksa bir şehir meclisi (ABD'de şehirlerde belli bir özerkliğe sahip yerel yönetimler vardır) toplantısına mı benzeyecek? Yukarıdan denetlenemediği ve sorunlar serbestçe tartışılıp kararlar gözden geçirilebildiği için şehir meclisi toplantılarına benzer. Fakat üyeleri için bazı ideolojik koşullar belirlediği için de bir parti hücresine benzer. (Öyle herkes üye olamaz. Öteki üyelere benzemeniz; radikal, lezbiyen ya da sosyalist bir feminist olmanız gerekir.) Üyelik için gerekli bu ideolojik koşullar, yerel cumhuriyetçi ya da demokrat parti örgütlerine katılmada geçerli koşullardan daha kesindir çünkü Kuzey Amerikalılar mevcut politik sistemi onaylamanın da bir ideoloji olduğunu fark etmezler.

ABD tarihinde –feminist hareketin ilk dönemleri de dahil– radikal nitelikte bazı politik hareketler olduysa da birçok Kuzey Amerikalı kadın bilinçli bir biçimde ve açıkça kuramsal ve ideolojik politikalara alışkın değil. Bu nedenle feminizmi bu denli çok kadının benimsemiş olması etkileyici.

Bununla birlikte radikal feminizmin politik kültürünün Kuzey Amerika'nın politik kültüründen öyle pek de farklı olmayan yanları da var: ifade özgürlüğüne ve hür iradeye verilen önem geleneksel olarak –pratikte olmasa da kuramsal açıdan– bağımsızlığa ve konuşma özgürlüğüne verilen önemle benzerlik taşır. Erkeklerin bir sınıf oluşturduğu görüşü ile kadınların maruz kaldıklarına duyduğumuz öfke ise her türlü sınıf çatışmasını görmezlikten gelen ABD'nin genel politik kültüründen çok farklıdır. (Tabii bir de sınıf çatışmalarını göz ardı etmeyen halkçı bir gelenek de var.)

Yaptığımız birçok toplantıda samimi bir ortamın hakim olması, görüşlerin özgürce ifade edilebilmesi sanırım birçok kadını cezbediyor. Kuramsal açıdan değil de kusurlu da olsa pratikte çok daha etkiliyiz.

Küçük gruplara dayalı politik kültürümüz, geleneksel anlamda bir örgüt olan NOW'dan daha fazla yayılma kapasitesine sahip; (varlığımızdan haberdar olmaları koşuluyla) daha fazla kadını saflarımıza katabiliriz. Bu toplumda bir gecede üye olup, görüşlerinizi rahatça dile getirebileceğiniz, hem genel konulardan hem de özel hayatınızdan söz edebileceğiniz ve herhangi bir hiyerarşik düzenin denetiminde olmayacağınız pek az kurum vardır. Bu deneyimi yaşadıkça değişiyoruz.

Bell Hooks, *Talking Back*'de küçük grupların ne kadar yararlı olabileceğinden söz eder. (Bu grupları kadın araştırmaları dersleri ve konferanslarıyla karşılaştırır.) "Küçük grupların önemli özelliklerinden birisi de feminist düşüncenin, feminist kuramın kolayca anlaşılır bir biçimde iletilmesidir. Küçük gruplarda, bireyler eşit ölçüde okur-yazar olmak zorunda değildir çünkü bilgiler paylaşılır... bu grupların geliştirilmesi ile feminist düşüncenin genellikle ayrıcalıklı sınıflara mensup akademisyen kadın ve erkeklerden oluşan seçkin bir grup tarafından yönlendirilmesinin önüne geçilir."[4]

Bu küçük gruplar politikalarımızın ayrılmaz bir parçası veya politik deneyimimizin önemli bir bölümünü oluşturuyorsa o zaman bu

grupları yaygınlaştırmamız gerekir. Daha büyük örgütler oluşturmak istiyorsak da küçük grupların üyeliğini sağlayarak bu grupları koruyabiliriz. Bütün nükleer güç karşıtı ittifaklar bunu başardı. Feministler de başarabilir.

Feminist hareket bünyesindeki bazı uzmanlaşmış kesimler küçük gruplarla, zaman zaman kurulan büyük örgütler arasında ilişki kurdular. Dayak yiyen kadınlarla ilgili çalışmalar yapan gruplar da tıpkı tecavüz yardım merkezleri ve pornografi ile ilgili gruplar gibi konferanslar düzenleyip iletişim ağı kuruyorlar. Ayrıca feminist ve lezbiyen yayımcılar ve basımevleri için de örgütler kuruldu.

Yine de farklı alanlarda çalışan bütün bu örgütler, ne daha geniş ölçekli konferanslar düzenleniyor ne de bütün radikal feministlerin katılıp ortak sorunların belirlenebileceği, bilgi ve deneyimlerin paylaşılabileceği örgütler kuruyorlar. Cinsiyetçi şiddete karşı çalışan kadınlar bizim bilmediğimiz birşeyler öğrendiler mi acaba? Hükümet yardımına güvenen bütün feministler şimdi maddi sıkıntı içinde mi? Bazı feminist örgütler diğerlerine göre lezbiyenlere daha çok mu baskı yapıyor? Eğer öyleyse bu sırf onların sorunu mu yoksa feminist hareketin tümünü mü ilgilendiriyor? (Hükümet yardımına özellikle de sığınaklara güvenen birçok grubun, bu yardımı tehlikeye atmamak için lezbiyen olan üyelerini gizlediklerini biliyoruz.[5] Feminist hareket farklı kaynaklardan yararlanarak farklı çözümler üretmek durumunda değil mi?)

Belki de çoğumuzun feminist hareket çapında konferanslara ya da örgütlere karşı çıkmasının nedeni bunların başarısız olmalarından, sonuçsuz tartışmalar nedeniyle dağılmalarından ve yapıcı olamamalarından korkmamız. Bu korku gerçekçi mi, abartılı mı yoksa korkaklıktan mı ibaret? Örgüt kuranların ne denli ağır eleştirilere hedef olduklarını görecek kadar çok mu deneyimimiz oldu yoksa? Bu korkular gerçekçi ama bu gibi kısıtlamalar varken nasıl politik açıdan varlığımızı sürdürüp çalışabiliriz?

RADİKAL FEMİNİST ÇOĞALMA

Feministlerin saflarına daha çok sayıda kadın çekmeye çalışmamalarının nedeni otoriter bir rolü üstlenmek istememeleridir. Bu isteksizliği yenmenin bir yolu da düşüncelerin önem taşıdığını ve biz iletmeden kadınların bu düşünceleri öğrenemeyeceğini vurgulamaktır.

Kadınlar bu düşünceleri diledikleri gibi değerlendirip uygulayabilirler ama öncelikle bu düşüncelerin neler olduğunu anlamaları gerekir.

Etkin feministler olarak hepimiz bütün zamanımızı iletişim sağlamak amacıyla harcarsak ulaştığımız bütün kadınlar da bütün zamanlarını bu amaçla kullansalar dahi ülkemizdeki bütün kadınlara görüşlerimizi ulaştırmamız mümkün olmazdı.

Başkalarıyla iletişim kurmak için daha fazla zaman harcamamamızın bir nedeni de kişisel hassaslığımız. Bizim yaklaşımımız radikalleştikçe özel hayatlarımızla ilgili bazı temel bilgileri öğrenen kadınlar biz ne söylersek söyleyelim uzaklaşacaklardır. Şayet lezbiyen isek bu özellikle doğrudur. Görüşlerimiz radikalleştikçe bunları kadınların duymak isteyeceği bir biçimde iletmemiz güçleşir. Görüşlerimiz ve yaşamlarımız radikalleştikçe ulaşmaya çalıştığımız kadınların bizi reddetme olasılığı da artar. Bir grup kadına lezbiyenlikten söz edip derin bir sessizlikle, savunmaya yönelik birkaç soru ve ne kadar 'cesur' olduğunuz ile ilgili birkaç yorumla karşılaşmak hiç de kolay değil.

Feministler genellikle açık bir politik biçemi benimserler. 1930'lardaki komünistler gibi en radikal görüşlerini içeri sızmak amacıyla gizlemezler. Zaten birçok feminist böyle bir tavrın yönlendirici ve hükmedici olduğu görüşündedir.

Politikalarımız aşırı kadın yanlısı olduğu için başka kadınlar tarafından reddedilmek dayanılmaz gelebilir. Bu kadınlara kızmamak, kendi hayatlarını mahvettiklerini görüp bizim iletilerimizi duymak istemiyorlarsa bunu hakettiklerini düşünmemek elde değil.

Kadınlara karşı bu gibi olumsuz duygular taşımamak için onlara ulaşmayı daha fazla denemiyoruz. Belki de bu duygular zaten (gizli de olsa) mevcut; bu nedenle de daha çok çaba harcamıyoruz. Belki de reddedilmeyi bekliyoruz. Başka kadınlar konusunda çok kötümseriz belki de. Bir kadına ulaşmak doksan dokuzu tarafından reddedilmeye değer belki de, tabii buna katlanabilirsek.

Henüz denemediğimiz birçok iletişim yolu var. Neden sokak köşelerinde bekleyip kadınlarla konuşmayı denemiyelim? İşe yaramayabilir. Ya da yalnızca birkaç kadına ulaşabilirsiniz. Bir taktiğin işe yaraması ne demek? Binlerce insanın bir iletiyi duyması ve bir kadının da etkinciliği seçmesi mi?

Her kadın grubuyla konuşur konuşuruz. Bildiri dağıttığımızda, konuştuğumuzda ya da gösteri düzenlediğimizde kadınların ka-

tılabileceği bir örgütten, bu örgüte nasıl girebileceklerinden söz etmemiz gerek. Feminizmle ilgili kitaplar hakkında da bilgi vermeliyiz.

Hatta kapı kapı dolaşıp kadınlara fikirlerimizi açıklamak dahi mümkün. Bell Hooks *Feminist Theory: From Margin to Center* adlı kitabında bunu olası bir taktik olarak ele alır. Evet, ne kadar masumane değil mi! Saygıdeğer ya da gösterişli bir davranış değil. Peki başka nasıl ulaşabiliriz kadınlara? Medya radikal feminizme yer ve zaman ayırmıyor ki.

Muhafazakâr zamanlarda yaşayan kadınların sorunlarına radikal çözümler getirmeleri daha zor olabilir. 1960 ve 70'lerde harekete katılanlarımız radikal fikirlerle tanışık; içimize çektiğimiz havada bile radikallik vardı. Hem hükümet hem de toplum konusunda hayal kırıklığına uğramıştık. Bugün ise bir kadın bu görüşlerle ya da birikimle gelmiyor feminist harekete.

Örneğin bilinçlendirme gruplarında radikal olmayan kadınlara daha az radikal çözümler sunulabilir. Bu gruplarda feminist kitapların okunup tartışılmasına da zaman ayırarak kadınların en azından radikal görüşleri tanımaları sağlanabilir. Düşünmeye yardımcı olmak aşağılayıcı bir tavır değildir. Buna hepimizin ihtiyacı var.

Bazı feministler dayak yiyen kadınlara sığınma evlerinin ve tecavüz yardım merkezlerinin açılmasını sorunlara yüzeysel çözümler getirmek olduğunu savunuyorlar. Fakat feministlerin diğer kadınlara değer verdiklerini göstermeleri gerek. Feministler için bu bildik birşey olabilir. Ama harekete katılmayan kadınların bunu öğrenmeleri lazım. Tabii verilen hizmetleri hükümet üstlenirse artık eski amaçlarına hizmet etmez hatta baskıcı bir nitelik dahi kazanabilirler. (Örneğin tecavüze uğrayan kadınların bunu polise bildirmeye zorlanması gibi.) 1970'lerin sonlarında bazı feministler, kadınlara karşı şiddet kullanılmasının, bütün kadınları etkileyen bir mesele olduğu için kadınları birleştirebileceğini öne sürdüler. (Ancak şiddet sorununun, ırkçılığı reddeden ve kadınlara en çok tanıdıkları erkekler tarafından şiddet uygulandığını kabul eden bir yaklaşımla çözülmesi gerektiği gibi bir genelleme yaptılar.)Yine de şiddete nasıl karşı çıkılacağı; erkeklerin ne zaman şiddet karşıtı eylemlere katılabileceği; sadomazoşizm ve pornografinin şiddet olup olmadığı gibi konulardaki görüş ayrılıkları şiddet konusunun öyle arzulandığı gibi birleştirici

olmadığını gösteriyor.

Feminist örgütlerin çalışabileceği başka bir alan da işyeri. Örneğin, 'eşit değerde ücret' kampanyası hem memurları hem de kütüphaneci ve öğretmen gibi profesyonelleri etkiliyor. Yine de örgütlenme işi çok zor. Üstelik hem lezbiyen olduğunu açıklayıp hem radikal bir feminist olup hem de işyerinde örgütlenmeye çalışmak insana işini kaybettirebilir. Bazen kadınlar bu gibi tehlikeleri göze alabilir. Örgütlenme riskine atılmadan önce beraber çalıştığınız kişilerin de riske atılmayı isteyip istemediklerini öğrenmek de fayda var.

Çoğumuz birçok kadına ulaşılamayacağından korkuyoruz. ABD'de giderek daha çok sayıda meslek sahibi, muhafazakâr kadın büyük şirketlerde ve hükümette çalışmaya başlıyor. Bu kadınlara ulaşmak; iş sahibi liberal kadınlara, evkadınlarına, toplum hizmeti yapan kadınlara ve öğrencilere ulaşmaktan çok daha zor.

Belki daha samimi ve ılımlı bir yaklaşım henüz feminist olmayan kadınların radikal iletilerden ürkmemelerini sağlayabilir. 'Uluslararası kadınlar gününüz kutlu olsun' şeklinde bir söz başka birçok yaklaşımdan daha çok ilgi çekebilir.

Zayıflıklarımız bir dezavantaj değil. Kadınlar güvensiz görünen, ne söyleyeceğini bilemeyen ya da radikal konularda konuşmanın onları da ürküttüğünü söyleyen feministlere olumsuz tepki göstermezler. Usta bir hatipten çok gerçek bir insan ilgilerini çekecektir.

Ataerkinin korkunç özelliklerinin yanısıra feminizmin yapıcı yönlerinden de söz etmemiz gerek. Janice Raymond'a göre yalnızca kadınların maruz kaldığı şiddet ve baskıdan bahsedersek kadınlar korunmak için erkeklere sığınmaları gerektiğini düşünebilirler.

> Feminist edebiyatta 'gaddar devlet'in tek bir açıdan vurgulanması ...kadınların, kadın erkek içindir görüşünü benimsemelerine neden olabilir...[7]

Raymond'a göre, feministlerin görevi başka kadınların feminizmin politik kavgaların yanısıra sevgi dolu ve yapıcı ilişkiler de demek olduğunu anlamalarını sağlamaktır.

Birçok kadın feminizmi yalnızca politik açıdan tanımlar, erkek zulmüne karşı kavgamızı vurgular. Feminizmin kadınlara mutluluk vaadettiğini fark etmezler.[8]

'Hangi mutluluk?' diye sorabilir hareket içindeki çatışmaları bilen

kadınlar. Feminist hareket içindeki çatışmaların, kadınların biriken öfkelerini kusmalarıyla kişisel bir nitelik kazandığı doğru. Uzun süredir feminist olan kadınların hem ataerkinin hem de bu iç çatışmaların yaralarını sarmayı öğrendikleri de doğru. Feministlerin birbirlerine karşı çıkmak için daha sevimli yöntemler bulmaları gerektiği de.

Yine de ne kadar kusurlu da olsa feminist harekete katılmak mutluluk demek. Bir amaca sahip olmak, hayatına bir yön vermek ve benzer görüşleri paylaşan insanlarla birlikte olmak. hareket dışındaki birçok kadının tanımadığı bir tatmin duygusu veriyor. En son çıkan ürünlerden birini almak için nasıl para bulacağınızı değil de politik farklılıkları nasıl gidereceğinizi düşünmek çok daha tatmin edici. Feministlerin iletmesi gereken mesajın bir kısmı da bu zaten.

SONUÇ

Farklı radikal ve lezbiyen feminist görüşleri bağdaştırabilir miyiz? Ti-Grace Atkinson'ın ve Mary Daly'nin yer aldığı bir geleneği mi yoksa Redstockings ve Furies gruplarının yer aldığı bir geleneği mi benimsemeli?

Erkeklerin yaptığı baskıların kökenleri ile ilgili kuramlara baktığımızda bütün feministlerin; kadın ve erkek arasında bazı biyolojik farklılıklar olduğuna, erkeklerin bu farklılıkları kadınların eylemlerini kısıtlamak amacıyla kullandıklarına ve kadın adı verilen varlığa ait fiziksel özellikleri aşağıladıklarına inandıklarını görüyoruz. Bütün feminist yazarlar erkeklerin isteyerek ya da zorla bu davranışlarını değiştirebileceklerini düşünüyorlar. Hepsi de kadınların, eylemlerinin kısıtlanmasını ve vücutlarının istekleri dışında kullanılmasını engelleyecek güce sahip olmaları gerektiği görüşünde.

Aşk ve cinsellik ile ilgili kuramlara baktığımızda, birçok toplumda cinselliğin erkekler tarafından tanımlandığı; kadın ve erkek arasındaki ilişkilerin erkeğin politik, toplumsal ve ekonomik gücü elinde bulundurmasından etkilendiği ve böyle eşitsiz bir güç dağılımına artık son verilmesi gerektiği konularında feministlerin hemfikir olduklarını görüyoruz. Feministler erkek egemenliği üzerine kurulu bir cinselliği reddediyorlar. Kadınlar arasında cinsel bağlılığın olabileceğini reddeden bir cinselliği de kabul etmiyorlar.

Amaç. strateji ve taktiklere baktığımızda ise bütün radikal ve lez-

biyen feministlerin erkek egemenliğine son vermeye kararlı olduklarını görüyoruz. Bu amaçla gerçekleştirilmesi gereken değişiklikler şunlar: kadınlara karşı şiddet kullanılmasına son verilmesi, üreme özgürlüğüne getirilen kısıtlamaların kaldırılması, kadınların ekonomik bağımsızlığa kavuşması, kapitalizmin ve diğer ekonomik ve politik egemenlik biçimlerinin son bulması, beyazların egemenliğine son verilmesi ve bazılarımızın ilave edeceği gibi heteroseksüellik kurumunun ortadan kaldırılması. Bu değişikliklerin gerçekleştirilmesi için izlenebilecek birçok yol var ve tabii bu konuda her zaman hemfikir olmak mümkün değil.

Redstockings grubunun kadınların hayatta kalmak için yaptıkları herşeyin gerekli olduğu ve kadınların suçlanmaması gerektiği şeklindeki kadın yanlısı görüşünü kabul edip aynı zamanda Furies'in öne sürdüğü gibi kadınların hayatta kalmak uğruna hemcinslerine zarar verip ihanet etmelerinin eleştirilmesi gerektiğini savunabiliriz. (Eminim Redstockings grubu hayatta kalmak için benimsenen her stratejinin, örneğin faşizmi ya da ırkçılığı desteklemenin de kabul edilebileceğine inanmıyordur.)

'Strateji' sözcüğünü kullanıp doğrudan eylemi savunan Atkinson gibi feministlerin görüşleri ile 'strateji' sözcüğünü kullanmayan ve erkeklerin yönlendirebileceği sorunlarla ilgili eylemlere kadınların fazla önem vermemeleri gerektiğini söyleyen Daly gibi feministlerin düşüncelerini bağdaştırmak çok zor. Fakat eylemlerden ve çatışmadn vazgeçmeden Daly'nin görüşünü de bu eylemleri çözümlemek amacıyla kullanmak son derece akılcı bir davranış.

Gerçekleri bulmak çok zor. Erkek egemenliğinin nasıl geliştiğini bilmiyoruz. Aşkın tam anlamıyla ne olduğunu da. Dünyamızın yaşayıp yaşamayacağını, amaçlarımıza ulaşıp ulaşamayacağımızı da bilmiyoruz. Taktiklerimizin ne gibi tepkiler alacağını da bilemiyoruz.

Hangi görüşlerimizin kadınlara daha cazip geleceğini bilmiyoruz. Ama her görüşün bazı kadınlara çekici geldiğini biliyoruz.

Bizden önce deneyenler gibi biz de bu az bilgiyle yola çıkmalı ve denemeliyiz.

NOTLAR

GİRİŞ

1. Zillah R.Eisenstein, yay. haz, *Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminism*, Monthly Review Press, New York ve Londra, 1979;
Heidi Hartmann, 'The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union, *Women and Revolution: A Discussion of the Unhappy Marriage of Marxism and Feminism* içinde, yay. haz. Lydia Sargent, South End Press, Boston, 1981;
Alison Jaggar, *Feminist Politics and Human Nature*, Rowman and Allenheld, Totowa, New Jersey, 1983.

KENDİMİZİ TANIMLAYALIM

1. Maggie McFadden, 'Anatomy of Difference:Toward a Classification of Feminist Theory,' *Women's Studies International Forum* içinde, cilt: 7, sayı. 6, 1983, ss. 495-504.
2. Hester Eisenstein, *Contemporary Feminist Thought*, G.K. Hall and Co., Boston, 1983.
3. Catharine A. MacKinnon, 'Feminism, Marxism, Method and the State: Toward a Feminist Jurisprudence,' *Signs:A Journal of Women, Culture, and* Society içinde, cilt: 8, sayı. 4, Summer 1983, s. 639.
4. Söz konusu kitaplar şunlar: Bell Hooks, *Ain't I a Woman*, South End Press, Boston, 1981; Bell Hooks, *Feminist Theory: From Margin to Center*, South End Press, Boston, 1984;
Cherrie Moraga ve Gloria Anzaldúa, yay. haz, *This Bridge Called My Back: Writings By Radical Women of Color*, Kitchen Table: Women of Color Press, Latham, NY, 1983 (ilk olarak Persephone Press tarafından 1983'de yayımlandı).
Barbara Smith, yay. haz., *Home Girls:A Black Feminist Anthology*, Kitchen Table: Women of Color Press, Latham, NY, 1983;
Evelyn Torton Beck, yay. haz, *Nice Jewish Girls: A Jewish Lesbian Anthology*, The Crossing Press, Trumansburg, NY, 1982 (ilk olarak Persephone Press tarafından 1981'de yayımlandı).
5. Juliet Mitchell, *Woman's Estate*, Vintage, New York, 1973, s. 94.
6. New York Radical Feminists, "Politics of the Ego," *Radical Feminism* içinde, yay. haz. Anne Koedt, Ellen Levine ve Anita Rapone, Quadrangle Books, New York, 1973, ss. 379-383.

7. Dorothy Dinnerstein, *The Mermaid and the Minotaur: Sexual Arrangements and the Human Makaise,* Harper and Row, New York, 1976; Nancy Chodorów, *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender,* University of California Press, Berkeley, 1978.
8. Pauline Bart, Dinnerstein'ın kitabının eleştirisi *Contemporary Psychology* içinde, cilt: 22, sayı: 11, 1977; Chodorow'un kitabının eleştirisi *off our backs:a women's news journal* içinde, cilt: XI., sayı: 1, Ocak 1981.
9. Andrea Dworkin, "ews and Homosexuals,"*Right Wing Women,* Wideview/ Perigree Books, New York, 1983, ss. 107-146.
10. Catharine A. MacKinnon, *Sexual Harrassment of Working Women: A Case for Sex Discrimination* içinde, Yale University Press, New Haven, 1979, ss. 219-220.
11. a.g.y.
12. *Sisterhood is Powerful,* yay. haz., Robin Morgan. Random House, New York, 1970, ss. 340-420;
    Radical feminism, yay. haz. Koedt, Levine ve Rapone, s. 81.
13. "Redstockings Manifesto," *Sisterhood is Powerful* içinde, s. 535.
14. "The Fourth World Manifesto," *Radical Feminism* içinde, s. 355.
15. Audre Lorde, "An Open Letter to Mary Daly," *Sister Outsider:Essays and Speeches by Audre Lorde* içinde, The Crossing Press, Trumansburg, NY, 1984, s. 70.
16. Adrienne Rich, *Blood, Bread and Poetry, Selected Prose içinde 1979-1985,* W.W. Norton and Co., New York ve Londra 1986, s. x.
17. "Redstockings Manifesto", *Siterhood is Powerful* içinde, s. 535.
18. Nancy Hartsock, "Fundamental Feminism: Process and Perspective," *Building Feminist Theory: Essays from Quest* içinde, Longman, New York ve Londra, 1981, s. 35.
19. Bell Hooks, *Talking Back:Thinking Feminist, Thinking Black, South End Press,* Boston, 1989, ss. 105-06.
20. a.g.y. 108.
21. Ti-Grace Atkinson, *Amazon* Odyssey, Links Books, New York, 1974, s. 111.
22. Mary Daly, *Gyn/Ecology:The Metaethics of Radical Feminism,* Beacon Press, Boston, 1978, s. 30-31.
23. Firestone *Dialectic of Sex'i* yazdığı sırada *The Communist Manifesto* dışında henüz Marks'ı okumamıştı. Marksizm ile ilgili görüşlerini Wilhelm Reich'dan yararlanarak oluşturdu. (Ti-Grace Atkinson iletti.)
24. Vivian Gornick, *The Romance of American Communism,* Basic Books. New York, 1977.

FEMİNİST KURAMIN KAYNAKLARI

1. Dale Spender, *Feminist Theorists: Three Centuries of Women Thinkers,* Pantheon Books, New York, 1983.
2. Ashley Montague, "The Natural Superiority of Women," *The Saturday Review Treasury* içinde, Simon and Schuster, New York, 1957;
   Robert Graves, The White Goddess, Farrar, Straus and Giroux, New York, 1948;
   Robert Briffault, *The Mothers*, Grosset and Dunlap, New York, 1963.
3. Dale Spender, *Feminist Theorists: Three Centuries of Women Thinkers;*
   Zillah R. Eisenstein, The Radical Future of Liberal Feminism, Longman, New York ve Londra, 1981;
   Josephine Donovan, *Feminist Theory: The Intellectual Traditions of American Feminism,* Frederick Ungar, New York, 1985.
4. Adam Schaff, *Marxism and the Human Individual,* McGraw-Hill, New York, 1970, ss. 86-87.
5. Roger Garaudy, "Literature of the Graveyard," *Existentialism versus Marxism:Conflicting Views on Humanism* içinde, yay. haz. George Novack. Dell Publishing, New York, 1966, s. 157.
6. Ti-Grace Atkinson ile söyleşi: "Amazon Continues Odyssey," *off our backs:a women's news journal* içinde, cilt: IX, sayı. 11, Aralık 1979, s. 2.
7. Jean-Paul Sartre, *Critique of Dialectical Reasoning*, çev. Alan Sheridan-Smith, New Left Books, Londra, 1976.
8. Michele Le Doeuf, "Operative Philosophy, Simone de Beauvoir and Existentialism," *The Second Sex:Thirty Years After* konulu konferansta sunulan bildiri, New York Üniversitesi, Eylül 1979.
9. a.g.y.
10. a.g.y.
11. Mary Daly, *Beyond God the Father:Toward a Philosophy of Women's Liberation,* Beacon Press, Boston,1973, s. 23.
12. Temma Kaplan, "Other Scenarios:Women in Spanish Anarchism," *Becoming Visible:Women in European History* içinde, yay. haz. Renate Bridenthal ve Claudia Koontz. Houghton Mifflin Co., Boston, 1977, ss. 400-21.
13. Peggy Kornegger, "Anarchism:The Feminist Connection," *Reinventing Anarchy* içinde, yay. haz. Howard Erlich, Carol Erlich, David De Leon ve Glenda Morris. Routledge and Kegan Paul, London, Boston ve Henley, 1979, s. 241-42.
14. Lisa Leghorn ve Katherine Parker, *Woman's Worth,* Routledge and Kegan Paul, Boston, 1981.
15. Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex:The Case for Feminist Revolution,* William Morrow, New York, 1970, s. 13.
16. Kate Millett, *Sexual Politics*, Doubleday, Garden City, 1970, s. 111-20.

17. Karl Marx, *Early Writings*, çev. ve yay. haz. T.B. Bottomore, McGraw-Hill, New York, 1964. Marks'ın zihin/vücut dikotomisinin eleştirisi için bkz. Mary O'Brien, The Politics of Reproduction, Routledge and Kegan Paul, Boston, 1981, ss. 37-40.
18. Catharine A.MacKinnon, "Feminism, Marxism, Method and the State:An Agenda for Theory," *Signs: A Journal of Women in Culture and Society* içinde, cilt: 7, sayı: 3, Bahar 1982, s. 515.
19. Lisa Leghorn ve Katherine Parker, Woman's Worth;
Christine Delphy, *Close to Home*, University of Massachusetts Press, Amherst, Massachusetts, 1984.
20. Zillah R. Eisenstein, *The Radical Future of Liberal Feminism*, s. 8.
21. a.g.y., s. 4.
22. Heidi Hartmann, "The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism:Towards a more Progressive Union," *Women and Revolution:The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism* içinde, yay. haz. Lydia Sargent. South End Press, Boston, 1981, s. 33.
23. Juliet Mitchell, Woman's Estate, Vintage, 1973, s. 99.
24. Catharina A. MacKinnon, "Feminism, Marxism, Method and the State: Toward a Feminist Jurisprudence," *Signs:A Journal of Women, Culture and Society* içinde, cilt: 8, Summer 1983, s. 639.
25. Susan Griffin, "The Way of All İdeology," Signs: A journal of Women in Culture and Society, cilt: 7, sayı: 3, Bahar 1982, s. 642, 646, 654.
26. Chandra Malpede Mohanty, "The Politics of Colonization: Western Feminism and Women in Third World Countries," *After the Second Sex*: New Directions in Feminist Theory, konulu konferansta sunulan bildiri. Pennsylvania Üniversitesi, Bahar 1984.
27. Caroline Whitbeck, New Directions Feminist Theory konferansında sunulan bildiri, Pennsylvania Üniversitesi, Bahar 1984.

TOPLUMSAL CİNSİYETE KARŞI

1. Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, Alfred A. Knopf Inc., New York. 1968, s. xiv.
2. a.g.y., s. xii.
3. a.g.y., s. 7.
4. a.g.y., s. xvi.
5. a.g.y., s. xvii.
6. a.g.y., ss. 64-65.
7. a.g.y., ss. xviii-xvix.
8. a.g.y., s. xviii.
9. a.g.y., s. xvix.

10. a.g.y., s. xix.
11. a.g.y., s. xxiv.
12. a.g.y., ss. 32-33.
13. Michele Le Doeuf, "Operative Philosophy, Simone de Beauvoir and Existentialism" *The Second Sex:* Thirty Years After' konulu konferansta sunulan bildiri, New York Üniversitesi, Eylül 1979.
14. Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex:The Case for Feminist Revolution,* William Morrow, New York, 1970, s. 8.
15. a.g.y., ss. 9-10.
16. ag.y., s. 16.
17. a.g.y., s. 9.
18. a.gy., ss. 16-17.
19. a.g.y., ss. 10-11.
20. a.g.y., ss. 82-83.
21. a.g.y., s. 83.
22. Kate Millett, *Sexual Politics,* Doubleday, Garden City, 1970, ss. 26-27.
23. a.g.y., s. 27.
24. a.g.y., s. 28.
25. a.g.y., s. 26.
26. a.g.y., s. 25.
27. a.g.y., s. 29.
28. a.g.y., s. 25.
29. "Redstockings Manifesto" *Sisterhood is Powerful* içinde, yay. haz. Robin Morgan, Vintage, New York, 1970, s. 534.
30. Barbara Leon, "Separate to Integrate," *Feminist Revolution,* yay. haz. Redstockings, Random House, New York, 1978, s. 155.
31. Roxanne Dunbar ve Lisa Leghorn, "The Man's Problem," *No More Fun and Games,* Kasım 1969, s. 26.
32. Roxanne Dunbar, "Female Liberation as the Basis for Social Revolution," *Sisterhood is Powerful,* ss. 479-480.
33. Ti-Grace Atkinson, *Amazon Odyssey,* Links Books, New York, 1974, s. xxii.
34. a.g.y., s. 54-55.
35. The Feminists, "The Feminists: A Political Organization to Annihilate Sex Roles," *Radical Feminism* içinde, yay. haz. Anne Koedt, Ellen Levine ve Anita Rapone, Quadrangle Books, New York, 1973, ss. 368-369.
36. Atkinson, "Declaration of War" *Amazon Odyssey,* s. 53.
37. Atkinson, "Metaphysical Cannibalism," *Amazon Odyssey,* s. 62
38. a.g.y., s. 58-60.
39. a.g.y., s. 62.
40. Atkinson, "Radical Feminism and Love," *Amazon Odyssey,* s. 41.

41. Atkinson, "Metaphysical Cannibalism," *Amazon Odyssey*, s. 49.
42. Atkinson, "Radical Feminism and Love," *Amazon Odyssey*, s. 42.
43. Barbara Burris et al. "Fourth World Manifesto," *Radical Feminism*, yay. haz. Anne Koedt, Ellen Levine ve Anita Laporte, Quadrangle Books, New York, 1973, s. 355.
44. a.g.y., ss. 355-357.
45. Mary Daly, *Beyond God The Father: Toward a Philosophy of Women's Liberation*, Beacon Press, Boston, 1973, ss. 124-125.
46. a.g.y. s. 15.
47. a.g.y. s. 2.
48. Andrea Dworkin, *Woman Hating*, E. P. Dutton, New York, 1974, s. 34.
49. a.g.y., s. 156.
50. a.g.y., s. 158.
51. a.g.y., s. 162.
52. a.g.y., s. 166.
53. a.g.y., s. 167.
54. a.g.y., s. 174.
55. a.g.y., s. 175.
56. a.g.y.
57. Andrea Dworkin, *Right-wing Women*, Wideview/Perigree Books, New York, s. 173.

ERKEK BİYOLOJİSİ SORUNU

1. Elizabeth Gould Davis, The *First Sex*, G.P.Putnam's Sons, New York, 1971, s. 335
2. a.g.y., s. 336.
3. a.g.y., s. 335.
4. a.g.y., s. 330.
5. a.g.y., s. 34-35.
6. a.g.y., s. 35.
7. a.g.y., s. 336.
8. a.g.y., s. 65.
9. a.g.y., s. 137.
10. a.g.y.
11. a.g.y., s. 87
12. a.g.y., s. 119.
13. a.g.y., s.116.
14. a.g.y., s. 334.
15. Kathie Sarachild, "The Power of History," *Feminist Revolution* içinde. yay. haz. Redstockings, Random House, New York, 1978, s. 29.

16. Jill Johnston, *Lesbian Nation: The Feminist Solution*, Simon and Shuster, New York, 1973, s.187.
17. a.g.y., s. 173.
18. a.g.y., s. 175.
19. a.g.y., s. 190.
20. a.g.y., s. 207. Johnston burada Friedrich Engels'ten bir alıntı yapıyor, *The Origin of the Family, Private Property and the State*, International Publishers, New York, 1972, s. 120.
21. Jill Johnston, Lesbian Nation, ss. 207-208.
22. a.g.y., s. 173.
23. Valerie Solanis, "The SCUM (Society for Cutting Up Men) Manifesto"dan alıntılar, *Sisterhood is Powerful* içinde, yay. haz. Robin Morgan. Vintage, New York, 1970, s. 514.
24. "C.L.I.T. Statement 2," *off our backs*, cilt: IV, sayı: 3, Temmuz 1974, s. 13.
25. a.g.y., s. 12.
26. a.g.y., s. 11.
27. Rita Laporte, 'Can Women Unite?' *The Lavender Herring: Lesbian Essays from the Ladder* içinde, yay.haz. Barbara Grier ve Coletta Reid. Diana Press, Baltimore, 1976, ss. 108-109.
28. Susan Brownmiller, *Against Our Will:Men-Women and Rape*, Simon and Schuster, New York, 1975, s. 13.
29. a.g.y., s. 254.
30. a.g.y., s. 14-15.
31. a.g.y., s. 284-285.
32. a.g.y., s. 285-286.
33. a.g.y., s. 16.
34. Adrienne Rich, Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence, *Blood, Bread and Poetry: Selected Prose 1979-1985* içinde, W.W. Norton and Co., New York ve Londra, 1986, s. 42.
35. Susan Brownmiller, Aganist Our Will, ss. 17-18.
36. Susan Leigh Starr, "The Politics of Wholeness,"*Sinister Wisdom*, sayı: 3, Bahar 1977, s. 38.
37. Laurel Holliday, Bahar 1987.
38. Laurel Holliday, *The Violent Sex: Male Psychobiology and the Evolution of Consciousness*, Bluestocking Press, Guerneyville, California, 1978, s. 15.
39. a.g.y., s. 30.
40. a.g.y., s. 122.
41. Bkz. Dian Fossey, *Gorillas in the Mist*, Houghton Mifflin Co., Boston, 1983. Ayrıca Jane Goodall, *In the Shadow of Man*, Houghton Mifflin Co., Boston, 1971.

42. Leila Leibowitz, "Perspectives on the Evolution of Sex Differences,"*Toward an Anthropology of Women* içinde, yay. haz. Rayna Reiter. Monthly Review Press, New York, 1975, ss. 24-25.
43. Laurel Holliday, *The Violent Sex,* s. 121.
44. a.g.y., s. 122.
45. a.g.y., s. 113.
46. a.g.y., s. 114.
47. a.g.y., s. 121.
48. a.g.y., s. 117.
49. a.g.y., s. 135.
50. a.g.y., s. 143.
51. a.g.y., s. 143.
52. a.g.y., ss. 99-100.
53. Susan Cavin, *Lesbian Origins,* ism press, San Francisco, 1985, s. 22.
54. a.g.y., s. 30.
55. a.g.y., s. 50.
56. a.g.y., s. 50-60.
57. a.g.y., s. 90.
58. Jane Goodall, *In The Shadow of Man,* Houghton Mifflin Co., Boston, 1971; Dian Fossey, Gorillas in the Mist, Houghton Mifflin Co., Boston, 1983; Sarah Blaffer Hardy, *The Woman That Never Evolved,* Harvard University Press, Cambridge, Mass. ve Londra, 1983.
59. Susan Cavin, *Lesbian Origins,* ss. 141-42. Vurgu eklenmiştir.
60. a.g.y., s. 142.
61. Susan Griffin,*Woman and Nature*, Harper and Row, New York, 1979, s. 5.
62. a.g.y., ss. 7-8.
63. a.g.y., s. 12.
64. a.g.y., s. 24.
65. a.g.y., s. 53.
66. a.g.y., s. 226.
67. Mary Daly, *Gyn/Ecology:The Metaethics of Radical Feminism,* Beacon press, Boston, 1978, s. 28.
68. a.g.y., s. 26.
69. a.g.y., s. 68.
70. Mary Daly ile söyleşi, *off our backs*, cilt: IX, sayı: 5, Mayıs 1979, s. 23.
71. Mary Daly, *Pure Lust:Elemental Feminist Philosophy,* Beacon Press, Boston, 1984, ss. 350-351.
72. a.g.y., ss. 394-395.
73. Robin Morgan ile söyleşi, *off our backs*, cilt: XIX, sayı: 4, Nisan 1989, s. 1.
74. Marilyn Frye, *The Politics of Reality:Essays in FeministTheory,* Crossing Press, Trumansburg, NY, 1984, s. 78.

KADINLAR VE ERKEKLER: AYNI TÜRDEN CANLILAR MI?

1. Charlotte Bunch, "Lesbians in Revolt," *Lesbianism and the Women's Movement* içinde, yay. haz. Nancy Myron ve Charlotte Bunch. Diana Press, Baltimore, 1975, s. 32.
2. Charlotte Bunch, "*The Second Sex*: Thirty Years After" konulu konferansta sunulan bildiri, New York Üniversitesi, Eylül 1979.
3. The Combahee River Collective, 'A Black Feminist Statement,' *Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminism* içinde, yay. haz. Zillah R. Eisenstein. Monthly Review Press, New York ve Londra, 1979, s. 367. Ayrıca *This Bridge Called My Back: Writings by Radical Women of Color* içinde yayımlandı, Kitchen Table: Women of Color Press, Latham, NY, 1983, s. 214.
4. Andrea Dworkin, 'Biological Superiority: The World's Most Dangerous and Deadly Idea,' Heresies sayı: 6, Yaz 1978, ss. 47-51.
5. Martha Shelley, 'What is a Lesbian,' *Sinister Wisdom* Sayı: 3, Bahar 1977, s. 14.
6. Toni Cade, The Black Woman'ın önsözü, yay. haz. Toni Cade. Signet, New York, 1970, s. 8.
7. Toni Cade, 'On the Issue of Roles,' *The Black Woman* içinde, s. 103.
8. Michelle Wallace, *Black Macho and the Myth of the Superwoman*, Dial Press, New York, 1978, s. 14.
9. Kay Lindsey, 'The Black Woman as Woman,' *The Black Woman* içinde, ss. 85-86.
10. Anita Cornwall, 'Open Letter to a Black Sister,' *The Lavender Herring: Lesbian Essays from the Ladder* içinde, yay. haz. Barbara Grier ve Coletta Reid. Diana Press, Baltimore, 1976, s. 229.
11. Cheryl Clarke, 'Lesbianism: An Act of Resistance,' *This Bridge Called My Back: Writings by Radical Women of Color* içinde, yay. haz. Cherrie Moraga ve Gloria Anzaldua. Kitchen Table: Women of Color Press, Latham, NY, 1983, s. 131.
12. Bell Hooks, *Ain't I a Woman*, South End Press, Boston, 1981, s. 33.
13. Bell Hooks, *Feminist Theory: From Margin to Center*, South End Press, Boston, 1984, s. 35.
14. a.g.y., s.86.
15. Bell Hooks, *Talking Back: Thinking Feminist, Thinking Black*, South End Press, Boston, 1989, ss. 19-20.
16. a.g.y., s. 20.
17. Cherrie Moraga, 'La Guera,' *Loving in the War Years*, South End Press, Boston, 1983, ss. 56-57. Ayrıca This Bridge Called My Back'de yayımlandı, s. 32.

18. Juana Maria Paz, 'The Ancient Matriarchy of Atlantis,' *For Lesbians Only: A Separatist Anthology* içinde, yay.haz. Sarah Lucia Hoagland ve Julia Penelope. Onlywomen Press, Londra, 1988, ss. 297-303.
19. Janice G. Raymond, *A Passion for Friends: Toward a Philosophy of Female Affection*, Beacon Press, Boston, 1986, s. 21.
20. Adrienne Rich, *Of Woman Born*, W.W. Norton and Co., New York, 1976, s. 13.
21. a.g.y., s. 11.
22. a.g.y., ss. 64-65.
23. a.g.y., ss. 58-59.
24. a.g.y., s. 60.
25. a.g.y., s.72.
26. a.g.y., s. 85.
27. a.g.y., s. 283.
28. Adrienne Rich, söyleşi, Nisan 1984.
29. Adrienne Rich, 'Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence,' *Blood, Bread and Poetry:Selected Prose 1979-1945* içinde, W.W. Norton and Co., New York ve Londra, 1986, s. 49.
30. Adrienne Rich, 'Notes Towards a Politics of Location,' *Blood, Bread and Poetry* içinde, s. 217.
31. Mary O'Brien, *The Politics of Reproduction*, Routledge and Kegan Paul, Boston, 1981, s. 62.
32. a.g.y., s. 139.
33. Elizabeth Fisher, *Woman's Creation*, Anchor/Doubleday, New York, 1979, s. 5.
34. a.g.y., s. 9.
35. a.g.y., ss. 259, 273, 298-299.
36. a.g.y., s. 298.
37. a.g.y., s. 331.
38. a.g.y., ss. 194-195.
39. Gayle Rubin, 'The Traffic in Women: Notes on the Political Economy of Sex,' *Toward an Anthropology of Women* içinde, yay. haz. Rayna Reiter. Monthly Review Press, New York, 1975, s. 163.
40. Elizabeth Fisher, *Woman's Creation*, s. 215.
41. a.g.y., s. 34.
42. a.g.y.
43. Gayle Rubin, 'The Traffic in Women,' s. 163.
44. a..g.y., s. 168.
45. a.g.y., ss. 174-175.
46. a.g.y., ss. 178-179.
47. Monique Wittig, 'The Straight Mind,' *Feminist Issues*, cilt: 1, sayı: 1, 1979, s. 108.
48. Gayle Rubin, 'The Traffic in Women, s. 179.

49. *Questions Feministes* editörün yazısı, Feminist Isues, cilt: 1, sayı: 1, s. 5.
50. a.g.y., ss. 9-10.
51. a.g.y., s. 10.
52. a.g.y., ss. 12-13.
53. Christine Delphy, *Close to Home,* University of Massachusetts Press, Amherst, 1984, s. 17.
54. a.g.y., s. 144.
55. Monique Wittig, 'The Straight Mind,' , s. 108.
56. Monique Wittig, 'One is not Born a Woman,' *Feminist Issues*, cilt: 1, sayı: 2, Kış/1981, s. 48.
57. a.g.y.
58. a.g.y.
59. Margaret Simons ve Jessica Benjamin, 'Simone de Beauvoir: An Interview,' *Feminist Studies*, cilt: 5, sayı: 4, Yaz 1979, s. 345.
60. Joyce Trebilcot, "Male Orgasm and Male Domination," '*After the Second Sex:* New Directions Feminist Theory' konulu konferansta sunulan bildiri, University of Pennsylvania, Bahar 1984.
61. Jean-Paul Sartre, *Critique of Dialectical Reasoning*, çev. Alan Sheridan-Smith, New Left Books, Londra, 1976.
62. *Karl Marx: Early Writings,* çev. ve yay. haz. T.B. Bottomore, Mc Graw-Hill, New York, 1984.
63. Ti-Grace Atkinson ile söyleşi, 'Amazon Continues Odyssey,' *off our backs,* cilt: IX, sayı: 11, Aralık 1979, s. 22.
64. Marilyn Frye, *The Politics of Reality: Essays in Feminist Theory,* Crossing Press, Trumansburg, NY, 1984, ss. 35-36.
65. a.g.y., s. 37.
66. a.g.y., s. 38.
67. Catherine A. MacKinnon ile feminist kuram konusunda söyleşi, *off our backs,* cilt: XIII, sayı: 5, Mayıs 19483, s. 17.
68. Alison Jaggar, *Feminist Politics and Human Nature,* Rowman and Allanheld, Totowa, New Jersey, 1983, ss. 111 ve 110.
69. Friedrich Engels, *The Origin of the Family, Private Property, and the State,* International Publishers, New York, 1972, s. 237. Engels Lewis Henry Morgan'dan alıntı yapar, Ancient Society, World Publishing Co., New York, 1973, ss. 561-2.

AŞK GÜZEL OLABİLİR Mİ ?

1. Simone de Beauvoir, *The Second Sex,* Alfred A. Knopf Inc., New York, 1968, s. 648.
2. a.g.y., ss. 650-51.
3. a.g.y., s. 642.

4. Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, s. 643.
5. a.g.y., s. 644.
6. a.g.y., ss. 659-60.
7. a.g.y., s. 642.
8. a.g.y., s. 668.
9. a.g.y., s. 644.
10. a.g.y., ss. 646-64.
11. a.g.y., s. 657.
12. a.g.y., ss. 661-62.
13. a.g.y., s. 661.
14. a.g.y., s. 665.
15. a.g.y., s. 667.
16. a.g.y., s. 654.
17. a.g.y., s. 669.
18. a.g.y., ss. 435-36.
19. a.g.y., s. 435.
20. a.g.y.
21. Mary Evans, *Simone de Beauvoir: Feminist Mandarin*, Tavistock, Londra ve New York, 1985, s. 25.
22. Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex*, William Morrow, New York, 1970, s. 143.
23. a.g.y., s. 144.
24. a.g.y., ss. 144-5.
25. a.g.y., s.146.
26. a.g.y., s. 147.
27. a.g.y., s. 67.
28. a.g.y., s. 152.
29. a.gy., s. 148.
30. a.g.y.
31. a.g.y.
32. a.g.y., s. 149.
33. a.g.y.
34. a.gy., s. 156.
35. a.g.y., s. 164.
36. a.g.y.
37. a.g.y., s. 157.
38. a.g.y.
39. a.g.y.
40. a.g.y., s. 167.
41. Ti-Grace Atkinson, 'Radical Feminism and Love,' *Amazon Odyssey* içinde, Links Books, New York, 1974, ss. 43-4.

42. Ti-Grace Atkinson, 'Metaphysics and Cannibalism,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 62.
43. Atkinson, 'Radical Feminism and Love,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 44.
44. Atkinson, 'Lesbianism and Feminism,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 92.
45. Atkinson, 'The Equality Issue,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 67.
46. Atkinson, 'Vaginal Orgasm: A Mass Hysterical Response,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 7.
47. The Feminists, 'The Feminists: A Political Organization to Annihilate Sex Roles,' *Radical Feminism* içinde, s. 375.
48. Ti-Grace Atkinson, 'Radical Feminism and Love,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 44.
49. Ti-Grace Atkinson ile söyleşi, *off our backs*, cilt: IX., sayı: 11, Aralık 1979, s. 3.
50. The Feminists, 'The Feminists ....', s. 376.
51. Kate Millet, *Sexual Politics*, Doubleday, Garden City, 1970, s. 50.
52. Kathie Sarachild, 'Going for What We Really Want,' *Feminist Revolution*, yay.haz. Redstockings, Random House, New York, 1978, s. 158.
53. Barbara Leon, 'The Male Supremacist Attack on Monogamy,' *Feminist Revolution*, s. 128.
54. a.g.y., s. 129.
55. a.g.y.
56. Ellen Willis, 'The Family: Love it or Leave it,' *New Political Science* içinde, Güz 1980, s. 54.
57. a.gy.
58. a.g.y., s. 56.
59. a.gy., s. 63.
60. Robin Morgan, 'Lesbianism and Feminism,' *Going too Far* içinde, Random House, New York, 1978, s. 187.
61. Rita Laporte, 'A Document,' *The Lavender Herring: Lesbian Essays from the Ladder* içinde, yay.haz. Barbara Grier ve Coletta Reid. Diana Press, Baltimore, 1976, s. 144.
62. a.g.y.
63. a.g.y.
64. Rita Laporte, 'Sex and Sexuality,' The Lavender Herring içinde, s. 202.
65. a.g.y.
66. Rita Laporte, 'Sex and Sexuality,' s. 203.
67. a.g.y., s. 213.
68. Rita Mae Brown, 'It's All Dixie Cups To Me,' *A Plain Brown Rapper* içinde, Diana Press, Baltimore, 1976, s. 198.
69. Mary Daly, *Beyond God the Father: Toward a Philosophy of Women's Liberation*, Beacon Press, Boston, 1973, s. 128.
70. a.g.y.

71. Mary Daly, *Gyn/Ecology*, Beacon Press, Boston, 1978, ss. 372-73.
72. a.g.y., s. 342.
73. Mary Daly, *Gyn/Ecology*, ss. 319-20.
74. Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, Alfred A. Knopf Inc., New York, 1968, s. 335.
75. a.g.y., s. 544.
76. a.g.y., s. 545.
77. Barbara Love ve Elizabeth Shanklin, 'The Answer is Matriarchy,' *Mothering: Essays in Feminist Theory* içinde, yay. haz. Joyce Trebilcot, Rowman ve Allanheld. Totowa, NJ, 1983, s. 276.
78. Ti-Grace Atkinson ile söyleşi, *off our backs*, cilt: I X, sayı: 11, Aralık 1979, s. 3.

CİNSELLİK DEVRİMDEN SONRA DA OLACAK MI?

1. Anne Koedt, 'The Myth of the Vaginal Orgasm,' *Radical Feminism* içinde, yay.haz. Anne Koedt, Ellen Levine ve Anita Rapone. Quadrangle Books, New York, 1973, s. 199.
2. Ti-Grace Atkinson, 'The Institution of Sexual Intercourse, ' *Amazon Odyssey* içinde, Links Books, New York, 1974, ss. 13-14.
3. a.g.y., s. 18.
4. a.g.y., s. 20.
5. a.gy.
6. a.g.y., s. 21.
7. a.g.y., s. 23.
8. Dana Densmore, 'Independence from the Sexual Revolution,' *Radical Feminism* içinde, s. 107.
9. a.g.y., s. 108.
10. a.g.y.
11. a.g.y., ss. 108-9.
12. a.g.y., s. 109.
13. a.g.y., s. 110.
14. Dana Densmore, 'Independence from the Sexual Revolution,' s. 11.
15. a.g.y., s. 113.
16. a.g.y.
17. a.g.y.
18. a.g.y., s. 114.
19. a.g.y.
20. a.g.y., s. 117.
21. a.g.y., s. 118.
22. a.g.y., s. 117.
23. Mary Daly, *Beyond God the Father: Toward a Philosophy of Women's Liberation*, Beacon Press, Boston, 1973, s. 124.

1. Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, Alfred A. Knopf Inc., New York, 1968, ss. 411-12.
2. Claudia Card, 'Lesbian Attitudes and the Second Sex,' *Hypatia* içinde, Uluslararası Kadın Araştırmaları Konferansı özel sayısı, cilt: 8, sayı: 3, 1985, s. 209.
3. a.g.y., s. 210.
4. a.g.y.
5. Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex*, William Morrow, New York, 1970, ss. 65-66.
6. Ti-Grace Atkinson, 'The Sacrificial Lambs,' *Amazon Odyssey* içinde, Links Books, New York, 1974, s. 25.
7. Ti-Grace Atkinson, 'Lesbianism and Feminism,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 84.
8. a.g.y., s. 85.
9. a.g.y.
10. a.g.y., ss. 85-86.
11. a.g.y., s. 87.
12. a.g.y.
13. Atkinson, 'Lesbianism and Feminism: Justice for Woman as Unnatural,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 132.
14. a.g.y., s. 133.
15. a.g.y., s. 134.
16. Atkinson, 'Strategy and Tactics:A Presentation of Political Lesbianism,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 138.
17. Atkinson, 'Lesbianism and Feminism: Justice for Women ...' *Amazon Odyssey* içinde, s. 132.
18. Radicalesbians, 'The Woman-Identified Woman,' *Radical Lesbianism* içinde, yay. haz. Anne Koedt, Ellen Levine ve Anita Rapone, Quadrangle Books, New York, 1973, s. 241.
19. a.g.y., s. 242.
20. Adrienne Rich, 'Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence,' *Blood, Bread and Poetry: Selected Prose 1979-1985*, W.W. Norton and Co., New York ve Londra, 1986, s. 35.
21. Barbara Grier, 'What is a Lesbian,' *Sinister Wisdom*, sayı 3, Bahar 1977, s. 13.
22. a.g.y., s. 14.
23. Radicalesbians, 'The Woman-Identified Woman,' *Radical Feminism* içinde, s. 243.
24. Rita Mae Brown, 'The Shape of Things to Come,' *A Plain Brown Rapper* içinde, Diana Press, Baltimore, 1976, s. 110.
25. Radicalesbians, 'The Woman-Identified Woman,' *Radical Feminism* içinde, s. 245.

26. Charlotte Bunch, 'Lesbians in Revolt,' *Lesbianism and the Women's Movement* içinde, yay. haz. Nancy Myron ve Charlotte Bunch. Diana Press, Baltimore, 1975, s. 30.
27. a.g.y.
28. Wilda Chase, 'Lesbianesm and Feminism,' *The Lavender Herring: Essays from the Ladder* içinde, yay.haz. Barbara Grier ve Coletta Reid. Diana Press, Baltimore, 1976, s. 101.
29. Martha Shelley, 'Notes of a Radical Lesbian,' *Sisterhood is Powerful* içinde, yay. haz. Robin Morgan. Vintage, New York, 1970, s. 307.
30. a.g.y., ss. 307-08.
31. Mary Daly, *Gyn/Ecology,* Beacon Press, Boston, 1978, s. xii.
32. a.g.y., *Sinister Wisdom* içinde Marilyn Frye'dan bir alıntı, sayı: 6.
33. Jill Johnston, *Lesbian Nation,* Simon and Schuster, New York, 1973, s. 172.
34. Charlotte Bunch, 'Lesbians in Revolt,' s. 31.
35. Ginny Berson, 'The Furies,' *Lesbianism and the Women's Movement* içinde, s. 18.
36. Rita Mae Brown, 'The Shape of Things to Come.' *A Plain Brown Rapper* içinde, s. 110.
37. Jill Johnston, *Lesbian Nation,* s. 149.
38. Nancy Myron ve Charlotte Bunch, *Lesbianism and the Women's Movement*'ın giriş yazısı, s. 13.
39. Rita Mae Brown, 'Take a Lesbian to Lunch,' *A Plain Brown Rapper* içinde, s. 79.
40. Jill Johnston, *Lesbian Nation,* s. 90.
41. a.g.y., s. 166.
42. a.g.y., s. 185.
43. Monique Wittig, 'One is not Born a Woman,' *Feminist Issues,* cilt: 1, sayı: 2, Kış 1981, s. 49.
44. Jill Johnston, *Lesbian Nation,* ss. 185-6.
45. C.L.I.T. Bildirisi sayı: 2, *off our backs*, cilt: IV, sayı: 3, Temmuz 1974, s. 12.
46. Harriet Desmoines, 'Go Tell Aunt Rhoddy,' Sinister Wisdom içinde, cilt: 1, sayı: 1, s.70.
47. Bertha Harris, 'The Lesbian, The Workmaker, The Leader,' *Quest: A Feminist Quarterly* içinde, cilt: II, sayı: 4, s. 14.
48. a.g.y., s. 21.
49. a.g.y., s. 22.
50. a.g.y., s. 24.
51. Monique Wittig, 'One is not Born a Woman,' s. 53.
52. Monique Wittig, 'The Straight Mind,' *Feminist Issues,* cilt: 1, sayı: 1, ss. 107-8.

53. Arianc Brunet ve Louise Turcottc, 'Separatism and Radicalism,' *For Lesbians Only: A Separatist Anthology* içinde, yay. haz. Sarah Lucia Hoagland ve Julia Penelope. Onlywomen Press, Londra, 1988, ss. 451-54.
54. a.g.y., s. 456.
55. Sarah Lucia Hoagland, *Lesbian Ethics:Toward New Value,* Institute of Lesbian Studies. Palo Alto, 1988, s.7.
56. a.g.y., s. 34.
57. Aimee Duc, 'Are These Women?', *Lesbian Feminism in Turn-of-the Century Germany* içinde, yay. haz. Lillian Faderman ve Brigitte Erickson, Naiad Pres, Missouri, 1980, s. 11.
58. Martha Shelley, 'What is a Lesbian?', Sinister Wisdom içinde, sayı: 3, Bahar 1977, s. 14
59. Brooke, 'The Retreat to Cultural Feminism,' *Feminist Revolution* içinde, yay. haz. Redstockings. Random House, New York, 1978, s. 81.
60. a.g.y.

HETEROSEKSÜELLİĞİN ELEŞTİRİSİ

1. Ti-Grace Atkinson, 'University Of Rhode Island: Movement Politics and Other Sleights of Hand,' *Amazon Odyssey* içinde, Links Books, New York, 1974, ss. 103-4.
2. Atkinson, 'Individual Responsibility and Human Oppression,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 122.
3. Atkinson, 'Untitled: Some Notes Toward a Theory of Identity,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 115.
4. Atkinson, 'The Political Woman.' *Amazon Odyssey,* ss. 90-1.
5. Rita Mae Brown, 'The Shape of Things to Come,' *A Plain Brown Rapper* içinde, Diana Press, Baltimore, 1976, ss. 113-14.
6. Charlotte Bunch ve Nancy Myron, yay. haz. *Lesbianisim and The Women's Movement'* ın giriş yazısı, Diana Press, Baltimore, 1975, s. 12.
7. Coletta Reid, 'Coming Out in the Women's Movement,' *Lesbianism and the Women's Movement* içinde, s. 103.
8. Sharon Deevey, 'Such a Nice Girl,' *Lesbianism and the Women's Movement* içinde, s. 24.
9. Jill Johnston, *Lesbian Nation,* Simon and Schuster, New York, 1973, s. 167.
10. a.g.y., s. 165.
11. a.g.y., s. 174.
12. Andrea Dworkin, Renouncing Sexual Equality,' *off our backs,* cilt: IV, sayı: 9, Kasım 1974, s. 2.
13. a.g.y.
14. Coletta Reid, 'Coming Out,' *Lesbianism and the Women's Movement* içinde, ss. 96-97.

15. Barbara Solomon, 'Taking the Bullshit by the Horns,' *Lesbianism and the Women's Movement,* s. 42.
16. a.g.y., ss. 45-46.
17. C.L.I.T. Bildirisi sayı: 2, *off our backs,* cilt: IV, sayı: 3, Temmuz 1974, s. 13.
18. a.g.y., s. 12.
19. a.g.y., s. 13.
20. Charlotte Bunch, 'Not for Lesbians Only,' *Quest:A Feminist Quarterly,* cilt: II, sayı: 2, Güz 1975, ss. 52-53.
21. Adrienne Rich, 'Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence,' *Blood, Bread and Poetry: Selected Prose 1979-1985* içinde, W.W. Norton and Co., New York ve Londra, 1986, ss. 50-51.
22. a.g.y., s. 67.
23. a.g.y., s. 51.
24. a.g.y., ss. 34-35.
25. Catharine A. MacKinnon, *Sexual Harrassment of Working Women: A Case of Sex Discrimination,* Yale University Press, New Haven, Conn., 1979.
26. Adrienne Rich, 'Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence,' s. 42.
27. Ariane Brunet ve Louise Turcotte, 'Separatism and Radicalism,' *For Lesbians Only: A Separatist Anthology,* yay.haz. Sarah Lucia Hoagland ve Julia Penelope. Onlywomen Press, Londra, 1988, s. 455.
28. Marilyn Frye, *The Politics of Reality: Essays in Feminist Theory,* Crossing Press, Trumansburg, NY, 1984, ss. 156-57.
29. a.g.y., s. 172.
30. Joyce Trebilcot, *Taking Responsibility for Sexuality,* Acacia Books, San Francisco, 1983, ss. 11-12.
31. a.g.y., ss. 13-15.
32. Anne Koedt, 'Lesbianism and Feminism,' *Radical Feminism* içinde, yay. haz. Anne Koedt, Ellen Levine ve Anita Rapone. Quadrangle Books, New York, 1973, s. 253.
33. a.g.y., ss. 13-15.
34. Alice Schwarzer, *After the Second Sex: Conversations with Simone de Beauvoir,* Pantheon Books, New York, 1984, s. 36.
35. Simone de Beauvoir, All Sadi and Done, Putnam, New York, 1974, s. 458.
36. Pat Mainardi, 'The Marriage Question,' *Feminist Revolution* içinde, yay. haz. Redstockings. Random House, New York, 1978, s. 120.
37. a.g.y., s. 121.
38. a.g.y.
39. a.g.y., s. 122.
40. a.g.y., s. 121.

41. Jessica Benjamin, 'Starting from the Left and Going Beyond,' *The Second Sex: Thirty Years After* konulu konferansta sunulan bildiri, New York Üniversitesi, Eylül 1979.
42. a.g.y.
43. a.g.y.
44. Mary O'Brien, *The Politics of Reproduction,* Routledge and Kegan Paul, 1981, ss. 207-8.
45. Robin Morgan, *The Anatomy of Freedom: Feminism, Physics and Global Politics,* Anchor Press/Doubleday, Garden City, NY, 1982, s. 165.
46. Robin Morgan ile söyleşi, *off our backs,* cilt: XIX, sayı: 4, Nisan 1989.
47. Vickie Leonard, 'No Apologies from a Heterosexual,' *off our backs,* cilt: IX, sayı: 9, Ekim 1979, s. 13.
48. Carol Anne Douglas, 'Confessions of an Ex-heterosexual,' *off our backs,* cilt: IX, sayı: 9, Ekim 1979, s. 13.
49. Jill Johnston, 'Sexuality and All That,' *The Village Voice,* Temmuz 31, 1979, s. 34.
50. Rita Mae Brown ile söyleşi, *Washington Post,* Ağustos 13, 1981, Bölüm C, s. 8.
51. Ti-Grace Atkinson, 'On Violence and the Women's Movement,' *Amazon Odyssey,* s. 199.
52. Cellestine Ware, *Woman Power: The Movement for Women's Liberation,* Tower Publications, New York, 1970, s. 119.
54. a.g.y., ss. 31-32.
55. Toni Cade (Bambara), 'On the Issue of Roles,' *The Black Woman: An Anthology* içinde, yay. haz. Toni Cade. Signet, New York, 1970, s. 105.
56. Anita Cornwall, 'Letter to a Friend,' *The Lavender Herring: Lesbian Essays from the Ladder* içinde, yay. haz. Barbara Grier ve Coletta Reid. Diana Press, Baltimore. 1976, s. 252.
57. Cheryl Clarke, 'Lesbianism: An Act of Resistance,' *This Bridge Called My* Back içinde, yay. haz. Cherrie Moraga ve Gloria Anzaldua. Kitchen Table: Women of Color Pres, Latham, NY, 1983, s. 128.
58. a.g.y., s. 129.
59. Pat Parker, 'Revolution: It's not Neat or Pretty or Quick,' *This Bridge Called My Back* içinde, s. 242.
60. Audre Lode, 'Uses of the Erotic: The Erotic as Power,' *Sister Outsider: Essays by Audre Lorde* içinde, Crossing Press, Trumanburg, NY, 1984, s. 53.
61. a.g.y.
62. a.g.y., ss. 54-55.
63. a.g.y., s. 56.
64. Barbara Smith, 'Towards a Black Feminist Criticism,' *Conditions Two,* cilt: 1, sayı: 2, Ekim 1977, s. 40.

65. Michele Wallace, *Black Macho and the Myth of the Superwoman*, Dial Press, New York, 1978, s. 178.
66. Bell Hooks, *Ain't I a Woman*, South End Press. Boston, 1981, s. 102.
67. a.g.y., s. 191.
68. Bell Hooks, *Feminist Theory: From Margin to Center*, South End Press, Boston, 1984, ss. 154-55.
69. Bell Hooks, *Talking Back: Thinking Feminist, Thinking Black*, South End Press, Boston, 1989, s. 130.
70. a.g.y.
71. a.g.y., s. 173.
72. Barbara Omolade, 'Hearts of Darkness,' *Powers of Desire: The Politics of Sexuality* içinde, yay. haz. Ann Snitow, Christine Stansell ve Sharon Thompson. Monthly Review Press, New York, 1983, s. 352.
73. a.g.y., s. 363.
74. Cherrie Moraga, *Loving in the War Years*, South End Press, Boston, 1983, s. 100.
75. a.g.y., s. 113.
76. Juanita Ramos, *Companeras: Latina Lesbians* (antoloji) nin giriş yazısı. Latina Lesbians Herstory Project, New York, 1987.
77. Andrea Dworkin, 'Renouncing Sexual Equality,' off our backs, cilt: IV, sayı: 9, Kasım 1974.
78. Andrea Dworkin, *Right-wing Women*, Wideview/Perigree Books, New York, 1983, ss. 53-54.
79. a.g.y., s. 61.
80. Andrea Dworkin, *Intercourse*, The Free Press, New York, 1987, s. 16
81. Andrea Dworkin, *Right-wing Women*, s. 231.
82. Catharine A. MacKinnon, 'Feminism, Marxism, Method and the State: An Agenda for Theory,' *Signs: A Journal of Women, Culture and Society* içinde, cilt: 7, sayı: 3, Bahar 1982, s. 515.
83. a.g.y., s. 516.
84. a.g.y., s. 533.
85. a.g.y., s. 530.
86. a.g.y., s. 533.
87. a.g.y.
88. Catharine A. MacKinnon ile feminist kuram üzerine söyleşi, *off our backs*, cilt: XIII, sayı: 5, Mayıs 1983, s. 17.
89. a.g.y.
90. Catharine A. MacKinnon, *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law* kitabının sonsözü, Harvard University Press, Cambridge, Mass. ve Londra, İngiltere, 1987, ss. 217-8.

FEMİNİZMİN CİNSEL POLİTİKALARINDA GELİŞMELER

1. Joan Nestle, "Butch - Femme Relationships : Sexual Courage in the 1950s," *A Restricted Country* içinde. Firebrand Books. Ithaca, NY, 1987, ss. 101-03.
2. Tacie Dejanikus. Carol Anne Douglas, Alice Leary, Fran Moira, 'Towards a Politics of Sexuality,' 1982 tarihli Barnard 'Feminist and the Scholar' konulu konferans ile ilgili makale, *off our backs*, cilt: XII. sayı: 4. Haziran 1982, s. 2.
3. Karla Jay ve Allen Young, *The Gay Report*, Summit Books. New York. 1979, s. 510.
4. Amber Hollibaugh ve Cherrie Moraga, 'What We're Rollin' Around in Bed With: Sexual Silences,' *Heresies* sayı: 12 içinde, s. 58.
5. Ann Snitow. Christine Stansell ve Sharon Thompson, yay. haz.. *Powers of Desire: The Politics of Sexuality* adlı kitabın giriş yazısı, Monthly Review Press. New York, 1983, s. 33.
6. Joan E. Biren, Lesbian Herstory panelinde sunulan bildiri, 'Passages Conference on Lesbians and Aging,' Washington DC, Ocak 23, 1988.
7. Alice Echols, 'The New Feminism of Yin and Yang,' *Powers of Desire: The Politics of Sexuality* içinde, s. 446.
8. a.g.y., s. 449.
9. a.g.y., s. 450.
10. Amber Hollibaugh ve Cherrie Moraga, 'What We're Rollin' Around in Bed With: Sexual Silences,' *Heresies* sayı: 12 içinde, ss. 58-59.
11. a.g.y., s. 59.
12. a.g.y., s. 58.
13. a.g.y., s. 61.
14. Joyce Lindenbaum, 'The Shattering of an Illusion: Competition in Lesbian Relationships,' *Feminist Studies*, cilt: II, sayı: 1, Bahar 1985, ss. 86-87.

Alice Walker, 'A Letter of the Times or Should This Sado-Masochism Be Saved,' *You Can't Keep a Good Woman Down* içinde, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1981, ss. 118-19.

15. Ellen Dubois ve Linda Gordon. 'How Feminists Thought About Sex: Our Complex Legacy,' Barnard 'Feminist and the Scholar' konulu konferansta sunulan bildiri, Nisan 1982.
16. Ann Snitow, Christine Stansell ve Sharon Thompson, Powers of Desire'ın giriş yazısı, s. 40.
17. Gayle Rubin, 'The Leathir Menace: Comments on Politics and S/M,' Coming to Power içinde, yay.haz. Samois, Alyson Publications, Boston, 1981, s. 213.
18. a.g.y., s. 222.
19. a.g.y., s. 213.

20. Alice Echols, 'The New Feminism of Yin and Yang,' Powers of Desire içinde, s. 453.
21. Mary Bailey ile özel konuşma.
22. Catharina A. MacKinnon, 'On Collaboration,' Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law içinde, Harvarda University Press, Cambridge. Mass. ve Londra, İngiltere, 1987, s. 207.
23. Snitow, Stansell ve Thompson.
24. Ti-Grace Atkinson, 'Why I'm Against S/M Liberation,' *Against Sadomasochism: A Radical Feminist Analysis* içinde, yay. haz. Robin Ruth Linden, Darlene R. Pagano, Diana E. H. Russell ve Susan Leigh Starr. Frog in the Well, East Palo Alto. 1982, s. 91.
25. Bat-Ami Bar On, 'Feminism and Sadomasochism: Self Critical Notes.' *Against Sadomasochism* içinde, s. 74.
26. a.g.y., ss. 78-80.
27. Gayle Rubin, 'The Leather Menace,' ss. 222-23.
28. Marissa Jonel, 'Letter from a Former Masochist,' *Against Sadomasochism*, ss. 16-22.
29. Audre Lorde ve Susan Leigh Starr, 'Interview with Audre Lorde,' *Against Sadomasochism*, ss. 67-68.
30. Mary Daly, *Pure Lust: Elemental Feminist Philosophy*, Beacon Press, Boston, 1984, s. 66.
31. Feminist Anti-Censorship Task Force ve diğerlerinin bulunduğu Amicus Curiae, American Booksellers Association et al. içinde, William Hudnut III, et al., s. 31.
32. Adrienne Rich, 'We Don't Have to Come Apart Over Pornography,' *off our backs*, cilt: XV, sayı: 7, 1985, s. 22.
33. Karen Lindsey, 'Debate. Don't Excommunicate,' *Sojourner* içinde, cilt: 8, sayı: 6, Şubat 1983, s. 17.
34. Gayle Rubin, 'The Leather Menace,' s. 217.

AŞK VE ÖZGÜRLÜK

1. Tricia Lootens, 'Lovers Who Don't Make Love,' *off our backs* içinde, cilt: XIV, sayı: 2, Şubat 1984, s. 6.
2. Joyce Lindenbaum, 'The Shattering of an Illusion: Competition in Lesbian Relationships,' *Feminist Studies*, cilt: II, sayı: 1, Bahar 1985, ss. 86-87.
3. Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, Alfred A.Knopf Inc., New York, 1968, s. 446.
4. *Lesbian Ethics*, cilt: 2, sayı: 3, Yaz 1987.
5. JoAnn Loulan, Lesbian Passion: Loving Ourselves and Each Other, Spinters/Aunt Lute, San Francisco, 1985, s. 196.

6. JoAnn Loulan, *Lesbian Sex*, Spinsters Ink, San Francisco, 1984.
7. Marilyn Frye, *The Politics of Reality : Essays in Feminist Theory*, Crossing Press, Trumansburg, NY, 1984, ss. 74-75.
8. Caroline Whitbeck, 'Love, Knowledge, and Transformation,' *Hypatia* içinde, Uluslararası Kadın Araştırmaları Forumunun özel sayısı, cilt: 7, sayı: 5, 1984, s. 394.
9. a.g.y., s. 396.
10. a.g.y., s. 397.
11. a.g.y.
12. a.g.y.
13. a.g.y., s. 394.
14. Karen Lindsey, *Friends as Family*, Beacon Press, Boston, 1983.
15. Janice Raymond, *A Passion for Friends : Towards a Philosophy of Female Affection*, Beacon Press, Boston, 1986, s. 13.
16. a.g.y., s. 23.
17. a.g.y., ss. 23-4.
18. a.g.y. ve ss. 238-39.
19. a.g.y., s. 152.
20. a.g.y., s. 199.
21. a.g.y., s. 223.
22. a.g.y., s. 225.
23. a.g.y.

AMAÇ NEDİR Kİ ZATEN?

1. Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, Alfred A.Knopf Inc., New York, 1986, s. 679.
2. a.g.y., s. 680.
3. a.g.y., s. 731.
4. Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex*, WilliamMorrow, New York, 1970, ss. 270-1.
5. Women's Majority Union, Seattle, 'Lillith's Manifesto,' *Sisterhood is Powerful* içinde, yay. haz. Robin Morgan, Vintage, New York, 1970, s. 529.
6. 'Statement by Chicago Women's Liberation,' (Chicago'lu Kadınlar Kurtuluş Grubunun bildirisi), Şubat 1969, *Sisterhood is Powerful* içinde, s. 531.
7. Kate Millet, *Sexual Politics*, Doubleday, Garden City, 1970, s. 24.
8. a.g.y., s. 62.
9. Kathie Sarachild, New York Radikal Kadınlar grubu için bildiri, *Feminist Revolution* içinde yayımlandı. yay. haz. Redstockings, 1978, s. 154.
10. Ti-Grace Atkinson, 'Radical Feminism: Declaration of War,' *Amazon Odyssey* içinde, Links Books, New York, 1974, s. 48.

11. Atkinson, 'Vaginal Orgasm as a Mass Hysterical Survival Response,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 6.
12. Atkinson, 'Untitled-Some notes Toward a Theory of Identity,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 111.
13. Atkinson, 'Metaphysical Cannibalism or Creativity,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 80.
14. a.g.y.
15. Valerie Solanis, The SCUM (Society for Cutting Up Men) Bildirisi'nden alıntılar, *Sisterhood is Powerful* içinde, s. 514.
16. a.g.y., s. 517.
17. a.g.y., s. 518.
18. a.g.y., ss. 518-19.
19. Elizabeth Gould Davis, *The First Sex*, G.P. Putnam's Sons, New York, 1971, s. 339.
20. Nancy Myron ve Charlotte Bunch, yay.haz. *Lesbianism and the Women's Movement* 'ın giriş yazısı, Diana Press, Baltimore, 1975, s. 12.
21. Mary Daly, *Beyond God the Father: Toward a Philosophy of Women's Liberation*, Beacon Press, Boston, 1973, s. 100.
22. Andrea Dworkin, 'Renouncing Sexual Equality,' *off our backs*, cilt: IV, sayı: 9, Kasım 1974, s. 2.
23. Monique Wittig, 'One is not Born a Woman,' *Feminist Issues*, cilt: 1, sayı: 2, s. 50.
24. Editörün yazısı, Quesitons Feministes/Feminist Issues, cilt: 1, sayı: 1, s. 6.
25. a.g.y.
26. a.g.y., s. 13.
27. Adrienne Rich, *Of Woman Born*, W.W. Norton and Co., New York, 1976, s. 81.
28. a.g.y., ss. 174-75.
29. a.g.y., s. 174.
30. Audre Lorde, 'Man Child: a Black Lesbian Feminist Response,' *Conditions* içinde, sayı: 4, Kış 1979, s. 35.
31. Lisa Leghorn ve Katherine Parker, *Woman's Worth*, Routledge and Kegan Paul, Boston, 1981, s. 288.
32. a.g.y.
33. a g.y., ss. 288-89.
34. a.g.y., s. 287.
35. a.g.y., s. 289.
36. Angela Miles, yayımlanmamış doktora tezi, 'The Politics of Feminist Radicalism: A Study in Integrative Politics,' Toronto Üniversitesi, 1979, s. 230.

STRATEJİLER VE TAKTİKLER: HAKİMİYET Mİ?

1. Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, Alfred A.Knopf Inc., New York, 1968, s. 627.
2. Ti-Grace Atkinson, *Amazon Odyssey*'nin önsözü, Links Books, New York, 1974, s. xxii.
3. Nancy Hartsock, 'Political Change: Two Perspectives on Power,' *Quest:A Feminist Quarterly*, cilt: 1, sayı: 1, s. 15.
4. a.g.y.,s. 20.
5. Bell Hooks, *Talking Back: Thinking Feminist, Thinking Black*, South End Press, Boston, 1989, s. 19.
6. a.g.y., s. 27.
7. Lisa Leghorn ve Katherine Parker, *Woman's Worth*, Routledge and Kegan Paul, Boston, 1981, s. 287.
8. Charlotte Bunch, 'The Reform Tool Kit,' *Quest: A Feminist Quarterly*, cilt: 1, sayı: 1, s. 43.
9. 'Principles of New York Radical Women,' *Sisterhood is Powerful* içinde, yay. haz. Robin Morgan, Vintage, New York, 1970, s. 520.
10. 'Redstockings Bildirisi,' *Sisterhood is Powerful* içinde, s. 536.
11. Charlotte Bunch, 'The Reform Tool Kit,' s. 38.
12. a.g.y., ss. 38-39.
13. Jo Freeman, *The Politics of Women's Liberation*, David McKay Co., New York, 1985, ss. 241-43.
14. Charlotte Bunch, 'The Reform Tool Kit,' s. 40.
15. a.g.y., ss. 41-42.
16. a.g.y., ss. 45-46.
17. a.g.y., s. 48.
18. a.g.y., s. 49.
19. Phyliss Chesler, *Mothers on Trial: The Battle for Child Custody*, McGraw-Hill, New York, St.Louis, San Francisco, 1986.
20. Carol Hanisch, 'The Liberal Takeover of Women's Liberation,' *Feminist Revolution* içinde, yay. haz Redstockings. Random House, New York, 1978, s. 163.
21. Brooke, 'The Retreat to Cultural Feminism,' *Feminist Revolution* içinde, s. 79.
22. a.g.y., s.80.
23. Susanna Sturgis, mektup, *off our backs*, cilt: XIV, sayı: 4, Mayıs 1984, s. 26.
24. Jill Johnston, *Lesbian Nation*, Simon and Schuster, New York, 1973, s. 152.
25. a.g.y., s. 174.
26. a.g.y., s. 181-2.
27. a.g.y., s. 278.

28. a.g.y., s. 265.
29. a.g.y., ss. 207-08.
30. a.g.y., ss. 189-90.
31. a.g.y., s. 257.
32. a.g.y., s. 258.
33. Kate Millet, *Sexual Politics*, Doubleday, 1970, s. 363.
34. Rita Arditti, Renate Duelli Klein ve Shelley Minden, yay. haz., *Test-Tube Women: What Future for Motherhood?*, Pandora Press, Londra ve Boston, 1984;
    Gena Corea, *The Mother Machine*, Harper and Row, New York, 1985;
    Gena Corea ve diğerleri, yay. haz. *Man-Made Woman: How New Reproductive Technologies Affect Women*, Indiana University Press, Indianapolis, 1987.
35. Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex*, William Morrow, New York, 1970, s. 230.
36. a.g.y., s. 217.
37. Adrienne Rich, *Of Woman Born*, W.W. Norton and Co., New York, 1976, s. 79.
38. Mary Daly, *Beyond God the Father*, Beacon Press, Boston, 1973, s.137.
39. a.g.y., s. 138.
40. a.g.y., s. 43.
41. Mary Daly, *Gyn/Ecology*, Beacon Press, Boston, 1978, s. xv.
42. a.g.y., ss. xv-xvi.
43. a.g.y., s. 57.
44. a.g.y., s. 375.
45. Mary Daly, *Gyn/Ecology*, s. 379.
46. a.g.y., s. 346.
47. Mary Daly ile söyleşi, *off our backs*, cilt: IX, sayı: 4, Mayıs 1979, s. 22.
48. Mary Daly, *Pure Lust*, Beacon Press, Boston, 1984, ss. 395-96.
49. Sonia Johnson, *Going out of Our Minds:The Metaphysics of Liberation*, The Crossing Press, Freedom, California. 1987, s. 297.
50. a.g.y., s. 302.
51. Ti-Grace Atkinson, 'Radical Feminism:Declaration of War,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 50.
52. a.g.y., s. 47.
53. Atkinson, 'Rhode Island:Movement Politics and Other Sleights of Hand,' Amazon Odyssey içinde, s.105.
54. Atkinson, 'Strategy and Tactics:A Presentation of Political Lesbianism,' *Amazon Odyssey* içinde, s. 174.
55. a.g.y., s. 160.
56. a.g.y., s. 162.

57. a.g.y., s. 169.
58. a.g.y., s. 174.
59. Atkinson, 'The Institution of Sexual Intercourse, *Amazon Odyssey* içinde, s. 20.
60. Rita Mae Brown, 'August 26, 1976, NYC,' A Plain Brown Rapper içinde, Diana Press, Baltimore, 1976, s. 55.
61. Rita Mae Brown, 'The Shape of Things to Come,' A Plain Brown Rapper içinde, s. 117.
62. Rita Mae Brown, 'Conclusion,' A *Plain Brown Rapper* içinde, ss. 218-21.
63. Rita Mae Brown, 'The Shape of Things to Come,' *A Plain Brown Rapper* içinde, s. 115.
64. Rita Mae Brown, 'The Lady's Not for Burning,' *A Plain Brown Rapper* içinde, s. 211.
65. Frederique Delacoste ve Felice Newman, yay. haz. *Fight Back! Feminist Resistance to Male Violence,* Cleis Press, Pittsburgh, 1981.
66. Pauline B.Bart ve Patricia H.O'Brien, *Stopping Rape:Successful Survival Strategies,* Pergamon Press, Londra ve Boston, 1985;
Denise Caignon ve Gail Groves, yay.haz., Her Wits About *Her: Self-Defense Stories* by Women, Harper and Row, New York, 1987.
67. Susan Cavin, *Lesbian Origins,* ism press, San Francisco, 1985, s. 170.
68. a.g.y.,s. 161.
69. a.g.y., ss. 169-72.
70. Sally Gearhart, 'The Future-If There is One-is Female,' *Reweaving the Web of Life* içinde, yay. haz. Pam McAllister, New Society Publishers, Philadelphia, 1982, s. 280.
71. a.g.y., s. 281.
72. a.g.y., s. 283.
73. Roberta Steinbacher ve Helen B.Holmes, 'Sex Choice: Survival and *Sisterhood,' Man-Made Woman* içinde, ss. 52-63.
74. Sally Gearhart, 'The Future ...,' *Reweaving the Web of Life,* s.282.
75. Elizabeth Shanklin, 'A Call to Matriarchy,' *The Matriarchist,* cilt: 1, sayı: 1, s. 1.
76. a.g.y.
77. Laurel Holliday, *The Violent Sex: Male Psychobiology and the Evolution of Consciousness,* Bluestocking Press, Guerneyville, California, 1978, s. 180.
78. a.g.y., ss. 180-81.
79. a.g.y., ss. 186-203.
80. a.g.y., ss. 62-64.
81. a.g.y., s. 212.
82. a.g.y., s. 213.

AYRILIKÇILIK: NE ZAMAN VE NEREYE KADAR?

1. Barbara Leon, 'Separate to Integrate,' *Feminist Revolution*, yay. haz. Redstockings, Random House, New York, 1978, s. 154.
2. a.g.y.
3. Ti-Grace Atkinson, 'The Political Woman,' *Amazon Odyssey* içinde, Links Books, New York, 1974, s. 91.
4. Ti-Grace Atkinson, özel görüşmeler, 1979'dan günümüze.
5. Ginny Berson, 'The Furies,' Lesbianism and the Women's Movement, yay. haz. Nancy Myron ve Charlotte Bunch. Diana Press, Baltimore, 1975, s. 18.
6. Rita Mae Brown,'Take a Lesbian to Lunch, *A Plain Brown Rapper* içinde, Diana Press, Baltimore, 1976, ss. 94-95.
7. a.g.y., s. 95.
8. Lucia Valeska, 'The Future of Female Separatism,' Quest:A Feminist Quarterly, cilt: II, sayı: 2. s. 13.
9. a.g.y., s. 16.
10. Rita Laporte, 'Can Women Unite?' *The Lavender Herring: Lesbian Essays from the Ladder*, yay. haz. Barbara Grier ve Coletta Reid. Diana Press, Baltimore, 1976, ss. 110-11.
11. Adrienne Rich, 'It is the Lesbian in Us...,' *Sinister Wisdom* içinde, sayı: 3, Bahar 1977, s. 8.
12. a.g.y., s. 9.
13. Vivienne Louise, mektup, *off our backs*, cilt: XVIII, sayı: 1, Ocak 1988, s. 22.
14. Anna Lee, 'A Black Separatist,' *For Lesbians Only: A Separatist Anthology* içinde, yay. haz. Sarah Lucia Hoagland ve Julia Penelope. Only women Press, Londra, 1988, s. 84.
15. Naomi Littlebear Morena, 'Coming Out Queer and Brown,' *For Lesbians Only:A Separatist Anthology*, s. 346.
16. Naomi Dykestein, 'One More Contradiction,' *For Lesbians Only: A Separatist Anthology*, s. 281.
17. Merle Woo 'Letter to Ma,' *This Bridge Called My Back: Writings by Radical Women of Color*, Kitchen Table:Women of Color Press, Latham, NY, 1983, s. 142.
18. Juanita Ramos, Bayamon, Brooklyn y yo,' *Companeras: Latina Lesbians* (antoloji), Latina Lesbians Herstory Project, New York, 1987, s. 96.
19. Combahee River Collective: 'A Black Feminist Statement,' *Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminism*, s. 367. Ayrıca This Bridge *Called My Back*'de yayımlandı, s. 214.
20. Barbara ve Beverly Smith, 'Across the Kitchen Table: A Sister-to-sister Dialogue,' *This Bridge Called My Back* içinde, s. 121.

21. Sara Bennett ve Joan Gibbs, 'Racism and Classism in the Lesbian Community: Towards the Building of a Radical Autonomous Lesbian Movement,' *Top Ranking: Racism and Classism in the Lesbian Community* içinde, yay. haz. Gibbs ve Bennett, February 3 Press, New York, 1980.
22. Charlotte Bunch ve Nancy Myron, yay. haz., Class and Feminism, Diana Press, Baltimore, 1976.
23. Cathy McCandless, 'Some Thoughts on Racism, Classism and Separatism,' *Top Ranking:Racism and Classism in the Lesbian Community* içinde , s. 109.
24. a.g.y., s. 108.
25. Adrienne Rich, 'What Does Separatism Mean?', *Sinister Wisdom*, sayı: 18, Güz 1983, s. 90.
26. a.g.y., ss. 87-88.
27. a.g.y.
28. Bell Hooks, *Ain't I a Woman*, South End Press, Boston, 1981, ss. 150-51.
29. Barbara Smith ve Beverly Smith, 'Across the Kitchen Table: Aa Sister-to-sister Dialogue,' *This Bridge Called My Back*, s. 121.
30. a.g.y.
31. Barbara Smith, *Home Girls:A Black Feminist Anthology*'nin giriş yazısı, Kitchen Table:Women of Color Press, Latham, NY, 1983, s. xi.
32. a.g.y., s. x ii.
33. a.g.y.
34. a.g.y., ss. xi-xii.
35. Bernice Johnson Reagon, 'Coalition Politics: Turning the Century,' *Home Girls: A Black Feminist Anthology* içinde, s. 357.
36. a.g.y., s. 358.
37. Estelle Friedman, 'Separatism as a Strategy: Female Institution Building and American Feminism, 1870-1930,' *Feminist Studies*, cilt: V, sayı: 3, Güz 1979, s. 513.
38. Marilyn Frye, *The Politics of Reality:Essays in Feminist Theory*, Crossing Press, Trumansburg, New York, 1984, s. 96.
39. a.g.y., s. 121.
40. a.g.y., s. 124.
41. Sidney Spinster, 'The Evolution of Lesbian Separatism,' *Insider, İnsighter, Inciter*, sayı: 7, Nisan 1982, s. 18.
42. a.g.y.
43. a.g.y.
44. Julia Penelope, 'The Mystery of Lesbians,' *Lesbian Ethics*, cilt: 1, sayı: 1, ss. 19-20.
45. Mary Daly, Pure Lust, s. 364.
46. a.g.y., s. 363.
47. Alix Dobkin, ayrılıkçılık konulu panel, Washington DC, Haziran 1984.

48. Sarah Lucia Hoagland, *Lesbian Ethics:Toward New Value, Institute of Lesbian Studies,* Palo Alto, 1988, ss. 3-4.
49. a.g.y., s. 1.
50. Janice Raymond, *A Passion for Friends,* Beacon Press, Boston, 1986, s. 153.
51. a.g.y., s. 232.
52. a.g.y., s. 238.
53. Bernice Johnson Reagon, 'Coalition Politics: Turning the Century,' *Home Girls: A Black Feminist Anthology,* ss. 356-57.
54. Barbara ve Beverly Smith, 'Across the Kitchen Table: A Sister-to-Sister Dialogue,' *This Bridge Called My Back,* s. 126.
55. Cellestine Ware, *Woman Power: The Movement for Women's Liberation,* Tower Publications, New York, 1970, s. 69.
56. a.g.y., s. 169.
57. Thrace, "Action Proposal for Lesbian Revolutionary Movement from a Lesbian Separatist's Position," *FightBack! Feminist Resistance to Male Violence* içinde, Cleis Press, Pittsburgh, 1981, s. 302.
58. Susan Cavin, 'Women in Print' konferansında' Radical Feminism in the '80s,' konulu etkinlik, Washington DC, Ekim 1980.
59. Thrace, 'Action Proposal ...,' s. 305.
60. a.g.y.
61. Sidney Spinster, 'Warriors of the Luniform Shield,' FightBack!., içinde, s. 309.
62. a.g.y., s. 310.
63. Ellen Mutari, 'Feminism and the Critique of Capitalism,' *off our backs,* cilt: XI, sayı: 6, Haziran 1981, s. 10.
64. Karen Kollias, 'Class Realities Create a New Power Base,' *Building Feminist Theory: Essays from Quest* içinde, *A Feminist Quarterly,* içinde Longman, 1984.
65. Nancy Hartsock, 'Feminist Theory and the Development of Revolutionary Strategy,' *Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminism* içinde, yay. haz. Zillah R. Eisenstein. Monthly Review Press, New York ve Londra, 1979, s.72.
66. Sara Bennett ve Joan Gibbs, 'Racism and Classism in the Lesbian Community,' *Top Ranking:Racism and Classism in the Lesbian Community* içinde, ss. 28-29.
67. Barbara ve Beverly Smith, 'Across the Kitchen Table:A Sister-to-Sister Dialogue,' *This Bridge Called My Back,* ss. 116.
68. Cellestine Ware, *Woman Power:The Movement for Women's Liberation,* s. 97.
69. June Jordan, 'Problems of Language in a Democratic State,' *On Call:Political* Essays içinde, South End Press, Boston, 1985, ss. 27-29.

ŞİDDET YANLISI VE ŞİDDET KARŞITI TAKTİKLER

1. Kate Millett, *Sexual Politics*, Doubleday, Garden City, 1970, ss. 362-63.
2. Lisa Leghorn ve Katherine Parker, *Woman's Worth*, Routledge and Kegan Paul, Boston, 1981. s. 301.
3. a.g.y., ss. 299-300.
4. Robin Morgan, *The Anatomy of Freedom: Feminism, Physics and Global Politics*, Anchor Press/Doubleday, Garden City, NY, 1982, s. 79.
5. Bell Hooks, *Feminist Theory: From margin to Center*, South End Press, Boston, 1984, s. 128.
6. Andrea Dworkin, 'Redefining Violence,' *Our Blood:Prophecies and Discourses on Sexual Politics*, Wideview/Perigree Books, New York, 1976, ss. 71-72.
7. Ti-Grace Atkinson, 'On Violence in the Women's Movement,' *Amazon Odyssey* içinde, Links Books, New York, 1974, s. 203.
8. a.g.y., s. 200.
9. *Questions Feministes/Feminist Issues* editörün yazısı, cilt: 1, sayı: 1, s. 13.
10. Sidney Spinster, 'Warriors of the Luniform Shield,' *Fight Back! Feminist Resistance to Male Violence* içinde, Cleis Press, Pittsburgh, 1981, ss. 308-09.
11. Jeffner Allen, 'Looking at Our Blood: A Lesbian Response to Men's Terrorization of Women,' *Trivia* içinde, sayı: 4, 1984, s. 17.
12. a.g.y., ss. 20-21.
13. Michaele Uccella ve Melanie Kaye/Kantrowitz, 'Women's Capacity for Resistance,' Fight Back!... içinde, s. 321.

NE İSTİYORUZ? İSTEDİKLERİMİZE NASIL ULAŞACAĞIZ?

1. Michael Albert ve Robin hahnel, *Marxism and Socialist Theory*, South End Press, Boston, 1982, s. 17.
2. Brooke, 'Quicksand Politics:Some Liberal Arguments in the Women's Movement,' *Meeting* Ground içinde, sayı: 1, Ocak 1977.
3. Jo Freeman, *The Politics of Women's Liberation*, David McKay Co., New York, 1985, ss. 103-145.
4. Bell Hooks, Talking Back: *Thinking Feminist, Thinking Black*, South End Press, Boston, 1989, s. 24.
5. Susan Schecter, *Women and Male Violence: The Visions and Struggles of the Battered Women's Movement*, South End Press, Boston, 1982, ss. 267-71.
6. Bell Hooks, *Feminist Theory:From Margin to Center*, South End Press, Boston, 1984, s. 109.
7. Janice Raymond, *A Passion for Friends*, Beacon Press, Boston, 1986, ss. 237-8.
8. a.g.y., s. 23.